John Steinbeck

Késik a szüret

Fordította: Balabán Péter

...bőszült csatára kézté fegyveres
Hős szellemek mérhetetlen táborát,
Mely bátor nem szeretni láncait,
S engem eléje téve, legnagyobb
Hatalma ellen hatalmát veté
Kétes csatában a Menny mezein,
S megrázta trónját. Csatánk veszve bár,
Nincs veszve minden; elszánt akarat,
Hő bosszúvágy, halhat'lan gyűlölet,
Hódolni, meghajolni soha nem
Tudó bátorság, - ez nem vereség.

Milton: Az elveszett paradicsom
(Jánosi Gusztáv fordítása, 1916.)

1

Végre eljött az este. Kinn az utcán kigyúltak a lámpák, a sarki vendéglő neon-cégtáblája fel-felvillant, a levegőbe lövellve éles vörös fényét. Jim Nolan szobájába lágy piros fényt sugárzott a neonbetűs tábla. Jim már két órája ült a kemény kis hintaszékben, lábát az ágy fehér terítőjére rakva. Amikor odakint egészen besötétedett, leeresztette lábát a padlóra, s csapkodni kezdte zsibbadt lábszárait. Kis ideig csendben üldögélt; lábikráin bizsergés-hullámok futottak fel-alá. Aztán felállt, és odanyúlt az ernyőtlen lámpához. Megvilágosodott a bútorozott szoba - a nagy fehér ágy, meg a krétafehér ágyterítő, a tölgyfa íróasztal, s a barna cafattá kopott, egykor tiszta piros szőnyeg.

Jim a szoba sarkában álló mosdóhoz lépett, kezet mosott, és nedves ujjaival végigszántott a haján. Belenézett a mosdó fölé szegezett tükörbe, s egy pillanatra kis szürke szemébe akadt bele a tekintete. Belső zsebéből zsebcsíptetős fésűt vett elő, megfésülte egyenes szálú barna haját, s oldalt gondosan elválasztotta. Sötét öltöny volt rajta és kihajtott nyakú szürke flanelling. Fogta a törülközőt, megszárította vele a szappant, a vékony szappandarabot pedig belehajította az ágyon álló nyitott szájú papírzacskóba. Zsilett-borotvakészülék volt a zacskóban, négy pár új zokni, meg még egy szürke flanelling. Jim körülnézett a szobában, aztán egy csavarintással becsukta a papírzacskó száját. Még egy futó pillantást vetett a tükörbe, eloltotta a villanyt, és kilépett az ajtón.

Lement a keskeny, szőnyegtelen lépcsőn, bekopogott a főbejárat melletti ajtón. Keskeny rés támadt. Egy asszony kukucskált ki, majd szélesebbre tárta az ajtót. Nagy darab szőke nő volt; a szája mellett sötét anyajegy.

Rámosolygott Jimre:

- Tessék, miszter Nolan?

- Elmegyek - szólt Jim.

- De visszajön még? Tartsam fenn magának a szobát, ugye?

- Nem. Végleg el kell mennem. Levelet kaptam.

- Ide ugyan nem jött magának levél - mondta gyanakodva az asszony.

- A munkahelyemre érkezett. Nem jövök már vissza ide. Egy hétre előre kifizettem a szobát.

A nő ajkáról lassan lehervadt a mosoly. Arckifejezése alig változott, csak egészen lassan torzult kissé ingerültre.

- Egy héttel előbb kellett volna felmondania - mondta csípősen. - Ez a szabály. Megtartom az előleget, mert nem volt előzetes felmondás.

- Jó - mondta Jim. - Rendben van. Nem tudtam, meddig maradhatok.

A lakásadónő arcára visszatért a mosoly.

- Rendes, csendes lakó volt maga - mondta -, tudom én azt, pedig nem is volt itt sokáig. Ha megint erre jár, jöjjön egyenesen hozzám. Majd csinálok magának helyet. Vannak matróz-vendégeim, azok mihelyt partra szállnak, mindjárt idejönnek hozzám. Nekik is mindig kerítek helyet. Nem is mennének már máshová.

- Emlékezni fogok rá, Mrs. Meer. A kulcsot bennhagytam a zárban.

- A villanyt eloltotta?

- El.

- Akkor holnap reggelig fel se megyek. Kerüljön beljebb. Nem akar egy korty pálinkát?

- Nem, köszönöm. Mennem kell.

Az asszony értőn hunyorított egyet.

- Csak nem került bajba? Hátha segíthetnék.

- Nem - mondta Jim. - Nincs a nyomomban senki. Csak új állásba megyek. Hát akkor jó éjszakát, Mrs. Meer.

A nő kinyújtotta púderezett kezét. Jim áttette a papírzacskót a bal kezébe, egy pillanatra megszorította az asszony kezét, érezte, mint nyomódik be ujjai alatt a puha hús.

- Szóval ne felejtse el - mondta Mrs. Meer -, nálam mindig talál szobát. Vannak nekem olyan vendégeim, akik minden évben visszajönnek. Matrózok, kereskedelmi utazók.

- Nem felejtem el. Jó éjszakát.

Az asszony utána nézett, Jim ezalatt kilépett a kapun, s a cement lépcsőn lejutott a gyalogjáróra.

Elsétált a sarokig, megnézte az ékszerbolt kirakati óráját. Fél nyolcat mutatott. Gyors léptekkel indult el keleti irányba, áthaladt az áruházak és különlegesség boltok városnegyedén, aztán a termény-nagykereskedők kerületén, amely ilyenkor estére már elcsendesedett; fagerendák és dróthálók torlaszolták el a raktárbejáratokat. Kétemeletes téglaházak szegélyezte ódon utcába ért. Mindenütt zálogházak meg használt szerszámokat árusító boltok a földszinten; csőddel küszködő fogorvosok és ügyvédek rendelői, irodái az emeleteken. Jim minden kapubejáratot alaposan megnézett, míg végül megtalálta a számot. Bement a sötét kapualjba, felkapaszkodott a keskeny lépcsőn; a lépcsőfokok gumiburkolatát sárgaréz csík szegélyezte. A pihenőnél gyenge éjszakai lámpafény pislákolt, s a hosszú folyosón csak egyetlenegy ajtó szemcsés üvegén át látszott világosság. Jim odament, megnézte az üvegre festett 16-os számot, bekopogott.

- Szabad - szólt egy éles hang.

Jim kinyitotta az ajtót, kopár kis irodahelyiségbe lépett be. Íróasztal, fém iratszekrény, tábori ágy, két egyenes támlájú szék - ez volt az egész berendezés. Az íróasztalon villanyfőzőlap, rajta kis bádogedényben bugyborékolt, gőzölgött a kávé. Az íróasztalnál ülő férfi komolyan tekintett Jimre. Aztán az asztalon heverő papírlapra pillantott.

- Jim Nolan? - kérdezte.

- Az vagyok.

Jim szemügyre vette a kérdezőt. Alacsony, csinosan öltözött férfi volt, sötét öltönyt viselt. Sűrű haját mindkét oldalon lefelé fésülte, de így sem tudta elrejteni a jobb füle felett húzódó, ujjnyi vastag, vízszintes fehér forradást. Átható tekintetű, fekete, élénk szeme idegesen, szüntelenül járt ide-oda - Jimről a papírlapra, onnan a falinaptárra, majd az ébresztőórára -, aztán ismét Jimre nézett. Orra nyerge széles volt és vastag; orra hegye keskeny. Szája valamikor telt és lágy lehetett, a második természetévé vált idegfeszültség azonban elvékonyította ajkát, s egy-egy mély ráncot vésett köréje. A férfi nemigen lehetett több negyven évesnél, de a kiállott viszontagságok éles, zárójelszerű barázdákat vájtak az arcára. A keze éppen olyan nyugtalan volt, mint a tekintete. Nagy keze volt, talán túlságosan is nagy a testéhez képest, hosszú ujjainak vége lapáttá szélesedett, vastag körmök szegélyezték. Úgy mozogtak ide-oda ezek a kezek az íróasztalon, mint a vak ember tapogatózó kezei, végigfogdosták a papírlap szélét, végigfutottak az asztalsarkokon, majd megérintették az öltöny

mellényének minden egyes gombját. A jobb kéz odanyúlt a villanyfőzőhöz, és kihúzta a dugót.

Jim csendesen becsukta az ajtót, és az íróasztalhoz lépett.

- Azt mondták, ide kell jönnöm - szólt.

A férfi hirtelen felállt, kezet nyújtott Jimnek.

- Harry Nilson vagyok. Itt van nálam a felvételi kérelmed.

Jim megszorította a kezét.

- Ülj le, Jim.

Ideges hangját szinte erőlködve tompította halkra.

Jim az íróasztalhoz húzta a szabad széket és leült. Harry kihúzta az egyik fiókot, nyitott tejkonzervdobozt vett elő, amelyen a lyukak gyufával voltak bedugaszolva, aztán cukortartót és két otromba bögrét tett az asztalra.

- Akarsz egy csésze kávét?

- De mennyire - szólt Jim.

Nilson a bögrékbe öntötte a feketét.

- Nos, Jim, a felvételi kérelmekkel a következőképpen áll a dolog. A te kérvényed a tagfelvételi bizottság elé került. Nekem beszélnem kell veled, aztán jelentést kell tennem. A bizottság továbbítja a jelentést, a tagság pedig szavaz a felvételedről. Ha tehát alaposan kikérdezlek, gondolj arra, hogy ez kötelességem.

- Tudom én azt - mondta Jim. - Hallom, zártkörűbb társaság vagytok, mint a Nemzeti Kaszinó.

- Mert vigyáznunk kell, Jim! - Nolan elé tolta a cukortartót, majd hirtelen azt kérdezte tőle:

- Miért akarsz belépni a pártba?

Jim kevergette a kávéját. Arca ráncokba gyűrődött a koncentrált gondolkodástól. Maga elé meredt.

- Sok kisebb jelentőségű okot tudnék felsorolni. De lényegében erről van szó: ez a rendszer tönkretette az egész családomat. Az öregemet - apámat - annyiszor összeverték a munkástüntetések idején, hogy belerokkant. Egy szép napon a fejébe vette, hogy felrobbantja a vágóhidat, ahol dolgozott. Aztán egy rendőrpuska elintézte: kapott egy sorozatot a mellébe.

Harry félbeszakította:

- Roy Nolan volt az apád?

- Az. Három évvel ezelőtt ölték meg.

- Úristen! A legkeményebb legény hírében állt országszerte. Azt mondják, egymaga öt rendőrt megbunyózott puszta kézzel.

- Meghiszem azt - mosolygott Jim -, csak az a baj, hogy mindig hattal akadt össze. Mindig pokolian összeverték. Csupa vér volt, amikor hazakerült. Odaült a tűzhely mellé. Ilyenkor békében kellett hagynunk. Ha csak egy szót szóltunk hozzá, sírva fakadt. Amikor később anyám megmosdatta, vonított, mint a kutya. - Jim eltűnődött, majd megjegyezte: - Hentes volt a vágóhídon, tudod. Meleg vért ivott, hogy jó erőben maradjon.

Nilson gyors pillantást vetett Jimre, aztán félrefordította a tekintetét. Behajtotta a kérvény sarkát, lelapította a hüvelykujja körmével.

- Anyád él? - kérdette csendesen.

Jim összeráncolta a szemöldökét.

- Egy hónappal ezelőtt halt meg - mondta. - Éppen börtönben voltam - Harminc napot húztak rám csavargásért. Valahogy megtudtam, hogy anyám haldoklik. Hazaengedtek, egy rendőrrel. Anyámnak mintha semmi baja sem lett volna. De beszélni - azt nem akart. Katolikus volt, de az öregem sosem engedte templomba járni; utálta a templomot az apám. Anyám csak bámult rám. Megkérdeztem, hozassak-e papot, de nem válaszolt, csak nézett. Aztán hajnali négy tájban meghalt. Egyáltalán nem így képzeli el az ember a halált. Nem mentem ki a temetésére. Pedig azt hiszem, elengedtek volna. De én nem akartam. Azt hiszem, anyám egyszerűen nem akart tovább élni. Gondolom, azt se bánta volna, ha a pokolba jut.

Harry hirtelen, ideges mozdulatot tett.

- Idd ki a kávédat, aztán tölts még. Olyan vagy, mint aki félálomban beszél. Csak nem szedsz te valamit?

- Kábítószert? Nem. Még csak nem is iszom.

- Nilson papírlapot vett elő, feljegyzett rá valamit.

- Hogyan ültettek le csavargásért? - kérdezte aztán.

- Jim hevesen válaszolt:

- A Tulman-áruházban dolgoztam, mint a csomagoló részleg vezetője. Egy este moziba mentem. Az úton hazafelé csoportosulást láttam a Lincoln téren. Megálltam, hogy megnézzem, mi az. A park közepén beszélt valaki a tömeghez. Felmásztam Morgan szenátor szobrának talapzatára, hogy jobban lássak. Aztán megszólalt a sziréna. A tér másik oldalán rendfenntartó osztag bukkant fel. Egy másik osztag a hátam mögül nyomult elő. Egy rendőr hátulról sújtott le rám, éppen a tarkómat találta el. Mire magamhoz tértem, már ott szerepeltem a csavargók listáján. Hosszú ideig egészen kábult voltam, itt talált el a botjával.

Jim a tarkójára tette az ujját, a koponyaalaphoz, aztán így folytatta:

- Mondtam neki, hogy nem vagyok csavargó, kértem, hívják fel Mr. Webbet, a Tulman-áruház igazgatóját. Meg is tették. Webb megkérdezte, hol fogtak le, mire az őrmester azt felelte, hogy “egy baloldali gyűlésen”. Erre Webb azt mondta, hogy még a nevemet se hallotta, így hát rám húztak harminc napot.

Nilson ismét bedugta a villanyfőző dugóját a kapcsolóba. A kávé bugyborékolni kezdett.

- Olyan vagy, Jim, mintha egy kicsit részeg volnál. Mi bajod neked?

- Nem tudom. Hulla vagyok. Egész elmúlt életem megszűnt. Mielőtt idejöttem, kiköltöztem az albérleti szobámból. Pedig egy hétre előre ki volt fizetve. De egy lépést sem akarok visszafelé tenni. Fel akarom számolni a múltat.

Nilson teletöltötte a kávésbögréket.

- Ide hallgass, Jim. Meg akarom mondani neked, mit jelent párttagnak lenni. Minden határozatról szavazhatsz, de ha aztán a többség megszavazott valamit, mindenképpen engedelmeskedned kell. Ha lesz pénzünk, próbálunk majd havi húsz dollárt adni területi pártmunkásainknak, étkezésre. De nem emlékszem, hogy valaha lett volna erre pénzünk. Ami mármost a munkát illeti: odakinn a területen együtt kell dolgoznod az emberekkel. Aztán jön még maga a

pártmunka. A kettő együtt gyakran napi tizenhat-tizennyolc óra. Enned ott kell, ahol éppen szerét tudod ejteni. Mit gondolsz, bírod majd?

- Bírom.

Nilson az ujjai hegyével meg-megérintette az íróasztal egyes pontjait.

- Jobbára még azok is gyűlölni fognak, akiken segíteni akarsz. Tudod te azt? - kérdezte.

- Tudom.

- Hát akkor miért akarsz mégis belépni?

Jim félig lehunyta szürke szemét kínos zavarában. Végül aztán így szólt:

- A börtönben összekerültem néhány párttaggal. Többször beszélgettek velem. Az én egész életem csupa zűrzavar volt. Az övék nem. Ők határozott célért dolgoztak. Én is valamilyen célért akarok dolgozni. Most olyan vagyok, mint valami hulla. Gondolom, talán újjáéledek megint.

- Értem - bólintott Nilson. - Bizisten igazad van. Hány iskolád van?

- A középiskola második osztálya után hagytam abba. Elmentem dolgozni.

- A beszédedből azt hinné az ember, hogy több iskolád van.

Jim mosolygott:

- Sok mindent összeolvastam én. Pedig az öregem ellenezte. Azt mondta, elszakadok az enyéimtől, ha olvasok. De én mégis olvasgattam. Egyszer valamelyik parkban összeakadtam egy pasassal, aki olvasmánylistákat adott nekem. Rengeteg mindenfélét olvastam én össze. Az egyik listán szerepelt például Plato *Köztársaság*ja, az *Utópia*, meg Bellamy, a másikon Herodotos, Gibbon, Macaulay, Carlyle és Prescott, a harmadikon Spinoza, Hegel, Kant, Nietzsche, Schopenhauer. Még a *Tőké*t is elolvastatta velem az az ember. Azt mondta magáról, hogy félnótás: ismerni akarja a dolgokat, anélkül, hogy hinne bennük. Szerette csoportosítani a hasonló mondanivalójú könyveket.

Harry Nilson egy időre hallgatásba merült. Majd így szólt: - Megérted ugye, miért kell óvatosaknak lennünk. Nálunk csak kétféle büntetés van: megrovás és kizárás. Úgy látom, te nagyon szeretnél a párthoz tartozni. Én ajánlani foglak, mert az a véleményem, hogy rendes ember vagy, de persze lehet, hogy a tagság leszavaz.

- Akkor is köszönöm az ajánlásodat.

- Most ide hallgass: vannak-e rokonaid, akiknek bajuk lehet, ha a valódi neveden szerepelsz?

- Van egy nagybátyám, Theodore Nolan. Műszerész. De gyakori név ám a mienk.

- Igen, azt hiszem, elég gyakori. Pénzed van?

- Körülbelül három dollárom van. Volt több is, de elköltöttem a temetésre.

- Hol fogsz lakni?

- Nem tudom. Minden hidat felégettem magam mögött. Mindent újra akarok kezdeni. Semmi se emlékeztessen a múltra.

Nilson hátrafordult az ágy felé.

- Én itt lakom ebben az irodában. Itt étkezem, itt alszom, itt dolgozom. Ha hajlandó vagy a padlón aludni, itt maradhatsz néhány napig.

Jim örömében elmosolyodott.

- Nagyszerű lesz. A börtönbeli fekhely sem volt puhább, mint ez a padló.

- Vacsoráztál?

- Nem. Elfelejtettem.

- Ha azt hiszed, meg akarlak vágni, hát csak hidd - szólt ingerülten Nilson. - De nekem nincs egy vasam sem, neked viszont van három dollárod.

- Gyere - nevetett Jim -, veszünk szárított heringet, meg sajtot és kenyeret. És megvesszük a hozzávalót a holnapi gulyáshoz. Kitűnő gulyást főzök.

Harry Nilson a maradék kávét is betöltötte a bögrékbe.

- Kezdesz ébredezni, Jim. Máris jobb színben vagy. De nem tudod ám, milyen nagy fába vágod a fejszédet. Tudnék mesélni róla, de úgyse értenél meg semmit, amíg magad ki nem tapasztaltad.

Jim keményen nézett Nilson szemébe.

- Történt-e már veled olyasmi - kérdezte -, hogy a szaktudásodért fizetésjavítást kellett volna kapnod, de ehelyett kirúgtak, és valaki mást vettek fel a helyedre? Dolgoztál már olyan helyen, ahol folyton a vállalathoz való hűségről prédikáltak, és hűségen azt értették, hogy köpd be a munkatársaidat? Hidd el, nekem már nincs vesztenivalóm.

- Csak a gyűlölet - szólt csendesen Harry. - Meglepődöl majd, amikor egyszerre csak észreveszed, hogy nem gyűlölsz már senkit. Nem tudom, miért van így, de rendszerint ez történik.

2

Jim egész nap türelmetlenkedett. Harry Nilson, aki valami hosszú jelentésen dolgozott, több ízben bosszúsan szólt rá.

- Nézd - mondta végül -, egyedül is odamehetnél. Miért ne? De egy óra múlva mehetünk együtt. Csak be kell fejeznem ezt a jelentést.

- Nem tudom, megváltoztassam-e a nevemet - töprengett Jim. - Vajon van-e valami hatása az emberre a névváltoztatásnak?

Nilson újra a papírlap fölé hajolt.

- Kapsz majd néhány nehéz megbízatást, bebörtönöznek, egyszer-kétszer nevet változtatsz, és a végén nem is jelent már többet az a név, mint akármilyen sorszám.

Jim az ablaknál állt. Kinézett. Szemben téglafal emelkedett; két épület között húzódó keskeny grund oldalát határolta. Egy csapat fiú kézilabdázott a grundon. Ordítozásuk tompán szűrődött át a csukott ablakon.

- Gyerekkoromban sokat játszottam a grundon - szólt Jim. - Úgy emlékszem, folyton verekedtünk. Vajon itt is annyit verekszenek a fiúk?

Harry nem hagyta abba az írást, úgy felelt:

- Persze. Szoktam nézni őket az ablakból. Persze, hogy verekszenek.

- Volt egy nővérem - folytatta Jim. - Majdnem minden srácot elvert a bandában. Golyózni is úgy tudott, mint senki más. Te, Harry, komolyan mondom, egyszer három méterről kettélőtt egy achátot, méghozzá visszakézből.

Harry felnézett az iratokból.

- Nem is tudtam, hogy volt egy nővéred. Mi történt vele?

- Nem tudom.

- Nem tudod?

- Nem. Fura eset. Azazhogy egyáltalán nem fura. Sok ilyen eset van.

- Hogy érted azt, hogy nem tudod, mi történt vele?

Harry most letette a ceruzáját.

- Hát elmondom, ha akarod - szólt Jim. - Maynek hívták. Egy évvel idősebb volt nálam. A konyhában aludtunk. Mindegyikünknek megvolt a maga ágya. Amikor May körülbelül tizennégy éves lett, én meg tizenhárom, lepedőt szögezett fel a konyha egyik sarkába, úgyhogy valóságos kis fülkében öltözött-vetkőzött. Ebben az időben kapott rá a vihogásra. Odalent a lépcsőn üldögélt egy csomó más lánnyal, s valahányszor arra ment egy fiú, összevihogtak. May szőke volt. Azt hiszem, egész csinos is. Jövök haza egy este a 23-ik utca és a Pulton utca sarkáról - ott labdáztunk egy grundon, azóta már valami bank van a helyén. Felmegyek a lakásba. Azt mondja az anyám: “Láttad Mayt odalent?” Mondom: “Nem láttam.” Rövidesen hazajött munkából az öregem is. “Hol van May?” kérdi. “Még nem jött haza”, mondja erre anyám.

- Fura dolog, Harry - folytatta Jim -, hogy milyen erősen emlékszem minderre. Emlékszem minden egyes részletre, arra, hogy ki mit mondott, és kinek milyen volt az arckifejezése.

- Vártunk egy kicsit a vacsorával, de az öregemnek nemsokára megfeszült az állkapcsa, és nagyon mérges lett. “Tedd fel az ételt” - mondta anyámnak. “May nagyon elszemtelenedett. Azt hiszi, mert már nagylány, nem verhetem meg.”

- Anyámnak világoskék szeme volt. Emlékszem, úgy csillogott a szeme, mint valami fehér kavics. No, vacsora után az öregem ott ült a székén, a tűzhely mellett. És egyre dühösebb lett. Anyám meg csak ült mellette. Én lefeküdtem. Láttam, hogy anyám félrefordítja az arcát, és mozog a szája. Azt hiszem, imádkozott. Katolikus volt, az apám meg utálta a templomot. Apám időközönként felmordult, hogy így, meg úgy, ellátja May baját, csak jöjjön haza, majd meglátja.

- Úgy tizenegy tájban mind a ketten bementek a hálószobába, de a konyhában égve hagyták a villanyt. Hosszú ideig beszélgettek még. Éjjel két-háromszor felébredtem, láttam, hogy anyám kinéz a hálószobából. A szeme... mint két fehér kavics.

Jim elfordult az ablaktól, leült az ágyra. Harry az íróasztal lapját nyomogatta ceruzája hegyével.

- Amikor másnap reggel felébredtem - folytatta Jim -, odakint már sütött a nap, de nálunk még mindig égett a villany. Olyan különösen, olyan elhagyatottnak érzi magát az ember, ha fényes nappal ég a villany. Nemsokára kijött anyám a hálószobából s begyújtott. Arca merev volt, a szeme sem igen rebbent. Aztán kijött apám is. Olyan volt, mint akit agyba-főbe vertek. Egy szót sem tudott kinyögni. Csak mielőtt munkába indult, szólalt meg: “Benézek a kerületi kapitányságra”, mondta. “Talán elgázolta egy autó.”

- Én elmentem az iskolába, s tanítás után azonnal hazaszaladtam. Anyám megkért, kérdezzem meg a lányokat, nem látták-e Mayt. Ekkorra már híre járt, hogy May eltűnt. A lányok azt mondták, színét se látták. Mindnyájan borzongva beszéltek a dologról. Később hazajött apám. Hazafelé jövet is benézett a kapitányságra. “A zsaruk felvették a személyleírást”, közölte. “Azt mondták, majd nyitva tartják a szemüket.”

- Az éjszaka éppúgy telt el, mint az előző. Az öregem és az anyám ott ült egymás mellett, csakhogy most apám egy szót sem szólt egész idő alatt. Megint egész éjjel égették a villanyt. Másnap az öregem újra bement a rendőrségre. Erre a fogdmegek kiküldtek egy hekust, hogy kérdezze ki a háztömbbeli srácokat, az egyik zsaru pedig eljött a lakásunkra és beszélt anyámmal. A végén azt mondták, hogy majd nyitva tartják a szemüket. Ennyi volt az egész. Azóta se hallottunk Mayről. Semmit.

Harry belefúrta ceruzáját az asztallapba, a ceruzahegy eltört.

- Nem járkált idősebb fiúkkal? Talán megszökött valamelyikkel? - kérdezte.

- Nem tudom. A lányok azt mondták, nem, és hogy ők tudtak volna róla.

- De hát nem is sejted, hogy mi történhetett vele?

- Nem. Csak éppen eltűnt egy szép napon, egyszerűen nyoma veszett. Ugyanez történt Bertha Rileyvel, két évvel később: egyszerűen nyoma veszett.

Jim végigsimította az állkapcsát.

- Lehet, hogy csak képzelődtem - mondta -, de úgy láttam, anyám az eset után még csendesebb lett, mint azelőtt. Gépiesek lettek a mozdulatai, s alig szólt egy szót. A tekintete is élettelenné vált. Az öregemet azonban felbőszítette a dolog, ő minden harcát az öklével vívta meg. Bement a munkahelyére, a Monel-konzervgyárba, s összeverte a művezetőt. Három hónapot kapott súlyos testi sértésért.

Harry kibámult az ablakon. Hirtelen letette a ceruzáját. Felállt.

- Gyere! - szólt. - Odaviszlek és megszabadulok tőled. El kell készülnöm ugyan ezzel a jelentéssel, de majd megcsinálom, amikor hazajövök.

Jim levett a fűtőtestről két pár nedves zoknit, összegöngyölte, betette a papírzacskóba.

- Majd megszárítom odaát - mondta.

Harry a fejébe nyomta a kalapját, összehajtotta a jelentést és zsebre vágta.

- A hekusok időnként átfésülik ezt a helyiséget - magyarázta. - Sosem hagyok itt semmit.

Kimentek, Harry bezárta az ajtót.

Átmentek az üzleti negyeden, elhaladtak a társasháztömbök mellett. Régi házak negyedébe értek, mindegyik épületnek megvolt a maga külön udvara. Harry befordult az egyik kocsi-feljáróra.

- Megérkeztünk. Ennek a háznak a háta mögött van.

Végigbaktattak a kavicsos kocsiúton. Frissen mázolt, apró házikóhoz értek. Harry az ajtóhoz lépett, kinyitotta, s betessékelte Jimet.

Egy nagy szoba volt csak az egész házikóban, meg egy teakonyha. A szobában pokrócokkal letakart hat vaságy. Három ember tartózkodott a helyiségben, kettő feküdt, a harmadik - hatalmas termetű fickó, akinek olyan volt a képe, mint valami tudós profibokszolóé - lassan pötyögtetett az írógépén.

Az ajtónyitásra a nagy darab ember felkapta a fejét, aztán felállt és mosolyogva jött Harry elé.

- Hello, Harry. Mi járatban vagy?

- Ez itt Jim Nolan - szólt Harry. - Emlékszel, ugye? A neve szóba került valamelyik este. Jim, ez itt Mac. Többet tud a területi munkáról, mint bárki ebben az államban.

- Nagyon örülök, Jim - mosolygott Mac.

Harry már indult is kifelé.

- Vigyázzatok rá, Mac - mondotta. - Állítsátok munkába. Nekem most jelentést kell írnom. - Odaintett a két heverésző embernek. - Szevasztok, fiúk.

Amikor Harry mögött becsukódott az ajtó, Jim körülnézett a szobában. Burkolólemezes, csupasz falak. Egyetlen szék - az írógépnél. A teakonyhából főtt marhahús szaga áradt. Jim szemügyre vette Macet, széles vállát, hosszú karját, széles arcát a kiálló pofacsontokkal; az arca közvetlenül a szeme alatt lapos volt, akár valami svédé. Ajka száraz és repedezett. Mac éppen olyan alaposan szemügyre vette Jimet, mint ahogy Jim végigmustrálta őt.

- Kár, hogy nem vagyunk kutyák - szólalt meg hirtelen Mac -, akkor hamarabb túlesnénk ezen. Akkor már barátok volnánk, vagy verekednénk. Harry azt mondta, rendes ember vagy, és Harry érti a dolgát. Gyere, hadd mutassalak be a fiúknak. Ez a sápadt képű itt Dick, a hálószobák nagy osztályharcosa. Sok-sok süteményt köszönhetünk neki.

Az ágyon fekvő halvány arcú, fekete hajú fiú vigyorogva nyújtott kezet.

- Látod, milyen szép fiú? - folytatta Mac. - “Csalétek”-nek becézzük. Mesél a hölgyeknek a munkásosztályról, mire azok elárasztanak bennünket rózsaszín-cukormázas süteménnyel. Igaz-e, Dick?

- Eridj a fenébe - szólt szívélyesen Dick.

Mac karon ragadta Jimet, és odament vele a másik ágyhoz. A másik férfi életkorát megközelítően sem lehetett volna megállapítani. Arca ráncos volt és megviselt, orra szinte belesüppedt az arcába, erős állkapcsa egészen csáléra állt.

- Ez itt Joy - szólt Mac. - Veterán harcos. Ugye, Joy?

- Meghiszem azt! - válaszolt Joy. - Szemében fellobbant a tűz, de mindjárt ki is aludt. Feje sokkosan rángott. Beszédre nyitotta száját, de csak ezt ismételgette: “Meghiszem azt!” Nagyon ünnepélyesen hajtogatta, mintha ezzel a két szóval végérvényesen el akart volna dönteni valamilyen vitát. Egyik kezével simogatta a másikat. Csupa zúzódás, meg forradás volt a két keze.

- Joy senkivel sem szorít kezet - magyarázta Mac. - Minden csontja összetört már, fáj neki, ha megszorítják a kezét.

Joy szemében megint fellobbant a láng.

- De miért? - kiáltott fel élesen. - Mert megvertek, azért! Odabilincseltek a rácshoz, és verték a fejemet. Lovak is tapostak rajtam. A lelket is kiverték belőlem, nem igaz, Mac? - ordította.

- De igaz, Joy.

- És hajlandó voltam-e könyörögni, Mac? Nem! Addig mondtam nekik, hogy gazemberek, amíg eszméletlenre nem vertek.

- Így van, Joy. És ha befogtad volna a szádat, nem vertek volna eszméletlenre.

Joy kiabálása az őrjöngésig fokozódott.

- De mikor gazemberek voltak! Meg is mondtam nekik! Hát csak verjék a fejemet, amikor meg vagyok bilincselve! Hát csak tapossanak rajtam a lovaik! Látod a kezemet? Ló taposott rajta. De jól megmondtam nekik, ugye, Mac?

Mac lehajolt hozzá, és megveregette a vállát.

- Persze hogy megmondtad, Joy. Téged aztán nem lehet elhallgattatni.

- Meghiszem azt! - mondta Joy, s szemében ismét kialudt a láng.

- Gyere, Jim - szólt Mac. A szoba túlsó végébe kalauzolta, a kis asztalon álló írógéphez. - Tudsz gépelni?

- Kicsit.

- Hálistennek! Akkor mindjárt el is kezdheted a munkát.

Halkra fogta a szavát:

- Joyjal pedig ne törődj. Beledilizett a sok verésbe. Túl sokat verték a fejét. Itt gondját viseljük és vigyázunk rá, hogy bajba ne keveredjék.

- Az öregem is ilyen volt - jegyezte meg Jim. - Egyszer az utcán akadtam rá, amint nagy ívben mindig csak balra tartott. Nekem kellett a helyes irányba terelnem. Egy sztrájktörő boxerrel fültövön vágta; úgy látszik, az ártott meg a tájékozódó-képességének.

- No, nézz csak ide - mondta Mac -, ez itt egy körlevél. Négy másolat van a gépben. Húsz példányban kell a levél. Akarod csinálni, amíg én összekotyvasztom a vacsorát?

- Oké.

- Jó erősen üsd a billentyűket. Nem valami jók az indigók.

Mac kiment a konyhába, onnan szólt vissza:

- Gyere, Dick, hámozd meg a hagymát, ha bírod azt a szörnyű szagot.

Dick feltápászkodott. Gondosan feltűrte fehér ingének ujját, aztán követte Macet a konyhába.

Alighogy Jim nehézkesen, megfontoltan gépelni kezdett, Joy feltápászkodott és odajött hozzá.

- Ki termeli a javakat? - kérdezte.

- Hát a munkások - mondta Jim.

Ravasz kifejezés ült ki Joy arcára, mindentudó, titokzatoskodó kifejezés:

- No és ki zsebeli be a hasznot?

- Akinek befektetett tőkéje van.

- De hát a tőkések nem termelnek semmit! - kiabált Joy. - Milyen jogon vágják akkor zsebre a profitot?

Mac benézett a konyhaajtón. Besietett a szobába, kezében a keverőkanállal.

- Ide hallgass, Joy - szólt. - Ne a mi embereinket agitáld. A Krisztusát neki, azt hiszem a mi embereink azzal töltik idejük javarészét, hogy egymást agitálják. Feküdj szépen vissza, Joy, és pihenj. Fáradt vagy. Jimnek pedig dolga van. Ha majd végzett, talán megengedem, hogy megcímezzél néhány borítékot.

- Igazán, Mac? De jól megmondtam nekik, igaz-e, Mac? Még amikor ütöttek-vertek, akkor is.

Mac szelíden megfogta Joyt a könyökénél, és visszavezette őt az ágyhoz.

- Nézd, itt a *New Masses*. Nézegesd a képeket, addig én elkészítem a vacsorát.

Jim tovább verte a gépet. Négyszer írta meg a levelet; a húsz példányt odatette a gép mellé. Kiszólt a konyhába:

- Készen vagyok, Mac.

Mac bejött, megszemlélt néhány példányt.

- Remekül gépelsz, Jim. Alig van átütés. No, itt van néhány boríték. Rakd be a leveleket. Vacsora után majd megcímezzük mind.

Mac mindenkinek megrakta a tányérját marhahússal, sárgarépával, burgonyával és nyers hagymaszeletekkel. Mindenki elvonult a maga ágyához vacsorázni. A szobában félhomály terjengett, végül aztán Mac meggyújtotta a mennyezet közepén függő erős fényű, ernyőtlen lámpát.

Amikor ki-ki megette a maga részét, Mac kiment a konyhába, s egy tálca süteménnyel tért vissza.

- Dick munkájának legfrissebb eredménye - mondotta. - Ez a Dick politikai célokra használja fel a hálószobákat. Uraim, bemutatom önöknek a párt Dubarryját.

- Eridj a fenébe - szólt Dick.

Mac felszedte Jim ágyáról a leragasztott borítékokat.

- Itt van húsz levél. Mindegyikünknek ötöt kell megcímeznie.

Az asztal szélére tolta a tányérokat, a fiókból tintát-tollat vett elő. Kihúzott a zsebéből egy listát, s nagy gondosan megcímzett öt borítékot.

- Rajtad a sor, Jim. Ezt az ötöt most te címezd meg - szólt azután.

- Miért csináljuk ezt így? - kérdezte Jim.

- Hát talán valóban nem számít sokat, de lehet, hogy kicsit megnehezíti a dolgukat. Elég gyakran felbontják a levelezésünket. Azt gondoltam, kicsit nehezebb lesz a hekusok dolga, ha

a címzések kézírása különböző. Mindegyik fajtából csak egyet-egyet dobunk ugyanabba a levélszekrénybe. Minél körültekintőbbek vagyunk, annál jobb.

Mialatt a másik két ember írta a címeket, Jim összeszedte az edényeket, kivitte a konyhába, s egymásra rakta a mosogatóban.

Mac éppen felbélyegezte, majd zsebre rakta a leveleket, amikor Jim visszajött.

- Dick, ma este te meg Joy mosogattok - szólt Mac. - Tegnap egyedül mosogattam. Én meg megyek és feladom ezeket a leveleket. Akarsz velem jönni, Jim?

- De mennyire - felelte Jim. - Van még egy dollárom. Veszünk kávét, s amikor hazajövünk, kávézunk.

- Kávénk van - mondta Mac a pénzért nyúlva. - A dolláron bélyeget veszünk.

Jim odaadta a dollárt.

- Kész - mondta. - Most már egy lyukas fillérem sincs.

Kiment Mac után, a sötétbe. Az utcán azt kémlelték, hol találnak levélszekrényt.

- Mondd, Joy tényleg dilis? - kérdezte Jim.

- Dilis hát. Tudod, az volt a legszörnyűbb, ami legutóbb történt vele. Egy borbélyüzletben beszédet tartott. A borbély rendőrökért telefonált, s a zsaruk lecsaptak a gyülekezetre. Joy jó verekedő. Csak úgy tudtak vele boldogulni, hogy gumibottal eltörték az állkapcsát; aztán lesittelték. Nem tudom, hogyan tudott beszélni azzal a törött állkapcsával, de biztosan próbálta agitálni a börtönorvost is, mert az orvos kijelentette, hogy ő ugyan nem kezel egy ilyen rohadt vöröst, úgyhogy Joy három álló napig törött állkapoccsal feküdt a cellában. Azóta ilyen félcédulás. Azt hiszem, hamarosan elpatkol. Túl sokat kapott már a fejire.

- Szegény ördög - sóhajtott Jim.

Mac kihúzta zsebéből a borítékokat, s kiválasztott négyet - a négyük kézírásával.

- Joy sohasem tudta befogni a száját. Nézd csak meg Dicket. Rajta aztán nincs egy karcolás sem. Pedig Dick, az a szépfiú, van olyan stramm, mint Joy - ha érdemes. De ha Dicket lefogják, a rendőröket mindjárt biztosurazza, úgy viselkedik, mint a kezes bárány, és mindent sikerül megúsznia. Joynak annyi esze sincs, mint egy bulldognak.

A Lincoln tér sarkán végre rábukkantak az ötödik levélszekrényre. Mac bedobta a leveleket. Lassan ballagtak visszafelé a macskaköves járdán. A jávorfák már hullatták leveleiket. Csak néhány pad volt foglalt a sétányon. A park magasról lefüggő lámpái a földre rajzolták a lombok körvonalait. Nem messze a tér közepétől zsakettes, szakállas férfi szobra állott.

- Azon a talapzaton álltam - mutatott oda Jim. - Nyújtogattam a nyakamat, hogy lássam, mi történik a téren. Úgy látszik, egy rendőr felnyúlt és rám csapott, mint ahogy az ember egy legyet csap agyon. Egy kicsit én is kitapasztaltam azt, amit Joy érezhet. Négy-öt nap is elmúlt, amíg rendesen tudtam gondolkozni. Addig állandóan csak apró képecskék röpködtek ide-oda az agyamban, s azt sem tudtam pontosan, mit ábrázolnak. Ide kaptam az ütést, ni, a tarkómra.

Mac megállt az egyik padnál és leült.

- Tudom - mondta. - Olvastam Harry jelentését. Csak ezért akartál belépni a pártba?

- Nem. A zárkában öt emberrel kerültem össze. Akkor hozták be őket is, amikor engem. Volt ott egy mexikói, egy néger, egy zsidó, meg két magamfajta közönséges amerikai keverék. Agitáltak persze, de nem az volt a döntő. Én többet összeolvastam már, mint amennyiről nekik egyáltalán fogalmuk volt. - Jim felvett a földről egy juharlevelet, és gondosan kezdte lehántani a zöldjét az erezetről. - Tudod - mondta -, odahaza mindig csak harcoltunk,

harcoltunk, rendszerint az éhezés ellen. Az öregem harcolt a tulajok meg a főnökök ellen. Én harcoltam az egész iskola ellen. De mindig vereséget szenvedtünk. És egy idő múlva szinte kitörölhetetlenül belevésődött a tudatunkba, hogy mi mindig veszteni fogunk. Az öregem úgy harcolt, mint kutyafalka ellen a sarokba szorított macska. Előbb-utóbb elkerülhetetlenül végez vele egy kutya; de mégis harcolt. Átérzed, ugye az egésznek a reménytelenségét? Hát én ilyen reménytelenségben nőttem fel.

- Persze hogy átérzem. Milliók élnek így.

Jim megpörgette a zöldjétől megfosztott levelet, aztán hüvelyk- és mutatóujja köré fonta.

- Ezzel még nem mondtam el mindent - folytatta. - A házat, ahol laktunk, valósággal betöltötte a harag. Úgy terjengett a házban a harag, akár a füst: kérlelhetetlen, megátalkodott harag volt ez - a górék ellen, az iskolaigazgató ellen, no meg a fűszeres ellen, ha megtagadta a hitelt. Valósággal betege volt az ember annak a haragnak. De hát nem tehettünk róla.

- Folytasd csak - szólt Mac. - Nem tudom ugyan, mire akarsz kilyukadni, de te talán tudod.

Jim felugrott, megállt a pad előtt, meglegyintette tenyerét a levéllel.

- Mire akarok kilyukadni? Hát erre: abban a zárkában öt ember volt, aki az enyéimhez hasonló körülmények között nőtt fel. Sőt, nem is egy még rosszabb körülmények között. Bennük is volt ugyan harag, de másfajta. Nem a górét utálták, vagy a mészárost. Az egész górérendszert gyűlölték. Másfajta harag volt az övék. És aztán tudod, Mac, nem volt meg bennük az a reménytelenség. Csendesek voltak, keményen dolgoztak; de élt bennük a meggyőződés, hogy előbb-utóbb kiverekszik maguknak a gyűlölt rendszerből kivezető utat. Tudod, valami békességféle lakozott azokban az emberekben.

- Meg akarsz engem agitálni? - kérdezte csúfondárosan Mac.

- Nem akarlak én megagitálni, csak szeretném, ha megértenél. Én sosem ismertem sem a reménységet, sem a békességet, és áhítoztam mind a kettőre. Alighanem többet tudtam az úgynevezett szélsőbaloldali mozgalmakról, mint bármelyik az öt közül. Többet olvastam, mint ők, de bennük megvolt az, amire mindig vágytam, s ők a munka révén tettek rá szert.

- No, ma este te is legépeltél néhány levelet. Most jobban érzed magad? - kérdezte Mac csípősen.

Jim leült a padra.

- Jó érzés volt csinálni, Mac - szólt csendesen. - Nem is tudom, miért. Úgy éreztem, valami jót cselekszem. Úgy éreztem, hogy valami jelentős dolog, amit csinálok. Mert amit eddig csináltam, annak soha semmi jelentősége nem volt. Zűrzavar volt csak az egész. Nem hiszem, hogy azt vettem volna zokon, hogy valaki hasznot húz a zűrzavarból, csak éppen nem szerettem vergődni az egérfogóban.

Mac előrenyújtotta a lábát, és zsebre dugta a kezét.

- Hát - mondotta - ha a munka boldoggá tesz téged, akkor örömteli napoknak nézhetsz elébe. Ha megtanulsz stencilre írni és sokszorosítógépet kezelni, akár garantálhatom neked a napi húsz óra munkaidőt. Ha pedig gyűlölöd a profitrendszert, hát én megígérem neked, Jim, hogy egy büdös vasat sem kapsz a munkádért.

Derűsen beszélt.

- Te vagy a fejes a mi bódénkban, ugye, Mac? - kérdezte Jim.

- Én? Nem. Én megmondom a fiúknak, mit csináljanak, de nem kötelezhetem őket semmire. Nem adhatok ki utasítást. Igazán érvényes utasítás csak az, ami odafentről jön, ha megszavaztak valamilyen határozatot.

- De azért csak van valami szavad, Mac. Tehát, amit igazán szeretnék csinálni, az a területi munka. Cselekedni akarok.

Mac halkan felnevetett.

- Azt akarod, hogy jól összeverjenek, mi? Hát én azt hiszem, hogy a pártbizottság sokkal inkább akar egy jó gépírót. Egy időre fel kell függesztened a romantikát, azt, hogy megvéded a nagyszerű Pártot a Kapitalizmus nevű vadállat támadásától. Hirtelen hangot változtatott, és Jim felé fordult. - Csupa robot az egész - mondotta. - Odakint a területen kemény és veszélyes a munka. De ne gondold, hogy odabent a bódéban sokkal könnyebb. Sosem tudhatod, melyik éjjel tör ránk egy Amerikai Légiós-banda, amelynek tagjait feltüzelte a whisky, meg a katonazene - sosem tudhatod, mikor jönnek, hogy kiverjék belőlünk a lelket. Ismerem őket, megvannak a tapasztalataim. Nincs olyan buzgó "frontharcos", mint az a pasas, akit besoroztak a hadseregbe, és aztán hat hónapot szolgált egy kiképzőtáborban, ahol fűrészporos zsákba döfködte a szuronyát. Azok, akik odakint voltak a lövészárokban, többségükben mások; de ami a pusztítási vágyat és a boxer-hazafiságot illeti, senki sem tesz túl húsz volt kiképzőtáboroson. Húsz ilyen pofa, ha felhajtott néhány pohárral, akármelyik sötét éjszaka kész hősiesen megvédeni a hazáját, akár egy fél tucat iskolásgyerek ellen is! A legtöbbje azért kapta meg a sebesülési sávját, mert ahhoz is túlságosan részeg volt, hogy elbotorkáljon a leg-közelebbi elsősegély állomásig.

- Nem nagyon szíveled a katonákat, ugye, Mac - kuncogott Jim.

- Nem szeretem az aranysisakos volt frontharcosokat. Én ott voltam a francia fronton. Az a társaság csupa rendes, becsületes, ostoba jószágból állott. Nem szerették a dolgot, de kedves fiúk voltak. - Hangja lehiggadt. Jim látta, hogy zavart mosoly suhan át az arcán. - Nagyon tűzbe jöttem, ugye, Jim? Azt is megmondom, miért. Tíz ilyen vitéz légiós-fattyú egy éjjel összevissza vert engem. És amikor már eszméletlen voltam, teljes erejükből rám ugrottak, és eltörték a jobb karomat. Aztán felgyújtották az anyám házát. Anyám úgy vonszolt ki az udvarra.

- De hát miért? - kérdezte Jim. - Mit csináltál?

Mac hangjába visszatért a gúny:

- Hát felforgattam az államot. Beszédet mondtam arról, hogy vannak egypáran, akik éheznek. - Felállt. - Gyerünk haza, Jim. Azok ketten már biztosan elmosogattak. Nem akartam ilyen keserűen beszélni, de hát ha arra az eltört karomra gondolok, mindig elfut a méreg.

Lassan ballagtak hazafelé a sétányon. A padokon üldögélő egy-két ember behúzta a lábát, úgy engedett utat.

- Mac! - szólalt meg Jim. - Ha egyszer szólhatnál egy szót annak érdekében, hogy kimehessek területi munkára, nagyon örülnék.

- Jó. De most inkább tanulj meg stencilre írni és sokszorosítógépet kezelni. Rendes fiú vagy, örülök, hogy itt vagy velünk.

3

Jim leveleket gépelt az átható, fehér lámpavilágnál. Időnként abbahagyta a gépelést, s fejét az ajtó felé fordítva fülelt. Csend volt a házban, csak a konyhából hallatszott az üstben forró leves tompa sistergése. Távoli utcákról lágyan hallatszott oda a villamoskocsik zörgése, s a járdáról a lábak dobogása, de ez mintha még fokozta volna a szoba csendjét. Jim felnézett a falra szegzett ébresztőórára. Felkelt az asztaltól, kiment a konyhába, megkavarta a gulyáslevest, s lejjebb csavarta a gázt, úgyhogy a rózsákon csak egy-egy apró kék gömb pislákolt.

Visszament az írógéphez. Valaki gyors léptekkel közeledett a kavicsos úton. Dick robbant be az ajtón.

- Mac még nincs itt? - kérdezte.

- Nincs. Nem ért még haza. Joy sem. Sikerült ma valami pénzt gyűjtened?

- Húsz dollárt - válaszolta Dick.

- Te aztán érted a módját, öregem. Nem is tudom, hogyan csinálod. Egy hónapig elélhetnénk belőle, de Mac biztosan bélyegre költi az egészet. Micsoda bélyegfogyasztó az az ember!

- Figyelj csak - szólt Dick. - Azt hiszem, Mac jön.

- Vagy Joy.

- Nem, ez nem Joy.

Nyílt az ajtó, Mac lépett a szobába.

- Hello, Jim. Hello, Dick. Gyűjtöttél valamit a szimpatizánsoktól?

- Húsz dollárt.

- Ügyes fiú vagy!

- No, Mac, Joy aztán jól megcsinálta ma délután.

- Mit csinált?

- Valami őrült beszédbe kezdett bele egy utcasarkon; közbelépett egy rendőr, mire Joy vállon szúrta a zsebkésével. Őrizetbe vették, bűnös szándékú testi sértés miatt. Most ül a zárkájában és torkaszakadtából ordítja, hogy “gazember, gazember”.

- Azt észrevettem, hogy reggel még a szokottnál is dilisebb volt. Ide hallgass, Dick. Nekem holnap reggel el kell mennem innen, s addig még egy csomó elintézni valóm van. Rohanj el egy nyilvános telefonhoz, hívd fel George Campet. Ottman 4211 a száma. Mondd meg neki, mi történt, s mondd meg, hogy Joy teljesen bedilizett. Kérd meg, menjen el oda, ahova kell, mondja azt, hogy ő Joy ügyvédje. Joynak aranyos kis bűnlajstroma van, ha éppen rá akarják húzni a vizes lepedőt - vagy fél tucat lazítás, húsz-harminc csavargás, körülbelül egy tucat hatóság elleni erőszak vagy közönséges testi sértés. Ha George nem lát sürgősen munkához, Joy alaposan benne marad a pácban. Mondd meg George-nak, igyekezzék úgy beállítani a dolgot, hogy Joy részeg volt. - Mac szünetet tartott, aztán így folytatta: - Egek ura! Ha az a szerencsétlen egy elmeszakértő-bizottság kezei közé kerül, egy életre elintézik. Mondd meg George-nak, igyekezzék rábírni Joyt, hogy fogja be a száját. Ha mindezt elintézted, Dick, vedd a nyakadba a várost, és igyekezz felhajtani valami pénzt az óvadékra, hátha szükség lesz rá.

- Nem ehetnék előbb valamit? - kérdezte Dick.

- Ehetnél a fenét. Siess, és mondd meg George-nak, menjen el oda. Most pedig adj ide tizet a húszból. Jim és én holnap lemegyünk a Torgas-völgybe. Ha beszéltél George-zsal, gyere vissza és egyél. Aztán járd sorra a szimpatizánsokat az óvadék dolgában. Remélem, George ki tud csikarni egy bírói parancsot, és még az éjjel el tudja intézni, hogy Joyt óvadék ellenében helyezzék szabadlábra.

- Oké - mondta Dick és elsietett.

- Azt hiszem - fordult Mac Jimhez -, szegény Joyt hamarosan egész életére bezárják. Nagyon ki van borulva. Eddig még sosem bicskázott.

Jim az asztalon halomba rakott, befejezett levelekre mutatott.

- Itt vannak a levelek, Mac. Még három van hátra, aztán kész. Mit mondtál, hová megyünk?

- Torgas Valley-be. Sok ezer hold gyümölcsösben leszedésre érett meg az alma. Majdnem kétezer gyümölcsszedő munkás lesz ott. És a Gyümölcstermesztők Szövetsége éppen most jelentette be, hogy leszállítja a szüretelőmunkások bérét. Hű de zabosak lesznek a melósok. Ha valami jó kis zűrt tudunk csinálni odalenn, még a tandele-i gyapotföldekre is átterjedhet. Az volna aztán az igazi! Micsoda muri volna! - Szimatolni kezdett. - A mindenit, de jó illata van ennek a gulyásnak. Kész?

- Már tálalom is - mondotta Jim. Levessel félig töltött két tányért hozott be; étvágygerjesztően domborodott a halomba rakott rengeteg húskocka, krumpli, sárgarépa, fehérrépa, s a sok egészben hagyott, gőzölgő hagyma.

Mac az asztalra tette a maga leveses tányérját, és megkóstolta az ételt.

- Hű, az istenit, de forró! Hadd hűljön még. Tudod, Jim, én mindig azt mondom, ne küldjünk zöldfülűeket nehéz helyekre. Túlságosan sok hibát csinálnak. Akármennyit összeolvasnak taktikáról, nem sokat érnek vele. No, emlékeztem rá, hogy mit mondtál a parkban akkor este, amikor ide kerültél, így hát amikor megkaptam ezt a megbízatást - nagyon szép megbízatás! -, megkérdeztem, magammal vihetlek-e, mint afféle helyettest. Én már voltam odalenn, tudod? Majd betanítlak, s te aztán taníthatsz új embereket. A fiatal vadászkutyákat is úgy tanítják be, hogy az öregek mellett szaladtatják őket. Többet tanulhatsz ott a terepen, mint akárhány könyvből. Voltál-e már a Torgas-völgyben, Jim?

Jim ráfújt egy forró krumplira.

- Azt se tudom, hol van - mondta. - Egész életemben csak négy-ötször voltam vidéken. Köszönöm, hogy magaddal viszel, Mac.

Apró, szürke szeme fénylett az izgalomtól.

- Aztán majd elátkozod az életemet is, ha valami zűrbe keveredünk odalenn. Mert nem lesz majális, az biztos! Úgy hallom, a Gyümölcstermesztők Szövetsége nagyon jól meg van szervezve.

Jim felhagyott a próbálkozással, hogy forrón egye a gulyást.

- Hogyan kezdünk hozzá, Mac? Mi az első feladat?

Mac ránézett, látta rajta, milyen izgatott. Nevetett.

- Nem tudom, Jim. Ez a baj, látod, ha az ember sokat összeolvasott. Mindig a tapasztalatból kell kiindulni. Nem segít itt semmiféle taktikai tudomány. Nincs két egyforma eset. - Egy ideig csendben evett, elfogyasztotta a gulyást, s amikor kifújta magát, párafelhő gomolygott ki a száján, - Van még ebből, Jim? Éhes vagyok.

Jim kiment a konyhába, telemerte Mac tányérját.

- A helyzet a következő - mondotta Mac. - Torgas kis völgy, nagy része almáskert, néhány ember tulajdona az egész. Van persze egypár kisebb gyümölcsös is, de nem sok. Mármost: amikor megérett az alma, jönnek az idénymunkások, a gyümölcsszedők és leszüretelik. Aztán tovább mennek délnek, át a hegygerincen, és ott leszüretelik a gyapotot is. Ha az almáskertben megkezdődik a tánc, talán magától is átterjed a gyapotföldekre. No, szóval, az a néhány pasas, akié csaknem egész Torgas Valley, arra várt csupán, hogy a szedőmunkások nagy része megérkezzék. Persze azok, szegények, majdnem minden pénzüket ráköltötték az útra. Ez mindig így van. És akkor jelentették be a tulajdonosok a bércsökkentést. Hogy a gyümölcsszedők zabosak? Jó, jó! De mit csináljanak? Le kell szüretelniük az almát, hogy valami pénzhez jussanak.

Jim rá se hederített a vacsorájára. Kanalával csak kavargatta a húst, a krumplit. Előrehajolt.

- Tehát mi majd rábeszéljük az embereket, hogy sztrájkoljanak? Ugye?

- Persze. Lehet, hogy már pattanásig feszült a helyzet, s éppen csak egy kis lökést kell adnunk. Megszervezzük az embereket, és aztán sztrájkőröket állítunk a gyümölcsösökbe.

- És ha a górék felemelik a béreket, hogy az almájuk ne rohadjon meg a fán?

Mac eltolta magától a kiürült tányért.

- Akkor is akad dolgunk rövidesen, máshol. A fene egye meg, nemcsak időleges béremeléseket akarunk mi kiharcolni, Jim, bár persze annak is örülnénk, ha néhány szegény, szerencsétlen flótásnak valamivel jobban menne a sora. De tovább kell látnunk az orrunknál. Az olyan sztrájk, amely túl gyorsan intéződik el, nem tanítja meg az embereket a szervezkedésre, az összefogásra. A nehéz sztrájk - az a jó sztrájk. Azt akarjuk, hogy az emberek lássák: milyen erősek, ha összefognak.

- De tegyük fel - erősködött Jim -, hogy a górék teljesítik a követeléseket.

- Nem hiszem, hogy teljesítenék. A hatalom nagy része néhány ember kezében tömörül, s ez mindig elbizakodottá teszi őket. No, szóval, mi sztrájkolni kezdünk, erre a Torgas megyei hatóságok hoznak majd valami rendeletet, amely tiltja a csoportosulást. Erre mi történik? Egy helyre tömörítjük az embereket. A seriff emberei zaklatni kezdik őket, mire megkezdődik a verekedés. Semmi sem kovácsolja úgy össze az embereket, mint egy ilyen verekedés. Erre a górék néhány hülye kereskedő-segédből megszervezik az Éberek Bizottságát; vagy pedig az én kedves barátaim, az Amerikai Légió fiúcskái próbálják bebizonyítani, hogy ők nem afféle középkorú úriemberek, s alig győzik majd összeszorítani a nadrágszíjat, hogy elbújtassák a pocakjukat. Itt van ni, már megint elragad a hév... No, szóval az “éberek” elkezdenek lövöldözni. Ha lelőnek néhány szedőmunkást, nagy temetést rendezünk; s aztán kezdődik csak az igazi tánc. Talán a katonaságot is ki kell hívniuk. - Mac csak úgy zihált az izgalomtól. - Ember, tudod mit jelent az? Jó, jó, a katonaság felülkerekedik. De valahányszor egy katona megdöf a szuronyával egy gyümölcsszedőt, az országban ezer ember áll át a mi oldalunkra. Egek ura! Ha elérnénk, hogy kihívják a katonaságot! - Hátradőlt az ágyán. - De túlságosan messzire nézek. A mi dolgunk most, hogy megszervezzük a mi kis bébisztrájkunkat. De azért, Jim, ha elérjük, hogy most, almaszüret idején, kivonuljon a Nemzetőrség, akkor meglásd, tavaszra megszervezzük az egész kerületet.

Jim az ágyán kuporgott. Szeme csillogott, ajkát összeszorította. Ujjaival idegesen kapott a nyakához.

- A marhák! - folytatta Mac. - Azt hiszik, hogy a sztrájkot el lehet intézni katonasággal. - Felnevetett. - No, már megint úgy beszélek, mint valami hordószónok. Nagyon belelovallom magam. Pedig az nem jó. Mindent alaposan át kell gondolnunk. Mondd csak, Jim, van neked kék kezeslábasod?

- Nincs. Egyetlen ruhám az öltöny, ami rajtam van.

- Hát akkor veszünk neked kezeslábast a használtruha-boltban. Mert almát fogsz szedni, öregem, és csavargótáborban alszol majd. És pártmunkát végzel, miután tíz órát már lehúztál a gyümölcsösben. Ezt akartad, nem?

- Köszönöm, Mac! - szólt Jim. - Az én öregemnek mindig egyedül kellett verekednie. És mindig megverték.

Mac odalépett Jimhez, megállt mellette.

- Írd meg azt a három levelet, Jim, aztán megyünk és veszünk kezeslábast.

4

A nap már kirajzolta a házak körvonalait, amikor Jim és Mac a rendezőpályaudvarhoz ért. Össze-összefutottak, majd ismét szétváltak a fénylő sínpárok, hatalmas rostélyt alkotva terjedtek szét a rakodóvágányok, amelyeken végtelennek látszó sorokban rostokoltak a tehervagonok.

- Állítólag hét harminckor indul egy tehervonat - szólt Mac. - Üres szerelvény. Menjünk egy darabot a vágány mentén.

Sietősre fogta lépteit. A pályaudvar végének tartott, ahol a sok-sok sínpár összefutott a fővonalba.

A mozgó vonatra kell majd felugranunk? - kérdezte Jim.

- Nem megy gyorsan az a vonat. Igaz, el is felejtettem, hogy még sohasem próbáltál mozgó tehervonatra felkapaszkodni.

Jim megnyújtotta a lépteit, hogy csak minden második talpfára kelljen rálépnie, de nemigen sikerült neki.

- Úgy látszik, sok mindent nem próbáltam még - ismerte be. - Minden olyan új nekem.

- Mostanában könnyű már a helyzet. A vállalat békén hagyja az embereket. Régebben nehezebb volt. A vasúti személyzet a mozgó vonatról dobálta le a pasasokat, ha elcsípte őket.

Nagy, fekete víztorony emelkedett a vágányok mellett, libanyakszerű vízköpője kiállott az oldalából. Jim és Mac már maga mögött hagyta a sínrengeteget, egyetlenegy agyonkoptatott, tükörsimára csiszolt sínpár húzódott csak előttük.

- Üljünk le és várjunk - szólt Mac. - Mindjárt itt a vonat.

Vonatfütty hosszú, magános sivítása és a kilövellő gőz lassú ütemű csattogása vágott a szavába. S a jeladásra egymás után bukkantak elő a vágánymenti árokból az emberek, s lustán nyújtózkodva tárták karjukat a hűvös hajnali nap felé.

- Lesz társaságunk - jegyezte meg Mac.

Lassan gördült feléjük a hosszú, üres szerelvény. Piros marhavagonok, sárga hűtőkocsik, fekete vasgondolák, gömbölyű tartálykocsik. A mozdony a járássebességnél valamivel gyorsabban haladt el mellettük, s a vezető fényesfekete kesztyűbe bújtatott kezével integetett az árokban álldogáló emberek felé.

- Mentek a majálisra? - ordította és játékosan engedett ki egy fehér gőzsugarat a kerekek körül.

- Marhavagonba! - szólt Mac Jimhez. - Abba ni. Kicsit nyitva az ajtaja. - Futólépésben haladt a kocsi mellett, belökte az ajtót. - Segíts! - kiáltotta. - Jim megragadta a vasfogót, s teljes súlyával ránehezedett. Rozsdásan csikorogva engedett a nagy tolóajtó, hetven-nyolcvan centi széles rés támadt. Mac a küszöbre tette a kezét, elrugaszkodott a földről, a levegőben megfordult a tengelye körül, és ülőhelyzetbe lendült fel az ajtóba. Gyorsan felállt, hogy helyet csináljon, s közben Jim felugrott utána. A vagon padlóján szanaszét hevert a falról leszaggatott szigetelőpapír. Mac halomba rugdosott egy nagy csomót, és lábával odanyomta a falhoz,

- Csináld te is! - kiáltott. - Jó párna!

Jim még össze sem szedte a maga papírpárnáját, máris új fej jelent meg az ajtóban. Belódult a vagonba egy ember, utána pedig még kettő. Az első jövevény gyorsan végigfuttatta pillantását a padlón, aztán odaállt Mac elé.

- Körülbelül mindent összeszedtél, mi? - mondta.

- Micsodát? - kérdezte Mac ártatlan képpel.

- Hát a papírt. Tiszta munkát végeztél.

Mac lefegyverzőn mosolygott.

- Nem számítottunk vendégségre. - Felállt. - Nesze, végy belőle.

A férfi egy pillanatra rábámult, aztán lehajolt, és felemelte az egész papírpárnát.

Mac gyengéden megérintette a férfi vállát.

- No jól van, te rohadt - mondta színtelen hangon. - Tedd le az egészet. Ha disznó módra viselkedsz, nem kapsz semmit.

A férfi a földre dobta a papírhalmazt.

- Azt akarod, hogy disznó módra viselkedjem? - kérdezte.

Mac ruganyosan hátralendült, lábujjon egyensúlyozta testét. Két karját lazán lógatta lefelé.

- Szoktál te bokszmeccsre járni a Rosanna Stadionba? - kérdezte.

- Naná. Hát aztán?

- Hazug frátér! Ha járnál, tudnád, ki vagyok, és rendesebben viselkednél.

A férfi tekintete elbizonytalanodott. Nyugtalanul pislogott két vele étkezett cimborájára. Az egyik az ajtóban állt, a rohanó tájat nézte. A másik elmerülten piszkálta az orrát valami színes kendővel, és kutatásai eredményét szemlélgette. Az első jövevény megint Macre tekintett.

- Nem akarok én veszekedést - mondta. - Csak egy kis papírt akarok, amire leülhetek.

Mac visszaereszkedett a sarkára.

- Oké - mondta. - Vegyél. De hagyjál nekünk is valamit. - Az ember a papírhalmazhoz lépett, felemelt egy marékravalót.

- Többet is vehetsz - mondta Mac.

- Nem megyünk messzire - mondta az ember. Lekucorodott az ajtó mellé, karját a térde köré kulcsolta, állát a térdének támasztotta.

Elhagyták már a házakat, gyorsított a vonat. A vagon úgy recsegett, mint valami hangerősítő berendezés. Jim felállt. Szélesre húzta az ajtót, hadd áradjon be a reggeli napfény. Leült a küszöbre, kilógatta a lábát a kocsiból. Egy ideig maga elé bámult, de aztán már annyit nézte az elsuhanó földet, hogy egészen beleszédült, s inkább a pálya mellett húzódó sárga tarlóra emelte tekintetét. A levegő friss volt, a mozdony füstje kellemesen fűszerezte.

Kisvártatva Mac ült le mellé.

- Vigyázz, hogy ki ne essél! - ordította. - Ismertem egy pasit, az addig nézte a földet a vonatból, míg aztán elszédült és kipottyant.

Jim egy fehér tanyaépületre, meg egy piros pajtára mutatott. Fiatal eukaliptuszfák sora mögül kandikált ki mind a kettő.

- Van ilyen szép az a vidék, ahová megyünk? - kérdezte.

- Még ennél is szebb - válaszolt Mac. - Amerre a szem ellát, csupa almafa. Ilyenkor roskadoznak a fák, annyi rajtuk a gyümölcs. Az ágakat a földig húzza a sok alma. Az az alma, amelynek darabjáért öt centet kérnek a városban.

- Nem is tudom, Mac, miért nem jártam én gyakrabban vidéken. Furcsa dolog, hogy az ember hányszor elhatározza, ezt meg azt fogja csinálni, aztán sose csinálja. Kölyökkoromban valamelyik szabadkőműves-páholy mintegy ötszázunkat elvitt majálisra, teherautókon. Körbejártuk a vidéket. Sok magas fa volt arrafelé. Emlékszem, felmásztam az egyiknek a tetejére, ott ültem majdnem egész délután. Elhatároztam, hogy ahányszor csak megtehetem, visszamegyek oda. De egyetlenegyszer sem mentem vissza.

- Állj fel, Jim - szólt Mac. - Csukjuk be az ajtót. Közeledünk Wilsonhoz. Ne bosszantsuk a vasúti rendőrséget.

Közös erővel becsukták az ajtót. Hirtelen sötét és meleg lett a kocsiban, amely most úgy zengett, mint a mélyhegedű teste. Meglassult a kerekek zakatolása, amint a városon keresztülhaladva lassított a vonat. A három új ember felállt.

- Mi itt kiszállunk - mondta a vezérük. Egy lábnyira kinyitotta a tolóajtót. Két híve leugrott, ő pedig Machez fordult:

- Remélem, nem haragszol, pajtikám!

- Persze hogy nem.

- Hát akkor viszontlátásra. - Ezzel ő is kiugrott. - Te piszkos csirkefogó! - kiáltotta, mihelyt földet ért.

Mac nevetett. Majdnem egészen behúzta az ajtót, csak egy egészen keskeny rést hagyott. Néhány pillanatig még lassan gördült tovább a vonat. Azután fokozódott a tempója. Mac ismét szélesre húzta az ajtót, és leült sütkérezni a napon.

- Micsoda jómadár volt! - mondta.

Jim megkérdezte:

- Te valóban profibokszoló vagy, Mac?

- Fenét. Ez a pasas a hülyék legkönnyebben kezelhető fajtájához tartozott. Azt hitte, azért ajánlok fel neki papírt, mert félek tőle. Nem általános érvényű szabály, mert néha nem válik be: de az olyan pasas, aki rá akar ijeszteni az emberre, jobbára roppant könnyen megijed. - Széles, jóindulatú arcát Jim felé fordította. - Nem tudom, miért, de valahányszor veled beszélek, vagy hordószónoklat, vagy kiselőadás lesz belőle.

- De én szeretlek hallgatni, Mac.

- Akkor talán azért vagyok így vele. No, Weavernél le kell szállnunk, és el kell csípnünk egy keletnek tartó tehervonatot. Onnan körülbelül még száz mérföld. Ha szerencsénk van, az éjszaka közepén Torgasban vagyunk. - Dohányzacskót vett elő, cigarettát sodort. A papírt befelé tartotta, hogy ne érje a szél. - Dohányzol, Jim?

- Nem, köszönöm.

- Nincsenek bűneid, mi? Pedig nem is tartozol a Krisztus-szektához. Lányokkal sem jársz?

- Nem. Azelőtt, amikor már nagyon felpiszkáltak, elmentem egy kuplerájba. Lehet, hogy nem hiszed el, Mac, de amióta csak kezdtem felnőni, féltem a lányoktól. Féltem, hogy belekerülök a pácba.

- Túl szép fiú voltál, mi?

- Nem, de tudod, a tagok, akikkel együtt csavarogtam, mind megjárták. Hirdetőoszlopok mögött, meg fatelepeken próbálták levenni a lábukról a lányokat. Aztán előbb-utóbb egy-egy lánynak akkora lett a hasa, mint a nagydob, és aztán... Szóval, a fene megette, Mac, nem akartam én olyan pácba kerülni, mint az anyám meg az öregem. Két szoba, vaskályha, kész. Bizisten nem akarok én holmi luxust, de azt sem akarom, hogy úgy megtépázzon az élet, mint ahogy aztán megtépázta azokat a srácokat, akiket ismertem. Reggel a kezükbe nyomják az ételhordót, valami vizenyős pitével, meg a termoszt, benne az ízetlen kávéval.

- Hát akkor most igazán finom kis életmódot választottál magadnak - mondta Mac. - Nem akarod, hogy megtépázzon az élet...! Mire végzünk ezzel a megbízatással, már úgy megtépázott, hogy csak győzzed!

- Az más! - tiltakozott Jim. - Azt nem bánom, ha állon vágnak. De azt nem szeretném, ha halálra rágcsálnának. Nagy különbség.

Mac ásított:

- De mégsem akkora, hogy engem továbbra is ébren tudjon tartani. Egyébként: a kuplerájokból nem sok öröme van az embernek.

Felállt, hátrament a papírhalmazhoz, elrendezte, azután lefeküdt aludni.

Jim hosszú ideig ült az ajtóban, nézte a tovatűnő tanyákat. A nagy konyhakertekben szép szabályosan sorakoztak a kerek salátafejek, a páfrányszerű sárgarépák, a piros céklalevelek, az egyes sorok között csatornák csillogó vize folydogált. Lucernaföldek mellett száguldott el a vonat, meg nagy fehér tehénistállók mellett, ahonnan trágya és ammóniák dús, egészséges illatát hozta a szél. Aztán hegyszorosba robogott be a szerelvény, s egy időre eltűnt a nap. A pályatest mellett a lejtőkön páfrány és mocsári tölgy zöldellt. A kerekek zakatolásának üteme eltompította Jim érzékeit, elálmosította. Igyekezett legyűrni álmosságát, hogy minél többet lásson a vidékből; erősen rázogatta a fejét, hogy ébren maradjon. Végül azonban felkelt, majdnem egészen becsukta az ajtót, s visszavonult a maga papírhalmazához. Álma olyan volt, mint valami zúgó, visszhangzó fekete barlang, és egy örökkévalóságig tartott.

Mac többször is megrázta, míg végre felébredt.

- Mindjárt le kell szállnunk! - ordította Mac.

Jim felült.

- Jóságos ég! Mennyit mentünk? Száz mérföldet?

- Majdnem. Ez a robaj valósággal elkábítja az embert, ugye? Marhavagonban sosem tudok ébren maradni. No, szedd össze magad. Néhány perc még, és lassít a vonat.

Jim egy pillanatra a kezei közé fogta kábult fejét.

- Alaposan össze vagyok törve - mondta.

Mac kinyitotta az ajtót.

- Menetirányba ugorj, és futva érj földet - kiáltotta.

Kiugrott, Jim pedig utána.

Jim felnézett a napra, pontosan a fejük fölött állt. Előttük egy kisváros összezsúfolt házai és árnyatadó fái. A tehervonat elhaladt mellettük, s otthagyta őket faképnél.

- Itt elágazik a vonal - magyarázta Mac. - A mi vonalunk az, amelyik arra megy, ni, Torgas Valley felé. Nem megyünk át a városon. Vágjunk át a földeken, a túlsó oldalon már ott is a pályatest.

Jim követte vezetőjét, át a szögesdrót kerítésen, meg a tarlón, aztán egy dűlőúton. Megkerülték a közeli kisváros szélét, majd félmérföldnyi gyaloglás után a másik pályatesthez értek.

Mac leült a töltésre és szólt Jimnek, hogy üljön mellé.

- Ez jó hely - mondta. - Sok vonat jön erre. Nem tudom, mennyit kell várnunk. - Sodort magának egy barna cigarettát. - Ide figyelj, Jim - szólt -, rá kell szoknod a dohányzásra. Kedves társadalmi szokás az. Eljön az ideje, amikor sok idegen emberrel kell beszélned. Nincs semmi, ami úgy feloldaná az idegenség okozta feszültséget, mint a cigarettakínálás vagy a cigarettakérés. Meg aztán van olyan is, aki megsértődik, ha megkínál valakit egy cigarettával, és az illető nem fogadja el. Úgyhogy ajánlatos rászoknod.

- Hát, ha gondolod... Sráckoromban én is dohányoztam a többiekkel. Kíváncsi vagyok, vajon most nem leszek-e rosszul a cigarettától.

- Próbáld meg. Sodrok neked egyet.

Jim rágyújtott.

- Nem rossz - mondta. - Már egészen el is felejtettem az ízét.

- Jó dolog a cigaretta a mi munkánkban, még akkor is, ha nem szereted. A magunkfajta fickók egyetlen kis társadalmi szertartása. Figyelj csak! Vonat. - Felállt. - Mégpedig azt hiszem, tehervonat.

Lassan közeledett a vonat.

- Odanézz! - kiáltott fel Mac. - A nyolcvanhetes! A mi vonatunk. Pedig a városban azt mondták nekem, hogy továbbmegy délnek. Biztosan csak lekapcsoltak róla néhány kocsit, aztán már indult is tovább.

- Szerezzük vissza a régi helyünket - szólt Jim. - Szerettem azt a vagont.

A marhavagon odaért, mindketten felugrottak rá. Mac beásta magát a papírrakásába.

- Akár tovább is aludhattunk volna - jegyezte meg.

Jim ismét az ajtóba ült. A vonat befúródott a gömbölyű barna dombok közé, és keresztülszáguldott két rövid alagúton. Jim még mindig a nyelvén érezte a dohány ízét - és kellemesnek érezte. Egyszerre csak belenyúlt kék munkaruhája zubbonyzsebébe.

- Mac! - kiáltott fel.

- Mi az?

- Itt van két tábla csokoládé, még tegnap este vettem.

Mac átvette az egyik táblát és lustán, kényelmesen kicsomagolta.

- Azt már látom, hogy nagy nyeresége vagy a forradalmi mozgalomnak.

Jim körülbelül egy óra múlva ismét elálmosodott. Kelletlenül becsukta a vagonajtót, és begubózott a papírjai közé. Szinte egy pillanat alatt ismét ott volt a sötét, visszhangzó barlangban, s álmában a dübörgés vízzuhatag morajlásává változott át. Homályosan látta a vízen úszó roncsokat és fadarabokat. És a víz egyre csak húzta, húzta lefelé, a teljes sötétségbe, ahol már nem is álmodott.

Arra ébredt, hogy Mac rázta őt.

- Fogadni mernék, hogy egy hétig aludnál, ha hagynálak. Ma is jó tizenkét órája húzod a lóbőrt.

Jim erősen dörzsölgette a szemét.

- Megint olyan összetörtnek érzem magam - szólt.

- Hát csak szedd össze magad. Még egy perc és itt van Torgas.

- Jóságos ég! Hány óra?

- Éjfél körül lehet. No, itt is vagyunk. Felkészültél?

- Fel.

- Oké. Akkor gyerünk.

A vonat lassan haladt tovább. Torgas vasútállomása ott volt néhány lépésnyire, piros lámpája megvilágította a szemafor karját. A fékező előre-hátra lengette lámpáját. Jobbra magánosan, ridegen égtek a városka utcáin a lámpák, halvány pírt vetítve az égre. A levegő hideg volt. Csípős, zajtalan szél fújt.

- Éhes vagyok - szólt Jim. - Tudod már, hol fogunk enni, Mac?

Várj, míg lámpához érünk. Azt hiszem, van egy jó cím a listámon.

Nekivágott a sötétségnek, Jim pedig ott loholt a nyomában. Hamarosan a város széléhez értek. Mac megállt az egyik utcasarki lámpánál, zsebéből papírlapot húzott elő.

Rendes kis város ez, Jim - mondta. - Közel ötven aktív szimpatizáns. Csupa olyan fickó, akinek a segítségére számíthatunk. No, itt van, ez az, akire gondoltam. Alfred Anderson. Townsend, a 4-ik és az 5-ik utca között, Al Falatozója. No, mi a véleményed?

- Mi ez a papírlap? - kérdezte Jim.

- Hát azoknak a torgasiaknak a névsora, akikről tudjuk, hogy rokonszenveznek velünk. Ennek a listának az alapján mindent megkaphatunk, érmelegítőtől kezdve töltényig. Ami pedig Al vasúti kocsinak berendezett Falatozóját illeti, az ilyen helyek rendszerint egész éjjel nyitva vannak. Townsend, az biztosan az egyik főutca. Gyere Jim, de hagyd, hogy én intézzem ezt a dolgot.

Befordultak a főutcába, végigmentek rajta, míg aztán a végén, üres üzlethelyiségek és az épületek közül ki-kibukkanó üres telkek mellett, megtalálták Al Falatozóját. Barátságos kis kocsi volt, pirosfoltos ablaküvegekkel, tolóajtóval. Az ablakon át látták, hogy odabenn két vendég ül, s a pult mögött kövér fiatalember imbolyog, karja vastag, fehér, és csupasz.

- Csak kávét és gyümölcstortát fogyaszt az a két pofa - mondta Mac. - Várjunk, míg végeznek.

Miközben odakint álldogáltak, egy rendőr közeledett feléjük, és szemügyre vette őket.

- Addig nem megyek haza, amíg nem ettem abból a gyümölcstortából - szólt Mac jó hangosan.

Jim gyorsan kapcsolt.

- Ugyan, gyerünk már haza - mondta. - Olyan álmos vagyok, hogy gondolni sem tudok az evésre.

A rendőr elhaladt mellettük. Szinte megszagolta őket, amikor a közelükbe ért.

- Azt hiszi, most gyűjtünk lelkierőt a falatozó kirablásához - szólt halkan Mac.

A rendőr visszafordult, és ismét közeledett feléjük.

- Hát te csak menj haza, ha akarsz - szólt most Mac. - Én bizony megeszem a gyümölcstortá-mat.

Felment a három lépcsőfokon, és félretolta a falatozókocsi ajtaját.

A tulajdonos mosolyogva köszöntötte őket.

- Jó estét, uraim. Hidegre fordult az idő, ugye?

- Bizony - feleli Mac. Átsétált a pult másik végéhez, és - jó messze a másik két vendégtől - leült. Al arcán bosszúság suhant át.

- Ide süssetek! - szólt. - Ha nincs pénzetek, kaphattok egy csésze kávét és két fánkot. De azt ne csináljátok, hogy felzabáltok egy vacsorát, aztán ideálltok elém, hogy hívjak rendőrt. Bizisten, amúgy is tönkretesznek a tarhások.

Mac felnevetett.

- Kávé és fánk, az igazán elegáns dolog lesz, kedves Alfréd! - mondta.

A falatozó tulajdonosa levette fehér szakács-süvegét, megvakarta a fejét, és gyanakvó pillantást vetett Macre.

A két vendég egyszerre itta ki a kávéját.

- Mondd, Al, te mindig megkosztoltatod a csavargókat? - kérdezte egyikük.

- Hát mi az istent csináljak? Ha ilyen hideg estén beállít egy pofa egy csésze kávéért, az ember csak nem égetheti le azért, mert egy lyukas fillérje sincs.

A vendég kuncogott.

- Húsz csésze kávé, az már egy dollár. Ha így folytatod Al, hamarosan becsukhatod a boltot. No jössz, Will?

A két vendég fizetett és távozott.

Al kijött a pult mögül, kikísérte a két embert, aztán jó erősen becsukta utánuk az ajtót. Majd visszament a pult mögé, elsétált a túlsó végéig és áthajolt Machez.

- Kik vagytok fiúk? - kérdezte. Kövér, párnás, fehér karja a könyökéig csupasz volt. Kezében a vizes ruhával kis köröket rajzolva szakadatlanul törölgette a pultot. Olyan közel hajolt Machez, mintha minden szavával mély titkot árulna el.

Mac jelentőségteljesen kacsintott, mint valami összeesküvő.

- A városból küldtek, hivatalosan - mondta.

Al kövér orcáján kivirított az izgalom pírja.

- Aha. Amint beléptetek, rögtön gondoltam. Honnan tudtátok, hogy hozzám kell jönnötök?

- Rendes voltál az embereinkhez - magyarázta Mac -, s mi az ilyesmit nem felejtjük el.

Al arca ünnepélyesen ragyogott - mintha éppen valami ajándékot kapott volna, s nem vacsoráért pumpolnák.

- No, várjatok csak! - mondta. - Biztosan nem ettetek ma még semmit. Feldobok nektek két fasírozottat.

- Az jó lesz - helyeselt Mac lelkesen. - Már úgyis közel járunk az éhhalálhoz.

Al odalépett a jégszekrényhez, kivett két marékra való darált húst. Két tenyere közt vékonyra lapította; egy kis seprűvel megkente a sütőt, és rádobta a hússzeleteket. Apróra vagdalt hagymát szórt a húsra és köréje. Egy pillanat alatt pompás illat árasztotta el a helyiséget.

- Uramisten! - szólt Mac. - Legszívesebben bemásznék a pult mögé, és belebújnék abba a fasírozottba.

Sistergett a hús, a hagyma kezdett megpirulni. Al ismét áthajolt a pulton:

- Mi dolgotok idelenn, fiúk? - kérdezte.

- Sok szép alma van erre tifelétek - mondta Mac.

Al felegyenesedett, majd lekönyökölt, kövér karja mint két pillér támasztotta. Apró szeméből mindentudó, titokzatoskodó kifejezés sugárzott.

- Aha - mondta. - Aháá. Értem.

- Akkor forgasd meg azt a húst ott - szólt Mac.

Al megpöccintette, majd lapátkával a sütőhöz nyomkodta a hússzeleteket. Összesodorta a rakoncátlan hagymadarabkákat, és rányomta a húsra. Mozdulatai rettentően óvatosak voltak, arca pedig oly mélységesen elgondolkodó, akár egy kérődző tehéné. Végül odajött hozzájuk és Mac elé állt.

- Az öregemnek van egy kis gyümölcsöse, meg egy darabka földje - mondta. - őt nem bántjátok, ugye? Én rendes voltam hozzátok.

- De mennyire, hogy rendes voltál! - szólt Mac. - A kis farmernek nincs tőlünk félnivalója. Mondd meg az apádnak, hogy mi békében hagyjuk; és ha ő segít nekünk - mi majd gondoskodunk róla, hogy leszüreteljék a gyümölcstermését.

- Kösz - mondta Al. - Majd megmondom neki.

Elébük tette a hússzeleteket, a gőzről burgonyapürét lapátolt a tányérokra, mindegyik burgonyahegybe lyukat vájt a kanalával, és világosbarna szószt töltött a fehér üregekbe.

Mac és Jim mohón evett. Megitták az eléjük tett kávét. Kenyérdarabokkal kitörölték a tányérjukat, és míg Al újból megtöltötte bögréiket, kenyeret majszoltak.

- Hát ez óriási volt, Al - szólt Jim. - Már a szemem kopogott az éhségtől.

- Bizony óriási - toldotta meg Mac. - Rendes fiú vagy, Al.

- Mennék én is veletek - magyarázta Al -, ha nem volna ez a boltom, meg ha az öregemnek nem volna földje. Ha azok ezt tudnák rólam, egyből összerombolnák ezt a bódét.

- Tőlünk ugyan sose tudják meg, Al.

- Nem hát. Tudom én azt.

- Ide figyelj, Al. Sok csóró érkezett már a szüretre?

- Bizony, jó csomó. Nálam étkezik nem is egy! Huszonöt centért egész jó vacsorát adok én. Leves, hús, kétfajta főzelék, vajas kenyér, gyümölcspite és két csésze kávé, mindezt huszonöt centért. Kevés a haszon, de legalább nagyobb a forgalom.

- Tiszta munka - mondta Mac. - Ide hallgass, Al. Egyik sem beszélt valami vezetőről?

- Vezetőről?

- Igen. Olyan valakiről, aki megmondja nekik, hogyan és miképpen...

- Értem. Nem, nem emlékszem ilyesmire.

- No jó. Mondd, hol tanyáznak a pasik?

Al párnás állát masszírozta.

- Hát én két csoportról tudok. Az egyik kint a Palo Roadnál, a megyei út mellett, a másik pedig a folyónál táborozik. Szabályos csavargótábor az ott a füzesben.

- No, azt keressük. Hogy jutunk oda?

- Elindultok ezen a keresztutcán - mutatta kövér ujjával Al -, és mentek egészen a város széléig. Ott a folyó, meg a híd. A füzesen át balra vezet egy ösvény.

Azon mentek vagy negyed mérföldnyit és ott is vagytok. Nem is tudom, hány ember táborozhat azon a környéken.

Mac felállt, feltette a kalapját.

- Rendes fiú vagy, Al. Mi most elmegyünk. Köszönjük a kaját.

- Az öregemnek van a közelben egy viskója, tábori ágy is van benne, ott ellakhattok.

- Nem, Al, köszönjük. Ha végezni is akarunk valamit, az emberek között kell lennünk.

- No jó. De ha néha-néha kedvetek támad egy jó falatra, gyertek el hozzám. De úgy találjátok ám el az időpontot, mint ma. Amikor nincs itt senki. Jó?

- Persze, Al. Értjük. És még egyszer: kösz.

Mac előreengedte Jimet, aztán behúzta maga után az ajtót. Lementek a lépcsőn, elindultak a megjelölt úton. Amint kiértek a sarokra, egy kapualjból előbukkant a rendőr.

- Miben sántikálnak maguk? - kérdezte nyersen.

Jim a rendőr váratlan megjelenésére megtántorodott, de Mac csak állt, mint a cövek.

- Egyszerű munkások volnánk, biztos úr - mondta. - Az almaszüretre gyüttünk.

- Mit keresnek éjnek idején az utcán?

- Hát arról a tehervonatról ugrottunk le, amelyik egy órája jött erre!

- Most hova mennek?

- Gondoltuk, letáborozunk a többiekkel a folyónál.

A rendőr továbbra is elállta az útjukat.

- Pénzük van?

- Hát nem látta biztos úr, hogy vacsorát rendeltünk? Annyi pénzünk *van*, hogy csavargás miatt nem lehet leültetni bennünket.

A rendőr félreállt az útból.

- Na, akkor mozgás, és ne kódorogjanak éjjel az utcán.

- Oké, biztos úr.

Szaporázták a lépést.

- De szépen beszéltél vele, Mac! - mondta Jim.

- Miért ne? Az első parancsolat: rendőrrel ne veszekedj, különösen éjnek idején ne. Az volna csak szép, ha most egy hónapra leültetnének minket csavargás miatt.

Fázósan húzták össze mellükön a munkazubbonyt, s továbbsiettek az utcán. Ritkultak a lámpák.

- Hogyan akarsz nekikezdeni? - kérdezte Jim.

- Nem tudom. Minden lehetőséget fel kell használnunk. Tudod, Jim, mindig átfogó tervből indulunk ki, de a részleteket az adott helyzet ismeretében kell kidolgoznunk. Mindent fel kell használnunk, ami a kezünk ügyébe kerül. Mi egyebet tehetnénk? Majd szépen felmérjük a helyzetet.

Jim alaposan kilépett nagy felbuzdulásában.

- Hadd csináljak már én is valamit, Mac - mondotta, - Nem akarok én egész életemben báb lenni.

- Bőségesen lesz rá alkalmad, hogy csinálj valamit - nevetett Mac. - Annyira, hogy majd azt kívánod, bárcsak újra a városban dolgozhatnál valami napi nyolcórás állásban.

- Nem hiszem, Mac. Soha életemben ilyen jól nem éreztem magam. Majd szétfeszít a jóérzés. Te is így vagy vele?

- Néha. Legtöbbször annyi a dolgom, hogy azt sem tudom, hogy érzem magam.

Egyre rozogább épületek mellett haladtak el. Hegesztőműhely, használtautó-telepek, autómentő üzemek roncshalmazai sorakoztak egymás mellett. Ócska, elhanyagolt házak üres, kihunyt ablakaira esett az utcai lámpák fénye, sűrű csalittá vadult bokrokra vetődött az árnyék. A két férfi gyorsan szedte lábát a hűvös éjszakában.

- Azt hiszem, azok ott a híd lámpái - szólt Jim. - Látod? Három-három lámpa mindkét oldalon.

- Látom. Ugye, azt mondta Al, hogy azután balra?

- Igen, balra.

Két ívnyílású betonhíd szelte át a keskeny folyót, amely az évnek ebben a szakaszában homokos meder közepén lomhán folydogáló patakocskává apadt. Jim és Mac a hídfeljárónál balra fordult; a part közelében ráakadtak a füzesbe vezető ösvény elejére. Mac ment elöl. Egy perc alatt kikerültek a hídlámpák fénysugarából, elnyelte őket a füzes sűrű sötétje. A valamivel világosabb égbolt hátterében kirajzolódtak a faágak, jobbra pedig, a part mellett, hatalmas nyárfák sötét fala tornyosult.

- Látni nem látom ezt az ösvényt - szólt Mac. - Ki kell tapintanom a lábammal. - Óvatosan, lassan ment előre. - Védd az arcodat a kezeddel, Jim.

- Azt csinálom. Éppen egy perccel ezelőtt vágott szájon egy faág.

Egy ideig tapogatózva haladtak előre a kemény talajú, agyonjárt ösvényen.

- Füstszagot érzek - szólt Jim. - Nem lehetünk már messze.

Mac hirtelen megállt.

- Világosság! Ide figyelj, Jim, itt is ugyanaz érvényes, mint odabenn a városban: hagyj engem beszélni.

- Jó.

Az ösvény egyszerre csak nagy tisztásba torkollott, amelyet tábortűz pislákoló fénye világított meg. A tisztás távolabbi oldalán három piszkosfehér sátor állott; az egyikben lámpa égett, s hatalmas fekete alakok árnya mozgott a ponyván. Magán a tisztáson talán ötven ember tartózkodott, egyesek összegöngyölt takarókba bugyolálva aludtak a földön, mások a lapos tisztás közepén rakott, gyengén pislákoló kis tűz mellett üldögéltek. Amikor Jim és Mac kilépett a fűzfák közül, a kivilágított sátorból éles, rövid, de nyomban elfojtott sikolyt hallottak. A ponyván nyugtalanul imbolyogtak a hatalmas árnyak.

- Ott valaki rosszul van - szólt halkan Mac. - De erről még ne tudjunk. Mindig jobb, ha azt hiszik, hogy az ember csak a maga dolgával törődik.

Közeledtek a tábortűzhöz; a férfiak térdüket átkulcsolva kucorogtak körülötte.

- Beléphet az ember ebbe a klubba? - kérdezte Mac. - Vagy meg kell várni, amíg beválasztják?

Az emberek feléje fordították borotválatlan arcukat. A szemekben visszatükröződött a tűz. Az egyik férfi arrébb húzódott, helyet csinált maga mellett.

- Ingyen telek ez, miszter.

- Ahonnan én jövök, ott bizony nem adják ingyen - kuncogott Mac.

Átellenből megszólalt valaki. Sovány arcát megvilágította a tűz.

- Jó helyre jöttetek, öregem. Itt minden ingyen van: étel-ital, autók, házak. Gyertek, lássatok hozzá a pompás pulyka-vacsorához.

Mac lekuporodott, intett Jimnek, hogy üljön le mellé. Előhúzta dohányzacskóját, és nagy vigyázva remekbe szabott cigarettát sodort.

- Akar valamelyik kapitalista úr egy cigarettát? - kérdezte azután, mintha csak akkor jutott volna eszébe.

Több kéz is kinyúlt. Kézről kézre járt a dohányzacskó.

- Most érkeztél? - kérdezte a sovány arcú.

- Most. Csak éppen leszedek néhány almát, aztán nyugalomba vonulok, s a jövedelmemből éldegélek.

Soványképű haragosan kitört.

- Tudod, mennyit fizetnek? Tizenöt centet, *rongyos tizenöt centet*!

- Miért, mit akarsz?! - kérdezte Mac. - Az isten szerelmére, ember! Csak nincs pofád azt mondani, hogy enni akarsz? Különben is: ehetsz majd almát munka közben. Sok szép finom almát! - Hirtelen megkeményedett a hangja, - És mi volna, ha nem szednénk le azt az almát?

- De mikor muszáj! - kiabált Soványképű. - Elköltöttük az utolsó nyomorúságos fillérünket is, csak hogy idejussunk!

- Azt a sok-sok szép almát - ismételte csendesen Mac. - Mind rájuk rohad, ha mi nem szedjük le.

- Ha mi nem szedjük le, leszedi más.

- És ha nem hagyjuk? - kérdezte Mac.

A tűz körül ülő férfiak most már feszülten figyeltek.

- Sztrájkra gondolsz? - kérdezte Soványképű.

- Nem gondolok én semmire - nevetett Mac.

Egy alacsony ember, aki állát térdének támasztva üldögélt a tűznél, így szólt: - Amikor London megtudta, mit fizetnek, majd megütötte a guta. - A mellette ülőhöz fordult: - Te is láttad, Joe. Ugye, hogy majdnem megütötte a guta?

- Egészen elzöldült az arca - mondta Joe. - Földbe gyökerezett a lába, az arca meg elzöldült. Aztán felvett a földről valami fadarabot és ripityára törte.

A dohányzacskó visszakerült kiindulási pontjára. Nem sok maradt benne. Mac megtapogatta, aztán zsebre dugta.

- Ki az a London? - kérdezte.

Soványképű válaszolt.

- London jó ember - nagyszerű ember. Mi vele járunk mindenhová. Nagyszerű ember az.

- Ő a vezér, mi?

- Hát nem éppen vezér; de nagyszerű ember. Szóval... vele járunk. Csak hallanád, hogyan beszél a fogdmegekkel. London...

A sátorból megint felhangzott a sikoly, de ezúttal mát elnyújtottabban. Az emberek odafordultak, aztán ismét fásultan bámultak a tűzbe.

- Rosszul van ott valaki? - kérdezte Mac.

- London menye. Szülni fog.

- Nem valami jó hely a szüléshez - mondta Mac. - orvos van?

- Frászt! Honnan a fenéből kerítenének orvost?

- Mért nem viszik be azt a nőt a megyei kórházba?

- Majd éppen a megyei kórházba vesznek fel vándorszüretelőket! - gúnyolódott Soványképű. - Nem tudod, hogy a kórházban sosincs hely? Mindig dugig vannak.

- Én tudom - mondta Mac -, csak kíváncsi voltam, ti is tudjátok-e.

Jim megborzongott. Fűzfavesszőt szedett fel a földről, s addig piszkálta vele az égő széndarabokat, amíg fel nem lobbant a láng.

Mac keze lopva kinyúlt a sötétben, s egy pillanatra megragadta Jim karját.

- Van Londonéknak valakijük, aki ért az ilyesmihez? - kérdezte Mac.

- Van odabent valami vénasszony - válaszolta Soványképű. A kérdezősködés nyomán gyanakvás ült ki az arcára. - Tulajdonképpen mi közöd hozzá?

- Van valami gyakorlatom - jegyezte meg odavetőleg Mac. - Értek valamit az ilyesmihez. Gondoltam, segíthetnék.

- Hát menj, beszéld meg Londonnal - hárította el Soványképű a felelősséget. - Nekünk nincs jogunk, hogy olyan kérdésekre felelgessünk, amelyek őrá tartoznak.

Mac nem vett tudomást a válaszban rejlő gyanakvásról.

- Igen, az lesz a legjobb. - Felállt. - Gyere, Jim. London abban a sátorban lakik, ugye, ahonnan világosság látszik?

- Igen, ott lakik.

A körbegyűlt, tűztől fénylő tekintetek a távozó Macet és Jimet figyelték; aztán ismét a tűz felé fordultak a fejek. Ők ketten pedig, kikerülve a rongykupacokat, illetve a rongyokba göngyölt alvó embereket, átvágtak a tisztáson.

- Micsoda szerencse! - suttogta Mac. - Ha ez sikerül, befutottunk.

- Hogy érted? Nem is tudtam, Mac, hogy orvosi gyakorlatod van.

- Sokan nem tudják - mondta Mac. Közeledtek a sátorhoz, amelynek ponyváján sötétlő alakok mozogtak ide-oda. Mac a sátor mellé lépett és bekiáltott: - London!

Egy pillanat sem telt el, meglibbent a sátorponyva és tagbaszakadt, iszonyúan széles vállú ember lépett Mac elé. Fekete sörtehaja tonzúrásan nőtt, kopaszon hagyva fejebúbját. Arcát kemény ráncok barázdálták; sötét szeme olyan vad és vörösre gyulladt, mint egy gorilláé. Az egész emberből csak úgy sugárzott a tekintélyadta erő. Látszott rajta, hogy oly magától értetődően vezeti az embereket, mint amilyen magától értetődően lélegzik. Egyik hatalmas kezével befogta a sátornyílást a háta mögött.

- Mit akartok? - kérdezte.

- Most érkeztünk - magyarázta Mac -, és az emberek a tábortűznél azt mondják, hogy itt szül valaki.

- Hát aztán?

- Gondoltam, segíthetnék, orvos híján.

London félrehúzta a ponyvát, hogy a sátorból kiszűrődő fénynél jól megnézhesse Mac arcát.

- Mit tudnál csinálni? - kérdezte.

- Azelőtt kórházban dolgoztam, úgyhogy csináltam már ilyesmit. Nem szabad kockáztatni, London, nem éri meg.

A hatalmas ember halkra fogta a szót:

- Gyertek be. Van itt egy öregasszony, de azt hiszem, félnótás. Gyertek, nézzétek meg, mi a helyzet.

Félrehúzta a ponyvát, hogy beléphessenek.

A sátorban zsúfoltság és hőség uralkodott. Egy csészealjon gyertya égett. A közepén, petróleumtartályból készült kályha mellett, ráncos arcú öregasszony üldögélt. Az egyik sarokban fehér arcú fiatalember állt. A hátsó fal mellett, a földre fektetett derékaljon, fiatal nő feküdt, arcán szétmázolódott a piszok, haja csapzott volt. Mindhárman Macre és Jimre fordították a tekintetüket. Az öregasszony csak egy pillanatra tekintett fel, aztán a pirosan izzó kályhára meredt. Egyik kezefejét másik kezének körmeivel vakargatta.

London odament a derékaljhoz, letérdelt. A fiatal nő ijedt szemével Londonra nézett.

- Van már orvosunk. Nem kell már félned - mondta London.

Mac rákacsintott a nőre. A fiatalasszony arca egészen merev volt a félelemtől. A fiatalember odajött a sarokból, és megmarkolta Mac vállát.

- Ugye nem lesz semmi baja, dokikám? - kérdezte.

- Persze hogy nem - nyugtatta Mac.

Mac az öregasszonyhoz fordult.

- Maga bábaasszony?

Az asszony tovább vakargatta ráncos kezét, és üres tekintettel bámult Macre, de nem válaszolt.

- Azt kérdeztem, hogy szülésznő-e? - kiabálta Mac.

- Nem, de jó pár gyereket segítettem már világra hozni.

Mac lenyúlt, kezébe vette az öregasszony egyik kezét, és jól megnézte a gyertya világánál. Hosszúak, töredezettek, piszkosak voltak a körmök, kékesszürkék maguk a kezek.

- Azok biztosan halott gyerekek voltak - mondta. - Mit akar használni lepedő helyett?

A vénasszony egy újságpapír-kupacra mutatott.

- Lizára még csak kétszer jött rá a fájás - vinnyogott. - Az egész micsodát pedig majd újságpapírba fogjuk fel.

London előrehajolt; oly feszülten figyelt, hogy a szája kissé nyitva maradt. Szeme Mac tekintetét fürkészte. Kopasz fejebúbja csillogott a gyertyafényben. Megerősítette, amit az öregasszony mondott:

- Kétszer jött rá a fájás Lizára, a második éppen az imént.

Mac alig észrevehetően kifelé intett a fejével. Kiment a sátorból. London és Jim követte őt.

- Ide hallgass, London! - szólt Mac. - Láttad azokat a kezeket, ugye? A gyerek tán csak életben marad, ha ilyen kezekkel nyúlnak is hozzá, de az asszony biztosan rámegy. Jól tennéd, ha kirúgnád az öreglányt.

- Akkor hát te megcsinálod a dolgot? - kérdezte London.

- Meg hát - válaszolt Mac pillanatnyi szünet után, - Jim, a barátom, majd segít nekem. De ez nem elég. Több, sokkal több segítségre van szükségem.

- Hát majd segítek én is - mondta London.

- Az nem elég. Azok az emberek odakint, hajlandók-e segíteni?

London felnevetett.

- Arra mérget vehetsz. Ha én szólok nekik...

- Hát akkor szólj nekik. Most rögtön.

Előrement a tűzhöz, az emberek még mindig ott üldögéltek. A három férfi közeledtére felkapták tekintetüket.

- Hello, London - szólt Soványképű.

- Hallgassátok meg a doktort, fiúk - mondta jó hangosan London.

Mások is odasomfordáltak és várták, mi lesz. Közönyösek, fásultak voltak, de a határozott hangra megmozdultak.

Mac megköszörülte a torkát:

- London menye szülni fog. Fel akarta vétetni a megyei kórházba, de nem sikerült. Azt mondták, nincs hely. Különben is, mi csak tetves vándorló szedőmunkások vagyunk. No jó. Ők nem segítenek rajtunk. Magunkra vagyunk utalva.

Az emberek arca kicsit megkeményedett és mintha egymáshoz húzódtak volna. Kezdett feloldódni a közönyük. Közelebb húzódtak a tűzhöz.

- Én azelőtt kórházban dolgoztam - folytatta Mac -, úgyhogy tudok valamit segíteni, de szükségem van a ti segítségetekre is. Segítenünk kell a mieinken, az istenfáját! Más úgysem segít rajtunk.

Soványképű kihúzta magát.

- Jól van, öregem - szólt. - Mondd meg, mit csináljunk.

Mac tűztől pirosló arcán felcsillant az öröm és a diadal mosolya.

- Ez igen! - kiáltott fel. - Jól fogunk tudni együtt dolgozni. Először is vizet kell forralni. Azután: ha forr, fehér ruhát kell kifőzni benne. Honnan és hogyan szerzitek a ruhát, nem az én dolgom. Te, te, meg te ott - mutatott rá három emberre - jó nagy tüzet raktok. És szereztek két

nagy üstöt. Biztosan találtok húsz literes tartályokat. A többi meg elmegy ruhát gyűjteni. Szedjetek össze mindent, zsebkendőt, ócska inget, mindegy, hogy mit, csak fehér legyen. Amikor már forr a víz, tegyétek bele a ruhát, és főzzétek egy fél óráig. És kérek egy kis fazék forró vizet, amilyen gyorsan csak lehet. - Az emberek már készülődtek, de Macnek még volt mondanivalója: - Várjatok! Még valami. Kell nekem egy lámpa, mégpedig egy jó lámpa. Szerezzetek. Ha senki sem ad, hát lopjatok. Jó világítás nélkül nem megyek semmire.

Megváltozott a légkör. Az emberekből eltűnt a közöny. Az alvókat felébresztették, elmondták nekik a dolgot, azok pedig csatlakoztak a tevékenykedő csoporthoz. Izgalom áradt szét a táborban - valami örömteli izgalom. Mindenfelé tüzeket raktak. Négy nagy tartály vizet tettek fel, aztán mindenféle ruha került elő. Mindenki hozzárakott valamit a kupachoz. Az egyik férfi levetette a trikóját, bedobta a vízbe, aztán felvette az ingét. Egyszerre mintha mindenki örült volna. Amikor élettelen nyárfaágakat tördeltek a tűzhöz, már tréfálkoztak, nevetgéltek.

Jim ott állt Mac mellett, figyelte a sürgés-forgást.

- Hát én mit csináljak? - kérdezte.

- Gyere be velem. Te majd odabent segítesz nekem. Ebben a pillanatban a sátorból sikoltás hallatszott.

- Egy tartály forró vizet, Jim, amilyen gyorsan csak lehet - hadarta Mac, és egy kis üveget adott át barátjának: - Nesze, itt van. Tégy be vagy négy ilyen tablettát mindegyik tartályba. Amikor majd hozod a vizet, hozd vissza az üveget is.

Elsietett a sátor felé.

Jim megfelelő számú tablettát dobott a tartályokba. Aztán teleeresztett egy nagy dézsát vízzel az egyik tartályból, és bement Mac után a sátorba. Az öregasszony az egyik sarokban lapult, nem volt útban. Vakargatta a kezét, s gyanakodva bámészkodott, amikor Mac két tablettát dobott a meleg vízbe, és beáztatta a kezét.

- A kezünket már mindenesetre megmoshatjuk - szólt Mac.

- Mi van az üvegben? - kérdezte Jim.

- Higanybiklorid. Mindig van nálam. Moss kezet, Jim, aztán hozz még vizet.

Kint megszólalt egy hang:

- Itt van két lámpa, doki!

Mac odament a sátornyíláshoz. Kerek belű Rochester-lámpa volt az egyik, erős benzinlámpás a másik.

- No, valami szegény ördög sötétben lesz kénytelen megfejni a tehenét - szólt oda Mac Jimnek. Nyomást pumpált a benzinlámpába. Amikor meggyújtotta, az izzó harisnya kemény, vakító fehér fényt árasztott, s a sátor szinte visszhangzott a sistergésétől. Kintről behallatszott a rőzse ropogása, meg a beszélgetés zaja.

Mac letette a lámpát a derékalj mellé.

- Minden simán fog menni, Liza - mondta. Gyengéden próbálta leemelni Lizáról a piszkos takarót. London és a fehér arcú fiatalember mozdulatlanul nézte. Liza szemérmes riadtsággal testéhez szorította a pokrócot.

- Meg kell tennem az előkészületeket, Liza - kérlelte Mac. De Liza csak szorította a takarót.

Odajött London.

- Liza - szólalt meg -, tedd, amit mond.

Liza Londonra emelte rémült tekintetét, aztán kelletlenül elengedte a takarót. Mac visszahajtotta a takarót Liza mellére, és kigombolta a nő gyapjú alsóruháját.

- Jim - szólt -, eridj, hozz nekem valami ruhát, meg egy darab szappant.

Jim behozott egy gőzölgő ruhát és egy vékony, kőkemény szappandarabot. Mac megmosta Liza lábszárát, combját, hasát. Olyan gyengéden, hogy Liza arcán enyhült a rémület.

Az emberek már hozták a kifőzött ruhát.

Most már mind gyorsabban követték egymást a fájások.

Hajnalban indult meg a szülés. Egyszerre csak megrengett a sátor. Mac maga mögé pillantott.

- Elájult a fiad, London - szólt. - Vidd ki a friss levegőre.

Mélységes zavar tükröződött London arcán. Vállára kapta a vézna fiatalembert és kivitte.

Kibukkant a csecsemő feje. Mac segített egy keveset a kezével, s Liza halk nyöszörgése közben nemsokára lezajlott a szülés. Mac elvágta a köldökzsinórt fertőtlenített zsebkésével.

A nap már rásütött a sátorponyvára, de a lámpás tovább sistergett. Jim kicsavarta a meleg ruhát és átadta Macnek, amikor az megmosta a ráncos kis csecsemőt. Jim alaposan megmosta és lesikálta az öregasszony kezét: Mac csak ezután engedte meg, hogy a vénasszony átvegye tőle a gyereket. Egy óra múlva kijött a méhlepény, s Mac nagy óvatosan ismét megmosdatta Lizát.

- Vidd ki ezt az egész micsodát - szólt oda Londonnak. - Égesd el a rongyokat mind.

- Azokat a ruhákat is, amelyeket nem használtál? - kérdezte London.

- Uhum. Égesd el mind. Úgyis használhatatlan.

Szeme tompán, fáradtan fénylett. Még egyszer körüljártatta pillantását a sátorban. Az öregasszony a karjaiban tartotta a bebugyolált csecsemőt. Liza behunyt szemmel, csendesen pihegve feküdt a matracon.

- Gyerünk, Jim. Aludjunk egyet.

Odakint a tisztáson újra elaludtak már az emberek. A nap megvilágította a fűzfák tetejét. Mac és Jim egy kis barlangra bukkant a bozótban. Bemásztak és lefeküdtek.

- Alig látok a fáradtságtól - szólt Jim. - Nem is tudtam, Mac, hogy kórházban is dolgoztál.

Mac összekulcsolta a kezeit a feje alatt.

- Sosem dolgoztam én kórházban.

- Hát akkor hogy tudsz ennyi mindent a szülésről?

- Amit tudok, azt most tanultam meg. Sosem láttam még szülést. Csak annyit tudtam, hogy a tisztaság nagyon fontos. Nagy szerencse, hogy ilyen simán ment! Szörnyű rágondolni, mi van, ha valami baj történik. Az a vénasszony sokkal jobban ért a dologhoz, mint én. És azt hiszem, ezt tudta is. De koszos volt, és bajt csinált volna.

- Nagyon határozottan viselkedtél!

- De az isten szerelmére, nem tehettem másképp! Nekünk minden alkalmat fel kell használnunk, ahol segíteni lehet az emberek baján. Ez az eset még hozzá kapóra is jött. Nem szalaszthatjuk el az ilyesmit. Minden alkalmat fel kell használnunk mindig. - Az oldalára fordult, és a karján pihentette fejét. - Nagyon elfáradtam, de azért jól érzem magam. Egy éjszaka kemény munkájával megszereztük ezeknek az embereknek a bizalmát és London bizalmát is. És ami még ennél is több: arra ösztönöztük az embereket, hogy maguknak

dolgozzanak, a maguk érdekében, csoportosan. Tulajdonképpen ezért vagyunk itt: meg kell tanítanunk őket *együtt* harcolni. Nemcsak a béremelés kiharcolása a célunk. Ezt jól tudod te is.

- Igen. Ezt tudom, csak azt nem tudom, hogyan kezd hozzá az ember.

- Csak ezt az egy szabályt tudom ismételni: minden alkalmat fel kell használni. Nekünk nincsenek gépfegyvereink, nincsen katonaságunk. A mai éjszaka eredményes volt: adódott egy alkalom, s mi lecsaptunk rá. London a mi emberünk. Született vezető. Mi majd megtanítjuk, merre vezesse a társaságot. De nagyon óvatosan kell eljárnunk. A kezdeményezésnek mindig tőlünk kell kiindulni. A módszerekre mi tanítjuk őket, de magát a munkát nekik kell elvégezniök. Londont hamar megtanítjuk a módszerekre, ő pedig majd kitanítja az embereit. Figyeld meg: ez a szülési história ma estére elterjed az egész vidéken. Jó startot vettünk, jobbat, mint gondoltam. Esetleg lesittelnek bennünket, engedély nélküli orvosi működésért, hiába mentettünk meg egy szegény asszonyt; de nem baj, ez csak még jobban hozzánk kapcsolná az embereket.

- Hogyan történt ez az egész? - kérdezte Jim. - Nem is beszéltél valami sokat, de az emberek mindjárt működni kezdtek, mint valami óraszerkezet, és örömüket is lelték benne. Élvezték.

- De mennyire élvezték! Az emberek szeretnek együtt dolgozni. Vágyódnak az együttműkö-désre. Tudod, hogy tíz ember majdnem tizenkétszer akkora terhet tud megemelni, mint egy ember? Csak egy kis szikra kell hozzá, s már kigyullad bennük a láng. Legtöbbször gyanakvók, hiszen valahányszor csoportosan dolgoztatják őket, kilopják a zsebükből a hasznot. De ha maguknak dolgoznak, az egészen más! Az éjjel maguknak dolgoztak, a saját érdekükben, és láttad, ugye, milyen jól csinálták?

- Nem használtad fel mind a ruhát. Miért mondtad Londonnak, hogy égesse el?

- Hát nem érted, Jim? Aki valami ruhadarabot adott, az mind úgy érezte, hogy az egész szülés az ő ügye. Úgy érzik, részük van ennek a csecsemőnek a világrajövetelében. Úgy érzik, az övék az a csecsemő, mert adtak neki valamit a magukéból. Ruhát visszaadni: szinte kiközö-sítést jelentett volna. Ha azt akarjuk, hogy valaki részesévé váljék valamilyen mozgalomnak, engedjük áldozni érte. Fogadni mernék, hogy aki részt vett ebben a dologban, mind pompásan érzi magát.

- Ma dolgozunk? - kérdezte Jim.

- Nem. Előbb hadd terjedjen el a hír. Holnapra már óriási sztori kerekedik belőle. Később majd dolgozunk. Most aludnunk kell. De... a Krisztusát, eddig minden úgy ment, mint a karikacsapás.

Fejük felett megrebbentek a fűzfaágak, lehullott rájuk néhány falevél.

- Nem tudom az idejét, mikor voltam ilyen fáradt - szólt Jim -, de az biztos, hogy remekül érzem magam.

Mac egy pillanatra kinyitotta a szemét.

- Megállod a helyedet, te fiú. Azt hiszem, jó munkát végzel majd. Örülök, hogy velem jöttél. Nagy segítségemre voltál az éjszaka. No, most próbáld becsukni a szemed, meg befogni a szád, és aludj egyet.

5

Az almafák lombján megcsillant a délutáni napfény, ferde fénycsíkokra és fényrétegekre töredezett a súlyos ágak alatt, s napsugár-foltokat vetett a földre. A fák szegélyezte széles folyosók olyan hosszúra nyúltak, hogy a fasorok szinte valami látható végtelenben találkoztak. Az óriási gyümölcsösben lázas munka folyt. Hosszú létrák támaszkodtak az ágaknak, vadonatúj sárga ládák tornyosultak kupacokban a fasorok között. Messziről odahallatszott a szortírozó gépek zakatolása és a ládakészítők kopácsolása. Az emberek - szíjra erősített nagy vödörrel a derekukon - felmásztak a létrán, leszakították a nagy zöld ranettalmákat, színültig töltötték a vödröket, s már szinte repültek is le a fáról, hogy a ládákba ürítsék a vödör tartalmát. A fasorok között teherautók közlekedtek, vitték a leszedett almát a válogatóba, onnan meg a csomagolóba. A ládáknál ellenőr ácsorgott, s valahányszor megjött egy ember a teli vödörrel, az ellenőr beírt valamit a noteszébe. A gyümölcsösben lüktetett az élet. A faágak meg-megrázkódtak a létrák súlya alatt. A túlérett gyümölcs tompa puffanással zuhant a földre. Valahol, a lombok közé rejtőzve valami füttyművész trillázott.

Jim sietett a létrán lefelé, odavitte a vödrét a ládakupachoz és kiürítette. Az ellenőr - szőke fiatalember, frissen mosott fehér kordbársonynadrágban - beírt valamit a noteszébe és biccentett.

- Ne zúdítsa úgy oda azt az almát, öregem - figyelmeztette Jimet. - Megsérül a gyümölcs.

- Oké - mondta Jim. Visszament a létrához, miközben vödre a térdét verdeste. Felmászott a létrán, s a vödröt tartó drótot ráakasztotta az egyik ágra. Ekkor megpillantott valakit a lombok között: most lépett fel a létráról az egyik ágra, s a magasba nyúlt egy almacsomóért. Érezte, hogy Jim súlya alatt megrázkódik a fa, s lenézett.

- Hello, srác! - szólt. - Hát ez a te fád?

Jim felbámult rá: fekete szemű, ritkás, sárgás szakállú, sovány öregembert látott. Kezén vastagon dagadtak ki a kék erek. Lábszára vékony és egyenes, mint a bot - túlságosan is vékony nagy, vastag talpú cipőbe bujtatott lábaihoz képest.

- Bánom is én, kinek a fája - mondta Jim. - De mondd csak, nagyapó, nem vagy te túlságosan öreg, hogy mint a majom ide-oda mászkálj a fákon?

Az öregember kiköpött, s nézte, mint ér földet a nagy fehér csepp nyál. Rideg szeme most vadul villogott.

- Azt csak gondolod! - mondta. - Sok taknyos kölyök gondolja, hogy túlságosan öreg vagyok. Hát ide figyelj! Lepipállak én téged a munkában, bármikor. Ezt jól jegyezd meg!

Beszéd közben hatásvadászóan rugózott a térdével. Aztán felnyújtotta kezét, ágastul-mindenestül leszedte az egész almacsomót, az almákat lecsavarta és a vödörbe dobta, az ágat megvető mozdulattal hajította a földre.

- Vigyázzanak azokra a fákra - hallatszott az ellenőr hangja.

Az öregember gonoszul vigyorgott. Szájában alul-felül egyaránt két sárga fog látszott - hosszú kiálló hörcsögfogak.

- Fontoskodó egy disznó, mi? - jegyezte meg Jimnek.

- Főiskolás - mondta Jim. - Akárhová megy az ember, beléjük ütközik.

Az öreg most guggoló helyzetbe ereszkedett az ágon.

- Na és mit tudnak azok a főiskolások? - kérdezte. - Járnak arra a főiskolára, oszt nem tanulnak semmit. Ez a noteszes fiú a nadrágjába csinálna, ha egyedül hagynák őt a tehénistállóban.

Ismét köpött egyet.

- Mert te vagy én - folytatta az öreg -, mi mégiscsak tudunk valamit. Nem sokat talán, az igaz, de amit tudunk, azt jól tudjuk.

Jim kis ideig hallgatott, aztán ébresztgetni kezdte az öregben a hiúságot. Ezt már Mactől tanulta.

- Te ahhoz sem tudsz eleget, hogy hetvenéves létedre megkímélhesd magad a fáramászástól - mondta. - Én meg ahhoz sem tudok eleget, hogy *én* viseljek fehér kordbársonynadrágot, és *én* firkáljak jeleket egy noteszbe.

- Ez azért van, mert nincs protekciónk - vicsorgott az öreg. - Kényelmes álláshoz protekció kell. Nincs protekciónk, hát egyszerűen legázolnak minket.

- És mit gondolsz, mit lehet tenni?

Erre a kérdésre az öreg mintha összement volna, akár valami szétpukkant léggömb. Haragja elpárolgott. Szemébe tépelődés és valamelyes ijedtség lopakodott.

- Azt csak a jóisten tudja - mondta. - Mi csak tűrünk és kész. - Ide-oda kóborlunk az országban, mint valami falka, és hagyjuk, hogy akármilyen jöttment főiskolás a fejünkre csináljon.

- Nem az ő hibája - jegyezte meg Jim. - Kapott egy állást. Ha meg akarja tartani, nem tehet mást.

Az öreg már másik ág után nyúlt, az almákat egy csavarintással leemelte róla, aztán egyenként, óvatosan helyezte a gyümölcsöt a vödörbe.

- Amikor fiatal voltam - szólt leverten -, azt hittem, lehet valamit tenni. De most hetvenegy éves vagyok.

Teherautó hajtott el alattuk, vitte a tele ládákat.

- Odafent voltam északon, az erdőben, amikor az I.W.W.[1] azt a nagy kalamajkát csinálta. Én lombvágó vagyok, méghozzá a legjobbak egyike. Talán észrevetted, hogy mászom fára, az én koromban ritkaság. No hát, akkoriban még reménykedtem valamiben. Persze az I.W.W. azért el is ért valamit. Azelőtt nem volt budi odafenn, csak valami lyukat ástak a földbe; meg fürödni sem lehetett. A hús is mindig romlott volt. Hát az I.W.W. emberei kiharcolták a vécét meg a tussolót; de aztán megette az egészet a fene, hogy az ördög vigye el.

Keze automatikusan nyúlt fel az almáért.

- Beléptem a szakszervezetbe - folytatta. - Megválasztottuk az elnököt, és alighogy megválasztottuk, már a munkavezető fenekét nyalta, aztán pedig eladott bennünket. Fizettük a tagdíjat, erre a pénztáros meglógott a pénzzel. Hát szóval nem tudom. Talán ti, taknyosok, majd kitaláltok valamit. Mi már megtettük a magunkét.

Jim rápillantott:

- Feladnád a harcot?

Az öregember leguggolt az ágon, csontos, nagy kezével megkapaszkodott benne.

---

[1] Industrial Workers of the World: baloldali szakszervezeti szövetség.

- Sejtek én most valamit - mondta Jimnek. - Lehet, hogy azt gondolod, hóbortos öreg kakas vagyok, de... Azok az akciók ott északon jó előre meg voltak tervezve, mégse lett belőlük semmi. De most... vannak olyan sejtéseim.

- Milyen sejtéseid?

- Hát azt nehéz volna megmondani, gyerekem. Tudod, jóval mielőtt a víz felforr, már emelkedni kezd, dagadozni. Hát ilyen sejtéseim vannak most nekem. Egész életemben keményen dolgozó kulikkal voltam együtt. Most nincs semmiféle terv. De olyan az egész helyzet, mint mikor a víz tükre dagadozni kezd. - Minden elhomályosult a szeme előtt. Fejét hátraszegte, úgyhogy álla és nyaka között két vékony bőrcsík feszült. - Talán túlságosan sok volt már az éhezés. Talán túlságosan sok góré rugdosta már fenékbe az embereket. Nem tudom. De érzem itt, a bőröm alatt.

- De hát mit érzel? - kérdezte Jim.

- Haragot - kiáltotta az öreg. - Ez az! Haragot. Tudod, mielőtt az ember dühösen, vadul verekedni kezd, olyan bizonytalan rosszullét forr a belsejében. Ismered ezt az érzést? No hát, ez az. De nemcsak egyetlen egy emberben van ez meg. Mintha az egész tömeg, az a sok millió meg millió, egyetlen egy óriás volna, s mintha ezt az óriást verték és éheztették volna, s az ő belsejében kavarogna most az a rossz érzés. A szegény melósnak fogalma sincs arról, mi történik, de ha egyszer az óriás megdühödik, mind ott lesz. Istenemre, rossz rágondolni, hogy akkor mi történik. Torkokat fognak átharapni a fogaikkal és szemeket fognak kitépni a karmaikkal. Harag! Igen, bizony, a harag, a harag!

Ide-oda hintázott az ágon. Megfeszítette a karját, hogy visszanyerje egyensúlyát.

- A bőröm alatt érzem - mondotta. - Akárhová megyek, mindenütt: mint a víz, mielőtt forrni kezd.

Jim remegett az izgalomtól.

- Pedig valamilyen tervre szükség van - mondta. - Amikor kirobban a dolog, szükség van valami kész tervre, hogy irányítani lehessen az egészet. Csak így sülhet ki valami jó belőle.

Az öreget, úgy látszik, kifárasztotta kitörése.

- Amikor az óriás elszabadul, semmiféle terv sem fékezheti meg. Rohan, mint a veszett kutya, és megmar mindenkit, aki az útjába akad. Túl sokat éhezett és túl sokat bántották; és ami a legrosszabb: túl sokszor sértették meg az önérzetét.

- De ha elég sok ember készül már a dologra és terv szerint cselekszik, akkor... - erősködött Jim.

- Remélem, én azt már nem élem meg - ingatta a fejét az öreg. - Torkokat fognak átharapni. Gyilkolni fogják egymást, és ha már nem bírják tovább, vagy meghaltak, kezdődik elölről a régi nóta. Én előbb akarok meghalni, ki akarok maradni belőle. De ti, zöldfülűek, csak reménykedjetek. - Leemelte tele vödrét. - Én már nem reménykedem. Menj egy kicsit arrébb, lemászom a létrán. Fecsegéssel nem tudunk pénzt keresni; azt csak főiskolások tudnak.

Jim arrébb lépett az egyik vastag ágra, hogy az öreg lemászhasson. Az öregember kiürítette a vödrét, aztán odament egy másik fához. Jim hiába várta vissza - nem jött. A csomagoló szortírozó-szalagja tovább zakatolt a csapágyon, tovább kopácsoltak a kalapácsok. Az országúton teherautók robogtak el. Jim teleszedte a vödrét, odavitte a ládakupachoz. Az ellenőr beírt valamit a noteszébe.

- Ha nem dolgozza le a bérét, maga fog tartozni nekünk - mondta Jimnek.

Jim elvörösödött, válla előre görnyedt.

- Maga csak dugja bele az orrát abba a rohadt noteszébe! - mondta.

- Micsoda fenegyerek maga, hallja!

Jim erőt vett magán, s elvigyorodott zavarában.

- Nagyon fáradt vagyok - mentegetőzött. - Még új nekem ez a munka.

- Tudom én, hogy van az - mosolygott a szőke ellenőr. - Amikor az ember fáradt, nagyon ingerlékeny. Másszon fel a fára, és szívjon el egy cigarettát.

- Igen, azt hiszem, az lesz a legjobb.

Jim visszamászott a fára. Beakasztotta a vödröt, és szedni kezdte az almát.

- Én is úgy viselkedem, mint valami veszett kutya - mondta magának fennhangon. - Nem szabad. Az apám volt ilyen.

Nem dolgozott gyorsan, de gépszerűvé tökéletesítette a mozdulatait. A nap egyre lejjebb szállt, most már nem ragyogta be a földet, csak a lombokat sütötte. Messze, a városban, sziréna búgott. De Jim kitartóan tovább dolgozott. Szürkült már, amikor a csomagolóban végre megszűnt a zakatolás, és az ellenőrök elkiáltották magukat:

- Gyerünk befele, emberek! Lejárt a munkaidő!

Jim lemászott a létrán, kiürítette a vödrét, és rátette a többire. Az ellenőr sorban lekampózta a vödröket a noteszében, és összeadta az aznapi eredményt. Az emberek néhány percig még lődörögtek, cigarettát sodortak, halkan beszélgettek. Aztán lassan megindultak az egyik fasorban, a megyei út irányába, a szállások felé.

Jim meglátta elöl az öregembert, s meggyorsította lépteit, hogy utolérje. Az öreg botladozva, merev léptekkel haladt.

- Már megint te vagy az? - szólt, amikor Jim csatlakozott hozzá.

- Gondoltam, veled jövök.

- Ki akadályoz meg benne? - Az öregnek nyilván tetszett a dolog.

- Itt van veled a családod? - kérdezte Jim.

- Családom? Az nincs.

- Hát ha magad vagy, miért nem könyökölsz ki magadnak valamilyen jótékonysági bulit, hogy a megye tartson el.

Az öregember a megvetéstől fagyos hangon válaszolt:

- Én lombvágó vagyok. Persze, az ilyen magadfajta taknyosnak, aki sosem járt erdőben, ez nem jelent semmit. Kevés lombvágó éri meg az én koromat. Láttam én már egy-két magafajta zöldfülűt, aki csaknem szívrohamot kapott attól, hogy csak *nézte*, hogyan dolgozom én. Most pedig holmi vacak almafákon kell mászkálnom. Még hogy könyöradományt fogadjak el! Egész életemben olyan munkát végeztem, amelyhez bátorság kellett. Egyszer fenn csücsültem egy harminc méter magas fán, a fatörzset már elvágták, nekem meg elszakadt a biztonsági övem. Aztán dolgoztam én olyan emberekkel is, akiket később péppé lapított egy vastag ág. Még hogy én valami jótékonysági...! “Dan - mondanák a jófiúk - gyere, itt a levesed.” Én meg odasompolyognék, és beáztatnám a kenyeremet a levesbe, aztán felhörpölném a levest. Hát nem! Akkor már inkább leugrom az almafáról és kitöröm a nyakam. Én lombvágó vagyok, te fiú!

Tovább cammogtak a fasorban. Jim levette a kalapját, és a kezében vitte.

- Hát nem sok örömöd volt benne - mondotta Dannak. - Amikor kiöregedtél, egyszerűen kirúgtak.

Dan hatalmas markával megragadta Jim karját, éppen a könyökhajlás felett, és úgy megszorította, hogy Jim majdnem felszisszent.

- Igenis sok örömöm volt benne, amíg csináltam - mondta. - Felmásztam a magas fára, és tudtam, hogy a munkavezető, meg az erdőbirtokos, meg a részvénytársaság elnöke nem elég bátor, hogy megtegye, amit én megteszek. *Én*, érted?! Mindent onnan felülről néztem. És minden olyan kicsinek látszott, az emberek is olyan picikék voltak, én pedig ott ültem, a magasban. Voltam valaki. Bizony, sok örömöm telt benne.

- A munkád hasznát meg ők zsebelték be - mondta Jim. - Ők meggazdagodtak, és amikor már nem tudtál olyan magasra mászni, kirúgtak.

- Igen. Úgy van, ezt csinálták. Azt hiszem, nagyon megöregedtem én, te fiú. Fütyülök én arra, hogy kirúgtak, egyszerűen fütyülök rá.

Előttük ott fehérlett az az alacsony épület, amelyet a gyümölcsös tulajdonosai a gyümölcsszedőknek különítettek el. Mintegy negyven méter hosszú barakk, három méterenként egy-egy ajtó és egy-egy kis négyszögletű ablak. Néhány nyitott ajtón át lámpás vagy gyertya fénye világított. Itt-ott emberek ültek az ajtóban, és kibámultak a szürkületbe. A hosszú épület előtti vízcsapnál csoportba verődtek a férfiak és a nők. A férfiak, amint rájuk került a sor, csészét formáltak tenyerükből, ráengedték a vizet, majd arcukba, hajukra loccsantották; aztán sebtiben összedörzsölték a két kezüket. A nők megtöltötték a kannákat, lábosokat. Gyerekek futkostak ki-be a sötét színű ajtókon, mint megannyi nyüzsgő patkány. Vontatott, halk beszélgetés hallatszott a csoport felől. Férfiak és nők rajzottak vissza a házba - a férfiak a gyümölcsösből, a nők a válogatóból, meg a csomagolóból. A gyümölcsös raktárépülete a barakk északi végében állt, hegyesszöget zárt be a szállással. Fényesen ki volt világítva. Élelmiszereket és munkaruhát adtak itt hitelbe, hogy majd a bérből levonják. Akik be akartak jutni, sorba állva várakoztak - férfiak és nők vegyest -, egy másik sorban pedig, már kifelé haladtak az emberek az épületből, kezükben konzerv és kenyér.

Jim és az öreg Dan a barakkhoz ért.

- No, itt az ól - szólt Jim. - Nem volna ilyen rossz, ha egy asszony főzne rád.

- Azt hiszem, átmegyek a raktárba, és veszek egy babkonzervet. Ez a sok hülye tizenkét centet fizet fél kiló konzervbabért. Ezért a pénzért akár két kiló szárított babot is kaphatnának, az megfőzve majdnem négy kiló.

- Hát akkor miért nem veszel szárított babot, Dan?

- Nincs időm. Ilyenkor már fáradt vagyok és éhes.

- Hát a többieknek talán van idejük? A nők egész nap dolgoznak, a férfiak is; a górék pedig három centtel többet számítanak fel egy doboz konzervbabért, mert az emberek dögfáradtak, és úgysem mennek be a városba a fűszereshez.

Dan Jim felé fordította tüskés szakállát.

- De sokat töröd a fejedet ezeken a dolgokon, te fiú! Olyan vagy, mint a kölyökkutya, amelyik valami nagy csonttal küszködik. Rágod, rágod, de nem boldogulsz vele, sőt talán hamarosan még a fogad is beletörik.

- *Csak* széttörne az a csont, ha elegen rágnák!

- Lehet. De én hetvenegy évet éltem kutyák és emberek között, és a legtöbb esetben azt láttam, hogy el akarják lopni egymástól azt a csontot. Azt még sose láttam, hogy két kutya

segített volna egymásnak széttörni a csontot; de azt már láttam, hogy halálra marták egymást a csont miatt.

- Ha veled beszél az ember, az az érzése, hogy minden hiábavaló - mondta Jim.

Az öreg kivicsorította négy hosszú hörcsögfogát.

- Hetvenegy éves vagyok - mentegetőzött. - Jó, rágd csak azt a csontot, ne törődj velem. Lehet, hogy ma már sem a kutyák, sem az emberek nem olyanok, mint régen.

Tovább kocogtak a göröngyös talajon. Amikor a ház közelébe értek, a vízcsap körüli csoportból kivált egy ember és feléjük ballagott.

- Ez a barátom - szólt Jim, - Macnek hívják. Nagyon rendes fiú.

- Nem akarok én senkivel se társalogni - mondta kelletlenül Dan. - Azt hiszem, még a babomat se melegítem meg.

Mac odaért.

- Hello, Jim. Hogy ment a meló?

- Egész jól. Ez itt Dan, Mac. Ott volt az északi erdőségben, amikor az I.W.W. ott dolgozott.

- Örülök a szerencsének. - Mac szándékosan némi tiszteletet vegyített a hangjába. - Hallottam azokról az időkről. Valami szabotázs volt ott.

A hang tetszett az öregnek.

- Én nem voltam tagja az I.W.W.-nek - mondta. - Csirkefogó svindlerek voltak azok, de nagyon rámenős fickók. Úgy felgyújtották a fűrészmalmot, hogy az ember azt se mondta: befellegzett, s a malom már porrá is égett.

Mac hangjában továbbra is megmaradt a tisztelet árnyalata:

- Hát ha elvégezték a dolgukat, nem lehet a szemükre vetni semmit, igaz-e?

- Kemény legények voltak - mondta Dan. - Nem volt nagy élvezet beszélgetni velük, az biztos. Mindent gyűlöltek. No, megyek a babomért.

Elment jobbra.

Már majdnem besötétedett. Jim az égre nézett. Repülő fekete V betűt pillantott meg a fejük felett.

- Nézd csak, Mac, mi az ott?

- Vadkacsák. Korán repülnek az idén. Sosem láttál még vadkacsákat?

- Azt hiszem, nem. De olvastam róluk.

- Jim, ugye nem bánod, ha ma csak kenyeret és szardíniát vacsorázunk? Dolgunk van még ma este. Nem akarok a főzéssel időt veszíteni.

Jim az imént még lankadtan ballagott, annyira kifárasztotta új munkája. Most azonban megfeszültek az izmai, s felkapta a fejét.

- Mit akarsz csinálni, Mac?

- Ide hallgass, Jim. Ma Londonnal dolgoztam együtt. Értelmes fickó. Az út kétharmad részét már megtette. Azt mondja, azt hiszi, mellénk tudná állítani az embereit. Ismer egy embert, az meg egy másik ilyen bandában fejes. Az a kompánia a legnagyobb gyümölcsösben dolgozik. Majdnem háromezer hold. London olyan dühös a bércsökkentés miatt, hogy mindenre

hajlandó. Azt a barátját, a Hunter-féle gyümölcsösben, Dakinnek hívják. Még az este átmegyünk és beszélünk ezzel a Dakinnel.

- Szóval sikerült megindítanod a dolgokat? - kérdezte Jim.

- Úgy látszik.

Mac eltűnt az egyik sötét ajtóban, de egy pillanat múlva már felbukkant, kezében egy doboz szardíniával és egy egész kenyérrel. A kenyeret letette a küszöbre, aztán konzervkulccsal felgöngyölte a doboz bádogfedelét.

- Kipuhatoltad az emberek hangulatát, úgy, ahogy mondtam? - kérdezte Jimtől.

- Nem volt valami sok alkalmam rá. Az öreg Dannal beszélgettem egy keveset.

Mac egy pillanatra abbahagyta a konzervnyitogatást.

- Mi az isten csudájának? Minek akarsz vele beszélni?

- Hát egy fán dolgoztunk.

- No és aztán? Miért nem mentél át egy másik fára? Tudod, Jim, sok emberünk elpocsékolja ám az idejét. Joy sokszor még egy halom kismacskát is meg akart volna agitálni. Ne pazarold az idődet az ilyen vén salabakterekre. Nem ér az semmit. Az öreg emberek belédagitálják a reménytelenséget. Belőlük már kipusztítottak minden ellenállóképességet.

Megszabadította a dobozt a fedelétől, s maga elé tette.

- Nesze, tégy egy kis szardíniát egy darab kenyérre. London is most vacsorázik. Nemsokára kész lesz. Az ő Fordján megyünk.

Jim elővette zsebkését, három szardínia-darabot rendezett el egy szelet kenyéren, aztán kicsit lelapította a késsel. Olívaolajat öntött rá a dobozból, és az egészet újabb kenyérszelettel fedte be.

- Hogy van a nő? - kérdezte.

- Miféle nő?

- Hát amelyik szült.

- Aha. Jól. London meg úgy beszél rólam, mintha én volnék maga az atyaúristen. Megmondtam neki, hogy nem vagyok orvos, de ő azért továbbra is dokinak hív. London sokra becsül engem. Egész csinos kis cafka lesz abból a Lizából, ha felvesz valami rendes ruhát és kicsit kikészíti magát. Csinálj magadnak még egy szendvicset, Jim.

Már egészen sötét volt. Jónéhány ajtót becsuktak már, a szobákból kiszűrődő gyenge világítás négyzet alakú fényfoltokat vetett az épület elé. Mac majszolta a szardíniás szendvicsét.

- Sose láttam még annyi tramplit, mint ebben a bagázsban - mondta. - Egyetlen egy jó nő van az egész táborban, az is tizenhárom éves. Igaz, hogy akkora a feneke, mint egy tizennyolc évesé, de hát nem akarok én ötven évet kapni liliomtiprásért.

- Úgy látszik, a politikai gazdaságtan nem tudja feledtetni veled a nőket - jegyezte meg Jim.

- Nem is akarom, hogy feledtesse - nevetett Mac. - Valahányszor egész délután süti a nap a hátamat, csak úgy ég rajtam a nadrág. Akinek nem tetszik, pukkadjon meg.

Kigyúltak a ragyogó, kemény fényű csillagok. Nem volt sok, de az a néhány is élesen, áthatóan csillogott a hideg éjszakai égen. A közeli szobákban hol erősödött, hol meg halkult a beszélgetés moraja, néha pedig egy-egy ember hangja nyomta el a többiét.

Jim arra fordult.

- Mi folyik ott, Mac?

- Kockáznak. Elég hamar. Nem tudom, mit használnak pénz helyett. Talán már a jövő heti fizetésükbe játszanak. A legtöbbjük úgysem kap egy vasat sem, mire a raktárral elszámol. Az egyik ember ma két hatalmas doboz gyümölcsös-rumos süteményt vett magának. Biztosan megeszi az egészet ma este, és holnapra rosszul lesz. Az emberek nagyon vágynak valami jó ételre. Tapasztaltad-e már, Jim, hogy amikor éhes vagy, egy valamire rögzíted minden vágyadat? Az én esetem a krumplipüré; egészen nyálkás legyen az olvasztott vajtól! Azt hiszem, az a pofa már hónapok óta ábrándozott gyümölcsös-rumos süteményről.

Az épület előterében hatalmas emberalak tűnt fel. Előrehaladtában meg-megvilágította őt az ablakokból kiszűrődő fény.

- Itt jön London - szólt Mac.

London hosszúkat lépett, himbálta széles vállait. Torzúrája fehéren világított a fekete hajkarimából.

- Megvacsoráztam - mondta, amikor odaért. - Gyerünk. A Fordom ott van hátul.

Visszafordult abba az irányba, amelyből jött. Mac és Jim követte. A barakk mögött T-típusú nyitott Ford-túrakocsi állt, orral az épületnek. A kirojtosodott, szakadozott viaszosvászon ülésből kiállt a rugó, a lyukakból csomókban lógott ki a lószőr. London beült, és begyújtotta a motort. Zörögtek a fogaskerekek a sebességváltó szerkezetében.

- Kurblizd be, Jim - szólt Mac.

Jim teljes súlyával nekidőlt a kurblinak.

- Csavard le azt a gyújtást! Nem akarom, hogy leüsse a fejemet ez a vacak.

- Lecsavartam. Húzd ki elől azt a fojtószelepet - mondta London.

Asztmásan zihált a gáz. Jim megforgatta a kurblit. A motor elfulladt, a kurbli gonoszul vágott vissza.

- Majdnem leütött! Csavard le a gyújtást!

- Mindig mellbe vágja egy kicsit az embert - mondta London. - Ne adj neki több fojtást.

Jim megint megforgatta a kurblit. Harsogott a motor. Kigyúltak az apró, gyenge reflektorok. Jim bemászott a hátsó ülésre, ócska tömlők, abroncsvasak, vászonzsákok közé.

- Zörög, de azért még jár - ordította London. Hátrálva fordult, kihajtott a gyümölcsösön keresztülvezető, egyenetlen mezei útra, aztán a beton országútra. Zörgött, zakatolt a kocsi az országúton; a törött szélvédőn át besüvített a hideg levegő, úgyhogy Jim a sofőrülés védőfala mögé kuporodott. Városi fények szikráztak mögöttük az égbolton. Az út kétoldalán sötéten sorakoztak a nagy almafák, a fák mögött fény csillant egy-egy ház ablakából. A Ford egymásután előzte a teherautókat, a tartálykocsikat, meg az ezüstös tejszállító autókat, melyeknek körvonalait apró kék fények jelezték. Egy kis tanyáról juhászkutya rohant ki az útra. London élesen farolt, hogy kikerülje.

- Ez se lesz hosszú életű! - ordította Mac.

- Nem szeretek kutyát gázolni - mondta London. - A macskákat nem bánom. Radcliffe-ből idejövet hármat is elgázoltam.

A kocsi - mintegy harminc mérföldes sebességgel - tovább zötyögött. Olykor két henger is kihagyott, úgyhogy a motor nagyokat rángott, míg aztán újból működni kezdett a két henger.

Vagy öt mérföldet haladhattak, amikor London lassított.

- Valahol itt kell lennie annak az útnak - szólt.

Néhány egymás mellé szögezett ezüstös postaláda jelezte, hogy hol kell befordulniuk a mezei útra. Az út fölött, fából ácsolt boltíven, felírás hirdette: “Hunter Testvérek Gyümölcstermelő Rt. - Márkás almák.” A kocsi lassan döcögött előre. Egyszerre csak valahonnan egy ember lépett ki az út közepére, és tiltón tartotta fel a kezét. London megállította a kocsit.

- Itt dolgoznak, emberek? - kérdezte a férfi.

- Nem.

- Mert nincs is szükségünk több emberre. Betelt a létszám.

- Csak a barátainkat jöttünk meglátogatni - mondta London. - Mi Talbotéknál dolgozunk.

- Nem hoznak szeszes italt, eladni?

- Nem hát.

Az ember zseblámpájával bevilágított a hátsó ülésre, a vas- és tömlőhalomra. Aztán lekattintotta a lámpáját.

- Oké. Ne maradjanak soká.

London lenyomta a pedált.

- Adta pimasz csirkefogója! - morogta. - Nincs kíváncsibb zsaru, mint az ilyen vállalati privát-rendőr. Fontoskodó kis patkány!

Vadul hajtott be egy kanyarba, és a Jimék barakkjához nagyon hasonló, hosszú, alacsony építmény mögött állt meg; az épület kis lakásokra oszlott.

- Irtó sok ember dolgozik itt - jegyezte meg London. - Három ilyen barakkjuk van.

Odalépett az első ajtóhoz, bekopogott. Odabent felmordult valaki, aztán súlyos léptek hallatszottak. Kis rés nyílt az ajtón. Zsíros hajú, kövér asszony nézett ki rajta.

- Dakin hol lakik? - kérdezte London nyersen.

Az asszony azonnal reagált a tekintélyt parancsoló hangra.

- A harmadik ajtó innen, uraim. Dakin, a felesége, meg a két gyerekük.

- Köszönöm - mondta London, s máris megfordult, faképnél hagyva az asszonyt, aki láthatólag még többet is akart mondani. Kidugta fejét az ajtónyíláson, figyelte a három jövevényt. London bekopogott a harmadik ajtón. Az asszony csak akkor lépett vissza az ajtóból, amikor Dakinék ajtaja becsukódott a vendégek mögött.

- Ki volt az? - kérdezte a háta mögül egy férfi.

- Nem tudom - válaszolta. - Valami nagy darab ember. Dakin után kérdezősködött.

Dakin vékony arcú ember volt, szeme fátyolos, de fürkésző, ajka merev, hangja éles, de színtelen.

- Te vén gazember - mondta Londonnak. - Bújj be. Nem láttalak, amióta Radcliffe-t elhagytuk.

Hátralépett az ajtóból, hogy beengedje a három férfit.

- Ez itt a doki meg a barátja - szólt London. - Doki az, aki segített Lizán a múltkor. Biztosan hallottál a dologról.

Dakin odanyújtotta Macnek hosszú, fehér kezét.

- Hallottam hát! Volt akkor odaát egypár olyan fickó is, aki különben itt dolgozik minálunk. Annyit beszélnek az esetről, hogy az ember azt hinné, Liza legalábbis elefántot hozott a világra. Ez itt a feleségem, doki. Aztán nézze meg a két srácomat is, stramm kölyök az mind a kettő.

Odajött Mrs. Dakin, szép termetű, nagy mellű asszony, telt arcán apró rúzsfoltok látszottak, s a lámpa megvilágította a szájában éktelenkedő felső aranyhidat.

- Örülök, hogy megismerhetem magukat, fiúk - szólalt meg mély hangon. - Kávét vagy inkább egy korty pálinkát?

Dakin szeme most egy kicsit felcsillant, mert büszke volt a feleségére.

- Hát ami azt illeti, hideg volt az úton - mondta bizonytalanul Mac.

Megvillant az aranyhíd:

- Gondoltam. Egy hörpintés sosem árt.

Egy üveg whiskyt és egy poharat tett az asztalra.

- Töltsenek maguknak. Úgyis csak annyit ihatnak, amennyi a pohárba belefér.

Körbejárt az üveg és a pohár. Mrs. Dakin utolsónak töltött. Aztán bedugaszolta az üveget, és beállította a kis szekrénybe.

Három összehajtható vitorlavászon szék volt a szobában, meg két összehajtható ágy a gyerekeknek. A fal mellett nagy patent tábori ágy állott.

- Egész szépen laknak itt, Mrs. Dakin - szólt Mac.

- Van egy kis teherautóm - vetette közbe Dakin. - Akad egy-két fuvarom, no meg a magam cókmókját is tudom szállítani. A feleségem meg ügyes kezű asszony; ha jól mennek a dolgok, pénzt is tud keresni, bedolgozással.

Mrs. Dakin elmosolyodott a dicséretre.

London most hirtelen felfüggesztette a jómodort.

- Menjünk el innét, beszélgetni - mondta.

- Miért ne beszélgethetnénk itt?

- Bizalmas dolgot szeretnénk megbeszélni.

Dakin lassú mozdulattal fordult a feleségéhez:

- Alla! - szólt színtelen hangon -, menj át a gyerekekkel Mrs. Schmidthez látogatóba.

Az asszony csalódott arcot vágott. Lebiggyedt ajka eltüntette az aranyhidat. Kérdő pillantást vetett a férjére, az meg hidegen nézett vissza rá. Dakin idegesen babrálgatta a nadrágszárát hosszú fehér kezével. Egyszerre csak széles mosolyra fakadt Mrs. Dakin ajka.

- Maguk maradjanak csak itt és beszélgessenek - mondta. - Már úgyis régen meg kellett volna látogatnom Mrs. Schmidtet. Fogd kézen az öcsédet, Henry.

Rövid nyúlprém kulibundát vett fel, s igazított egyet aranyszőke haján.

- Mulassanak jól - mondta.

Hallották halkuló lépteit, s hallották azt is, amint bekopogott az egyik távolabbi ajtón.

Dakin felhúzta térdén a nadrágszárat, leült a nagy ágyra, s intett a többieknek, foglaljanak helyet az összehajtható székeken. Fátyolos szeme, akár egy ökölvívóé, nem nézett semmilyen határozott irányba.

- Mit akarsz tulajdonképpen, London? - kérdezte.

London az arcát vakargatta.

- Mi a véleményed erről a bércsökkentésről? - kérdezte. - Most csinálják, amikor már itt vagyunk!

Dakin összeszorított ajka rándult egyet:

- Hogyhogy mi a véleményem? Nem örülök neki, gondolhatod.

London előrerukkolt a széken.

- Van valami ötleted, hogy mit lehetne csinálni?

Egy kicsit élesedett Dakin tekintete.

- Nincs. Neked talán van?

- Nem gondoltál arra, hogy valami akciót kellene szervezni? - kérdezte London, és oldalt pillantott, Macre.

Dakin észrevette a pillantást. Fejével Macre és Jimre bökött.

- Szélsőbaloldaliak? - kérdezte.

Macből kirobbant a nevetés.

- Szóval aki létminimum-béreket akar, az szélsőbaloldali.

Dakin egy pillanatra rámeredt.

- Semmi kifogásom a baloldaliak ellen - mondotta. - De jól jegyezzék meg magoknak: én semmiféle alakulat kedvéért sem fogok ülni. Ha maguk valamilyen szervezethez tartoznak, én nem akarok tudni róla. Nekem feleségem van, két gyerekem, meg egy teherautóm. Nem akarok ülni csak azért, mert a nevem szerepel valamilyen nyilvántartásban. No, most mondd meg, London, hogy voltaképpen mit akarsz?

- Az almákat nem hagyhatják a górék a fán, Dakin. Mi lenne, ha megszerveznénk az embereket?

Alig látható szürke fényű fenyegetésféle villant meg Dakin szemében.

- Jó - mondta színtelen hangon. - Mondjuk, megszervezitek azt a sok bamba frátert, és nekiugrasztjátok őket egy csapat zsarunak. Az emberek megszavazzák a sztrájkot. Tizenkét óra leforgása alatt a nyakatokon egy vonatrakomány sztrájktörő. Akkor mit csináltok?

London megint megvakarta az arcát.

- Hát, gondolom, sztrájkőrséget szervezünk - mondta.

- Erre a górék - folytatta Dakin -, megyefőnöki rendeletet hozatnak, hogy tilos a csoportosulás, ésatöbbi, ésatöbbi, és ideküldenek száz tartalékos rendőrt, puskával.

London kérdőn nézett Macre. A szemével kérte, feleljen helyette. Macen látszott, hogy erősen gondolkozik.

- Gondoltuk, megtudakoljuk, hogy vélekedik a dologról, Mr. Dakin - szólalt meg végül Mac. - Figyeljen csak ide. Mondjuk, sztrájkba lép egy acélgyár háromezer munkása, és sztrájkőrséget szervez. A gyár körül viszont drótkerítés van. A gyárvezetőség magasfeszültséget bocsáttat a

drótba. A kapuba őröket állíttat. Sima ügy. De mit gondol, hány kerületi seriff kell egy ilyen nagyfene völgy őrzéséhez?

Dakin szeme megvillant, aztán ismét elfátyolosodott.

- Tehát puskával jönnek a rendőrök - mondta. - Tegyük fel, alaposan helybenhagyjuk a sztrájktörőket, mire a rendőrök lövöldözni kezdenek. Nehogy azt gondolják, hogy ez a sok fajankó állja majd a puskatüzet. És ha megszólal a nagy kaliberű, hát az egész banda úgy iszkol a bozótba, mint a nyúl. No, mit szólnak az ilyen sztrájkőrséghez?

Jim tekintete az egyik beszélőről a másikra ugrált. Most közbeszólt:

- A legtöbb sztrájktörő kiugrik a buliból, ha beszél velük az ember.

- Hát a többi, aki nem ugrik ki?

- Hát - szólt Mac - egynéhány fürge emberünkből álló csoport elintézheti őket. Én magam is odakint dolgozom a gyümölcsösben, a fákon. Az emberek csuda dühösek emiatt a bérleszállítás miatt. És ne felejtsük el: az almát csak nem lehet a fán hagyni. Gyümölcsöst nem lehet bezárni, mint valami acélgyárat.

Dakin felállt, a fiókos szekrényhez ment, s rövid italt töltött magának. Meglóbálta az üveget a többiek felé, de azok nemet intettek.

- Azt mondják - szólt Dakin -, hogy nekünk itt az Egyesült Államokban megvan a sztrájkjogunk; aztán meg törvényeket hoznak a sztrájkőrségek ellen. Végeredményben tehát csak ahhoz van jogunk, hogy otthagyjuk az állásunkat. Á, nem szeretek én ilyen dologba keveredni. Nekem teherautóm van.

Ismét Jim szólalt meg.

- Hová... - érezte, hogy száraz a torka. Megköszörülte. - Hová megy innen, Mr. Dakin, ha az almát leszüreteltük?

- Át a gyapothoz! - mondta Dakin.

- No hát. Ott még nagyobbak a farmok. Ha itt eltűrjük a bércsökkentést, a gyapotültetvényesek majd még lejjebb srófolják a béreket.

Mac biztatón, dicsérőn mosolygott Jimre.

- És maga nagyon jól tudja ezt - duplázott rá barátja kijelentésére. - Folyton csökkentik a béreket; egészen addig, amíg végül az emberek harcolni kényszerülnek ellenük.

Dakin gyengéden letette a whiskys üveget, odament a nagy ágyhoz és leült. Hosszú, fehér kezeit nézegette - puhák voltak az állandó kesztyűviseléstől. Aztán a kezei között a padlóra meredt.

- Nem akarok én semmiféle zűrzavart - mondta. - Eddig egész jól eléldegéltünk, az asszony, a gyerekek, meg én; de a fene egye meg, igazatok van, leszállítják a gyapotszedők bérét is, az olyan biztos, mint a halál. Miért is nem hagyhatnak mindent úgy, ahogy van?

- Én nem látok más kiutat, mint a szervezkedés - mondta Mac.

Dakin idegesen összerezzent.

- Hát azt hiszem, ez elkerülhetetlen. Pedig nem nagyon fűlik hozzá a fogam. Mit kívántok tőlem, mit csináljak?

London válaszolt:

- Te elirányíthatod ezt a kompániát, Dakin, és én majd csak elirányítom az enyémet.

- Nem tudtok senkit se irányítani, ha nem akarja, hogy irányítsák - vágott közbe Mac. - Dakinnak és Londonnak ki kell nyitni a szájukat. Bírják szóra az embereket. Már úgyis zabosak, de még nemigen beszéltek róla. Meg kell indítanunk a beszélgetést, a többi telepen is. Hadd beszéljenek kedvükre az emberek, mondjuk holnap és holnapután. Aztán gyűlést hívunk össze. Olyan mérgesek már a tagok, hogy hamar híre terjed, mi készül.

- Eszembe jutott valami - szólt Dakin. - Tegyük fel, hogy elkezdünk sztrájkolni. Akkor itt tovább nem táborozhatunk. Megyei úton vagy országúton nem engednek minket táborozni. No, mit csinálunk akkor?

- Gondoltam én erre is - mondta Mac. - Van egy ötletem; csak egy szép kis magánbirtok kéne, és minden rendben volna.

- Lehet, hogy igaza van. De tudja, mit csináltak odafent Washington államban? Kiakolbólították az embereket, merthogy "veszélyeztették a közegészséget". Aztán felgyújtották a kalibákat meg a sátrakat.

- Tudok róla, Mr. Dakin. De tegyük fel, hogy egy orvos felügyelne a közegészségügyre. Ebben az esetben nem sokat tudnának tenni a tábor ellen.

- Maga valódi ötvös? - kérdezte gyanakodva Dakin.

- Nem, de van egy barátom, az valódi orvos, és alighanem vállalná a feladatot. Gondolkoztam én erről az egészről, Mr. Dakin. Elég sokat olvastam én sztrájkokról.

Dakin fagyosan mosolygott.

- Jóval többet csinált maga a puszta olvasásnál - mondta. - Maga túlságosan is sokat tud. De én nem akarok tudni magáról semmit. És nem is tudok semmiről.

- Igazán azt gondolod, doki, hogy kétvállra tudjuk fektetni ezt a díszes társaságot? - fordult most London Machez.

- Ide hallgass, London - válaszolt Mac. - Még ha vesztünk, akkor is sikerül talán elég nagy felfordulást csinálnunk ahhoz, hogy legalább a gyapotszedők bérét le ne szállítsák. Erre jó lesz ez az egész, még akkor is, ha vereséget szenvedünk.

Dakin megfontoltan bólogatott.

- Igen, holnap reggel első dolgom lesz, hogy beszéljek az emberekkel. Maguknak igazuk van: dühös a nép. Pokolian dühös, csak éppen nem tudják, mihez fogjanak.

- Hát mi majd adunk nekik egy-két jó tippet - mondta Mac. - Próbáljon meg kapcsolatba lépni a többi tanyával is, Mr. Dakin. Ugye megteszi? - Felállt. - No, azt hiszem, ideje hazamenni. - Kezet nyújtott. - Örülök, hogy megismertem, Mr. Dakin.

Dakin kemény vonalú szája most kissé kinyílt, s megvillant benne a szabályos hamis fogsor.

- Tudja, mit csinálnék én - mondta -, ha volna egy pár ezer hold gyümölcsösöm? Lesben állnék egy bokor mögött, és amikor maga arra menne, golyót röpítenék abba a ronda fejibe. Sok bajnak venné elejét. De hát nincs egyebem, csak a kis teherautóm meg ez a néhány tábori cuccom.

- Jó éjszakát, Mr. Dakin. Viszontlátásra - köszönt el Mac.

Jim és Mac kiment. Hallották, amint London azt mondja Dakinnek:

- Rendes fickók ezek. Akár vörösök, akár nem - rendes emberek, az biztos.

London kijött, s becsukta maga mögött az ajtót. Most az épület végében nyílt egy ajtó, világosság szűrődött ki rajta. Mrs. Dakin közeledett a két gyerekkel.

- Jóccakát, fiúk - szólt. - Füleltem, hogy mikor mennek már.

Recsegett-döcögött a Ford hazafelé, s végül odatolta az orrát a barakkhoz. Mac és Jim elbúcsúzott Londontól. Bementek sötét kis szobájukba. Jim lefeküdt a padlóra; egy szőnyegdarabba és egy paplanba bugyolálta magát. Mac a falnak támaszkodva füstölt. Nemsokára elnyomta a cigarettáját.

- Nem alszol még, Jim? - kérdezte.

- Nem.

- Okosan viselkedtél. Már majdnem holtvágányra jutott a beszélgetés, erre te bedobtad a gyapotszüret dolgát. Okosan csináltad.

- Én úgy szeretnék segíteni! - kiáltott fel Jim. - Egészen izgalomba hozott ez az ügy! Nem is akarok én aludni. Segíteni akarok, most rögtön.

- Jobb lesz, ha alszol egyet - mondta Mac. - Sokszor lesz még alkalmunk éjszakai munkára.

6

Másnap nagy szél söpört végig a fasorokon. Cibálta az ágakat, és a hulló gyümölcs tompa puffanással zuhant a földre. Hideget hozott a szél és - a szélrohamok közötti szünetekben - az ősz különös csendjét. A gyümölcsszedők szorosra gombolták mellükön a zubbonyt, és serényen dolgoztak. A ládákat szállító teherautók nyomában porfelhő kerekedett, és tovavitorlázott a szélben.

A gyűjtőhelynél ténfergő báránybőrkabátos ellenőr, amikor éppen nem egyeztette a nyilvántartását, zsebre dugta a kezét, a jegyzőkönyvét és a ceruzáját, és fázósan topogott.

Jim odavitte a vödrét.

- Fázik, mi? - kérdezte.

- Még jobban is fogok fázni, ha nem áll el ez a szél - válaszolt az ellenőr. - Valósággal befagyasztja az ember fenekét.

Mogorva arcú fiatalember lépett most oda, hogy kiürítse a vödrét. Fekete szemöldöke szinte belelógott a szemébe, fekete, kemény szálú haja pedig egészen benőtt a homlokába. Gyulladt szeme tüzelt. Az almákat egy ládába ürítette.

- Össze ne zúzza azokat az almákat! - szólt rá az ellenőr. - Egy ütődés és megrohad a gyümölcs.

- Na ne mondja!

- De mondom. - Az ellenőr kihúzott valamit a jegyzőkönyvében. - Ezt a vödröt nem vesszük át. Legközelebb csinálja jobban.

Az égő szemek ellenségesen meredtek az ellenőrre.

- Megkapják majd a magukét! - mondta a fiatalember. - Jön még kutyára dér.

Az ellenőr elvörösödött haragjában.

- Ha szemtelenkedik, mehet a fenébe - mondta. - Fel is út, le is út.

A fiatalember mérgesen köpött egyet.

- Magát az elsők között intézzük el. - Cinkos pillantást vetett Jimre: - Igaz-e, pajtikám?

- Menj csak a dolgodra - szólt csendesen Jim. - Ha nem dolgozunk, nem kapunk bért.

- Innen a negyedik fán dolgozom, öregem - mondotta a fiú és eltávozott.

- Micsoda viccek ezek? - kérdezte az ellenőr. - Olyan ingerült ma mindenki.

- Talán a szél az oka - mondta Jim. - Igen, azt hiszem a szél. Az emberek idegeire megy a szél.

Az ellenőr gyors pillantást vetett Jimre, mert kiérezte hangjából a gúnyt.

- Talán maga is ideges?

- Úgy bizony.

- Mi van itt, Nolan? Készül valami?

- Hogyhogy “készül valami”?

- Tudja maga nagyon jól, hogy értem.

Jim könnyedén ütögette a vödrét a lábszárához. Hátralépett egy arra haladó teherautó elől, egy pillanatra beburkolta őt a porfelhő.

- Talán az a kis fekete jegyzőkönyv homályosítja el a maga látását. Csukja be és aztán nézzen körül.

- Hát így vagyunk. Bajkeverésre szervezkednek, mi? Valami van a levegőben, az biztos.

- Por - mondta Jim.

- Sok ilyen port láttam én már, Nolan.

- Annál jobb, legalább már kitapasztalhatta.

Jim távozni készült.

- Várjon csak egy pillanatra, Nolan.

Jim megállt és megfordult.

- Maga rendes ember, Nolan, és jó munkás. Mi folyik itt?

- Nem hallom. Mit mond? - kérdezte Jim. - Nem tudom, miről beszél.

- Megjelölöm a nevét a jegyzőkönyvemben. - Jim nagy lendülettel kettőt lépett előre.

- Hát csak jelölje meg, és vigye el magát az ördög - kiáltott fel. - Nem mondtam én magának semmi rosszat. Az egészet csak azért főzte ki, mert az a kölyök szájaskodott magával.

Az ellenőr zavartan kapta el a tekintetét.

- Csak tréfáltam - mondta. - Ide hallgasson, Nolan, kell egy ellenőr a gyümölcsös északi végébe. Azt gondoltam, hogy maga megfelelne. Holnap már munkába is állhatna. Többet keresne, mint így.

Jim tekintete egy pillanatra elsötétült haragjában; de aztán elmosolyodott, és egészen közel lépett az ellenőrhöz.

- Mit akar tőlem? - kérdezte.

- Megmondom egészen nyíltan, Nolan. Itt valami készül. A főfelügyelő megkért, próbáljam megtudni, micsoda. Maga leadja nekem a drótot, én pedig szólok magáért egy jó szót az ellenőri állás ügyében. Ötven cent órabért fizetnek.

Jim úgy tett, mintha gondolkozné az ajánlaton.

- Nem tudok én semmit - mondta vontatottan. - Megpróbálhatnék megtudni valamit, ha kereshetnék a dolgon.

- Mit szólna öt dollárhoz?

- Jó.

- Oké. Hát csak járkáljon ide-oda. Majd én beírom a vödreit, hogy ne veszítsen semmit. Igyekezzék megtudni valamit.

- Honnan tudjam, hogy nem fog kibabrálni velem? - kérdezte Jim. - Tegyük fel, hogy megtudok valamit, és elmondom magának. Ha az emberek megtudják, elevenen megnyúznak.

- Ne legyen erre gondja, Nolan. Ha a főfelügyelő olyan megfelelő embert kap, mint amilyen maga, nem fogja cserbenhagyni. Ha vége a szüretnek, akadhat valami állandó állása is ezen a környéken. Benzinkút vagy valami hasonló.

Jim néhány pillanatig gondolkozott.

- Nem ígérek semmit - mondta. - Nyitva tartom a szemem-fülem és ha megtudok valamit, értesítem.

- Rendes fiú maga. Öt dollárral meg egy állással kecsegtet az üzlet!

- Megpróbálkozom azzal a vagány gyerekkel - mondta Jim. - Az mintha tudna valamit.

Elbaktatott a negyedik fa irányába. Éppen odaért, amikor a fiatalember - teli vödörrel - lemászott a létrán.

- Szevasz - szólt Jimhez. - Kiürítem ezt a vödröt, aztán már jövök is vissza.

Jim felmászott a létrán, s leült az egyik vastag ágra. A csomagolóból egy szortírozószalag zakatolásának moraját hozta arra a szél, a prések felől pedig friss must illatát. A távolból odahallatszott egy szerelvényt összeállító tolatómozdony pöfékelése és éles füttye.

A mogorva képű fiatalember majomügyesen kúszott fel a létrán.

- Ha kenyértörésre kerül a dolog - mondta dühösen -, fogok egy szép nagy követ, és szétverem ennek a fattyúnak a fejét.

Jim ismét Mac módszerét alkalmazta.

- Ilyen rendes fiút akarsz te bántani? De hát miért? És miféle kenyértörésről beszélsz?

A fiatalember leguggolt Jim mellé.

- Hát nem hallottad?

- Mit?

- Nem köpöd be?

- Nem.

- Sztrájkba lépünk - mondta a fiatalember. - Ez a nagy újság.

- Sztrájkba? Amikor ilyen kellemes melónk van? Miért akartok ti sztrájkolni?

- Azért, mert kiuzsoráznak bennünket. Azért, mert a szállás tele van tetűvel, mert a vállalat raktárháza öt százalék felárat számít, és mert akkor szállították le a béreket, amikor már itt voltunk! És ha hagyjuk, hogy elvigyék szárazon, a gyapotszüretnél még rosszabb lesz a helyzet. Ott is kifacsarnának, mint a citromot. Nagyon jól tudod te azt!

- Van abban valami, amit mondasz. És rajtad kívül ki fog még sztrájkolni?

A fiatalember rásandított égő szemével.

- Pimaszkodsz?

- Nem. Csak próbálok megtudni valamit, de te nem mondasz el nekem semmit.

- Nem mondhatok el neked semmit. Még semmit sem szabad elárulnunk. Majd megtudsz mindent, ha itt lesz az ideje. Az emberek már meg vannak szervezve. Már minden majdnem készen áll, és őrült ramazuri lesz. Ma este néhányan összeülünk, és a megbeszélés után titeket, többieket is beavatunk.

- Ki áll az egész mögött? - kérdezte Jim.

- Nem mondhatom meg. Mindent elronthat, ha megmondanám.

- Oké. Ahogy gondolod...

- Megmondanám neked, ha tehetném, de megígértem, hogy nem mondok semmit. Idejében megtudsz mindent. Velünk tartasz, ugye?

- Nem tudom még. Nem tarthatok veletek, ha nem tudok meg többet a dologról, mint amennyit most tudok.

- No hát, az istenfáját... minden sztrájktörőt megölünk. Ennyit már most megmondok.

- Hát én nem akarom, hogy megöljenek - szólt Jim. Ráakasztotta a vödrét egy ágra, és lassan nekilátott, hogy megtöltse. - Hogyan lehet eljutni arra a megbeszélésre? - kérdezte.

- Sehogyan. Oda csak a fejesek mehetnek.

- Te fejes vagy?

- Hát, benne vagyok a dolgokban.

- Kik azok a fejesek?

A fiatalember komor tekintete gyanakodva fürkészte Jim arcát.

- Túl sokat kérdezősködöl te. Nem mondok én neked semmit. Nagyon is úgy viselkedsz, mint valami besúgó.

Jim vödre megtelt. Leakasztotta az ágról.

- Beszélnek erről az emberek a fákon? - kérdezte.

- Hogy beszélnek-e? Hol voltál te egész délelőtt?

- Dolgoztam - válaszolta Jim. - Kenyeret kerestem. Kellemes munka ez.

- Ne kukoricázz velem! - förmedt rá a fiatalember. Gyere le a fáról, odalenn majd meglátjuk, ki a nagyobb legény!

Jim rákacsintott, úgy, ahogy Mactől tanulta:

- Lassan a testtel, te fiú! Ha kitör a balhé, én is ott leszek veletek.

A fiatalember bután vigyorgott.

- Nálad aztán nem ismeri ki magát az ember! - mondta.

Jim odavitte a vödröt az ellenőrhöz, és egy ládába ürítette a tartalmát.

- Meg tudná mondani, hány óra? - kérdezte.

Az ellenőr megnézte az óráját.

- Fél tizenkettő. Na, megtudott valamit?

- Á dehogy. Az a srác csak pofázik. Mint valami élő vezércikk. Étkezés után majd sürgök-forgok, és akkor majd meglátjuk.

- Hát tudjon meg valamit, amilyen hamar csak lehet. Tud maga teherautót vezetni?

- Tudok hát.

- Esetleg beosztjuk sofőrnek.

- Az bizony jó volna.

Jim továbbment a fasorban. Mindenütt beszélgettek az emberek, a fákon, a létrákon. Jim felmászott egy almától szinte roskadozó fára, amelyen két ember dolgozott.

- Hello, öregfiú! Gyere csak fel, és végy részt a zsúron.

- Kösz - mondta Jim, és nekilátott a szedésnek. - Micsoda duma folyik itt már reggel óta! - jegyezte meg.

- Bizony. Mi is éppen azzal voltunk elfoglalva. Mindenki a sztrájkról beszél.

- Ha sokan beszélnek sztrájkról, rendszerint ki is tör - mondta Jim.

A másik férfi - egészen fenn dolgozott a magasban - most bekapcsolódott a beszélgetésbe:

- Éppen mondtam Jerrynek: nem tetszik nekem az egész. Isten a tudója, nem keresünk sokat, de ha sztrájkolunk, nem keresünk majd egy fityinget se.

- Hát akkor valóban nem - hagyta helyben Jerry. - De később majd többet keresünk. Ez az almaszüret nem tart sokáig, de a gyapotszüret, az annál tovább tart. Én amondó vagyok, hogy a gyapotültetvényesek figyelik, hogy itt mi történik. Ha hagyjuk, hogy kibabráljanak velünk, ha úgy viselkedünk, mint holmi kezes bárányok, akkor az ültetvényesek majd még jobban átvernek bennünket a palánkon. Nekem legalábbis ez a véleményem.

- Van benne valami - mosolygott Jim.

- Nekem mégse tetszik ez az egész - mondta a másik ember. - Nem szeretem a zűrt. Ahol lehet, kimaradok belőle. Egy csomó ember megsebesül ilyenkor. Nem tudom, mire jó az egész. Nem láttam én még olyan sztrájkot, amelyik tartós béremelést hozott volna.

- Szóval, ha az emberek sztrájkba lépnek, te sztrájktörő leszel? - kérdezte Jerry.

- Nem, Jerry, azt nem. Ha az emberek sztrájkba lépnek, én is velük tartok. Sztrájktörő nem leszek, de... szóval nem tetszik nekem az egész, na!

- Működik már valami szervezetféle? - kérdezte Jim.

- Nem tudok róla - válaszolta Jerry. - Semmiféle gyűlést nem hívtak még össze. Csak üljünk nyugodtan a fenekünkön. De azt már elhatároztam, ha a tagok sztrájkba lépnek, én velük tartok.

Rekedten hangzott fel a csomagoló szirénája.

- Dél van - szólt Jerry. - Van néhány szendvicsem az alatt a ládarakás alatt. Akarsz te is?

- Köszönöm, nem - mondta Jim. - Beszélnem kell a cimborámmal, akivel együtt járom az országot.

Otthagyta vödrét a gyűjtőhelyen, és elindult a csomagoló felé. A fák között idevilágított a nagy, fehérre meszelt épület, oldalában a rakodóvágánnyal. A szortírozó-szalag már leállt. Amikor Jim az épület közelébe ért, meglátta a töltésen üldögélő férfiakat és asszonyokat. Ebédjüket ették, és a sínek fölé lógatták a lábukat Az épület egyik végében harminc-harmincöt ember verődött össze. A csoport közepén valaki izgatottan beszélt. Jim hallotta a beszélő hangjának fel-alá hullámzását, de nem értette, mit mond.

Elcsendesült a szél, érezhetővé vált a napsütés melege. Amikor Jim a tömeg közelébe ért, Mac kivált a csoportból és elébe ment. Két kis csomagot hozott.

- Szevasz, Jim - szólította meg barátját. - Itt az ebéd. Zsúrkenyér meg egy kis vágott sonka.

- Remek. Csuda éhes vagyok.

- Több emberünket nyírja ki a gyomorfekély, mint a kivégzőosztagok - jegyezte meg Mac - Hogy mennek a dolgok arra tifelétek?

- Mozog minden. Csudára mozog, összeakadtam egy sráccal, az már mindent tudott. Azt mondja, hogy ma este megbeszélésre ülnek össze a nagyfejűek.

- Nagyon jó! - nevetett Mac. - Már kíváncsi voltam, vajon működésbe léptek-e az okosok. Nagy hasznunkra lehetnek. Fel vannak-e már paprikázva az emberek arra tifelétek?

- Hát mindenesetre sokat beszélnek. Igaz, Mac! Az ellenőr öt dolcsit és állandó állást ígért nekem, ha megtudom, mi készül. Azt mondtam neki, majd nyitva tartom a szemem-fülem.

- Pompás! Talán még valami mellékkeresetre is szert tehetsz.

- Mi a véleményed, mit mondjak neki?

- Hát lássuk csak. Mondd neki azt, hogy csak sok hűhó semmiért az egész, és majd elmúlik. Nyugtasd meg, hogy nem érdemes izgulni.

Mac hirtelen felkapta a fejét. Zajtalanul közeledett feléjük valaki: nagy darab ember volt, koszos kezeslábast viselt. Arca feketéllt a piszoktól. Odalépett hozzájuk. Körülnézett, hogy nincs-e valaki a közelben.

- A bizottság küldött - mondta halkan. - Hogy mennek a dolgok?

Mac meglepetten nézett rá.

- Miről beszél, miszter?

- Tudja maga azt jól. A bizottság jelentést kér.

Mac ügyefogyottan nézett Jimre.

- Ez az ember bolond - mondta. - Miféle bizottságról beszél?

- Tudja maga azt jól - s még halkabbra fogta a hangját -, elvtárs!

Mac erélyesen lépett előre, arca elsötétült a haragtól.

- Mit akar ezzel az elvtárs-hantával? - förmedt rá az emberre. - Ha azok közül a rohadt vörösök közül való, menjen a fenébe. Hordja el magát, vagy idehívom a srácokat!

Most megváltozott a jövevény modora:

- Vigyázz magadra, babuskám! - mondta. - Rajtad a szemünk.

Ezzel elsomfordált.

Mac felsóhajtott:

- Van eszük ezeknek az alma-góréknak, még akkor is, ha rosszra használják.

- Hekus volt? - kérdezte Jim.

- Hát persze. Ilyen mocskos pofát a természet nem adhat senkinek, ilyet csak mázolni lehet. De milyen hamar kiszúrtak bennünket! No, ülj le és egyél valamit.

A földön ültek, vastag sonkás szendvicseket ettek.

- Oda a mellékkereseted - szólt Mac, és komolyan fordult Jimhez: - “Vigyázz magadra, babuskám”, ez világos beszéd. Nem engedhetjük meg magunknak, Jim, hogy kipottyanjunk ebből a munkából. Ne felejtsd el, hogy egy sereg pacák öt dollárért az anyját is eladná. Bírd hát beszédre a többit, de te magad ne beszélj sokat.

- Mit gondolsz, hogy jöttek rá, kik vagyunk? - kérdezte Jim.

- Nem tudom. Gondolom, valami városi zsaru köphette be. Talán gondoskodnom is kellene helyettesekről, arra az esetre, ha te vagy én lebukunk. Ez a sztrájk ki fog törni, és valakinek irányítania kell. S a helyzet egyébként nagyon kedvező.

- Mit gondolsz, leültetnek bennünket? - kérdezte Jim.

Mac előbb alaposan megrágott egy vastag darab kenyérhéjat, s csak azután válaszolt.

- Előbb igyekeznek majd ránk ijeszteni. Ide hallgass, Jim. Ha valaki azt mondja neked, amikor én véletlenül éppen nem vagyok ott, hogy meg fognak téged lincselni, hagyj rá mindent. Ne ijedj meg, de ne is használd Joy módszereit. Az istenfáját, de gyorsan mozogtak ezek a disznók! De holnap megmozdulunk mi is. Tegnap este intézkedtem, küldjenek néhány plakátot. Holnap reggelre itt kell lenniök, ha Dick leadta a drótot. Ma este kell valami üzenetnek érkeznie postán.

- És én? Én mit csináljak? - kérdezte Jim. - Mert eddig csak téged hallgattalak. Csinálni akarok már valamit.

Mac rávigyorgott:

- Egyre jobban ki foglak használni - mondta. - Még a bőrödet is lenyúzom. Szép kis felfordulás lesz itt, úgy nézem. Az a közbeszólásod a gyapotról, az nagyon jó volt. Ma délelőtt már öt vagy hat pofától hallottam, mint a saját ötletét.

- Ma este mit csinálunk, Mac?

- Emlékszel, ugye, Alra, a falatozó góréjára. Azt mondta, az apjának van egy kis gyümölcsöse. Gondoltam, elmegyünk meglátogatni Al édesapját.

- Rá gondoltál, amikor azt mondtad, hogy az emberek majd csak ellaknak valahol a sztrájk alatt?

- Mindenesetre megpróbálom a dolgot. Most már akármelyik pillanatban kitörhet ez a sztrájk. Olyan ez, mint amikor felfúj az ember egy léggömböt: sose lehet tudni, melyik pillanatban pukkan el. És nincs két olyan léggömb, ami egyforma módon pukkadna ki.

- Holnap estére tervezed a tömeggyűlést?

- Holnap estére. De sose lehet tudni. Már nagyon begerjedt mindenki. Lehet, hogy valami már előbb kirobbantja a dolgot. Sosem lehet tudni. Én mindenesetre jól fel akarok készülni. Ha meg tudom szerezni azt a birtokot szálláshelynek, elküldök dr. Burtonért. Burton furcsa madár; nem párttag, de mindig a mieinknek dolgozik. Majd ő szépen berendezi azt a tanyát, és törődik a közegészséggel, hogy a Vöröskereszt ne tudjon minket kipenderíteni onnan.

Jim a hátára feküdt, karját a feje alá tette.

- Mi az a nagy vita ott a csomagolónál? - kérdezte.

- Nem tudom. Az emberek vitázó kedvükben vannak, ez az egész. Most talán éppen Darwin mérkőzik meg az Ótestamentummal. Még verekedni is képesek az ilyenek miatt. Ha úrrá lesz rajtuk az ingerültség, bármiért képesek verekedni. Vigyázz magadra nagyon, Jim! Még utóbb le talál ütni valaki, csak azért, mert éppen ideges.

- Szeretném, ha már elkezdődnék a sztrájk - jegyezte meg Jim. - Bárcsak már megindulna. Azt hiszem, akkor többet is segíthetnék.

- Sose izgulj! - mondta Mac.

Ott pihentek a földön, amíg aztán a ziháló sziréna rövid bugással nem jelezte a déli egy órát.

- Mihelyt végzel a munkával, szeded a lábad és idejössz! - mondta Mac, amikor elváltak. - Nagy utat kell megtennünk ma este. Talán megint kapunk egy potya vacsorát Altól.

Jim visszament a gyűjtőhelyre, a vödréért. A gyárban zakatolni kezdtek a szortírozó-szalagok. Felharsant a beindított teherautó-motorok zúgása. A fasorokban komoran indultak munkába a gyümölcsszedők. Néhány ember már ott ácsorgott a gyűjtőhely körül, amikor Jim odaért, hogy elhozza a vödrét. Az ellenőr nem szólt hozzá. De amikor Jim meghozta az első teli vödröt, az ellenőr feltette a kérdést:

- Megtudott valamit, Nolan?

Jim a láda fölé hajolt, és egyenkint rakta belé az almákat.

- Azt hiszem, baj nélkül elmúlik az egész. A legtöbb pasi nem is olyan veszett dühös.

- Miből gondolja?

- Hallotta, min dühödtek meg? - kérdezte Jim.

- Nem. Eddig azt hittem, a bércsökkentés volt az oka.

- A fenét. A Hunter-telepen egy tag romlott halkonzervet kapott a raktárban. Rosszul lett tőle. Tudja, milyenek ezek az éhenkórászok: odaát megdühödtek, aztán ide is átterjedt az a hangulat. De beszélgettem néhány emberrel ebédszünetben. Lassan túlteszik magukat az egészen.

- Biztos benne, hogy ennyi az egész? - kérdezte az ellenőr.

- Biztos hát. Hol az öt dollárom?

- Holnapra meglesz.

- Mert azt meg akarom kapni. És azt is mondta, gondoskodik róla, hogy jobb állást kapjak.

- Majd gondom lesz rá. Holnap értesítem magát.

- Előbb kellett volna kérnem a pénzt, és csak azután leadni magának a drótot - panaszkodott Jim.

- Sose féljen, megkapja a dohányt.

Jim továbbment, be a gyümölcsösbe. Alig lépett fel az egyik létra legalsó fokára, odafent megszólalt valaki.

- Vigyázz, nagyon rozoga az a létra!

Jim felpillantott: az öreg Dan állt az egyik ágon.

- A mindenségit, hisz ez a kis vörös - szólt Dan.

Jim óvatosan mászott fel a meglazult fokú létrán.

- Hogy megy a szüretelés, Dan? - kérdezte Jim, miközben beakasztotta a vödrét.

- Egész jól. De én nem vagyok jól. Úgy megfeküdte a gyomromat az a hideg bab, hogy egész éjjel úgy éreztem, mintha pántvasat nyeltem volna.

- Meleg vacsorát kéne enned.

- Túlságosan fáradt vagyok, nincs kedvem tüzet rakni. Öregszem. Ma reggel alig tudtam felkelni. Hideg volt.

- Meg kellene játszanod valami jótékonysági bulit.

- Hát, tudja a fene. Mindenki sztrájkról beszél. Valami felfordulás lesz itt. Én pedig belefáradtam már mindenbe. Nem szeretném, ha most valami zenebona lenne. Mit csinálnék én, ha a többiek sztrájkba lépnek?

- Hát sztrájkolj velük. Légy a vezetőjük. - Jim igyekezett legyezgetni az öreg hiúságát. - Az emberek respektálnának egy ilyen öreg munkást. Vezethetnéd a sztrájkőrséget.

- Nem mondom, hogy nem tudnám vezetni - mondta Dan. - Hatalmas kezével megtörölte az orrát, aztán összepattintotta az ujjait. - Csakhogy nem akarom. Ma már korán hűvösödik. Szeretnék vacsorára egy kis forró levest, olyan forró legyen, mint a pokol, kis húsdarabkák úszkáljanak benne, és legyen hozzá egy kis beáztatni-való meleg pirítós. *Imádom* a

buggyantott tojást. Amikor azelőtt az erdőből bejöttem a városba, és volt egy kis pénzem, megesett, hogy csináltam magamnak vagy hat buggyantott tojást. A pirítóst jól megáztattam a tojásban, aztán jól összekevertem az egészet és megettem. Néha nyolc tojást is ettem. Jól kerestem akkoriban. Akár két tucat buggyantott tojást is megehettem volna. Bár megettem volna. Jó sok vajjal. És jó sok borssal meghintve.

- Ma nem vagy olyan nagylegény, mint tegnap, mi, nagyapó? Tegnap még azt mondtad, akárkit lefőzöl a munkában.

Az öreg Dan szemében kialudt a múltra való emlékezés fénye. Megfeszítette csontos állát.

- Igenis, lefőzök én akármilyen tetves taknyost, aki csak elfecsegi az időt.

Méltatlankodva nyúlt fel, és bizonytalanul keresgélte az almát a feje fölött. Egyik nagy, csontos kezével egy ágba kapaszkodott.

Jim jót mulatott rajta.

- Csak felvágsz ám, nagyapó! - mondta.

- Azt hiszed? No, ha azt hiszed, próbáld felvenni velem a versenyt.

- Minek versenyezzünk mi ketten, amikor úgyis csak a gyümölcsös góréja keres az egészen?

Az öreg Dan szorgalmasan gyűjtötte vödrébe az almát.

- Nektek, ti zöldfülűek, még sokat kell tanulnotok - mondta. - Fogalmatok sincs az igazi munkáról. Olyanok vagytok ti, mint a lovak: mindig csak több szénát akartok. Nyafogtok, hogy adjanak több szénát. A világ minden szénáját felzabálnátok. Minden rendes ember torkig van már a nyafogásotokkal.

Vödre csordultig megtelt. Amikor leemelte a kampóról, öt-hat kövér alma kigurult belőle, nekicsapódott az ágnak, aztán lepottyant a földre.

- Menj az utamból, te kölyök - kiáltott fel Dan. - Eridj innét, engedj oda a létrához.

- Oké, nagyapó, de ne siess annyira. Egy fillérrel sem kapsz többet, azért a nagy sietségért.

Jim ellépett a létrától, és kimászott egy ágra. Beakasztotta a vödrét; kezét kinyújtotta egy almáért. Hirtelen recsegést-ropogást, majd tompa zuhanást hallott. Hátranézett. Az öreg Dan a hátán feküdt a fa alatt. Szeme döbbenten meredt a világba. Arca halványkékre vált a fehér borosták alatt. A létra két foka kiesett a helyéből.

- Micsoda zuhanás! - kiáltott fel Jim. - Megütötted magad, nagyapó?

Az öreg mozdulatlanul feküdt. Megrökönyödött, kérdő tekintettel nézett az égre. Szája meg-vonaglott. Nyelvével meg-megnedvesítette ajkát.

Jim lesietett a fáról, s az öreg mellé térdelt.

- Hol fáj, nagyapó?

Dan levegő után kapkodott.

- Nem tudom. Mozdulni sem tudok. Azt hiszem, eltört a csípőcsontom. De még nem fáj.

Mindenfelől rohantak feléjük az emberek. Jim látta, amint egymásután ugranak le az emberek a környező fákról, s futnak arrafelé. Ládakupaca mellől az ellenőr is átbaktatott Az emberek most már köréjük csoportosultak.

- Hol ütötte meg magát?

- Hogy történt?

- Öreg ez már az ilyen munkához!

Egyre több ember érkezett, mind szorosabbra zárult a kör. Jim most az ellenőr kiáltását hallotta:

- Engedjenek oda.

Sötét, komor, mozdulatlan arcok mindenfelé.

- Menjetek már egy kicsit hátrább! - kiáltott Jim. - Egy kis levegőt!

Az emberek egy kicsit arrébb csoszogtak. A hátulsó sorokból halk moraj hallatszott.

- Nézzétek meg azt a létrát! - kiáltott fel valaki.

Egyszerre mozdultak a fejek. Minden szem a meglazult, szétroppant, kiesett létrafokok helye felé fordult.

- Ilyen létrákon dolgoztatnak minket - mondta valaki. - Ezt nézzétek meg!

Csapatostul érkeztek az emberek. Jim hallotta a lábak dobogását. Felkelt az öreg mellől, próbálta meglazítani az embergyűrűt.

- Lépjetek hátrább, ti marhák. Hisz megfullad szegény.

Az öreg Dan behunyta szemét. Arca mozdulatlan volt, s egészen fehér a megrázkódtatástól. A tömeg szélén ordítozni kezdtek az emberek:

- Nézzétek azt a létrát! Ilyen létrákon dolgoztatnak minket!

Fokozódott a morgás, fokozódott a harag morajlása. Vadul villogtak a szemek. Aztán egy pillanat alatt megsűrűsödött és határozott irányba fordult az eddig tétova nyugtalanság és harag.

Az ellenőr még mindig kiabált:

- Engedjenek már oda!

Hirtelen hisztériás rikácsolás hangzott fel:

- Menjen innen, maga csirkefogó!

Dulakodás támadt.

- Vigyázz, Joe! Fogjátok le Joe-t! Ne hagyjátok! Fogjátok meg a lábát!

- No, miszter, futás, de gyorsan.

Jim felállt.

- Engedjetek utat - mondta. - El kell vinnünk innen ezt a szerencsétlent.

Mintha álomból ébredtek volna az emberek. A belső gyűrű erélyesen tolta hátrább az egész tömeget.

- Kerítsetek valahonnan két rudat - szólt Jim. - Két kabátból hordágyat csinálunk. No, itt van. A rudakat dugjátok át a kabátujjakon. Most gomboljátok be a kabátokat. Vigyázva vigyétek. Azt hiszem, eltört a medencéje. - Lenézett Dan mozdulatlan, fehér arcára. - Azt hiszem, elájult. No most. Óvatosan.

Ráemelték Dant a kabát-hordágyra.

- Ti ketten vigyétek - szólt Jim. - Ti pedig törjetek utat.

Már összeverődött vagy száz ember. A betegszállítók elindultak. Az újonnan érkezettek a törött létrát bámulták. S mindenki azt hajtogatta:

- Nézd, milyen létrákat adtak.

Jim odafordult egy emberhez, aki bárgyún bámult fel a fára.

- Mi történt az ellenőrrel?

- Mi? Hát Joe Teague leütötte. Aztán szét akarta taposni a fejét. De a tagok lefogták Joe-t. Az agyára ment a dolog annak a Joe-nak.

- Még szerencse, hogy meg nem ölte! - jegyezte meg Jim.

A tömeg kísérte a hordágyat. Közben egyre több ember futott oda a gyümölcsös minden tájáról. Amikor a csomagoló közelébe ért a menet, megszűnt a szortírozó-gép dübörgése. A rakodókapukon csak úgy tódultak kifele a férfiak, a nők. A növekvő tömegre ránehezedett a csend. A férfiak ünnepélyesen merev léptekkel vonultak, mint valami temetésen.

Mac sebesen csörtetett elő a csomagoló egyik sarka mögül. Meglátta Jimet, odarohant hozzá.

- Mi van? Gyere ide, hagyd most a tömeget.

A baljóslatú, csendes tömeg tovább menetelt a hordágy mögött. Az újonnan érkezőkkel halkan közölték:

- Létra. Egy rozoga létra.

A tömeg törzse maga mögött hagyta Macet és Jimet.

- Most mondd el, mi történt. De gyorsan. Addig kell cselekednünk, amíg dühösek az emberek.

- Az öreg Dan hencegett, hogy milyen stramm legény. A létra két foka széttört alatta, ő meg a hátára esett. Azt hiszi, eltört a medencecsontja.

- Hát elindult a lavina - mondta Mac. - Szinte vártam, hogy így lesz. Nem sok kell hozzá, ha az emberek ilyen hangulatban vannak. Bármilyen ürügy megteszi. Mégis ér hát valamit ez a vén keselyű.

- Hogyhogy ér valamit? - kérdezte Jim.

- Úgyhogy ő indította el a dolgot. Most fel tudjuk használni az esetét.

Gyors léptekkel eredtek a tömeg után. Lassan úszott a levegőben a sok láb nyomán keletkezett barna porfelhő. A város irányából odahallatszott a szerelvényt összeállító tolatómozdony egyhangú kattogása. A tömeg szélén ide-oda rohangáltak a nők, a férfiak azonban csendesen kullogtak a hordágy után, a barakkok felé.

- Siess, Jim - kiáltott Mac. - Sietnünk kell.

- Hová megyünk?

- Először is beszélnünk kell Londonnal, és meg kell mondanunk neki, mit csináljon; azután be kell mennünk a városba, feladni egy táviratot; aztán azonnal el akarok menni Al édesapjához. Ni, ott van London.

- Hé, London! - kiáltott Mac és futni kezdett. Jim mögötte futott.

- Kitört, London! - zihált Mac. - Az öreg Dan leesett a fáról. Elszabadult a pokol.

- Hát ezt akartuk, nem? - szólt London. Levette a kalapját, és megvakarta a fejebúbját.

- Fenét ezt! - vágott közbe Mac. - Egészen megvadulnak a tagok, ha mi nem irányítjuk őket. Nézd, ott megy a barátod, az a hosszú, sovány. Hívd ide.

London tölcsért csinált a tenyeréből.

- Sam! - bömbölte.

Jim megismerte Samet: ugyanaz az ember volt, akivel első este a tábortűznél találkoztak.

- Ide hallgass, London, meg te is, Sam - szólt Mac, - Sok fontos dolgot fogok most mondani, de nagyon sebtiben, mert sietnem kell. Lehet, hogy ezek a fiúk perceken belül robbannak. Menj hát oda hozzájuk, Sam, s mondd nekik, hogy gyűlést kellene tartaniuk. Aztán javasold Londont elnöknek. Meg fogják választani, az biztos. Körülbelül mindenre hajlandók lesznek. Neked most csak ennyi a feladatod, Sam.

Mac felszedett egy marék földet, és összemorzsolta a két tenyere között. Ide-oda topogott, türelmetlenül rugdosta a talajt.

- Na már most, London - folytatta Mac -, mihelyt megválasztanak elnöknek, kijelented, hogy mindennek a legnagyobb rendben kell végbemennie. Felsorolod körülbelül tíz ember nevét, s felszólítod a társaságot, szavazza meg, hogy belőlük álljon az a bizottság, amely majd kiókumlálja, mit kell tenni. Világos?

- Az hát. Értem én.

- Na már most: jól jegyezd meg magadnak - ha azt akarod, hogy megszavazzanak valamit, akkor azzal fordulsz hozzájuk: “Akarjátok?”, ha meg azt akarod, hogy valamit leszavazzanak, akkor azt mondod: “Ugye, ezt nem akarjátok?” Akkor biztos ellene szavaznak. Minden kérdést tégy fel szavazásra, *mindent*, megértettél? Az emberek most dönteni akarnak.

Nézték a barakknál ácsorgó tömeget. A férfiak még mindig csendesen viselkedtek; ide-oda őgyelegtek, nem maradtak sokáig egy helyben, s csapkodtak a karjukkal, hogy ne fázzanak. Arcuk olyan ernyedt volt, mint az alvó emberé.

- Ti hova mentek? - kérdezte London.

- Megnézzük azt a kis gazdaságot, ahol a társaság majd ellakhatik, ha kitör a sztrájk. Igaz, majd elfelejtettem: kiválasztod a legindulatosabb embereket, és átküldőd őket a többi tanyára, beszélni. A leghangosabbakat válaszd. Minden világos?

- Minden - felelte London.

- No, akkor engedd meg, hogy a Fordon menjünk. Nagy utat kell megtennünk.

- Persze hogy megengedem. Ha tudjátok vezetni, csak vigyétek. Trükkös egy masina.

Mac most Samhez fordult.

- No jó. Te most odamégy hozzájuk. Felállsz valamire, akármire, és elordítod magad: “Emberek, gyűlést kell tartanunk!” Aztán azt ordítod, hogy: “Javasolom, hogy válasszuk meg Londont elnöknek.” No eridj, Sam. Gyere, Jim.

Sam futólépésben ügetett a barakk irányában. London lassan baktatott mögötte. Mac és Jim megkerülte az épületeket. Megálltak az ócska túrakocsi mellett.

- Szállj be, Jim. Te hajtod a tragacsot.

A barakk másik oldalán felmorajlott a tömeg.

Jim bedugta a kulcsot, és ráadta a gyújtást. A huzalok berregtek, mint a csörgőkígyók. Mac kurblizott, telítette a hengert, aztán megint kurblizott. A barakk túloldalán másodszor is felzúgott a tömeg. Mac is nekigyürkőzött. Begyulladt a motor, zúgása elnyomta a tömeg zaját. Mac beugrott a kocsiba.

- No, azt hiszem, már London az elnökünk - ordította. - Indíts!

Jim kifarolt és kihajtott az országútra. Elhagyatott volt az út. A zöldellő, dús lombú fák oldalt vetették súlyos árnyékukat a hanyatló nap sugaraiban. A kocsi meg csak zötyögött előre, dugattyúi oda-odaverődtek a hengerhez.

- Először a távíróhivatalhoz, aztán a postahivatalhoz - kiabálta Jim fülébe Mac.

Begördültek a városba. Jim behajtott a főutcába, s egy Western Union sürgönyhivatal előtt parkolt.

- Innen csak egy háztömbnyire van a postahivatal - mondta.

- Ide figyelj, Jim! Míg én feladom a sürgönyt, te elmégy a postára és elkéred William Dowdy leveleit.

Néhány perc múlva jött vissza Jim: három levéllel. Mac már a kocsiban ült. Feltépte a borítékokat, elolvasta a leveleket.

- A mindenségit! - mondta. - Ezt hallgasd meg. Dick azt írja, hogy Joy megszökött a fogházból, nem tudják, hol van. Amikor kihallgatásra vitték, leütötte a zsarut és megpucolt. Táviratoztam erősítésért, és sürgönyöztem Burton doktornak, hogy vegye át az egészségügyi felügyeletet. No várj, majd én felkurblizom. Menjünk most Al falatozójához.

Amikor Jim a falatozó-vagon előtt fékezett, meglátta az ablakon keresztül Alt: elhagyott pultjára könyökölve bámult ki a gyalogjáróra. Amint kiszálltak a kocsiból, Al azonnal felismerte őket. Kövér karját lóbálta feléjük üdvözlésképpen.

Mac kinyitotta a tolóajtót.

- Hello, Al. Hogy megy a bolt?

Al szeméből sugárzott az érdeklődés, miközben így válaszolt:

- Most jól. Tegnap este volt itt egy csomó fiú a gyümölcsösökből.

- Mert elmondtam nekik, milyen finom nálad a marhasült - mondta Mac.

- Kedves tőled. Akartok egy falatot?

- De mennyire. Ezúttal még meg is fizetnénk. Gondoltad volna valaha, hogy a magunkfajta fizet valamiért?

- Ugyan már. Ez jár nektek - szólt Al. - Amolyan jutalékféle, amiért idekülditek a kuncsafto-kat.

Kinyitotta a jégszekrényt, kipöckölt belőle két labda fasírthúst, aztán a tűzhely tetején lelapította. Mindegyiket körülbástyázta vagdalt hagymával.

- Hát a ti dolgaitok hogy mennek? - kérdezte.

Mac úgy hajolt át a pulton, mint akinek bizalmas közlendője van:

- Ide figyelj, Al. Tudom, hogy benned megbízhatunk. Rajta vagy a listánkon. Rendes voltál hozzánk.

Al belepirult a dicséretbe.

- Hát veletek tartanék én, bizony - mondta -, ha nem kéne ezt a boltot vezetnem. Az ember látja, milyen állapotok uralkodnak, micsoda igazságtalanságok vannak, meg minden... és ha csak egy kis esze van, tudja, hol a helye.

- Tudja hát - vágta rá Mac. - Akinek van esze, azt nem kell oktatgatni. Rájön az magától mindenre.

Al elfordult, hogy elrejtse örömét. Megpöccintette a hússzeleteket, megnyomkodta a lapát-kájával, összeszedegette a hagymadarabkákat, és belegyömöszölte a húsba. A zsírt bekaparta a tűzhely szélére szerelt kis teknőbe. Amikor ismét sikerült arcára erőltetnie a megfelelő méltóságot, újra Mac és Jim felé fordult:

- Persze hogy megbízhattok bennem. Tudhatnátok. Mi a kívánság?

Közben kitöltött két csésze kávét, és elébük csúsztatta a pulton.

Mac finoman megkocogtatta a pultot a kés pengéjével.

- Lehet, hogy zsaruk fognak kérdezősködni utánam meg Jim után - mondta.

- Persze. Nem tudok én semmit rólatok - mondta Al.

- Helyes. Mármost, Al: maholnap óriási felfordulás lesz az egész völgyben. Sőt, ott, ahol mi dolgozunk, már van is. Ma éjjel alighanem a többi tanyán is bekövetkezik.

- Hát abból, amit itt tegnap az emberek beszéltek - mondta halkan Al -, mindjárt gondoltam, hogy nem telik bele sok idő és... Nekem mi a feladatom?

- Először is tálald ki a húst.

Al legyezőszerűen tartott a kezében két tányért. Mindegyikre rátett egy-egy szelet húst, aztán burgonyapürét, sárgarépát, fehérrépát. Jól megrakta a tányérokat.

- Szószt parancsolnak, uraim?

- Vastagon - szólt Mac.

Al leöntötte az egészet szósszal, aztán elébük tette a tányérokat.

- Folytasd - mondta.

Mac jókora adagot vett a szájába. Teli szájjal beszélt, időnként rágószünetet tartott.

- Azt mondtad, az öregednek van egy kis farmja.

- Van. Ott akartok dekkolni?

- Nem - mondta Mac, és Alnak szegzett villájával adott nyomatékot szavainak: - Az emberek nem hajlandók több almát leszüretelni a Torgas-völgyben.

- Hűha... ez aztán a...

- Nyugalom. Ide hallgass. Van-e az öregednek szántóföldje?

- Van, talán két hektár. Már be is takarította róla a szénát.

- A helyzet a következő: egy-két ezer emberünk marad hajlék nélkül. A tanyáról kirúgják őket, az úton meg nem engedik táborozni. De két hektár szántóföldön biztonságban volnának.

Alnak megnyúlt az arca az aggódástól és a kétkedéstől.

- Jaj, azt nem hiszem... Nem hiszem, hogy az öregem belemenne.

Mac közbevágott:

- Leszedném az almáját, gyorsan és ingyen. És jó áron adhatja el, hiszen most nincs konkurrencia.

- De hát nem csinálnának később felfordulást azok a pasasok?

- Kicsodák?

- Hát az Amerikai Légiósok, meg más hasonló szerzet. Odatolnák a pofájukat, és összevernék az öregemet.

- Nem hiszem én azt. Joga van bárkit vendégül látni a birtokán. Én majd megkérek egy orvost, rendezze be a tábort, és vigyázzon a köztisztaságra. Apádnak pedig ingyen leszedik a gyümölcstermését.

- Hát... nem tudom... - ingatta a fejét Al.

- No, akkor majd mi megtudjuk - mondta Mac. - Gyerünk, látogassuk meg az öregedet.

- Itt kell maradnom az üzletben. Most nem mehetek el.

Jim hirtelen ráébredt, hogy még hozzá sem nyúlt a vacsorájához. Enni kezdett. Mac egy másodpercre sem vette le szúrós pillantását Al arcáról. Egyre csak evett és Al arcát nézte. Al ideges lett.

- Persze most azt gondolod, hogy félek - kezdte.

- Nem gondolok én semmi ilyesmit, amíg meg nem győződtem róla - mondta Mac. - Csak arra gondoltam éppen, hogy miért ne zárhatná be valaki egy órácskára a saját boltját, ha éppen akarja.

- De egy óra múlva már itt vannak a korai vacsorázók.

- Egy óra múlva már te is itt lehetsz.

Al feszengett.

- Nem hiszem én, hogy az öregem belemenne. Ügyelnie kell az érdekeire, nem igaz?

- Miért, mi talán becsapjuk? Mit tudod te, hogy lesz, mint lesz?

Mac hangjába most már ridegség vegyült, szinte ellenséges volt.

Al előkotort valami rongyot, és kapkodva kezdte törülgetni a pultot. Nyugtalan pillantását hol Macre vetette, hol elkapta róla, majd megint rápillantott. Végül aztán egészen odalépett hozzá.

- Hát jó. Csak éppen még kiszögezek egy kis cédulát az ajtóra. Nem hiszem ugyan, hogy az öregem belemenne a dologba, de én mindenesetre elvezetlek hozzá.

- Ez már beszéd - mosolygott barátságosan Mac. - Nem felejtjük el neked. Ha legközelebb találkozom egy ürgével, akinek van huszonöt centje, hozzád küldöm, hogy egyék nálad sültet.

- Jó vacsorát kap a pénzéért - mondta Al. Levette fejéről szakács-süvegét, letűrte az ingujját, és a tűzhelyen elzárta a gázt.

Mac befejezte az evést.

- Ez jó volt - mondta.

Jim csak úgy hányta magába az ételt, hogy el ne késsenek.

- A kiskocsim ott áll hátul a telken - mondta Al. - Talán inkább külön gyertek. Akkor nem keveredem bajba, és még máskor is hasznotokra lehetek.

Mac megitta a kávéját.

- Helyes, Al - mondta. - Nem szabad rossz társaságba keveredned.

- Tudod te, hogy gondolom.

- Tudom hát. Gyere, Jim, menjünk már.

Al megírta a cédulát, s belül az ajtóra szögezte, de a tükörből kívülről is látszott a szöveg. Nagy nehezen sikerült ráhúznia pufók karjaira a kabátujjakat, aztán kitessékelte az ajtón Macet és Jimet.

Mac felkurblizta a Fordot, és beszállt a kocsiba, Jim pedig járatta a motort, míg végül Al ócska nyitott Dodge sportkocsija is kizötyögött az üres telekről. Jim követte őt az úton keleti irányba, át a folyó betonhídján, tovább a kies vidéken. Már majdnem lement a nap, pirosan és melegen sütött át az őszi porfelhőn. Az út mentén sűrűn sorakozó almafák szürkélltek a portól.

Mac hátrafordult az ülésen, visszanézett a fasorokra.

- Errefelé egy lélek se dolgozik - kiáltott oda Jimnek. - Kíváncsi vagyok, kézbentartja-e már London a dolgokat. Ládákat látok, de dolgozni senkit.

A kövezett út mezei ösvénybe torkollt. A Ford nagyokat zökkent-rázkódott a hepehupás talajon. Még vagy egy mérföldnyit zötyöghettek, amikor az Al kocsija nyomában gomolygó porfelhő befordult valami udvarba. Jim követte és megállt a Dodge mellett. Fehér víztartály tört az ég felé, tetején a napfényben csillogó szélmalom kavarta a levegőt; a szivattyú mély torokhangot hallatott. Kellemes látványt nyújtott a táj. Az almafák sora egészen a kis fehér tanyaépületig ért. Szelíd kacsák túrták csőrükkel a rezervoár kifolyócsövében leülepedett latyakot. A nagy istálló melletti, dróttal körülkerített kutyaól falánál két ugrándozó angol vadászvizsla aprókat csaholva, sóvárogva nyújtogatta nyakát a jövevények felé. A tanyaépületet alacsony sövény vette körül, mögötte hatalmas, piros geránium virított, vadszőlő hullatta vörös leveleit a tornácra. Esetlen, nagy Plymounth Rock tyúkok tipegtek ide-oda a ház körül, s elégedetten kotkodácsolva emelgették fejüket a vendégek felé.

Al kiszállt a kocsiból.

- Nézzétek azokat a kutyákat - szólt. - A legjobb vadászvizslák az egész völgyben. Az öregem jobban szereti őket, mint engem.

- Hol az a két hektár, Al? - kérdezte Mac.

- Arra, a fák mögött, a másik út mellett.

- Jól van. Keressük meg az öregedet. Szóval szereti a kutyáit, azt mondod?

Al felnevetett.

- Csak merj kikezdeni velük. Elevenen megnyúz az öreg.

Jim megbámulta a tanyaépületet, meg a frissen meszelt istállót.

- Szép - mondotta. - Ha ilyet lát az ember, az jut eszébe, hogy mindig ilyen helyen szeretne élni.

Al a fejét rázta.

- Irtó sok munkával jár. Az öregem látástól vakulásig dolgozik, mégse készül el soha.

- Hol az öreged? - erősködött Mac. - Gyerünk, keressük meg.

- Ott ni - mondta Al. - Ott jön a gyümölcsösből.

Mac odapillantott, aztán visszament a kutyaólhoz. Az ide-oda fickándozó vizslák rávetették magukat a kerítésre, és sóvárogva szűköltek. Mac bedugta az ujját a dróthálón, és megdörzsölte az orrukat.

- Szereted a kutyákat, Mac? - kérdezte Jim.

- Szeretek én mindent - felelt ingerülten Mac.

Al édesapja most odaért hozzájuk. Csöppet sem hasonlított a fiára: kicsi volt és élénk, akár egy terrier. Mint valami belső tartályból, úgy áradt karjába, lábába, ujjaiba az energia: folyton izgett-mozgott az egész ember. Barna szemének tekintete úgy röpködött ide-oda, mint valami méhecske. Ütemesen pattintgatott ujjaival, mert járás közben éppen semmi másra sem használhatta a kezét. A beszédje is olyan volt, mint maga az ember: gyors, ideges, pattogó.

- Mi van a boltoddal? - kérdezte Altól.

Al - igen nehézkesen - védelembe vonult.

- Hát azt gondoltam, tudod... hogy...

- El akartál menni a tanyáról, be a városba, boltot nyitni, városi ember akartál lenni, hogy lebzselhess. Sose szeretted a meszelést. Mi a fene van a boltoddal?

Tekintete meg-megállapodott a másik kettőn, arcukon, cipőjükön.

Mac még mindig a kutyaólnál foglalatoskodott, maszírozgatta a kutyák orrát.

- Hát szóval kihoztam ide ezt a két fickót - magyarázta Al -, mindenáron találkozni akartak veled.

Az öregúr azonnal kirekesztette Alt a társaságból.

- Hát most itt vannak. Úgyhogy te máris mehetsz vissza a boltodba.

Al olyan sértődötten nézett az ő apró kis apjára, akár valami kutya, amelyet éppen fürdetni készül a gazdája. Kelletlenül mászott be a kocsijába, és nagy búsan elhajtott.

- Rég láttam ilyen vadászvizslákat! - szólt Mac.

Al édesapja odalépett.

- Soha életében nem látott maga ilyen vizslákat, ember!

Kettejük között máris kialakult a kellemes kapcsolat.

- Sokat vadászik velük?

- Minden idényben. És le is lövök egy csomó madarat. Vannak hülyék, akik hosszú szőrű vizslákkal mennek vadászni. A hosszú szőrű vizsla hálózáshoz való. De ki fog már manapság madarat hálóval? A puskához ez a fajta az igazi!

- Az tetszik nekem, amelyiken az a nyeregféle van.

- Nagyszerű kutya az is. De nem állja a versenyt azzal a kis szukával, Mary a neve, és olyan szelíd, mint a kis Jézus a jászolban, de a mezőn aztán úgy száguld, mint az istennyila. Sose láttam még kutyát úgy futni.

Mac játékosan megdörzsölte a kutyák orrát.

- Látom, az ólból átjáró vezet az istállóba. Átmehetnek futkározni?

- Nem. Csak a fekhelyeik állnak szorosan a fal mellett. Ott benn melegebb van.

- Ha a szuka kölykezik, igényt tartok egy kölyökre.

Az öreg felfortyant:

- Minden áldott nap kölykeznie kéne, ha ki akarnám elégíteni a sok igénylőt.

Mac lassan elfordult az óltól, és az öreg barna szemébe nézett.

- McLeod a nevem - mondta és kezet nyújtott.

- Az enyém meg Anderson. Mit kíván, tőlem?

- Őszintén akarok beszélni magával.

Lement már a nap, a csirkék is eltűntek a kertből. Az esti hűvös levegő leereszkedett a fák közé.

- Valami eladnivalójuk van, Mr. McLeod? Nincs szükségem semmire.

- Ami azt illeti, van eladnivalónk, de egészen új árucikk.

Hanghordozása, úgy látszik, megnyugtatta Andersont.

- Jöjjenek be a konyhába, egy csésze kávéra - mondta.

- Jó, nem bánom - mondta Mac.

A konyha is olyan volt, mint az egész tanya: fehérre meszelt, fényesre súrolt, tisztára söpört. A tűzhely nikkel tartozékai úgy ragyogtak, mintha nedvesek lettek volna.

- Egyedül lakik itt, Mr. Anderson?

- Al fiam jár ki, de csak aludni. Jó fiú az.

Az öregúr egy papírzacskóból néhány gondosan megnyesegetett fenyőfaforgácsot vett elő, berakta a tűzhelybe, aztán néhány kis szurokfenyődarabkát tett rá, végül pedig három kockára vágott, száraz almafadarabot. Olyan ügyesen csinálta, hogy a gyufagyújtás nyomán azonnal fellobbant a tűz. A tűzhely begyulladt, áradni kezdett belőle a meleg. Anderson feltette a kávésedényt, darált kávét kanalazott bele. Egy másik zacskóból két tojáshéjat vett ki, azokat is beletette az edénybe.

Mac és Jim a vadonatúj sárga viaszosvászonnal borított konyhaasztalhoz ült. Anderson befejezte tevékenységét a tűzhelynél. Odajött az asztalhoz, pedánsan leült, két keze az asztalon pihent, mint valami ugrásra készen hasaló szolgálatkész kutya.

- No, miről van szó, McLeod? - kérdezte.

Mac markáns arcán tanácstalanság tükröződött.

- Mr. Anderson - szólalt meg tétován -, nem tartok valami sok kártyát a kezemben. Óvatosan kellene kijátszanom a lapjaimat, hogy minél többet tudjak kihozni belőlük. De most nincs ínyemre az ilyen taktika. Azt hiszem, inkább kiteszem mind az asztalra. Ha megnyerem a játszmát, jó. Ha nem, új osztás nincs.

- Hát csak fedje fel a kártyáit, McLeod.

- Tehát: holnap kétezer ember sztrájkba lép, s leáll az almaszüret.

Anderson keze megrándult, aztán megmerevedett, végül ismét csendben nyugodott az asztalon.

- A sztrájk oka: bércsökkentés - folytatta Mac. - A górék sztrájktörőket mozgósítanak majd, és felfordulás lesz. De van elég emberünk ahhoz, hogy sztrájkőrséget tudjunk állítani szerte a völgyben. Világos?

- Részben. Nem tudom még, mire akar kilyukadni.

- Mindjárt rátérek. Egy nap sem telik bele, már kijön a rendelet, hogy országúton vagy egyéb közterületen tilos a csoportosulás. A gyümölcsösök gazdái pedig kizavarják a sztrájkolókat a szállásokból, birtokháborítás címén.

- Hát én is gazda vagyok. Mit akar tőlem?

- Al azt mondta, magának két hektár szántóföldje van. - Anderson keze még mindig csendesen, de cselekvésre készen pihent az asztalon, mint az a bizonyos ugrásra kész kutya. - A maga két hektárja magánbirtok folytatta Mac. - Befogadhat embereket.

- Magának van eladnivalója - szólt megfontoltan Anderson -, csak azt nem mondja meg, micsoda.

- Ha Torgas Valley almái nem jutnak el a piacra, felmennek az árak. Nem?

- Dehogynem.

- Nos, a maga almáit pedig ingyen szüretelik le.

Anderson egy kicsit kényelmesebben helyezkedett el a széken. A tűzhelyen szelíden szuszogni kezdett a kávésedény.

- Az ilyen emberek összevissza szemetelnek - mondotta.

- Nem. Van egy bizottság, az majd rendet tart. Még csak szeszes italt sem szabad inni senkinek. És egy orvos felügyel majd a közegészségügyre. Csinos, tiszta tábort rendezünk be, szabályos utcákkal.

Anderson mély lélegzetet vett.

- Nézze, fiatalember. Ez a birtok az én tulajdonom. Jó viszonyban kell lennem a szomszé- daimmal. Márpedig ha megtenném, amit maga kíván, a szomszédaim nagy botrányt csapnának.

- Azt mondja, hogy ez a birtok a maga tulajdona. Tehermentes? Van rajta valami adósság?

- Hát... nem tehermentes.

- És kik a szomszédai? - csapott le rá Mac. - Majd én megmondom: Hunter, Gillray és Martin. És kinek a kezében van a váltó? A Torgas Pénzügyi Részvénytársaság kezében. És kinek a tulajdonában van a Torgas Pénzügyi Részvénytársaság? Hunter, Gillray és Martin tulajdoná- ban. Szorongatják magát ezek az urak? Bizony, alaposan szorongatják. Meddig bírja még? Talán egy évig. Aztán kénytelen lesz átadni a terepet a részvénytársaságnak. Világos? Mármost, tegyük fel, hogy úgy szüretelheti le a termését, hogy nincs rá munkabér-költsége. Tegyük fel, hogy akkor tudja eladni, amikor nagy a kereslet. Kifizethetné akkor azt a váltót?

Anderson szeme szikrázott, mint a gyöngy. Orcáira egy-egy piros foltocskát varázsolt a harag. Két keze tétován kúszott az asztal alá. Egy pillanatra mintha a lélegzetét is visszafojtotta volna.

Végre csendesen megszólalt:

- Maga nem tette ki az asztalra a kártyáit, fiatalember, hanem megjátszotta a lapját, mégpedig alaposan. Ha az adósságomat letudhatnám... ha valami szilárd...

- Kétezer embert kap tőlünk. Az csak elég szilárd!

- Jó, jó, de kiebrudalnak innen a szomszédaim.

- Nem merik megtenni. Ha csak egy ujjal nyúlnak magához vagy a tanyájához, kő kövön nem marad ebben a völgyben.

Anderson megfeszítette össztövér, ráncos állkapcsát.

- Mit keresnek maguk ezen? - kérdezte.

- Azt is megmondom kereken - mosolygott Mac. - Nem tudom, elhiszi-e, amit mondok vagy sem. Tehát: Jim meg én néha összeszedünk magunknak egy-egy jobb egyenest a képünkbe. És nagyon gyakran két hónapot csavargásért.

- Maguk vörösök?

- Eltalálta. Vörösök vagyunk, ahogy maguknál mondani szokás.

- És mit gondol, mit érnek el a sztrájkjukkal?

- Ne értsen félre bennünket, Mr. Anderson. Nem mi kezdtük a sztrájkot. Gillray, Martin és Hunterék kezdték. Ők mondták meg magának is, mit fizessen az embereknek. Nem?

- Hát... a Gyümölcstermesztők Szövetsége mondta meg. Az is a Torgas Pénzügyi Rt. kezében van.

- Oké. Tehát nem mi kezdtük. De ha már elkezdődött, meg akarjuk tenni a magunkét, hogy győzelemmel végződjék. Meg akarjuk akadályozni, hogy az emberek megvaduljanak, meg akarjuk tanítani őket az összefogásra. Tartson velünk és meglátja, soha életében nem kerül ellentétbe a munkásaival.

- Nem tudom, megbízhatom-e vörösökben? - siránkozott Anderson.

- Azt még sose próbálta. De a Torgas Pénzügyi Rt-ben már próbált megbízni.

Anderson fagyosan mosolygott. Kezei előkerültek az asztal alól, s úgy játszadoztak egymással, mint a kölyökkutyák.

- Alighanem tönkremegyek ebbe, és elmehetek koldulni. De ez előbb-utóbb úgyis bekövetkeznék. Hát legalább szórakozzam valamit a pénzemért. Sokért nem adnám, ha ellátnák Chris Hunter baját.

A kávé kifutott, és vadul sistergett a tűzhelyen. A levegőt megtöltötte az égett kávé illata. A lámpa megvilágította Anderson fehér szemöldökét és sörtehaját. Leemelte a kávéskannát, és óvatosan megtörölte a tűzhelyet egy újságpapírral.

- Töltök magának kávét, Vörös úr - mondta.

Mac felugrott.

- Köszönöm, de mennünk kell. Mindent elkövetünk, hogy maga jól járjon. Most millió dolgunk van. A holnapi viszontlátásra.

Otthagyták az öregurat, kezében a kávéskannával. Mac siettette Jimet, úgy rohantak át az udvaron.

- Úristen, de nehéz ügy volt - hümmögött Mac. - Féltem, hogy bármelyik pillanatban elcsúszom valamin. Kemény fickó az öreg. Tudtam, hogy a vadászember: nehéz ember.

- Tetszik nekem az öreg - mondta Jim.

- Ne tessenek neked az emberek, Jim. Ilyesmire nem fecsérelhetjük az időnket.

- Honnan szedted azt az értesülést, hogy a Torgas Pénzügyi Rt. szorongatja az öreget?

- A ma esti postával jött. De milyen jó, hogy ott voltak azok a kutyák! Szállj be, Jim. Majd én felkurblizom.

Zötykölődtek a tiszta éjszakában. A kis fényszórók bolondul villogtak az úton. Jim az égre pillantott.

- Csuda izgatott vagyok. Nézd a csillagokat, Mac. Millió meg millió csillag.

- Inkább nézd te csak az utat - hördült fel Mac. - Ide hallgass, Jim. Gondolkoztam a dolgon. Annak a ma déli pasasnak a felbukkanása azt jelenti, hogy kiszúrtak minket. Mostantól fogva nagyon óvatos légy, ne merészkedj messze a tömegtől. Ha el akarsz menni valahová, mindig legyen körülötted tíz-tizenkét ember.

- Gondolod, hogy el akarnak intézni bennünket?

- Nem vitás. Úgy számítják, hogy ha minket hidegre tesznek, véget vethetnek az egész zűrnek.

- Mikor adsz már nekem valami feladatot, Mac? Eddig csak mászkáltam utánad, mint valami pincsikutya.

- Sokat tanulsz így, ember! Ha majd használni tudlak valamire, megmondom, sose félj! Egy-két nap múlva, már sztrájkőrséget vezethetsz. Fordulj itt balra, Jim. Mostantól fogva ne nagyon menj városon keresztül.

Jim továbbzötyögtette a kocsit a kerékvágások rongálta mellékutakon. Egy óra múlva odaért a tanyához, s befordult az almafák közötti sötét útra. Jim úgy lelassította a Fordot, hogy már alig járt a motorja. Rázkódott, ki-kialudt a két fényszóró. Hirtelen-váratlan vakító fény hasított bele a sötétségbe, és bevilágított Mac és Jim arcába. Ugyanabban a szempillantásban két felöltős ember lépett ki az útra. Jim megállította a Fordot.

- Ők azok - szólt egy hang a fénysugár mögül. Az egyik nagykabátos odasétált a kocsihoz, és az ajtónak támaszkodott. Egyenetlenül járt tovább a motor. Az éles fény majdnem láthatatlanná tette az ajtónak támaszkodó férfit.

- Holnap reggelre eltakarodtok a Torgas-völgyből, megértettétek? Eltakarodtok!

Mac gyengéden bokán rúgta Jimet. Aztán édeskésen nyafogott:

- Mi kifogása van ellenünk, miszter? Nem csináltunk mi semmi rosszat.

- Hagyd abba, öregem! - felelte dühösen a férfi. - Tudjuk mi jól, kik vagytok, mik vagytok. Azt akarjuk, hogy eltűnjetek.

Mac tovább siránkozott:

- Ha maguk a törvényt képviselik, hát mi teljes jogú állampolgárok vagyunk. Jogunk van bírósági tárgyalásra. Én odahaza rendesen fizetem az adómat.

- Hát menj csak haza és fizesd tovább. Mi nem a törvényt képviseljük, hanem egy állampolgári bizottság tagjai vagyunk. Ha azt hiszitek, hogy néhány átkozott vörös egyszerűen idejöhet felfordulást csinálni, hát elment az eszetek. Vagy eltakarodtok innét ezen a tragacson, vagy koporsóban visznek el. Világos?

Mac lába a pedál után tapogatott. Jim bokán rúgta: megértette a jelzést. A kiérdemesült motor tétován működni kezdett. Hol egy henger hagyott ki, hol kettő.

- Téved, uram. Mi csak egyszerű dolgozók vagyunk. Nem akarunk mi felfordulást.

- Azt mondtam, *takarodjatok*!

- Hadd menjünk el a holminkért.

- Ide figyeljetek! Most rögtön fordultok és takarodtok kifelé.

- Be vagytok ti rezelve! - kiáltott fel Mac. - Úgy bizony! Húsz emberetek áll lesben az út mentén! Csudára be vagytok ám rezelve.

- Ki van berezelve? Csak hárman vagyunk itt. De ha reggelre el nem takarodtok a völgyből, ötvenen leszünk.

- *Gázt, Jim!*

Felbőgött a motor. A Ford előre blokkolt, mint valami ló. A kocsi oldalának támaszkodó férfi lebukfencezett a sötétbe, az pedig, amelyik a Ford előtt állt, az utolsó pillanatban ugrott félre. A kocsi olyan iszonyú zajt csapott, mintha hatalmas vasdarabok zuhantak volna az útra.

Mac hátranézett.

- Eltűnt a fény! - ordította.

Jim a hosszú épület mögött állította meg a kocsit. Kiugrottak, aztán előrefutottak a bejáratokhoz.

Az ajtók előtti térség csoportokban álldogáló, halkan beszélgető férfiaktól feketéllett. Az asszonyok szoknyájukat térdükre szorítva ültek a küszöbökön. A csoportok felől beszélgetés monoton moraja hallatszott. Legalább ötszáz ember gyűlt össze, a többi tanyáról jöttek ide. Az az erős fiatalember, akivel Jim aznap délután beszélgetett, szintén ott ténfergett.

- Nem hittél nekem, mi?! - mondotta. - No, most mi a véleményed?

- Londont láttad? - kérdezte Jim.

- Persze hogy láttam. Megválasztottuk elnöknek. Ott ül a szobájában, a bizottsággal. Te meg azt hitted, bediliztem, mi? Pedig mondtam én neked, hogy bennfentes vagyok.

Mac és Jim átfurakodott a tömegen, be a morajlás kellős közepébe. London ajtaja-ablaka zárva volt. Egész csődület volt a szobája előtt, lábujjhegyen ágaskodtak az emberek, úgy bámultak be a kivilágított szobába. Mac megindult felfelé a lépcsőn. Két ember állta az útját.

- Mi a fenét akartok?

- Londonnal akarunk beszélni.

- Ugyan-ugyan! London is akar beszélni veletek?

- Miért nem kérditek meg őt?

- Hogy hínak?

- Mondd meg Londonnak, Doki meg Jim akar beszélni vele.

- Te vagy az, aki segített a szülésnél?

- Én hát.

- Jó, akkor megkérdem.

Az egyik ember kinyitotta az ajtót, és bement a szobába. Kisvártatva kijött, és betessékelte Jiméket:

- Menjetek csak be, fiúk, London vár benneteket.

London szobáját sebtiben irodává alakították át; a székeket ládák helyettesítették. London az ágyon ült; tonzúrás fejét leszegte. A bizottság hét tagja közül egyesek álldogáltak, mások a ládákon ültek; néhányan füstöltek. Mind a belépő Jim és Mac felé fordították tekintetüket. London elégedetten nézett rájuk.

- Hello, Doki. Hello, Jim. Örülök, hogy itt vagytok. Hallottátok már a nagy újságot?

Mac lezöttyent egy ládára.

- Nem hallottunk mi semmit - felelte. - Nagy utat tettünk meg ma este, Jim meg én. Miért, mi történt?

- Jól mennek a dolgok. Dakin emberei is sztrájkba léptek. A Gillray-gyümölcsösben egy Burke nevű embert választottak meg elnöknek. Holnap gyűlés lesz, mindenki részt vesz.

- Remek - mondotta Mac. - Alakul, alakul. De végrehajtó bizottság és bizottsági elnök nélkül egyelőre nem tehetünk sokat.

- Hogy sikerült elintéznetek azt a dolgot, amiért ma este kiruccantatok? - kérdezte London. - Nem mondtam még semmit a fiúknak, gondoltam, hátha nem sikerül.

- Elintéztük. - Mac a bizottság tagjaihoz fordult. - Ide hallgassatok! Valaki két hektárt kölcsönzött nekünk, ott táborozhatnak majd az emberek. Magánbirtok, úgyhogy senki sem kergethet el bennünket onnan, legfeljebb a közegészségügyi hatóságok. A dolognak ezt a részét pedig egy orvosra bízzuk.

A bizottság tagjai örömükben kidüllesztették a mellüket, arcukról lelkes mosoly sugárzott. Mac így folytatta:

- Megígértem annak a gazdának, hogy az emberek ingyen leszüretelik a termését. Nem tart soká. Víz van arrafelé bőven. És a birtok jó központi fekvésű.

Az egyik ember izgatottan ugrott fel:

- Megmondhatom az embereknek, London?

- Persze, menj csak. Hol az a tanya, Doki? Már a holnapi tömeggyűlést is ott tarthatjuk meg.

- Az Anderson-gyümölcsös, nem messze a várostól.

Három bizottsági tag kirohant, hogy a jó hírt közölje az emberekkel. Odakint előbb csend támadt, majd morajlani kezdett a tömeg, nem kiabált senki, de mindenki izgatottan beszélt; aztán tovahömpölygött a morajlás, s megreszkettette a levegőt.

- Mi van az öreg Dannel? - kérdezte Jim.

London ráemelte tekintetét:

- Először kórházba akarták vinni. De ott nem lett volna jó helyen. Kerítettünk egy orvost, hogy illessze helyre az öreg medencéjét. Ott fekszik szegény, nem messze innen az egyik szobában. Egy-két derék asszony ápolja az öreg fiút. Most már nem engedné kórházba vitetni magát, semmi pénzért. Alaposan megugráltat mindenkit, nőket-férfiakat.

- A tulajokról semmi hír? - kérdezte Mac.

- De. Itt volt a főfelügyelő. Megkérdezte, munkába állunk-e. Mondtuk, hogy nem. Erre azt mondta: “Akkor reggelre kitakarodjatok innen!” Azt is mondta, hogy holnap reggelre kihozat egy vonatrakomány szüretelő munkást.

- Dehogy hozat - vágott közbe Mac. - Örülhet, ha holnaputánra itt lesznek. Nem lehet egyik percről a másikra annyi sztrájktörőt összeszedni. Holnapután pedig már mi is készen állunk a fogadtatásukra. Igaz, London, most jut eszembe! Néhány fickó - azt állítják magukról, hogy valami állampolgári bizottság tagjai - engem meg Jimet ki akartak kergetni Torgas Valley-ből. Mondd meg az embereknek, ne menjenek sehová se egyedül. Ha el akarnak menni valahova, menjenek a haverokkal együtt.

London intett az egyik bizottsági tagnak:

- Add le a drótot, Sam.

Sam kiment. Megint felhangzott a moraj és hömpölygött tovább, mint hullámok a nagy köveken. Mély és haragos volt most a dübörgése.

Mac lassú mozdulatokkal sodort magának egy barna cigarettát.

- Fáradt vagyok - mondotta. - Annyi dolgunk van. De talán várhat holnapig.

- Feküdj le - szólt London. - Őrült iramot diktáltál magadnak.

- Hát, nem mondom... És tudod, ha fáradt az ember, minden olyan nehéznek látszik. Nekik vannak fegyvereik, nekünk nincsenek. Nekik van pénzük, megvásárolhatják a mieinket. Öt dollár irtózatosan nagy összeg a mi kiéheztetett, szerencsétlen embereink szemében. Jól gondold meg, London, mielőtt bármit kimondasz. Nem is igen vehetjük zokon az emberektől, ha eladnak bennünket. Okosan, ravaszul és gyorsan kell cselekednünk. - Hangjába szomorúság vegyült: - Ha nem győzünk, kezdhetjük elölről. Szerencsétlen dolog ez. Hisz oly könnyen győzhetnénk, ha az emberek összetartanának. Alaposan elláthatnánk a górék baját. De nincs se fegyverünk, se pénzünk. Foggal-körömmel kell csinálnunk mindent.

Mac felszegte a fejét. London pedig részvevőn vigyorgott és nagy zavarban volt, mint egyébként a legtöbb férfi, ha egy másik férfi kiönti előtte a szívét.

Mac széles arcát elborította a szégyen pírja.

- Fáradt vagyok - mondotta. - Ti csak folytassátok, de Jim meg én alszunk egyet. Igaz, London: a holnapi postában lesz egy csomag Alex Little névre. Röpcédulák. Nyolcra itt kell lenniök. Küldj el értük néhány embert. És intézkedj, hogy a röpcédulák kézről kézre járjanak. Biztosan meglesz a hatásuk. Gyere, Jim. Aludjunk.

Csendben feküdtek szobájuk sötétjében. Odakint várakozón üldögéltek az emberek; hangjuk moraja áthatolt a falakon, és szinte betöltötte az egész világot. Távol a városban egy tolató-mozdony nagyokat csattogott: a következő vonatot állították össze. A gyümölcsös mellett az országúton dübörögtek a tejszállító teherautók. Aztán valaki egy-két dalt játszott harmonikán, furcsán-édesen: megszűnt a beszéd zümmögése, az emberek hallgatták a harmonikaszót. Odakint csend volt - csak a harmonika szólt -, olyan csend volt, hogy Jim, mielőtt álomba merült, még hallotta a kakas kukorékolását.

7

Szürkén, hűvösen tört rájuk a reggel, amikor Jim hirtelen arra ébredt, hogy hangokat hall az ajtó előtt.

- Itt vannak benn, biztosan alszanak még - szólt egy férfihang.

Nyílt az ajtó. Mac felült.

- Itt vagytok, Mac? - szólalt meg egy ismerős hang.

- Dick! Ilyen korán! Hát ezt hogy csináltad?

- Burton doktorral jöttem.

- Itt a Doki is?

- Itt vár az ajtó előtt.

Mac gyufát kotort elő, meggyújtotta a törött csészealjra állított gyertyát. Dick Jimhez fordult.

- Hello, srác. Hogy bírod?

- Kitűnően. Hát te minek öltöztél így ki? Vasalt nadrág, tiszta ing!

Dick zavartan mosolygott.

- Legalább lesz valaki, aki rendesen néz ki ezen a szeméttelepen - mondta.

- Meglásd, micsoda nyüzsgést visz majd véghez Dick Torgas rózsaszín szalonjaiban - mondotta Mac. - Ide hallgass, Dick, van nálam egy szimpatizáns-névsor. Természetesen pénz kell. De kell azonkívül sátor, sátorponyva, tábori ágy. Jól jegyezd meg: sátrak kellenek. Nesze, itt a lista. Van rajta egy csomó név. Vedd fel a kapcsolatot ezekkel az emberekkel, mi meg majd küldünk kocsit a holmiért. Egy csomó emberünknek van kocsija.

- Oké, Mac. Hogy mennek a dolgok?

- Nem mennek: rohannak. Nyakunk közé kell szednünk a lábunkat, ha lépést akarunk tartani velük. - Mac befűzte cipőjét. - Hol a Doktor? Miért nem hívod be? Jöjjön már be, Doktor.

Aranyszőke fiatalember lépett a szobába. Szinte lányosan finom volt az arca, nagy szeme pedig lágy és szomorú, akár egy juhászkutyáé. Egyik kezében orvosi táskát és aktatáskát tartott.

- Jól van, Mac? - szólt. - Dick megkapta a táviratát, és eljött értem.

- Örülök, hogy olyan gyorsan ideért, Doki. Mindjárt szükségünk lesz magára. Ez itt Jim Nolan.

Jim felállt, cipőjébe nyomkodva lábait.

- Örülök, hogy megismerhetem, Doktor - mondta.

- Te meg indulj máris, Dick - mondta Mac. - Al falatozó-vagonjában, a Townsenden, kaphatsz egy potya reggelit. De csak egy reggelire vágd le Alt, többre semmiképpen. Az édesapját már úgyis megpumpoltuk, az egész tanyáját ide adja. No, lódulj, Dick, azután jól jegyezd meg: sátrak, ponyva, pénz - meg amit még ezenkívül össze tudsz szedni.

- Oké, Mac. Minden név jó ezen a listán?

- Mit tudom én? Próbáld meg magad. Vagy talán idefuvarozzam neked az egész társaságot?

- Eridj a fenébe - mondta Dick. Kiment, betette maga mögött az ajtót. Birkózott egymással a hajnal meg a gyertyavilág: ketten együtt kevesebb fényt adtak, mintha egyikük győzött volna. A szobában hideg volt.

- Nem sokat tudtam meg a sürgönyéből - szólalt meg dr. Burton. - Miről van szó?

- Várjon egy percig, Doki. Nézzen ki az ablakon, hogy fő-e már odakint kávé?

- Hát látok egy kis tüzet, meg rajta valami edényt, vagyis inkább kannát.

- No, akkor, várjon egy kicsit - mondta Mac. Kiment s egy pillanat alatt visszajött, kezében bádogkannával, amelyben rossz illatú kávé gőzölgött.

- Úristen, de forrónak látszik innét - kiáltott fel Jim.

- Forró és pocsék - toldotta meg Mac. - Tehát, Doki: régen voltam benne egy ilyen sokat ígérő buliban. Meg akarom valósítani néhány ötletemet. S nem szeretném, ha kicsúsznék a kezünkből a dolog. - Kortyolt egyet a kávéból. - Üljön le arra a ládára, Doki. Két hektárnyi magánbirtok áll rendelkezésünkre. Minden segítséget megadunk magának. Be tudna rendezni egy tábort, egy tökéletes, szép, szabályos tábort? Tudja, ugye, pöcegödröket kell ásatni, meg gondoskodni az egészségügyi berendezésekről, csatornázásról, hulladékelhordásról... Ki tudná-e fundálni a módját, hogyan fürödhetnének az emberek? És be tudná-e büdösíteni a levegőt annyi karbollal vagy klórmésszel, hogy olyan nagyon egészséges illata legyen? Hogy az egész környéknek olyan tisztaságszaga legyen. Meg tudná csinálni?

- Meg én. Ha megkapom a kellő segítséget, meg tudom csinálni. - Dr. Burton szomorú szeme még szomorúbb lett. - Szerezzen nekem húsz-huszonöt liter nyers karbolt, és úgy beparfümözöm a környéket, hogy több mérföld körzetben érzik a szagát.

- Akkor jó. Még ma elköltöztetjük innen az embereket. Vizsgálja meg, nem szenved-e valamelyikük fertőző betegségben? A közegészségügyi hatóságok úgyis mindenbe beledugják majd az orrukat. Ha rajtakapnak bennünket valami szabálytalanságon, lecsapnak ránk. Különben úgy élhetünk felőlük, mint disznók az ólban, de mihelyt sztrájkba lépünk, meghatóan érdeklődnek az egészségügyi viszonyaink iránt.

- Jó, jó, minden rendben lesz.

- Ajtóstul rohantam a házba, mi? - mondta Mac zavartan. - Tehát: tudja, mi kell, ugye? Most menjünk, beszéljünk Londonnal.

A London szobájához vezető lépcsőn három ember ült. Felálltak, utat nyitottak Macnek. Odabent London még aludt. Amikor beléptek, felkönyökölt:

- Úristen! Már reggel van?

- Dehogy! Karácsony! - mondta Mac. - London, ez itt az egészségügyi főfelügyelőnk, Doktor Burton. Segítségre volna szüksége. Hány embert akar, Doki?

- Hány emberünk lesz összesen?

- Hát... úgy ezer és ezerötszáz között.

- Akkor kérek tizenöt-húsz embert.

- Hé, ti ott! - szólt ki London. Az egyik őrszem kinyitotta az ajtót, benézett a szobába. - Kerítsd elő Samet - mondta neki London.

- Jó.

- Gyűlést hívtunk össze ma délelőtt tíz órára - fordult London a szobában levőkhöz. - Tömeggyűlést. Üzenetet küldtem a többi táborba erről az Anderson-féle tanyáról. Nemsokára költöznek is az emberek.

Nyílt az ajtó, Sam lépett be a szobába - sovány arcán feszült kíváncsiság.

- Ez itt Burton doktor, Sam. Azt akarja, hogy te légy a jobbkeze. Menj ki és mondd meg az embereknek, hogy önkéntesekre van szükség, a doktornak kell segíteniük. Szedj össze húsz ügyes embert.

- Oké, London. Mikorra kellenek?

- Most rögtön - szólt Burton. - Azonnal átmegyünk, és berendezzük azt a tábort. Nyolc vagy kilenc embert el tudok vinni az én ócska tragacsomon. Szerezzenek valami autós pasast, aki el tudja fuvarozni a többit.

Sam Londonról Burtonra pillantott, s onnan ismét Londonra, megerősítést várva.

- Rendben van Sam. Tégy úgy, ahogy a Doki mondja.

Burton felállt, s Sammel együtt indult kifele.

- Szeretnék segíteni az emberek kiválasztásában - mondotta.

- Várjon egy pillanatra - szólalt meg Mac. - Ugye, nincs eláztatva odahaza a városban, Doki?

- Hogy érti azt, hogy “eláztatva”?

- Hát hogy nem foghatnak-e magára valami szabálytalanságot?

- Tudtommal nincs ilyesfajta ügyem. Persze bármit meg tudnak csinálni, ha nagyon akarják.

- No, persze - mondta Mac. - Azt tudom. De az sok időbe telhet. Hát viszlát, Doki. Nemsokára találkozunk.

Burton és Sam elment, Mac pedig Londonhoz fordult:

- Rendes ember a doktor. Olyan finom a képe, mint valami kislányé, pedig kemény gyerek. És nagyon alapos munkát végez. Van itt valami harapnivaló. London?

- Egy egész kenyér meg egy kis sajt.

- Hát akkor mire várunk? Még az evésről is megfeledkeztünk tegnap este, Jim meg én.

- Én az éjjel felébredtem és eszembe jutott - szólt Jim.

London elővett egy papírzacskót, s elébük rakta a kenyeret meg a sajtot. Odakintről mozgolódás hallatszott. Megint felmorajlott a hangzavar, amely már néhány órája szünetelt. Ajtónyitogatás, ajtócsapkodás hallatszott. Az emberek krákogtak, köpködtek, fújták az orrukat. Világosodott; vörösen tűzött be az ablakon a nap.

- Mi a véleményed arról, London - szólt Mac, nagy darab sajtot forgatva a szájában -, hogy Dakin legyen az összevont sztrájkbizottság elnöke és ennek az egésznek a főgóréja?

Egy kis csalódottság látszott London arcán.

- Dakin rendes ember - mondta. - Régóta ismerem.

Mac gyökerestől tépte ki London csalódottságát:

- Őszinte leszek hozzád, London. Te nagyon jó elnök lennél, de hamar dühbe gurulsz. Dakin pedig nem olyan legénynek látszik, aki egyáltalán dühbe tudna gurulni. Ha pedig ennek a mi sztrájkunknak a főgóréja begőzöl, régen rossz nekünk.

A kísérlet sikerült, London egyetértett.

- Igen, hamar elfut a méreg. Sokszor úgy dühbe gurulok, hogy valósággal rosszul leszek. Amit Dakinről mondtál, igaz. Dakin olyan, mint a jó póker-játékos. Sohasem mereszti tágra a szemét, mindig uralkodik a hangján. Minél nagyobb a zűrzavar, annál nyugodtabb Dakin.

- A gyűlésen tehát latba veted a tekintélyedet Dakin mellett, igaz?

- Persze.

- Nem tudom, milyen ember az a Burke, de úgy gondolom, hogy a mi embereinkkel meg Dakin embereivel sakkban tudjuk majd tartani, ha rakoncátlankodnék. Rövidesen el kell kezdenünk a költözködést; elég messze van az a tanya.

- Mit gondolsz, mikor érnek ide az első sztrájktörők? - kérdezte London.

- Legkorábban holnap. Szerintem a górék még nem hiszik, hogy mi komolyan gondoljuk ezt az egészet. Legkorábban holnapra tudják idehozatni a sztrájktörőket.

- Mit csinálunk, ha megérkeznek?

- Hát - mondta Mac -, kimegyünk eléjük a vonathoz, és átnyújtjuk nekik a város kulcsát. Különben biztosan kapok egy táviratot, mielőtt elindul a vonatjuk. A mieink ugyanis egy kis nyomozást végeznek a munkaközvetítő hivataloknál.

Mac felkapta a fejét, s az ajtóra nézett. Odakint eddig is halk és egyhangú volt a zümmögés, de most teljesen megszűnt. Majd szitkozódás törte meg a csendet, többen pedig ordítozni kezdtek. Veszekedés zaja hallatszott.

London az ajtóhoz ment és kinyitotta. A három őrszem felsorakozott az ajtó előtt, szemben velük a gyümölcsös főfelügyelője állt, bársonynadrágosan, csizmásan, két kezében egy-egy revolvert tartott, két oldalán pedig egy-egy férfi feszített a seriffhelyettes jelvényével kabátján.

A főfelügyelő elnézett az őrszemek feje felett.

- Beszélni akarok magával, London - szólt.

- Biztosan olajágat hozott - mondotta London.

- Engedjen be! Talán jutunk valamire.

London Macre nézett, Mac bólintott. A tömeg csendben figyelt. A főfelügyelő - oldalán a rendőreivel - közelebb lépett. Az őrszemek nem mozdultak. Egyikük így szólt:.

- Mondd meg neki, London, hagyja csak kinn a zsaruit.

- Igazad van - mondta London. - Beszélgetéshez nem kell sörét.

A főfelügyelő idegesen hordozta körül tekintetét a szótlan, fenyegető magatartású embereken.

- Milyen biztosítékaim vannak, hogy betartja a játékszabályokat? - kérdezte.

- Mint amilyenek nekem arra, hogy maga betartja.

A főfelügyelő döntött:

- Maradjanak kinn, és tartsák fenn a rendet - szólt a rendőröknek.

Az őrszemek utat engedtek a főfelügyelőnek, aztán ismét elfoglalták előbbi helyüket. A rendőrök idegesen viselkedtek. Revolverüket tapogatták, és vadul tekingettek jobbra-balra.

London becsukta az ajtót, aztán így szólt:

- Igazán nem tudom, miért nem akart kinn maradni, ott legalább mindenki hallhatta volna a mondanivalóját.

A főfelügyelő megpillantotta Macet és Jimet. Dühösen nézett Londonra.

- Küldje ki ezeket - mondta.

- Haha - mondotta London.

- Ide figyeljen, London, maga nem tudja, mit cselekszik. Van egy ajánlatom: visszatérhet a munkájához, ha kirúgja ezeket az embereket.

- Minek? Rendes emberek ezek.

- Vörösök! Bajba kevernek egy csomó tisztességes embert. *Ennyit* sem törődnek ők magukkal, csak bajt keverhessenek. Szabaduljon meg tőlük, és munkába állhatnak mindnyájan.

- Tegyük fel, hogy kivágjuk őket. Megkapjuk akkor a béremelést, amiért sztrájkba léptünk? Megkapjuk azt a bért, ami a leszállítás előtt volt érvényben?

- Azt nem, de baj nélkül munkába léphetnek. A főnökeim elnézik a történteket.

- Akkor mire volt jó a sztrájk?

A főfelügyelő halkra fogta a hangját.

- Megmondom, mi a végső ajánlatom. Maga rábírja az embereket, álljanak ismét munkába, és kap itt egy állandó segédfelügyelői állást, napi öt dollár fizetéssel.

- És mi lesz ővelük, a barátaimmal?

- Ötven dollár fejenként, ha eltakarodnak a Torgas-völgyből.

Jim elnézte London széles, töprengő arcát. Mac ravaszul vigyorgott.

- Szeretem az érem mindkét oldalát látni. Tegyük fel, hogy én meg a barátaim nem fogadjuk el az ajánlatát. Mi történik akkor?

- Akkor fél órán belül kirúgjuk magukat innen. Fekete listára tesszük a maguk egész rohadt bandáját. Akkor aztán nem mehetnek sehova; nem kapnak munkát sehol sem. Akár ötszáz tartalékos rendőrt is mozgósítunk, ha kell. Hát *ez* az érem másik oldala. Gondunk lesz rá, hogy maga csak a pokolban tudjon elhelyezkedni. A barátait pedig szépen lesitteltetjük, és mindent elkövetünk, hogy a lehető legnagyobb büntetést kapják.

- Nem lehet lesittelni őket, ha van náluk pénz.

A főfelügyelő egészen közel lépett Londonhoz. Úgy érezte, előnyre tett szert a játszmában, s ki is akarta használni.

- Ne marháskodjon, London. Maga éppen olyan jól tudja, mint én, hogy mire valók a csavargás elleni törvények. Csavargás mindaz, ami a bírónak nincs ínyére, azt maga is tudja. Ha pedig esetleg nem tudná, akkor megmondom, hogy a körzeti bírót Hunternek hívják. No, London. Vegye rá az embereket, hogy álljanak munkába. Ha megteszi, állandó állást kap, napi öt dollár fizetéssel.

London elkapta a tekintetét, Macre nézett, némán kérve utasítását. De Mac nem törte meg a csendet.

- No gyerünk, London. Mi lesz? A vörös barátai nem segíthetnek magán, jól tudja.

Jim oldalt állva figyelte, hogy mi történik. Megborzongott, de tágra nyitott szeme nyugodt maradt. Mac Londont figyelte, és észrevett valamit, amit a főfelügyelő nem látott: London válla lassan megemelkedett, és szinte még szélesebb lett; hatalmas, izmos nyakát behúzta, lassan begörbítette karját, szemébe veszedelmes tűz lopózott, nyaka és arca fokozatosan elvörösödött.

Mac hirtelen elkiáltotta magát:

- London!

London összerezzent, s kissé lazított testtartásán.

- Tudom, mi a megoldás - szólt csendesen Mac. - Tartsunk gyűlést valamennyi sztrájkoló részvételével, míg ez az úriember itt van. Mondjuk meg az embereknek, hogy mit ajánlottak nekünk, ha eladjuk őket. Tegyük fel szavazásra a kérdést, fogadja-e el London azt a napi öt dolláros állást, aztán pedig... igyekszünk majd megakadályozni, hogy az embereink meglincseljék ezt az urat.

A főfelügyelő arca pulykavörösre vált haragjában.

- Ez volt a végső ajánlatom - ordította. - Vagy elfogadják, vagy takarodnak innen.

- Éppen takarodni készültünk - mondta Mac.

- Torgas Valley-ből fognak kitakarodni! Kikergetjük magukat.

- Azt már nem! Van itt egy magánbirtok, ahol tanyázhatunk. Meghívott bennünket a gazda.

- Hazugság!

- Ide hallgasson, miszter - szólt Mac. - Úgyis elég nehezen tudjuk majd kimenteni innen magát, meg a testőreit. Ne tegye még nehezebbé a dolgunkat.

- Na, és vajon hol akarnak maguk tanyázni?

Mac leült az egyik ládára.

- Ide hallgasson, miszter - kezdte fagyos hangon. - Az Anderson-tanyán fogunk táborozni. Maguk, kedves, jó emberek, persze azon nyomban megpróbálnak kizsuppolni bennünket onnan is. Oké. Mi is ott leszünk. A következő lépésük, mélyen tisztelt görények, az lesz, hogy megpróbálnak Andersonon ütni egyet. De annyit mondok, hogyha a maga legénykéi közül csak egy is kárt tesz a birtokban, ha Andersonnak csak egy hajaszála is meggörbül, ha egyetlenegy gyümölcsfája megsérül, tüstént ezer ember lepi el a völgyet, és mindegyikük zsebében lesz ám egy skatulya gyufa. *Érti, miszter?* Vegye fenyegetésnek, ha akarja: merjenek csak egy ujjal hozzányúlni az Anderson-farmhoz, és esküszöm, felgyújtunk minden házat, istállót, pajtát ennek a völgynek minden tanyáján!

A harag könnyei csillogtak Mac szemében. Mellkasa megremegett, mint az olyan emberé, aki alig tudja visszafojtani a zokogást.

A főfelügyelő Londonra kapta a tekintetét:

- Látja, London, milyen társaságba keveredett? Tudja, hány évet kaphat gyújtogatásért?

London szinte fuldoklott dühében.

- Jobb lesz, ha kitakarodik innét, miszter. Agyonütöm, ha nem megy el. Menjen innen azonnal. Vigyétek innen ezt az embert, Mac! - kiáltotta. - Az isten szerelmére, *vigyétek* innen!

A főfelügyelő egyre hátrált London testes, imbolygó alakja elől, és hátranyúlt a kilincs felé.

- Gyilkossággal való fenyegetőzés! - szólt rekedten.

Háta mögött kinyílt az ajtó,

- Nincs rá tanúja - mondotta Mac.

Odakint ágaskodtak a fogdmegek, az őröktől nem látták jól, mi történik az ajtóban.

- Hülyék maguk mindahányan vannak - mondotta a főfelügyelő. - Ha kell, akár egy tucat tanúm is akad, amire éppen akarom. Ez volt az utolsó szavam magukhoz.

Az őrszemek félreálltak a főfelügyelő útjából. A rendőrök meg melléléptek. Az összeverődött tömeg egy hangot sem hallatott. Utat nyitott a három férfinak, azok pedig elvonultak. A szótlan emberek csak a szemükkel követték őket - töprengő és haragos tekintetükkel. A főfelügyelő meg a két rendőr merev léptekkel masírozott az épület végében álló nagy túra-kocsihoz. Beszálltak és elhajtottak. A tekintetek lassan visszafordultak London szobájának nyitott ajtaja felé. London az ajtófélfának támaszkodott, láthatóan rosszullét környékezte.

Mac az ajtóhoz lépett, átölelte London vállát. Mintegy fél méterrel magasabban álltak, mint a többiek.

- Ide hallgassatok, emberek! Nem akartuk megmondani nektek, amíg ezek itt voltak, mert féltünk, hogy halálra tapossátok őket. Azért jött ide ez a fickó, hogy megpróbálja rávenni Londont, adjon el benneteket. London fix állást kapott volna, titeket pedig kifacsartak volna, mint a citromot.

Morgás támadt, vicsorgó morgás. Mac intő kézmozdulattal csendesítette a tömeget.

- Nem kell mindjárt dühbe gurulni, várjatok egy pillanatra. De később majd emlékezzetek rá jól: Londont meg akarták vásárolni, de nem tudták. No, most hallgassatok egy kicsit. Innen el kell mennünk. Van már egy farmunk, ahová átmehetünk, s ahol a legnagyobb rendnek kell lennie, mert csak így nyerhetjük meg ezt a csatát. Mindenki vesse alá magát a rendszabályok-nak. Mármost: akinek kocsija van, felpakolja az asszonyokat, a gyerekeket, meg a holmit, amit nem lehet kézben elvinni. A többi gyalog megy. Viselkedjetek fegyelmezetten. Ne törjetek össze semmit. Egyelőre. És maradjatok együtt. Amíg összeszeditek a retyerutyátokat, London beszélni akar a bizottság tagjaival.

Alig fejezte be, nagy kavarodás támadt. Kiabálva, nevetgélve jöttek-mentek az emberek. Valami iszonyatos, vérszomjas, izgalmas öröm töltötte el szívüket. Viharos volt a kacagásuk. Berajzottak a szobákba, kihordták a holmit, halomba rakták a földön a lábasokat, kannákat, takarókat, ruhanyalábokat. Az asszonyok kigördítették a gyerekkocsikat. Hat bizottsági tag utat vágott magának a tömegben, s bement London szobájába.

A nap már jóval a fák fölé emelkedett, s kellemesen melegítette a levegőt. Az épületek mögött ódon, viharvert kocsik indultak útnak robbanásszerű zajjal. Kopácsolás is hallatszott: sokan ládába csomagolták az ingóságaikat. Lázas tevékenység uralkodott a táborban, a véget nem érő ide-oda járkálás, a jó hangosan odamondogatott vélemények, kinyilvánított és elutasított nézetek forgatagában.

London beengedte a bizottsági tagokat, és becsukta az ajtót, hogy kirekessze a zajt. Csendesen, méltóságosan, komoran, ünnepélyesen viselkedtek az emberek. Ládákon ültek, karjukkal átkulcsolták a térdüket, és jelentőségteljes pillantásokat vetettek a falra.

- Megengeded, London, hogy én beszéljek hozzájuk? - kérdezte Mac.

- Persze. Csak rajta.

- Sehogy sem szeretném én elrontani ezt a kis népünnepélyt, uraim - mondta Mac. - Van némi tapasztalatom. Végigcsináltam én már ilyesmit. Talán meg tudom magyarázni, hol szokott bedögleni a dolog, és talán ki tudunk kerülni néhány ránk leselkedő csapdát.

- Csak rajta, barátom! - mondta az egyik bizottsági tag. - Szívesen hallgatunk.

- Oké! Tehát: most csak úgy lángol bennünk a lelkesedés. De van az ilyen robotoló legényeknek egy nagy bajuk: egyik pillanatban forrók, mint a gőzkazán, a másikban meg hidegek, mint valami szajha szíve. A mi feladatunk, hogy ha kell, lehűtsük, ha kell, fellelkesítsük őket. Ezenkívül: volna egy javaslatom. Gondoljátok át jól, s aztán talán szavazásra tehetitek fel a kérdést az egész kompániának. A legtöbb sztrájk a fegyelem hiánya miatt omlik össze. Azt javaslom tehát, osszuk be az embereket brigádokba, mindegyik brigád válassza meg a maga vezetőjét, s a vezető legyen felelős a brigádjáért, így aztán csoportonként irányíthatjuk az embereket.

- Sok emberünk megtapasztalta már a hadsereget - mondta az egyik bizottsági tag. - És egyáltalában nem tetszett nekik.

- Hát persze hogy nem tetszett. Másnak a háborúját harcolták végig. Tiszteket ültettek a nyakukra. Ha a saját tisztjeiket választják meg, és a saját háborújukat harcolják meg, egészen másként gondolkodnak majd.

- De a legtöbbje *semmiféle* tisztet sem szeret.

- Hát pedig másképp nem megy. Ha nincs fegyelem, egy-kettőre ellátják a bajunkat. Ha pedig valamelyik brigád nincs megelégedve a vezetőjével, vonja vissza tőle a megbízatást szavazás útján, és válasszon más vezetőt. Ezt a megoldást biztosan kielégítőnek találják majd az emberek. Aztán kell százanként is egy-egy tisztet választani, végül pedig egy főfejest. Hát csak gondoljátok át a dolgot, uraim, körülbelül két óra múlva tömeggyűlés, addigra kész tervvel kell előállnunk.

London megvakarta a fejebúbját.

- Szerintem jó az ötlet. Sürgősen megbeszélem Dakinnal.

- Jó - mondta Mac. - Akkor hát gyerünk. Jim, te itt maradsz a közelemben.

- Adj már nekem is valami munkát! - kérlelte Jim.

- Nem, te csak maradj itt mellettem. Szükségem lehet rád.

8

Az Anderson-tanya két hektárnyi szántóját három oldalról hatalmas, sötétlő almafák szegélyezték, negyedik oldalát pedig keskeny, poros megyei út határolta. Tömegestül érkeztek a jókedvű, kiabáló emberek. Fogadtatásukra megtörténtek az előkészületek. A puha talajba vert karók jelezték a tábor utcáit. Öt ilyen utca futott a megyei úttal párhuzamosan, s mindegyik utca végén egy-egy mély pöcegödör tátongott.

Mielőtt hozzáfogtak volna a táborépítés munkájához, gyűlést tartottak, szabályos tárgysorozattal. Dakint megválasztották elnöknek, és jóváhagyták a bizottság névsorát. Lelkesen fogadták el a brigádokra vonatkozó javaslatot.

Alighogy gyülekezni kezdtek, öt motorkerékpáros rendőr jelent meg; motorjaikat a megyei úton állították meg, és gépeiknek dőlve figyelték a munkát, a sátorverést, a berendezkedést. A szomorú szemű dr. Burton mindenütt ott volt, ő irányította a táborépítést. A megyei útnak irányítva, legalább száz ócska autó sorakozott egymás mellett az út mentén, mint tüzérségi anyagraktárban a lőszerszekrények. Ódon, szakadt párnázatú Fordok, rozsdás orrú, ütött-kopott, lötyögő sárhányójú - vagy éppen sárhányó nélküli - Chevrolet-k és Dodge-ok, agyonhasznált Hudsonok, amelyek indulásnál gépfegyver-ropogáshoz hasonló hangot adtak. Úgy álltak ott, mint holmi frontharcos-gyűlésen a kivénhedt katonák. Az egyik kocsisor végén tisztára súrolva, frissen, csillogón pompázott Dakin Chevrolet teherautója. Ez volt itt az egyetlen jól gondozott autó; Dakin, miközben a bizottság tagjainak társaságában ide-oda járkált a táborban, ritkán vesztette el látótávolból a teherautóját. Akár beszélt, akár mások szavait hallgatta, titokzatos, hideg szeme vissza-visszatévedt csillogó-villogó zöld kocsijához.

Amikor felállították a viharvert szürke sátrakat, Burton elrendelte, hogy a ponyvát vízzel-szappannal súrolják le. Dakin autója dézsákban hordta a vizet Anderson tárolójából, az asszonyok pedig seprűvel estek neki a sátraknak.

Előkerült Anderson is, és nyugtalanul nézte, hogyan lesz két hektár szántójából tábor. Délre készen volt minden, és kilencszáz ember azonnal munkához látott a gyümölcsösben: főzőüstökbe, kalapokba, jutazsákokba szedték az almát. Sokkal kevesebb volt a létra, mint amennyi kellett volna. De az emberek létra nélkül is megmászták a fákat. Mire besötétedett, leszüretelve sorakozott a ládákban az egész termés; a ládákat autókon vitték a tanya istállójához, és be is raktározták mind.

Dick is gyors munkát végzett. Elküldött egy fiút a táborba, megüzente vele, küldjenek egy csomó embert, meg egy teherautót a városba. A teherautó sátrakkal megrakodva tért vissza. Volt ott mindenféle: barna vitorlavászonból készült ernyősátor, alacsony, csúcsos bébisátor, meg tíz ember befogadására alkalmas nagy katonasátor. Két zsák őrölt zabot is hozott a teherautó, meg több zsák lisztet, sok láda konzervet, sok zsák krumplit, meg hagymát - és még vágott marhát is.

Felütötték az új sátrakat is az utcák mentén. Dr. Burton felügyelete mellett felszerelték a konyhaberendezést. Autók mentek a városi szeméttelepre, és három kimustrált, rozsdás tűzhellyel tértek vissza. A tátongó lyukakat bádoglemezzel fedték be. Kijelölték a szakácsokat, kádakba vizet töltöttek, felszeletelték a marhát, és burgonyával meg hagymával főzni kezdték az irdatlan nagy mennyiségű gulyást. Hatalmas vödrökben főzték a babot. Estére, mikor az emberek megjöttek az almaszedésből, kádszámra várta őket a gulyás. Letelepedtek a földre, úgy ették, tálból, bögréből, bádogkannából.

Besötétedéskor a motorkerékpáros rendőröket öt, puskával felfegyverzett tartalékos rendőr váltotta fel. Egy ideig katonásan masíroztak fel-alá az úton, de aztán leültek az árokpartra, és nézték az embereket. A táborban csak kevés volt a fény. Egy-egy sátort lámpás világított meg. A fel-fellobbanó tüzek árnyékot vetettek a földre. Az első utca egyik végében - közvetlenül a csillogó zöld teherautó mögött - Dakin sátra állott; nagy, patent sátor volt, középen vitorlavászon fal osztotta két helyiségre. Dakin felállította összehajtható asztalát és székeit. A földre szőnyegfélét terített, a sátor középső rúdjára sistergő benzinlámpát akasztott. Dakin kényelemben élt, előkelően utazott. Szenvedélyei nem voltak: minden fillért, amit ő vagy a felesége megkeresett, életkörülményei megjavítására, teherautójára, tábori holmijának gyarapítására fordított.

Amikor egészen besötétedett, London, Mac és Jim elsétált a sátorhoz és bement. Dakinnél Burke üldögélt - komor, barátságtalan ír ember -, meg két alacsony olasz, aki erősen hasonlított egymásra. Mrs. Dakin visszavonult a sátor másik végébe. A benzinlámpa fehér fényénél Dakin rózsaszín fejbőre átvilágított szőke hajzatán. Kifürkészhetetlen tekintete nyugtalanul járt ide-oda.

- Hello, fiúk - szólt -, üljetek le valahol.

London kiszemelte magának az egyetlen szabad széket Mac és Jim a földre kuporodott. Mac elővette dohányzacskóját, és cigarettát sodort magának.

- Eddig rendben mennek a dolgok - jegyezte meg.

Dakin szeme rávillant, aztán megint elkapta róla a tekintetét.

- Igen, úgy látszik - mondotta.

- Hamar ideküldték azokat a zsarukat! - szólt Burke. - De szívesen megrúgnám egyiket-másikat.

Dakin halkan rendreutasította:

- Zsaruhoz csak akkor nyúljon az ember, ha már nem tehet másképp. Itt most egyelőre a légynek sem ártanak.

- Hogy alakulnak a brigádok? - kérdezte Mac.

- Jól. Már mindegyik választott vezetőt. Sőt egyik-másik már el is csapta a magáét, és újat választott a helyébe. Te, ez a Burton doki csuda rendes ember.

- Igen - mondotta Mac. - Nagyon rendes. Vajon hol lehet most? Nem lenne rossz, ha megbíznád valamelyik brigádot, hogy vigyázzon rá. Ha kezdődik a tánc, biztos igyekeznek majd, hogy Burtont valamiképpen kiemeljék innen. Ha pedig ez sikerül nekik, akkor minket is el tudnak kergetni. “A közegészségügy veszélyeztetése”, meg mit tudom én micsoda...

- Intézd el, jó? - fordult Dakin Burke-höz. - Bízz meg egy jó brigádot, hogy vigyázzon a Dokira! Szeretik őt az emberek.

Burke felállt és kiment a sátorból.

London szólalt meg:

- Mondd meg Dakinnek, Mac, amit nekem mondtál.

- Dakin - szólt Mac -, az emberek azt hiszik, majálison vannak. Hát holnap vége a majálisnak. Kezdődik a felfordulás.

- Jönnek a sztrájktörők?

- Jönnek. Egy egész vonatrakomány. Van odabenn a városban egy srác, az szokott sürgönyözni nekem. Ma indul egy egész tehervonatnyi sztrájktörő. Holnap délelőtt esedékes az érkezésük.

- Akkor - mondta Dakin - talán legjobb lesz, ha kimegyünk a vonathoz, és beszélünk a fejükkel. Hátha használ valamit, de azt addig kell megcsinálni, amíg egy csomóban vannak.

- Én is ezt gondoltam - mondotta Mac. - Volt már olyan esetem, hogy csapatostul pártoltak át hozzánk a sztrájktörők, amikor megmondtuk nekik, mi a helyzet.

- Hát majd megmondjuk nekik most is.

- Ide hallgass, Dakin. A rendőrök igyekeznek majd megelőzni bennünket. Nem tudnának az emberek kilopózni innen még napkelte előtt, a gyümölcsösön át? Akkor a zsaruk hoppon maradnának.

Dakin hunyorított egyet a bal szemével:

- Hát ha azt hiszitek, hogy sikerül...

Tiszta szívből nevettek. Dakin pedig így folytatta:

- Menjetek és mondjátok meg az embereknek.

- Várj csak, Dakin - szólt Mac. - Ha már ma este közöljük a dolgot, nem marad titokban.

- Hát aztán?

- Csak nem gondolod, hogy nincs itt a táborban besúgó? Fogadni mernék, hogy legalább öt beépített emberük van, nem is beszélve azokról, akik egy dollár reményében akármit elköpnének. Ez mindig is így volt. Ezért hát egy szót se szólj, csak ha útra készen állsz.

- Nem bízol az emberekben, mi?

- Ha te kockáztatni akarsz, csak rajta. De fogadni mernék, hogy akkor reggel a zsaruk velünk együtt jönnek ki a vonathoz.

- Mi a ti véleményetek? - kérdezte Dakin.

- Azt hiszem, igaza van neki, Dakin - mondta az egyik alacsony olasz.

- Oké. No, aztán itt kell hagynunk egy csoportot a tábor őrzésére.

- Legalább száz embert - bólintott Mac. - Ha őrizetlenül hagyjuk a tábort, felgyújtják, hogy csak úgy füstöl.

- Milyen gyorsan leszedték az emberek Anderson termését!

- Bizony - mondta Dakin. - Két-háromszázan már dolgoznak itt, a másik gyümölcsösében is. Andersonnak jobb termése lesz, mint amilyenre számított.

- Remélem, nem csinálnak még túl nagy felfordulást az emberek - szólt Mac. - Később úgyis lesz majd, csőstül.

- Megtudtál valamit arról, hogy hány sztrájktörő érkezik?

- Holnap úgy négy-ötszáz. Később, gondolom, megnő a létszám. Ne felejtsd el megmondani az embereknek, rakják meg a zsebeiket kővel.

- Megmondom nekik.

Visszajött Burke.

- A doktor az egyik katonai sátorban fog aludni. Tíz másik emberrel együtt.

- Mit csinál most a Doki? - kérdezte Mac.

- Sömört fedezett fel az egyik ember bőrén. Most kúrálja a tűzhelynél.

Ebben a pillanatban többen kórusban ordítozni kezdtek odakint, aztán egy magas hang rikácsolt dühösen. Dakin és a többi öt ember kirohant a sátorból. Egy kis csoport csapta a lármát, a megyei úttal szemben húzódó utcában. Dakin utat vágott magának közöttük.

- Mi folyik itt? - kérdezte.

A dühös hang válaszolt:

- Majd én megmondom. A maguk emberei kövekkel dobáltak bennünket. Annyit mondok, ha tovább is hajigálnak, akkor mi majd lövünk, és nem törődünk vele, hogy kit találunk el.

Mac a mellette álló Jimhez fordult.

- Bár lőnének legalább a levegőbe - mondta halkan. - Ha valami nem történik hamarosan, ezek a mi tökfilkóink még elbízzák magukat. Túlságosan jól megy a dolguk. Nemsokára majd egymást verik agyba-főbe.

London vadul csörtetett be a tömegbe:

- Táguljatok innen! - kiáltotta. - Van elég dolgotok, semmi szükség az ilyen elemista csínyekre. Gyerünk, menjen vissza mindenki a maga vackába.

Az emberek engedelmeskedve London tekintélyének, kedvetlenül hátráltak. Kelletlenül oszlottak szét.

- Vagy kordában tartják az embereiket, vagy mi tartjuk majd kordában őket a puskáinkkal.

- Húzzák be maguk is a fülüket és menjenek aludni - szólt Dakin fagyosan.

- Csudára meg vannak ám ijedve a zsaruk - dörmögte oda Mac Jimnek. - S ez az, amiért veszélyesek. A csörgőkígyó is akkor mar, amikor fél.

A tömeg szétoszlott, az emberek visszaszállingóztak a sátraikba.

- Gyere, Jim, nézzük meg a Dokit - szólt Mac. - Gyerünk a tűzhelyekhez.

Dr. Burton éppen egy ládán ülve kötözte valakinek a karját. Petróleumlámpa soványka, sárgás fénye szolgáltatta a világítást az orvos foglalatosságához, apró kör alakú fényfoltot vetve a földre. A doktor most leragasztotta a kötést.

- Így ni - mondta. - És legközelebb ne várja meg, amíg ennyire begyullad. Könnyen a karjába kerülhet az ilyesmi.

- Köszönöm, Doki - mondotta az ember, és ingujját letűrve távozott.

- Hello, Mac. Hello, Jim. Azt hiszem, mára befejeztem.

- Sömör?

- Nem, csak egy kis vágás, és egy-kettőre csinos kis fertőzés lett belőle. Az emberek nem akarják tudomásul venni, hogy vigyázni kell a vágásokkal.

- Ha a Doki most még egy himlő-esetet is felfedezhetne és berendezhetne egy jó kis veszteg-záras kórtermet, semmi sem hiányoznék a boldogságához. Mi a következő lépése, Doki?

A szomorú barna szemek fáradtan tekintettek fel Macre.

- Azt hiszem, készen vagyok. Csak azt kellene még megnéznem, hogy ez a brigád valóban úgy fertőtlenítette e az árnyékszékeket, ahogy kértem.

- A szagból ítélve mindenesetre - mondotta Mac. - Miért nem megy lefeküdni, Doki? Múlt éjszaka úgysem aludt semmit.

- Hát, ami azt illeti, fáradt vagyok, de nem vagyok álmos. Már egy órája azon morfondírozom, hogy ha végeztem a munkával, kimegyek a gyümölcsösbe, leülök egy fa alá, nekivetem a hátamat és pihenek.

- Nem bánja, ha elkísérjük?

- Nem. Sőt. - Burton felállt. - Csak várjanak, míg kezet mosok. - Egy fazék meleg vízben lesúrolta a kezét, zöld szappannal beszappanozta, majd leöblítette. - Akkor hát menjünk - szólt.

A három ember lassan ballagott a sátor-utcából a gyümölcsös felé. Lábuk alatt lágyan ropogtak a szántóföld porhanyós göröngyei.

- Mac - szólt Burton fáradtan. - Maga rejtély előttem. Maga folyton azoknak a modorát utánozza, akikkel éppen beszél. Ha Londonnal vagy Dakinnel társalog, egészen úgy beszél, mint ők. Maga voltaképpen színész!

- Nem. Egyáltalán nem vagyok színész. De minden beszédnek megvan a maga jellege. Én ezt megérzem, és magam is átveszem, egészen természetes módon. Nem próbálom én tudatosan átvenni. De azt hiszem, képtelen volnék arra is, hogy ne vegyem át. Tudja, Doki, az emberek gyanakodva nézik azt, aki nem úgy beszél, mint ők. Némelyik ember már azon is borzasztóan megsértődik, ha a másik valami olyan szót használ, amit ő nem ért. Talán nem mondja meg, de meggyűlöli az illetőt, amiatt az egy szó miatt. Magára ez nem vonatkozik, Doki. Magáról már eleve feltételezik, hogy más, mint a többi. Nem is bíznának magában, ha nem volna más.

Az összeboruló fák csúcsíves lombozata alá értek; sötéten meredt az ég felé a lomb, meg a sok ág. Ide nem hatolt el a tábor halk zümmögése. A fejük felett metszően éleset rikoltott egy madár, s a három ember összerezzent.

- Ez bagoly volt, Jim - magyarázta Mac. - Egérre vadászik. - Jim nemigen volt még falun - fordult Burtonhoz Mac. - Neki sok minden új, amit mi már jól ismerünk. No, itt leülhetünk.

Mac és a doktor leültek, egy öreg almafa hatalmas törzsének támasztva hátukat. Jim - velük szemben - törökülésbe ereszkedett. Szellő se rebbent, fejük felett meg se rezdültek a feketéllő levelek.

Mac halkan beszélt, mert mintha maga az éjszaka is hallgatózott volna.

- Maga is rejtély ám előttem, Doki!

- Én? Rejtély?

- Úgy bizony. Maga. Nem tagja a pártnak, mégis mindig velünk dolgozik, és a világon semmit sem kap érte. Nem tudom, hisz-e abban, amit mi csinálunk, vagy sem, erről sose beszél, éppen csak dolgozik mindig. Máskor is voltam már munkán magával, mégsem vagyok biztos benne, hogy hisz a mi ügyünkben.

Dr. Burton csendesen nevetett:

- Hát azt nehéz volna megmondani. Elmondhatnám egy-két gondolatomat, de esetleg nem tetszik majd magának. Sőt, majdnem bizonyos, hogy nem.

- Hát csak halljuk azokat a gondolatokat.

- Tehát: maga azt mondja, hogy én nem hiszek az ügyben. Mintha lehetne nem hinni például a hold létezésében. Voltak már kommünök és lesznek is. De maguk azt hiszik, hogy ha létre-hozzák, amit akarnak, azzal már minden rendben is van. Pedig hát az élet nem áll meg. Ha

holnap sikerül a gyakorlatban megvalósítani egy gondolatot, azonnal megkezdődik a módosulása is. Ha pedig sikerülne megcsinálni a kommünt, ugyanaz a fajta fokozatos változás folytatódnék.

- Tehát maga nem tartja jónak az ügyet?

- Látja - sóhajtott Burton. - Megint arra a jól ismert zátonyra futunk. Ezért van az, hogy én nemigen szeretek beszélgetni. Ide hallgasson, Mac. Az én érzékeim persze nem egészen kifogástalanok, tökéletesebbek azonban nem állnak a rendelkezésemre. Én az egész képet akarom látni - legalábbis amennyire lehet. Nem akarom én korlátozni a látószögemet azzal, hogy felrakom a “jó” vagy a “rossz” felírású szemellenzőket. Ha eleve rámondanám valamire, hogy “jó”, már meg sem volna szabad vizsgálnom, hiszen lehet benne valami rossz is. Nem érti? Én szeretném mindig az egészet látni.

- Hát a társadalmi igazságtalanság? - vágott közbe hevesen Mac. - A profit-rendszer? Azokra csak nem mondhat mást, mint hogy rosszak!?

Dr. Burton az égnek emelte tekintetét.

- Mac! - mondotta. - Gondoljon a fiziológiai igazságtalanságokra, a tetanusz igazságtalanságára, a szifilisz igazságtalanságára, a vérhas gengszter-módszereire. Ez az én működési területem.

- A forradalom és a kommunizmus megszünteti majd a társadalmi igazságtalanságokat.

- Igen, és a fertőtlenítés és a kórelőzés megakadályozza másfajta igazságtalanságok létrejöttét.

- Nagy különbség! A társadalmi igazságtalanság emberek műve, a többi meg baktériumoké.

- Én nem látom olyan nagynak a különbséget, Mac.

- De azt isten szerelmére, Doki, merevgörcs mindenütt előfordul! És New York luxusnegyedeiben is vannak szifiliszesek! Minek császkál maga velünk, ha nem vallja az eszméinket?

- Én *látni* akarok - mondta Burton. - Ha az ember megvágja az ujját, és streptococcusok hatolnak a sebbe, az ujj megduzzad és gyulladás keletkezik. Az a duzzanat a szervezet ellenállása, a fájdalom pedig a csata. Nem lehet tudni, melyik győz, de a seb mindenesetre az első csatatér. Ha a sejtek elvesztik az első csatát, a streptococcusok elözönlik a terepet, és a harc feljebb, a karon folytatódik. Ezek a kis sztrájkok olyanok, mint a fertőzés, Mac. Valami belekerül az emberek szervezetébe; valami kis láz tör ki rajtuk, és akkor a nyirokmirigyek erősítést küldenek. Én látni akarom, mi történik, odaférkőzöm hát, ahol a seb fészkel.

- Maga szerint a sztrájk: seb?

- Az hát. Az ember tömegben minduntalan kap valamilyen fertőzést. Ez itt most, úgy látszik, különösen súlyos. Én *látni* akarok, Mac. Figyelni akarom ezeket az embereket a tömegben, mert az a véleményem, hogy ezek egészen újfajta egyedek, nem olyanok, mint az egyes ember. Az ember a tömegben nem azonos önmagával, csak egyik sejtje egy organizmusnak, s ez a sejt éppoly kevéssé hasonlít rá, mint testének sejtjei egész valójára. Én meg akarom figyelni a tömeget, látni akarom, hogy milyen. Azt szokták mondani az emberek: “A tömeg nem beszámítható, sose lehet tudni, mit cselekszik.” Miért tekintjük a tömeget tömegnek, s nem egyszerűen külön egyedek összességének? Én azt mondom, hogy a tömeg majdnem mindig ésszerűen cselekszik - ahhoz képest, hogy tömeg.

- Mi köze mindennek a mi ügyünkhöz?

- Lehetséges, hogy így áll a kérdés, Mac. Ha a tömegember cselekedni akar, gyárt egy jelszót, például: “Isten akarata, hogy visszahódítsuk a Szentföldet”, vagy: “Azért harcolunk, hogy biztonságossá tegyük a világot a demokrácia számára”, vagy: “A kommunizmussal eltüntetjük

a társadalmi igazságtalanságot a föld színéről.” De a tömeg nem törődik a Szentfölddel, a demokráciával, vagy a kommunizmussal. Lehet, hogy a tömeg éppen csak cselekedni, meg verekedni akar, és csak az egyének értelmét akarja megnyugtatni ezekkel a jelszavakkal. Előrebocsátottam, Mac: *lehet,* hogy ez a helyzet.

- A mi ügyünkkel nem így áll a dolog! - kiáltott tel Mac.

- Lehet, hogy nem. Én mindenesetre így gondolkozom.

- Az a baj magával, Doki - mondta Mac -, hogy túlságosan is baloldali ahhoz, hogy kommunista lehessen. Túlságosan messzire megy a kollektivizálásával. Hogyan magyarázza meg a magamfajta emberek létezését, az olyan emberekét, akik mozgatják, irányítják a dolgokat? Ez beadja a kulcsot a maga tömeg-ember elméletének.

- Maga éppúgy lehet ok, mint okozat, Mac. Lehet, hogy maga csak a tömeg-ember egyik megnyilvánulása, egy különleges funkciójú sejtje, mint amilyen például a szem egyik sejtje. A tömegből meríti az erejét, s ugyanakkor irányítja is, mint valami szem. A maga szeme is hol utasításokat kap az agyától, hol pedig utasításokat ad az agyának.

- Hát ennek aztán se célja, se értelme - mondta utálkozva Mac. - Mi köze az efféle beszédnek éhező emberekhez, munkáselbocsátásokhoz, munkanélküliséghez?

- Lehet, hogy nagyon is sok köze van. Nem is olyan régen még nem ismerték a kapcsolatot a tetanusz és a merevgörcs között. És még mindig vannak a világon primitív törzsek, amelyek nem tudják, hogy a gyerek a közösülés eredménye. Talán érdemes volna többet megtudni a tömeg-emberről, talán érdemes volna megismerni természetét, céljait, vágyait. Mert az ő természete, céljai és vágyai nem azonosak a mi természetünkkel, céljainkkal, vágyainkkal. Az az élvezet, amelyet úgy szerzünk magunknak, hogy viszkető testrészünket megvakarjuk, rengeteg sejt halálát okozza. A tömeg emberének talán az okoz élvezetet, ha mint egyed, valamilyen háborúban megsemmisül. Én egyszerűen csak minél többet akarok látni a dolgokból, a rendelkezésemre álló eszközök segítségével.

Mac felállt, leporolta a nadrágját.

- Ha olyan istentelenül sokat lát az ember, nem tud cselekedni.

Burton is felállt, csendesen kuncogott:

- Talán egy szép napon... különben hagyjuk. Nem kellett volna annyit beszélnem. De ha az ember kimondja, amit gondol, egyszeriben világossá lesz a gondolat, még akkor is, ha senki sem figyel rá.

Megindultak a porhanyós rögökön, az alvó tábor felé.

- Nincs időnk a szemlélődésre, Doki - szólt Mac. - Holnap délelőtt egy vonatrakomány sztrájktörővel kell megbirkóznunk.

- Deus vult - mondotta Burton. - Látta Andersen vadászvizsláit? Csodálatos kutyák. Érzéki - majdnem szekszuális - gyönyörűséggel tölt el a látásuk.

Dakin sátrában még mindig égett a lámpa. Aludt a tábor. Az utcákon rakott tüzekből már csak egy-egy széndarab izzott. Az úttal szemben ott sorakozott az ócska autók néma hadoszlopa, az úton pedig hol felvillant, hol kialudt az éberen virrasztó tartalékos rendőrök cigarettáinak apró parazsa.

- Hát ehhez mit szólsz, Jim? Ez jellemző Burtonra. Van itt két remek kutya, két pompás vadászkutya; de a Doki szemében nem is kutyák, hanem érzések. Az én szememben viszont kutyák. Ezek a pasasok pedig, akik itt alszanak, emberek, húsvér emberek; a Doki szemében azonban nem emberek, hanem valamiféle kollektív kolosszus. Ha nem volna orvos ez a

Burton, nem tűrnénk meg magunk között. Szükségünk van a tudására, de a gondolkodásmódja csak zavart kelthet.

Burton bocsánatkérően nevetett:

- Igazán nem tudom akkor, miért beszélek. Maguk úgynevezett gyakorlati emberek mindig gyakorlati embereket vezetnek, húsvér embereket. De mindig felsülnek. Az embereik kicsúsz-nak a kezükből, nem igazodnak a józan ész szabályaihoz, s maguk gyakorlati emberek vagy letagadják ezt a tényt, vagy pedig egyszerűen nem hajlandók gondolkodni rajta. És amikor valaki felveti a kérdést, hogy vajon mi az, ami a húsvér embert mégis mássá, többé teszi, mint amit a maguk előírásai megengednek, akkor maguk torkuk szakadtából üvölteni kezdenek, hogy “álmodozó! misztikus! metafizikus!” Nem is tudom, miért beszélek minderről egy ilyen gyakorlati emberrel, mint maga. Az emberiség egész történetében senki sem okozott olyan ádáz felfordulást, olyan zűrzavart, mint éppen a húsvér embereket vezető gyakorlati emberek.

- Nehéz munkát kell elvégeznünk - erősködött Mac. - Nincs időnk fellengzős gondolatokkal bíbelődni.

- Persze, persze; és akkor úgy látnak munkához, hogy nem ismerik az anyagot, amellyel dolgoznak. És minden egyes esetben elbuknak a tudatlanságuk miatt.

Már a sátrak közelébe értek.

- Ha más emberekkel beszélne így - mondta Mac -, ki kellene rúgnunk magát innen.

Hirtelen egy sötét alak pattant fel a földről.

- Ki vagy? - kérdezte egy hang, de aztán így szólt: - Ja úgy. Hello. Nem tudtam, kik jönnek.

- Dakin őrszemeket állított? - kérdezte Mac.

- Igen.

- Nagyszerű ember ez a Dakin. Tudtam, hogy nagyszerű ember, higgadt fickó.

Hatalmas, csúcsos katonai sátornál álltak meg.

- No, én bemegyek - szólt a doktor. - Itt alszik a testőrségem.

- Helyes - bólintott Mac. - Holnap alighanem lesz egy kis kötözgetnivalója, doktor.

Amikor Burtont elnyelte a sátor, Mac Jimhez fordult.

- Te is lefekhetnél már.

- Hát te, Mac?

- Én? Gondoltam, körülnézek egy kicsit, hogy minden rendben van-e.

- Veled mennék. Úgyis követlek mindenhová.

- Pssz, ne beszélj olyan hangosan. - Mac lassan ballagott a kocsisor felé. - Sokat segítesz nekem, Jim. Lehet, hogy érzelgős vagyok, mint valami vénasszony, de ha velem vagy, nem félek.

- Pedig én csak éppen poroszkálok utánad.

- Tudom. Azt hiszem, fogytán az erőm, Jim. Félek, hogy valami bajod történik. Nem kellett volna magammal hoznom téged, Jim. Már túlságosan is számítok rád.

- Mit csinálunk most, Mac?

- Szeretném, ha aludni mennél. Én pedig megpróbálok beszélgetni ezekkel a tartalékos zsarukkal.

- Minek?

- Ide hallgass, Jim. Ugye nem zavart meg, amit a Doki mondott?

- Nem. Nem is figyeltem oda.

- Fecsegés volt az egész. De amit most mondani fogok, az nem üres fecsegés. Egy sztrájkot két okból lehet megnyerni: mert az emberek kitartóan harcolnak, és mert a közvélemény a sztrájkolók pártjára áll. Mármost: csaknem az egész völgy egy-két ember tulajdona. Vagyis: nem sok, amit a völgy többi lakója a magáénak mondhat. Az a néhány góré vagy megfizeti őket, vagy hazudik nekik. A zsaruk ott az úton úgynevezett különleges rendőrök, egyszerű dolgozó népek, csak hát most kaptak egy csillagot, meg egy puskát, meg állást is, két hétre. Gondoltam, kipuhatolom, mi a véleményük a sztrájkról. Azt hiszem ugyan, hogy úgy gondolkodnak, ahogy a góréjuk megparancsolta nekik, de talán mégis sikerül valamit kiszednem belőlük.

- És ha letartóztatnak? Emlékezz vissza, mit mondott tegnap éjjel az az ember, az úton.

- Ezek csak tartalékosok, Jim. Ezek nem ismernek fel engem, nem úgy mint egy tényleges rendőr.

- Hát én veled megyek, Mac.

- Jó. De mihelyt valami gyanúsat észlelsz, egyenesen rohansz a tábor felé és ordítasz, ahogyan torkodon kifér.

Mögöttük egy sátorban valaki kiáltozni kezdett álmában. Halkszavú kórus ébresztette fel. Mac és Jim csendben préselték át magukat két autó között, és közeledtek az égő cigaretták kis csoportja felé. Közeledtükre kihunytak, majd új erőre kaptak a szikrák.

- Hé, emberek - kiáltotta Mac -, odajöhetünk?

- Hányan vannak? - kérdezte egy hang.

- Ketten.

- No, jöjjenek akkor.

Amikor a közelbe értek, zseblámpa fénye villant, és egy pillanatra megállapodott az arcukon, majd tüstént kialudt. A rendőrök felálltak:

- Mit akarnak? - kérdezte a szóvivőjük.

- Nem tudunk elaludni, s gondoltuk, idejövünk beszélgetni - válaszolta Mac.

Az emberek nevettek.

- Már úgyis nagy társadalmi életet éltünk ma este. Mac előhúzta a dohányzacskóját a sötétben.

- Cigarettát?

- Van cigarettánk. Mit akarnak?

- Megmondom. Sok emberünk tudni szeretné, hogyan vélekednek maguk a sztrájkról, ide-küldtek bennünket érdeklődni. Tudják ám a mieink, hogy maguk is dolgozó emberek, akárcsak ők. Tudni szeretnék, nem segítenék-e kicsit a maguk fajtáját.

Semmi válasz. Mac nyugtalanul nézett körül.

Halkan szólalt meg egy hang:

- Jól van, csibéim. Fel a kezekkel. Ha csak egyet nyikkantok, lepuffantunk.

- Hé, mi ez? Mi jut eszükbe?

- Állj mögéjük, Jack, meg te is, Ed, szögezzétek a hátuknak a puskacsövet. Ha szökni próbálnak, eresszetek beléjük egyet. No, indíts!

A hátuknak szegzett puskacsővel terelgették őket tovább a sötétben.

- Azt hittétek, csuda okosak vagytok, mi? - szólalt meg a vezetőjük. - Nem tudtátok, hogy a nappali rendőrök megmutatták nekünk a ti kettőtök ábrázatát. - Átmentek az úton, s az út másik oldalán be a fák közé. - Azt hittétek, okosok, hogy az embereitek ki tudnak lopózni innen napkelte előtt, mi meg majd itt állunk tovább, mint borjú az újkapu előtt. Ezt ugyan ravaszul kiagyaltátok. De én már tíz perccel a döntéstek után tudtam az egészről.

- Ki mondta meg, miszter?

- Szeretnéd tudni, mi?

Dobogtak a lábak, Jim és Mac hátát döfködte a puskacső.

- Fogházba visznek bennünket, miszter?

- Nyavalyát fogházba! Átadunk az önkéntes Éberségi Bizottságnak, rohadt vörösök. Ha szerencsétek van, agyba-főbe vernek benneteket, aztán átdobnak a megyehatáron; ha nincs szerencsétek, felkötnek az első fára. Nincs szükségünk vörösökre ebben a völgyben.

- De hiszen maguk rendőrök, maguknak fogházba kell vinni bennünket.

- Azt ti csak gondoljátok. Nem messze innen van egy szép kis ház. Oda viszünk benneteket.

A gyümölcsfák lombozata még a csillagok pislákoló fényét sem eresztette át.

- Most aztán maradjatok csendben! - hangzott a parancs.

Jim elkiáltotta magát:

- Fuss, Mac! - és abban a szempillantásban oldalt vágódott, őrzője pedig keresztülbukott rajta. Jim átgurult egy fatörzs másik oldalára, felugrott és rohanni kezdett. A másik fasorhoz érve, felkúszott egy almafára, jó magasra, egészen a lombok közé. Dulakodás zaját hallotta, meg egy fojtott fájdalomkiáltást. A rendőrlámpa fénye ide-oda cikázott, aztán a földre esett a lámpa, és céltalan-tévetegen világított meg egy rothadt almát. Ruhaszakadás reccsenése hallatszott, majd egyenletes lábdobogás Egy kéz nyúlt le a lámpáért, felvette a földről és eloltotta. Az iménti dulakodás helyén néhányan fojtott hangon veszekedtek.

Jim nagy óvatosan mászott le a fáról. Valahányszor megrezdültek a levelek, hevesen vert a szíve a félelemtől. Csendben továbblopakodott, nemsokára elérte a megyei utat, s átment a másik oldalára. A kocsisornál megállította egy őrszem:

- Ma éjjel már másodszor, te fiú. Mért nem mégy aludni?

- Mac ideért már? - kérdezte Jim.

- Ide. Úgy rohant, mint az eszelős. Dakin sátrában van.

Jim odasietett, felemelte a barna sátorponyvát és belépett. Dakin, Mac és Burke tartózkodott a helyiségben. Mac izgatottan beszélt. Amikor Jim belépett, megállt a mondat kellős közepén és Jimre meredt.

- Hű, de jó! - szólalt meg. - Már éppen el akartunk küldeni egy csoportot a kiszabadításodra. Milyen ostoba voltam! Milyen átkozottul ostoba! Tudod, Dakin, úgy kísértek bennünket, hogy a puskájuk csövével döfködték a hátunkat. Nem hiszem, hogy belénk lőttek volna, bár az sem lehetetlen. Hogy csináltad, Jim?

- Oldalt vágódtam, a pofa meg átbukfencezett rajtam, és a puskacsöve a földbe fúródott. Annak idején az iskolaudvaron sokat gyakoroltuk ezt a trükköt.

Mac keserűen felnevetett:

- A puskáik elmozdultak a hátunkról, s úgy látszik attól féltek, egymást lövik le. Én meg oldalt ugrottam, és hasbarúgtam a pasasomat.

Burke Mac mögött állt. Jim látta, hogy Mac Dakin felé hunyorít. Dakin hideg szeme szinte eltűnt halvány szempillájú szemhéjai mögött.

- Burke - szólt Dakin -, járd körül a tábort és nézd meg, ébren vannak-e mind az őrök.

Burke habozott.

- Gondolom, nincs velük semmi baj - mondta.

- Hát azért csak menj, nézd meg. Nehogy valami meglepetés érjen bennünket. Mi van az őrök kezében, Burke?

- Egy jó kis bunkósbot.

- No, eridj, nézz körül.

Burke kiment. Mac egészen közel lépett Dakinhez.

- Vékonyak ezek a sátorfalak - szólt csendesen. - Szeretnék veled beszélni. Sétáljunk egyet.

Dakin kétszer is rábólintott. Mindhárman kiballagtak a sötétbe, s arrafelé sétáltak el, amerre az imént dr. Burton. Az őrszem végigmérte őket, amikor elmentek mellette.

- Máris valami sötét játékot játszanak velünk - mondta Mac. - A rendőrök tudták, hogy még napkelte előtt el akarunk osonni, fogadni a sztrájktörőket.

- Gondolod, hogy Burke mondta el nekik? - kérdezte hűvösen Dakin. - Hiszen ott se volt, amikor erről beszéltünk.

- Nem tudom, ki mondhatta el nekik. A sátorponyván keresztül akárki meghallhatta, aki éppen arra kószált.

- Hát most mit csináljunk? - kérdezte Dakin. - Ti vagytok a szakemberek. - Majd fagyos hangon folytatta: - Úgy nézem, nem jártunk jól veletek, vörösökkel. Ma este is volt itt egy pofa, azt mondta, ha kivágunk benneteket, a górék talán hajlandók lesznek tárgyalni.

- És te azt hiszed, hogy ez igaz? Ne felejtsd el, hogy akkor szállították le a béreket, amikor mi még itt se voltunk. Mintha bizony mi kezdtük volna ezt a sztrájkot! Nagyon jól tudod te, hogy nem mi kezdtük. Mi csak segítünk, hogy rendben menjen és el ne rontsátok.

Dakin színtelen hangon vágott közbe:

- Mennyit kaptok ti ezért?

- Semmit! - vágott vissza hevesen Mac.

- Honnan tudjam én azt?

- Ha akarod, elhiszed, ha nem akarod, nem. Bizonyítani nem lehet az ilyesmit.

- Nem tudom, jobban bíznék-e bennetek, ha igaz lenne, amit mondasz - folytatta Dakin egy kicsit kevésbé hűvös hangon. - Ha egy ember kap valamit valamiért, akkor ki lehet számítani, hogy ezt vagy azt csinálja, teljesíti ezt vagy azt az utasítást, vagy pedig átveri az embert a palánkon. De ha valaki semmit se kap azért, amit csinál, hát az ember sose tudhatja, mi jut eszébe és mit csinál az illető.

- Jó - mondta ingerülten Mac. - Hagyjuk abba ezt a fecsegést. Ha úgy látod, hogy az emberek szabadulni akarnak tőlünk, tedd fel szavazásra a kérdést. És engedd meg, hogy akkor mi is elmondjuk a magunkét. De annak nincs értelme, hogy veszekedjünk.

- Jó, de hát hogymint legyen holnap reggel? Nincs értelme, hogy megpróbáljuk kicsempészni innen az embereket, amikor a zsaruk úgyis tudnak az egészről.

- Persze. Én azt mondom, vonuljunk csak szépen az út mentén és várjuk meg, mi történik. Ha majd találkozunk a sztrájktörőkkel, s meglátjuk, hogyan viselkednek, tudni fogjuk, verekednünk kell-e velük vagy csak beszélgetni.

Dakin megállt. Lábával a port verdeste.

- Minek akartok ti velem idekint beszélgetni? - kérdezte.

- Csak azt akartam megmondani neked, hogy valaki sötét játékot űz velünk. Ha nem akarod, hogy a zsaruk fülébe jusson valami titkod, ne beszélj róla senkinek.

- Jó, ezt tudom. Amíg itt mindenki mindent tud, akár közvetlenül a zsaruknak is elmondhatunk mindent. No, én lefekszem. Ti meg vigyázzatok, legalább holnap reggelig ne keveredjetek bajba.

Mac és Jim ketten laktak egy apró sátorban. Padlóponyvájuk nem volt. Bemásztak a kis odúba, és ócska paplanaikba burkolóztak.

- Azt hiszem, Dakin becsületes ember - suttogta Mac -, csak nem szereti, ha utasítgatják.

- De nem gondolod, hogy mindenáron igyekszik megszabadulni tőlünk, ugye, Mac?

- Hát... az sincs kizárva. De nem hiszem. Holnap estére egy sereg ember annyira tűzbe jön, úgy megdühödik, hogy öröm lesz nézni. Az isten szerelmére, Jim, nem engedhetjük, hogy ez a dolog füstbe menjen. Ahhoz aztán igazán túlságosan jól indult.

- Mac!

- No?

- Miért nem jönnek egyszerűen ide a zsaruk, hogy kiemeljenek bennünket, mármint téged meg engem?

- Mert félnek. Félnek, hogy az emberek megvadulnak. Úgy, mint amikor az öreg Dan leesett a létráról. Tudják azt a zsaruk, mikor kell a népet békén hagyni. No, aludjunk.

- Még csak azt akarom kérdezni, Mac: hogyan tudtál meglógni tőlük odaát, a gyümölcsösben? Dulakodtatok, mi?

- Persze. De olyan sötét volt, hogy ők nem látták, kit ütnek. Én pedig tudtam, hogy akárkit ütök, nem hibázhatom.

- Mac! Féltél, amikor a hátunkat döfködték a puskacsővel? - kérdezte kis szünet után Jim.

- Féltem hát. Volt már dolgom az “éberek”-kel azelőtt is. Egyébként szegény Joynak is. Mindig tízen-tizenöten vetik rá magukat az emberre és félholtra verik. Csuda bátor legények. Legtöbbje álarcot visel. De még mennyire féltem! Te talán nem féltél?

- De azt hiszem, igen. Legalábbis eleinte. Aztán amikor elkezdtek terelni bennünket, egészen lehiggadtam. Pontosan láttam, mi történik majd, ha oldalt vágódom. Láttam, hogy keresztülesik rajtam a pasasom, láttam, mielőtt még valóban megtörtént volna. Inkább csak attól féltem, hogy téged elintéznek.

- Furcsa dolog ez, Jim: minél nagyobb veszélybe kerül az ember, annál kevésbé ijed meg tőle. Mihelyt elkezdődött a csetepaté, már nem féltem. De a puskacső érintésétől még most is borsódzik a hátam.

Jim kinézett a sátornyíláson. A sátorban uralkodó sötétséghez képest szürke volt az éjszaka. Az elhaladó őrszem léptei apró göröngyöket tapostak szét.

- Mit gondolsz, Mac, megnyerjük-e ezt a sztrájkot? - kérdezte Jim.

- Igazán aludnunk kéne már. Ide hallgass, Jim, tegnap ilyenkor ezt még nem mondtam volna neked; de most megmondom: nem, szerintem nincs semmi esélyünk rá, hogy megnyerjük. Ezt a völgyet *jól megszervezték*. Elkezdenek majd lövöldözni és nyert ügyük van. Nekünk meg semmi esélyünk sincs. Mihelyt elkezdődik az igazi cécó, alighanem szökdösni kezdenek majd tőlünk az emberek. De ne aggódj emiatt, Jim. Folytatódik azért ez a dolog. Terjed, terjed és aztán, egy szép napon - itt a siker. Egy szép napon - győzünk. Hinnünk kell benne. - Mac felkönyökölt, - Ha nem hinnénk benne, akkor most nem lennénk itt. A Dokinak igaza volt azzal a fertőzéssel, csakhogy a fertőzés: a tőke. Hinnünk *kell*, hogy lerázzuk, mielőtt még befészkeli magát a szívünkbe és megöl bennünket. Te nem változol, Jim. Te mindig itt vagy. Erőt adsz nekem.

- Harry mindjárt megmondta nekem, mi vár rám - mondotta Jim. - Mindenki gyűlöl minket, Mac.

- Ez a legnehezebb a dologban - bólintott Mac. - Néha még a saját embereink is haragusznak ránk. Merthogy az ellenség gyűlöl, az természetes. Gyakran úgy érzem, Jim, ha győzünk és diadalra juttatjuk az ügyet, a saját embereinkkel gyűlik meg a bajunk. Nem is tudom, miért csináljuk tovább az egészet. Á, gyerünk aludni!

9

Jóval pirkadat előtt betöltötte már a tábort az ébredő emberek hangja. Baltacsapások csattantak; a rozsdás tűzhelyeken edények csörömpöltek. Pillanatok alatt elhatolt mindenhová az égő fenyő- és almafa édes illata. Serénykedett a szakácsosztag. A duruzsoló tűzhelyek mellé nagy vödrökben tették le a kávét. A vízforralókban főni kezdett a bab. A sátrakból előbújtak az emberek, és olyan szorosan tömörültek a tűzhelyek köré, hogy a szakácsok alig tudtak dolgozni.

Dakin teherautója Anderson házához hajtott, majd vizeshordókkal megrakodva jött vissza. Körbe járt a hír: "Dakin magához kérette a brigádvezetőket. Sürgősen beszélni akar velük." A brigádvezetők pedig fontoskodva lépdeltek Dakin sátra felé.

Csakhamar élesen kirajzolódott a keleti égbolton a dúslombú gyümölcsfák sora, és szürkéllett már a kocsisor is. Forrni kezdett a vödrökben a kávé, terjengett a levegőben a bab orrfacsaró, laktató jó illata. A szakácsok kimerték a babot abba a sokféle edénybe, amit az emberek magukkal hoztak - lábosokba, köcsögökbe, kannákba, bádogcsajkákba. Sokan a földre telepedtek, és zsebkésükkel falapátkákat faragtak maguknak, azzal ették a babot. A kávé fekete volt és keserű, de úgy megmelegítette az imént még hallgatagon feszengő férfiakat, asszonyokat, hogy most már beszélgettek, nevetgéltek, hangoskodva köszöntötték egymást. A nap a fák fölé emelkedett, szürkéskék színűvé vált a föld. Három nagy csapat vadliba repült el odafent, a fénylő magasban.

Dakin - egyik oldalán Burke, a másikon London - a sátra előtt állt. Vele szemben a brigádvezetők sorakoztak fel. Köztük várt Dakin szavára Mac és Jim is, mivel Mac előzőleg figyelmeztette Jimet: "Nagyon óvatosan, egy ideig! Ki ne rúgjanak minket most innen az emberek."

Dakin pamutszövet kabátkát és tweed sapkát viselt. Vizenyős szemét végigjáratta az emberek arcán.

- Én megmondom nektek, mi a helyzet, s ha nem akartok részt venni a dologban, hát nem erőszak a disznótor. Nem akarom, hogy olyan is velünk tartson, aki nem akar. Érkezik ma egy vonatrakomány sztrájktörő. Azt gondoltuk, eléjük megyünk a városba és igyekszünk megakadályozni, hogy munkába álljanak. Beszélünk majd velük, és aztán az is lehet, hogy meg kell velük verekednünk. Mi a véleményetek?

Egyetértő moraj volt a válasz.

- Jól van. Akkor hát megyünk. Tartsátok kordában az embereiteket. Csendben menjenek, az út szélén. - Fagyosan mosolygott. - És ha egyik-másik kövekkel akarja megtömni a zsebeit, hát most azt se bánom.

Elismerő nevetgélés.

- Oké. Ha megértettétek, miről van szó, menjetek és beszéljetek az embereitekkel. Még indulás előtt akarom hallani az összes ellenvetéseket. Körülbelül száz embert hagyok itt a tábor őrzésére. Most menjetek reggelizni.

Az emberek szétoszlottak, s visszasiettek a tűzhelyekhez. Mac és Jim odament a három vezetőhöz. London azt mondta:

- Nem hiszem, hogy ezek valami jól verekednének. Nem sokat nézek ki belőlük.

- Túl korán van még - nyugtatta Mac. - Még a kávéjukat is alig itták meg. Mások ám az emberek, amikor még nem ettek.

- Ti ketten velünk jöttök? - kérdezte Dakin.

- Jövünk hát - felelte Mac. - Ide figyelj, Dakin, néhány emberünk élelmet és egyéb készleteket gyűjt a városban. Intézd úgy a dolgot, hogy mihelyt üzenetet kapunk tőlük, máris elmehessen néhány kocsi a holmiért.

- Jó. Ma estére már szükségünk is lesz rá. A babnak addigra vége. Csuda sokat megeszik ám egy ilyen kompánia.

- Én azt mondom - szólalt meg Burke -, hogy mihelyt a sztrájktörők kiszálltak a vonatból, kezdjük el a verekedést. Ijesszünk rájuk alaposan.

- Előbb inkább beszéljünk velük - mondta Mac. - Láttam én már olyat is, hogy egy fél vonatrakomány sztrájktörő átállt a sztrájkolókhoz, ha előzőleg beszéltek velük. Ha mindjárt rájuk ront az ember, egyesek valóban megijednek, mások viszont csak dühbe jönnek.

Dakin gyanakodva figyelte Macet, mialatt beszélt.

- No gyerünk - mondta aztán. - Ki kell választanom azokat, akik itt maradnak. Doki meg az emberei majd kitakaríthatják a tábort. Én a teherautómon megyek; London és Burke velem jöhet. Ezeket az ócska tragacsokat itt hagyjuk.

Éppen felbukkant a nap a láthatáron, amikor megindult a hosszú, szakadozott menetoszlop. A brigádvezetők ügyeltek, hogy az emberek ki ne menjenek az útra. Jim hallotta, amint az egyik ember így szólt a másikhoz:

- Hagyd azokat a göröngyöket. Várj, míg a pályatesthez érünk. Jó kis gránitkövek vannak az ágyazatban.

Énekszó csendült. - gyakorlatlan emberek dallamtalan, egyenetlen éneke. Dakin zöld Chevrolet teherautója vezette a menetet, első sebességgel kocogott. Utána a menetoszlop. A táborban maradt férfiak, asszonyok búcsúkiáltásai kísérték.

Alighogy elindultak, tíz motorkerékpáros rendőr tűnt fel az úton; egymástól egyenlő távolságra húzódtak szét, úgy kísérték a menetet. Amikor már mintegy fél mérföldnyit haladtak az út mentén, egy emberekkel megrakott nagy nyitott gépkocsi robogott egészen a menetoszlop elejéhez és - keresztben az úton - megállt. Mindegyik utasának kezében puska volt, mindegyikük a tartalékos rendőrök jelvényét viselte. A kocsi vezetője felállt a sofőrülésre.

- Rendet tartsanak, emberek, annyit mondok - kiáltotta. - Menetelhetnek, csak nem szabad akadályozniuk a forgalmat, nem szabad senkit sem zavarniuk. Megértették?

Leült, odakormányozta a kocsiját Dakin teherautója elé, és ő vezette az egész menetet.

Jim és Mac tizenöt-húsz méterrel Dakinék mögött gyalogolt.

- Fogadóbizottság a tiszteletünkre - szólt Mac. - Hát nem kedvesek? - Akik hallották, kuncogtak. Mac azonban így folytatta: - Azt mondják, van sztrájkjog, de sztrájkőrséget mégsem szabad állítani, és jól tudják, hogy sztrájkőrség nélkül nem lehet sztrájkolni. - Ezúttal nem nevetett senki. Az emberek morogtak, de felhördülésükben kevés volt a harag.

Mac idegesen pillantott Jimre.

- Nem tetszik nekem a dolog - mondta halkan. - Nincs felhangolva ez a vacak társaság. Remélem, nemsokára történik valami izgalmas dolog. Mert ha nem, kudarcba fullad az egész.

Most a városba ért a szakadozott menet, és végigvonult a mellékutcákon. Az emberek egészen elcsendesedtek, legtöbbjük zavartnak látszott. A városka lakói nézték őket a házak ablakából, a gyerekek pedig a pázsiton álldogálva bámészkodtak, amíg csak szüleik be nemráncigálták

őket a házba, és rájuk nem csukták az ajtót. Alig járt ember az utcán. A rendőr-motorosok olyan lassan kocogtak, hogy az őrjárat embereinek olykor le kellett lépniök a földre: csak így tudtak egyensúlyban maradni. A menet - élén a seriff autójával - a mellékutcákon át a rendezőpályaudvarhoz ért. Az emberek a pályatest szélén megálltak, mert a síneket puskával és könnygázbombákkal felfegyverzett húsz ember őrizte. Dakin a járdánál állította meg kocsiját. Az emberek csendben sorfalat alkotva megálltak a különleges rendőrséggel szemben. Dakin és London utasításokat osztogattak, úgy jártak fel-alá a tömör arcvonal előtt: Nem szabad összetűzni a rendőrökkel, ha csak nem feltétlenül szükséges; előbb megpróbálnak beszélni a sztrájktörőkkel - mondták. Ez volt minden.

A pályatesten két hosszú sorban álltak a hűtőkocsik. Jim odasúgta Macnek:

- Lehet, hogy a tehervonatot nyílt pályán állítják meg, leszállítják róla az embereket, és nem is tudunk majd beszélni velük.

Mac tagadólag rázta a fejét:

- Lehet, hogy később így lesz, de most, úgy tartom, azt akarják, hogy kenyértörésre kerüljön sor. Azt gondolják, ránk ijeszthetnek. Bárcsak jönne már az a vonat! A várakozás nem tesz jót az olyan embereknek, mint a mieink. Ha sokat kell ácsorogniok, lassan félni kezdenek.

Többen már a járdaszélen ültek. Halk beszélgetés zümmögése hallatszott a tömött sorból. Be voltak kerítve: az egyik oldalon a vasúti őrség, a másikon a motorkerékpáros rendőrök és a tartalékosok. Az emberek mintha idegesek, zavartak lettek volna. A tartalékos rendőrök két kézzel szorították magukhoz a mellükön keresztbe fektetett puskát.

- Félnek ám a rendőrök is - szólt Mac.

- Nem fognak lőni - nyugtatta az egyik csoportot London. - Nem kockáztathatják meg.

Valaki elkiáltotta magát:

- Jön a vonat!

A távolban szabadot jelzett a szemafor. Füstcsík rajzolódott ki a fák fölött, a sínek már kattogtak a közeledő kerekek alatt. A járdaszélen ülő emberek is felálltak, és nyakukat nyújtogatták a vonat felé.

- Tartsátok vissza az embereiteket! - ordította London.

Látták már a lassan közelgő fekete mozdonyt, meg a tehervagonokat, s látták a kocsik ajtajából kilógó lábakat is. Lassan gördült be a mozdony, kerekei alól gőzfelhőket pöfékelve. Befutott egy mellékvágányra, s megcsikordultak a fékek. Összezörrentek a vagonok, a mozdony pedig lihegve, zihálva megállt.

A pályatest mentén húzódó utca másik oldalán ütött-kopott üzletek és vendéglők épültek sorban egymás mellett, az emeleteken mindenütt bútorozott szobákat adtak bérbe. Mac hátrapillantott. A szobák ablakában népes nézőközönség szorongott: csupa férfi.

- Nem tetszik nekem azoknak a pasasoknak a képe - mondta Mac.

- Miért? - kérdezte Jim.

- Hát... nem tudom. Rendszerint nők is bámészkodnak az ablakokból. Most pedig nem látok egyetlen nőt sem.

Még a marhavagonok ajtajában is ültek sztrájktörők. Mögöttük álltak társaik. Nyugtalanul tekingettek kifele. Nem mozdultak: mintha nem is akartak volna kiszállni.

London kilépett a sorból. Olyan közel ment az egyik vasúti rendőrhöz, hogy az megfordította a puskáját, és csövét London gyomrának szegezte, maga pedig hátrált egy lépést. A mozdony egyenletesen zihált, mint valami hatalmas, kimerült állat. London tölcsért csinált a tenyeréből.

- Álljatok át hozzánk, emberek - harsant fel mély hangja. - Ne harcoljatok ellenünk. Ne a zsarukat segítsétek.

Kiengedett gőz sikoltása vágott a szavába. A mozdony oldalából fehér gőzoszlop lövellt ki, elfojtotta London hangját, elnémított minden más hangot - nem hallatszott más, csak a sziszegő süvöltés. Türelmetlenül mozdult a sztrájkolók sora, középen kidagadt, s az őrök felé nyomult. Megmozdultak a puskacsövek is, hátrataszították a sort. Az őrök arcvonásai megfeszültek; fenyegető magatartásuk megállította a sztrájkolók előnyomulását. Tovább süvített a gőz, fehér tollforgója felszállt a levegőbe, és apró darabokra töredezett.

Az egyik marhavagon ajtajában mozgolódás támadt, mintha forrongani kezdtek volna az emberek. Egy férfi utat tört magának az üldögélő sztrájktörők között és leugrott a földre.

- Úristen! Joy! - ordította Jim fülébe Mac.

A torz, gnómszerű figura megállt az egyik vagonajtó előtt, a sztrájktörőkkel szemben. Rángatózó mozdulatokkal hadonászott. Még mindig sivított a gőz. Az emberek leugráltak a vagonajtókból, odaálltak az eszeveszetten hadonászó Joy elé. Joy megfordult, és a sztrájkolókra mutatott. Összevissza vert arca egészen eltorzult, öt-hat ember felsorakozott mögötte, s az egész csoport megindult a sztrájkolók felé. Az őrök oldalt fordultak, nyugtalanul, idegesen igyekeztek két irányba figyelni.

És akkor egyszerre csak három éles csattanás hallatszott - ezt a hangot még a gőz vijjogása sem tudta elfojtani. Mac hátrapillantott az üzletsorra. Az emeleti szobák ablakából villámgyorsan eltűntek a fejek és a puskák, az ablakokat pedig leeresztették.

Joy megtorpant, szeme kimeredt. Szája kinyílt, állán vércsík folyt végig, le az ingére. Tekintetét vadul járatta végig a tömegen. Arcra borult, kifordított keze fejével a levegőt markolta. A vasúti rendőrök hitetlenkedve nézték a földön vonagló embert. Hirtelen megszűnt a gőz süvöltése, és valóságos hangorkán erejével zúdult az emberekre a csend. A sztrájkolók sora megmerevedett; különös, álmodozó kifejezés ült ki az emberek arcára. Joy, karjára támaszkodva előrekúszott, mint valami gyík, aztán megint összecsuklott. Széles kis vérpatak folyt le az úttest szabálytalan formájú köveire.

Különös, súlyosan hullámzó mozgás támadt az emberek között. London nehézkes-mereven előrelépett, s az emberek ugyancsak merev mozdulatokkal követték. Az őrök lövésre emelték fegyverüket, de az embersor csak haladt előre, vakon, nem törődve semmivel. Az őrök hamar oldalt léptek, hogy eltakarodjanak az útból, mert most már a vagonok is ontották a szótlan, hallgatag tömeget, s az is fokozatosan közeledett. A hosszú sor két vége begörbült, és lassan körülfogta a középen heverő holttestet, mint ahogyan juhok tömörülnek a nyáj középpontja köré.

Jim borzadva ragadta meg Mac karját. Mac feléje fordult.

- Életének első igazán nagy, áldásos cselekedete - dünnyögte Mac. - Szegény Joy. Hogy örülne szegény! Nézd a zsarukat, Jim. Ereszd el a karomat. Ne veszítsd el az önuralmadat. Nézd a zsarukat!

A vasúti rendőrök megrémültek; sok zendülést vertek már le, sok verekedésnek vetettek már véget; de ezeknek a tágranyílt szemű, alvajáró tekintetű embereknek a lassú, hangtalan előrenyomulása megfélemlítette őket. Nem mozdultak egy tapodtat sem, de a seriff már megindította az autóját. A motorkerékpáros rendőrök lopva somfordáltak gépeikhez.

A sztrájktörők már mind leszálltak. Néhányan bemásztak a vagonok közé vagy a kocsik alá, s a másik oldalon kimásztak és elszaladtak, legtöbbjük azonban szorosan Joy holtteste körül tolongott.

Mac meglátta Dakint: a tömeg szélén állt, halvány tekintetű szeme ez egyszer mozdulatlanul meredt előre. Mac odament hozzá.

- Tegyük fel a kocsidra, és vigyük át a táborba - mondotta.

Dakin lassan fordult Mac felé.

- Mi nem nyúlhatunk hozzá - szólt - Csak a zsaruk vihetik el.

Mac élesen vágott vissza:

- Miért nem vitték el a zsaruk azokat a pasasokat, akik az ablakokban álltak? Nézd a zsarukat, milyen halálra rémült mind. El kell vinnünk, ha mondom. Meg kell őt mutatnunk, hogy lelkesedést öntsünk az emberekbe, hogy összetartsuk őket.

Dakin elfintorította az arcát.

- Nincs tebenned egy csepp érzés - mondta. - Hát egyébre sem tudsz gondolni, csak a sztrájkra?

Jim is beleavatkozott a vitába:

- Dakin, azt a kis embert azért lőtték agyon, mert segíteni akart nekünk. És te most meg akarod akadályozni, hogy valóban a segítségünkre legyen?

Dakin lassan Macről Jimre fordította tekintetét, majd ismét vissza Macre.

- Honnan tudjátok, hogy mit akart? Hisz egyebet se lehetett hallani, csak azt az átkozott gőzt.

- Mi ismerjük őt - mondotta Mac. - A barátunk volt.

Dakin tekintete ellenszenvet sugárzott.

- A barátotok volt, és még most sem hagyjátok nyugodni! Fel akarjátok használni a halálát valamire?

- Mit tudod te?! - kiáltott fel Mac. - Joy nem akart nyugodni. Dolgozni, használni akart, csak azt nem tudta, hogy kell. - Hangja hisztérikus kiabálásba csapott át. - Most végre itt a lehetőség, hogy dolgozzék, és használjon az ügyünknek, és te nem engeded!

Néhányan unott-kíváncsian fordultak arra. Dakin még egy pillanatig Mac arcába bámult.

- Gyertek - mondta végül. Áthatoltak a sűrű tömegen. Kelletlenül, vonakodva álltak félre az emberek.

- Hé, eresszetek oda bennünket - kiáltotta Mac. - El kell vinnünk onnét azt a szerencsétlent.

Az emberek keskeny ösvényt nyitottak: az elölállók nagy erővel szorították vissza a többieket.

London is csatlakozott hármójukhoz, segített utat törni. Joyban nem volt már egy szikra élet sem. Amikor egy kicsit tágult körülötte a kör, London hátára fordította a holttestet, és törölgetni kezdte szájáról a véres piszkot. Joy nyitott szemében ravaszkás tekintet ült, szája iszonyatos mosolyra torzult.

- Ne, London - szólt Mac. - Hagyd csak egészen úgy, ahogy van.

London karjába vette a kis embert. Joy igen aprónak látszott London hatalmas mellkasán. Ezúttal készségesen engedtek utat az emberek. London ment elöl, a többiek hevenyészett menetoszlopban követték.

A seriff a rendőrei között állt, Dakin világoszöld teherautója mellett; London megállt, s megálltak mögötte a többiek is.

- Szükségem van arra a holttestre - szólt a seriff.

- Szó sincs róla. Nem adjuk.

- Maguk lelőttek egy sztrájktörőt. Vádat emelünk, és ezért át kell adnom a holttestet a halottkémnek.

London szeme vörösen tüzelt, de hangja nyugodt maradt:

- Ismeri maga jól azokat a pasasokat, miszter, akik ezt a kis embert megölték; tudja maga nagyon jól, hogy kik csinálták. Törvényük annyi van maguknak, mint a szemét, de betartani nem tudják, nem is akarják.

A tömeg hangtalanul figyelt.

- Azt mondtam, hogy szükségem van a holttestre.

- Hát nem látja, mi van itt, miszter? - mondta szomorúan London. - Nem látja, hogyha el nem takarodnak innen sürgősen, *megölik* magukat? Hát *ezt* nem látják, uram? Nem tudja, hogy mindennek van határa?

Még a lehelet suhogása is meghallatszott a csendben.

- Még lesz magukkal beszélnivalóm - mondta a seriff, de félreállt az útból, és félreálltak a rendőrei is. A tömeg felhördült, de oly halkan, hogy nyögésnek is beillett volna. London rátette Joy testét a teherautó hátsó keresztlapjára, aztán utánamászott, előrevitte a holttestet, és a vezetőfülke hátának támasztotta.

Dakin megindította a motort, kifarolt, aztán elindult az úton. Utána a lehangolt, fenyegető tömeg. Nem zajongott senki. Súlyos, döngő léptekkel vonult a menet.

Most nem kísérték őket motoros rendőrök. Elhagyatottak voltak az utak, az utcák. Mac és Jim a menet elején ballagott, kicsit oldalt a teherautótól.

- Az “éberek” voltak, Mac? - kérdezte Jim.

- Ők hát. De ezúttal túllőttek a célon. Minden megmozdulásuk félresikerült. Az a gőz... Ha a mieink jobban hallották volna a lövöldözést, alighanem elinaltak volna. De a gőz túl hangosan sivított, és az embereinknek nem volt rá idejük, hogy megijedjenek. Hibáztak az “éberek”, bizony.

Lassan bandukoltak tovább, a menetoszlop mellett.

- Mac! Mondd, kik azok az “éberek”? Miféle alakok?

- Minden városunk aljanépe. Ugyanazok, akik a háború alatt felgyújtották öreg, német származású amerikaiak házát. Akik négereket lincselnek. Minden örömük a kegyetlenkedés. Szeretnek ártani az embereknek, s mindig valami szép nevet adnak üzelmeiknek, ilyesmit, hogy “hazafiasság” vagy “alkotmányvédelem”. Pedig csak hóhérok és kínvallatók. A górék felhasználják őket, azt mondják nekik: meg kell védenünk a népet a vörösöktől, és ölbetett kézzel elnézik, hogy a megtorlás veszélye nélkül gyújtogassanak, hogy kínozzák, üssék-verjék az embereket. És persze az “éberek” nem is akarnak mást. Bátorság nincs bennük; csakis biztos fedezékből lövöldöznek, és csak akkor vetik rá magukat az emberre, ha tízen vannak egy ellen. Azt hiszem, nincs még egy ilyen szemét népség a föld kerekén, mint az “éberek”. - Joy holttestét kereste tekintetével. Aztán így folytatta: - Lakott a mi városunkban a háború alatt egy köpcös kis német szabó. Vagy ötven ilyen hazafias fattyú felgyújtotta a házát, őt magát meg félholtra verte. Nagyszerű fickók az “éberek”. Nemrégen úgy gyújtottak

fel egy munkásszállást, hogy nyomjelző lövedékkel szétlőttek egy petróleumtartályt. Még ahhoz sem volt bátorságuk, hogy gyufát használjanak.

Tovább vonult a menetoszlop a földeken, hatalmas porfelhő keveredett a nyomában. Lassan-lassan feléledtek kábultságukból az emberek. Halkan beszélgettek. Nehézkesen csosszantak a lábak.

- Szegény Joy - szólalt meg Jim. - Rendes emberke volt. Annyit ütötték-verték! Az apámra emlékeztetett, az is mindig zabos volt.

- Ne sajnáld te Joyt - mondta szemrehányón Mac. - Milyen büszke volna, ha tudná, mit csinált! Joy mindig vezetni akarta az embereket. Hát most majd vezetni fogja őket, még ha koporsóban fekszik is.

- Hogy állunk a sztrájktörőkkel, Mac? Itt van velünk egy egész csomó.

- Igen, egy csomó átállt hozzánk, egy csomó pedig megpucolt. A mieink közül is meglógtak egypáran. Most körülbelül ugyanannyi a számunk, mint kezdetben. Nem láttad, hogy sokan bemásztak a vagonok alá, aztán a másik oldalon kereket oldottak? Nézd meg ezeket az embereket - folytatta Mac. - Kezdenek ébredezni. Olyanok, mintha egy adag étert kaptak volna. Ilyenkor a legveszedelmesebbek.

- Tudták ezt a zsaruk is - jegyezte meg Jim.

- De mennyire, hogy tudták! Amikor a tömeg nem zajong, amikor csak megy, megy előre az a sok halottképű ember, akkor elérkezik az ideje, hogy a zsaru takarodót fújjon.

Közeledtek az Anderson-tanyához.

- Mi a következő lépés, Mac? - kérdezte Jim.

- Hát megrendezzük a temetést, aztán sztrájkőrséget szervezünk. Most majd ismét a rendes kerékvágásba zökkennek a dolgok: a górék teherautókon hozatják majd a sztrájktörőket.

- Még mindig azt hiszed, hogy legyőznek bennünket, Mac?

- Nem tudom. Jól megszervezték ezt a völgyet a górék. De még milyen alaposan! Persze, nem nagy művészet; hiszen itt minden néhány ember kezében van: föld, bíróság, bank. Megtagadhatják a kölcsönök folyósítását. Börtönbe juttathatnak jó pár embert; de jó párat meg egyszerűen megvesztegethetnek.

Dakin teherautója beállt a helyére, a kocsisor végére. Odasereglettek a tábor őrzésére hátrahagyott emberek, a visszatérők menetoszlopa pedig benyomult közéjük. Csoportokba verődve hallgatták végig a hazatérők elbeszélését - ki tudja, hányszor. Dr. Burton odasietett Dakin teherautójához. London nehézkesen felállt. Széles kék ingmellén vörös csík húzódott végig: Joy vére. Burton Joyra pillantott:

- Megölték, mi? - mondta.

- Lelőtték - válaszolta London.

- Hozzák a sátramba - mondotta Burton - Megnézem.

A sátrak mögül rekedt, gargarizáló üvöltés hangzott fel. Valamennyien dermedten fordultak arra.

- Disznót ölnek - szólt Burton. - Az egyik kocsi élő disznót hozott vissza. Hozzák be, kérem, ezt a holttestet a sátramba.

London törődötten lehajolt, és ismét karjába vette Joyt. Egész tömeg követte, amely aztán a nagy katonai sátor köré csoportosult. Mac és Jim bement Burton után a sátorba. Csendben

figyelték, amint az orvos kigombolta a megkeményedett, véres inget, s felfedte Joy mellén a sebet.

- Igen, ez az. Ez végzett vele - szólt a doktor.

- Megismeri, Doki? - kérdezte Mac.

Burton jobban megnézte az eltorzult arcot:

- Láttam már valahol.

- Persze hogy látta. Joy ez! Hiszen alig van csontja ebben a nyomoruk testében, amit maga már helyre ne igazított volna.

- Hát most befejezte szegény. Szívós kis ember volt. Be kell majd küldeniük a holttestét a városba. A halottkémnek látnia kell.

- Ha elküldjük a holttestet - szólalt meg London -, eltemetik, elrejtik.

Mac azt mondta:

- Elküldhetünk vele néhány embert, azok majd gondoskodnak róla, hogy visszakerüljön. Addig álljanak majd őrséget a hullaháznál, amíg vissza nem kapják. Nagy hibát csináltak azok a rohadt “éberek”, s most már ők is tudják.

Dakin fellibbentette a ponyvát belépett a nagy sátorba.

- Sütik már a malacpecsenyét - mondta. - Milyen gyorsan felszeletelték!

Mac hozzáfordult:

- Ácsoltathatnál valami emelvényfélét, Dakin? Valahol el kell helyeznünk a koporsót. És valami hely is kell, ahol elmondhatod a beszédedet.

- Egész színjátékot akarsz rendezni, mi?!

- De mennyire! Rosszul ítélsz meg engem, Dakin. Ugyan mivel tudunk mi harcolni? Kövekkel meg botokkal. Még az indiánok is nyilat használtak. Ha egyszer véletlenül szert teszünk egy icipici puskára, hogy megvédjük a bőrünket, máris kivezénylik ellenünk a katonaságot, hogy tiporják el a forradalmat. Átkozottul kevés harci eszközünk van. Fel kell hát használnunk mindent, amit csak tudunk. Ez a kis ember a barátom volt. Biztosíthatlak róla, hogy igenis akarná, hogy olyan jól használjuk fel halála körülményeit, ahogyan csak tudjuk. Ezt meg is *kell* tennünk. - Kis szünet után így folytatta: - Hát nem érted, Dakin? Egész sereg embert állítunk magunk mellé, ha nyilvános temetést rendezünk. Szükségünk van a közvélemény rokonszenvére.

London lassan bólogatott:

- Igaza van ennek a fickónak, Dakin.

- Oké, London, ha te is úgy akarod. Gondolom, valakinek beszédet is kell mondania, de az a valaki nem én leszek.

- Hát majd én beszélek, ha kell - kiáltott fel London. - Láttam, amikor az a kis ember elindult, hogy átálljon hozzánk. Láttam, amikor lelőtték. Ha te nem beszélsz, majd beszélek én.

- Akár egy mesehős - mondta Burton.

- Mi?

- Semmi. Csak hangosan gondolkodtam. Jó volna most elvitetni a holttestet és átadni a halottkémnek.

- Az én embereimnek egy csoportja fogja őrizni - mondotta London.

Most Jim szólt be kintről:

- Gyere ki, Mac. Anderson akar veled beszélni.

Mac azonnal kiment. Anderson ott állt Jim mellett, fáradtan, öregesen.

- Maguk ránk szabadították a poklot! - tört ki hevesen.

- Mi baj, Mr. Anderson?

- Maga azt mondta, hogy megvédenek bennünket, ugye?

- Azt hát. Vigyáznak magára az embereink. Mi a baj?

- Majd megmondom, mi a baj. Tegnap este egy banda felgyújtotta Al falatozóját. Megtámadták Alt, eltörték a karját, betörték hat bordáját. A falatozó pedig porrá égett.

- Úristen! Nem gondoltam volna, hogy ezt megteszik - mondta Mac.

- Maga nem gondolta volna, de ők mégis megtették.

- Hol van most Al, Mr. Anderson?

- Odabent a házban. El kellett hoznom a kórházból.

- Megyek a doktorért. Mindjárt meglátogatjuk Alt.

- Ezernyolcszáz dollár! - kiáltott fel az öregember. - Egy részét ő kuporgatta össze, egy részét én adtam kölcsön neki, erre jönnek maguk és... Nem maradt semmije.

- Borzasztóan sajnálom - mondta Mac.

- Sajnálja, sajnálja. Attól nem épül fel Al falatozója, nem gyógyul meg a karja, nem forrnak össze a bordái. És mit tesznek maguk vajon az én védelmemre? Legközelebb majd az én házamat gyújtják fel azok az emberek.

- Őrséget állítunk a háza köré.

- Őrséget, őrséget! Miféle őrséget lehet összeállítani ezekből a csavargókból? Bár sose engedtem volna magukat a tanyámra. Hiszen maguk tönkretesznek engem. - Hangja vinnyogássá vékonyodott, öreg szeméből folyt a könny. - Rám szabadították a poklot, úgy bizony, így jár az, aki vörösökkel szűri össze a levet.

Mac próbálta megnyugtatni az öregembert:

- Gyerünk, látogassuk meg Alt - indítványozta. - Al nagyon derék fiú. Látni szeretném.

- Agyba-főbe verték. Még fejbe is rúgták.

Mac eltuszkolta az öreget, mert egyre több embert csődített oda a sipítozás.

- Miért minket hibáztat? - kérdezte. - Nem mi csináltuk. Hanem a maga kedves szomszédai voltak.

- Igen, igen, de ez nem történt volna meg, ha nem szűrjük össze magukkal a levet.

Mac most már dühösen támadt rá:

- Ide hallgasson, uram. Tudjuk, hogy magát már többször alaposan főbe kólintották; az olyan kisembereket, mint amilyen maga meg én, nagyon sokszor főbe kólintják ám. Mi éppen azért harcolunk, hogy a jövőben ne történhessen ilyesmi.

- Ezernyolcszáz dollárba került az a vagon! És valahányszor bemegyek a városba, kővel dobálnak meg a kölykök. Maguk tönkretettek bennünket, úgy bizony.

- Al hogy gondolkodik a dologról? - kérdezte Mac.

- Al már maga is olyan vörös, mint a pokol. Csak azokra dühös, akik elkövették a dolgot.

- Al okos fickó - mondotta Mac. - Ő jól látja az egészet. Magát előbb-utóbb úgyis kipenderítették volna innen. De ha most teszik ki a szűrét, egy egész sereg ember támogatja majd magát. Ezek az emberek nem felejtik el, hogy mit tett értük. És még ma este őrséget állítunk a háza köré. Szólok a doktornak, hogy jöjjön, mihelyt lehet, és nézze meg Alt.

Az öregember fásultan sarkon fordult és elment.

A táborra rátelepedett a rozsdás tűzhelyek füstje. A malacpecsenye szagára gyűlni kezdtek az emberek. Mac elgondolkozva nézett a távolodó Anderson után.

- Azt mondd meg, hogy *most* milyen érzés a párt tagjának lenni, Jim? Pompás dolog olvasni róla - olyan romantikus. Egyes hölgyek nagyon szeretnek kiállni a dobogóra, és kotkodácsolni a “kizsákmányoló osztály”-ról, meg a “lábbal tiport dolgozó ember”-ről. Pedig véresen komoly dolog ez, Jim. Szerencsétlen öregember. Nagyobbnak látja azt a falatozó-kocsit, mint az egész világot. Felelősnek érzem magam az esetért. De a fene egye meg - folytatta Mac -, azt hittem, azért hozlak ki ide, hogy tanítsalak, hogy hitet öntsek beléd; és erre nyavalygással töltöm az időt. Azt hittem, fellelkesítlek majd, és erre... Á, az ördög vigye el, de nehéz mindig csak a nagy kérdéseket szem előtt tartani! Miért nem mondasz már valamit?

- Mert nem hagysz szóhoz jutni.

- Ez igaz. De azért most már mondhatsz te is valamit! Folyton az a szegény kis lepuffantott Joy jár az eszemben. Nem volt valami okos ember szegény, de félni nem félt semmitől.

- Derék kis ember volt - mondotta Jim.

- Emlékszel, mit mondott? Hogy senki sem akadályozhatja meg, hogy a gazembert gazembernek nevezze. Csak ne rohanna meg néha ez a reménytelenség, Jim!

- Egy kis malacpecsenye talán segít rajtad.

- Igazad van, fiú. Reggel úgyis alig ettem valamit. Gyere, menjünk oda.

Hosszú szállítóautó tűnt fel az úton. A kocsisor előtt megállt. Fontoskodó emberke szállt le az ülésről, s bejött a táborba.

- Ki itt a vezető? - kérdezte Mactől.

- Dakin. Ott lakik abban a nagy sátorban.

- A halottkém vagyok. A hulláért jöttem.

- Hol a testőre? - kérdezte Mac.

- Minek nekem testőr? - vetette oda foghegyről a kis ember. - Én halottkém vagyok. Hol a holttest?

- Ott, abban a nagy sátorban. Készen várja magát.

- Miért nem mondta mindjárt?

Fújtatva távozott, mint valami apró mozdony.

- De jó, hogy nincs sok ilyen az ellentáborban! - sóhajtott fel Mac. - Bátor kis ember! Egyedül jött ide.

Mac és Jim megindult a tűzhelyek felé. Joy holttestét két ember vitte, a halottkém fontoskodva lépdelt mögöttük.

Az emberek zsíros sültszeleteket vittek magukkal, úgy távoztak a tűzhelyektől. Szájukat kabátujjukba törölték. A tűzhelyek lapját ellepték a sistergő hússzeletkék.

- Hű, de jó szaga van! - kiáltott fel Mac. - Gyere, együnk. Olyan éhes vagyok, mint a farkas.

A szakácsok szabálytalanul szeletelt, félig főtt húsdarabokat adtak nekik, ők meg a puha húst rágcsálva indultak visszafelé.

- Csak a külső réteget edd - szólt Mac. - A Dokinak nem volna szabad megengednie, hogy az emberek nyersen egyék a disznóhúst. Mind rosszul lesz majd.

- Nagyon megéheztek már, nem tudtak várni - mondta Jim.

10

Fásultság kerítette hatalmába az embereket. Maguk elé meredve üldögéltek. Még a beszélgetéshez sem volt elég erejük. Az elhanyagolt, örökké zsörtölődő asszonyok kedvetlenül, ernyedten üldögéltek közöttük. Elgondolkozva rágcsálták a húst, s mikor aztán megették, ruhájukba törölték a kezüket. Szinte a levegő is megtelt zúgolódásukkal, kelletlenségükkel.

Mac, aki Jimmel együtt rótta a tábor utcáit, szintén elégedetlenkedett:

- Csinálniuk kellene már valamit - szólt panaszosan, - Mindegy, hogy mit. Nem hagyhatjuk, hogy folyton csak tétlenül üldögéljenek, mert akkor kicsúszik kezünkből ez a sztrájk. Egek ura, mi van ezekkel? Hiszen ma reggel megölték egy emberünket; legalább ez tarthatná bennük a lelket! Most alig múlt el dél, és máris lekókadtak. Valami munkát kellene adnunk nekik. Nézd ezeket a szemeket, Jim.

- A semmibe bámulnak, csak merednek maguk elé.

- Igen, mindegyik csak magára gondol. Hogy milyen baj érte, vagy hogy milyen sokat keresett a háború alatt. Akár Andersen. Egészen ernyedtek.

- Hát csináljunk valamit. Mozgassuk meg őket. Milyen munka volna itt?

- Tudom is én. De ha csak éppen gödröt ásatnánk velük, már az is jó volna. Ha csak tologatniuk, vagy emelniük kellene valamit, vagy csak éppen sétáltatnánk őket együtt - az is jó! Ha nem mozgatjuk meg őket, nemsokára verekedni kezdenek egymással. Csak az indulatok uralkodnak majd rajtuk.

Az arra siető London elkapta az utolsó mondatfoszlányt.

- Mi van az indulatokkal?

- Hello, London - fordult hozzá Mac. - Az embereinkről beszélgetünk. Egészen elkenődnek.

- Tudom. Eleget csavarogtam én már ilyenfajta népséggel, én aztán tudom.

- Éppen azt mondtam Jimnek, hogy ha nem dolgoztatjuk őket, verekedni kezdenek.

- Már verekedtek is. Abban a kompániában tört ki a botrány, amelyet reggel itt hagytunk, tábort őrizni. Az egyik tag megpróbálta lefektetni a másik feleségét. Mire a másik ollóval ment neki és úgy összeszurkálta, hogy a doktor kötözte be a sebet, különben elvérzett volna a fickó.

- Látod, Jim? Ugye, mondtam neked? Ide figyelj, London. Dakin haragszik rám. Amit én mondok, arra fütyül, de rád hallgat. Meg kell mozgatnunk az embereinket, mielőtt még nagyobb lesz a baj. Ásassunk gödröt velük, aztán temettessük be újra, mindegy, csak valami meghatározott dolgot csináljanak.

- Tudom. És ha sztrájkőrséget szerveznénk?

- Az pompás volna, csakhogy azt hiszem, a sztrájktörők még nemigen dolgoznak.

- Sose törődj vele. Fő, hogy az embereink ne üljenek a fenekükön.

- Okos ember vagy te, London. Igyekezz rávenni Dakint, küldje őket ötvenes csoportokban, kit erre, kit arra. Haladjanak mindig az út mentén, s ha látják, hogy valahol szedik az almát, menjenek oda és akadályozzák meg.

- Jó - mondta London, és már indult is Dakin barna sátra felé.

- Mac! - kezdte rá Jim. - Azt mondtad a múltkor, hogy majd csatlakozhatom valamelyik sztrájkőrséghez.

- Jobb szeretném, ha velem maradnál.

- Most már igazán bele szeretnék kerülni a dolog sűrűjébe, Mac.

- Jó, hát menj el az egyik kompániával. De maradj mindig a többiek közelében. Tudod, ugye, hogy kettőnket kipécéztek a zsaruk. Vigyázz, nehogy lekapcsoljanak!

Dakin és London lépett ki a nagy sátorból. London gyorsan, kapkodva beszélt.

- Azt hiszem - szólt Mac Jimhez -, Dakinnel hibát csináltunk. Túlságosan leköti a teherautója, a sátra, a két gyereke. Túlságosan óvatos. London lett volna a legjobb vezető. Neki nincs veszteni valója. Azon gondolkozom, rá tudjuk-e venni az embereket, hogy csapják el Dakint, és válasszák meg Londont helyette. Azt hiszem, Londont jobban is szeretik az emberek. Dakinnek túl sok az értéktárgya. Láttad azt a szétszedhető tűzhelyét? Dakin még csak nem is eszik együtt az emberekkel. Legjobb lenne minél előbb működésbe lépni, s kipuhatolni, meg tudjuk-e választatni Londont. Én abból indultam ki, hogy Dakin higgadt ember; de sajnos, túlságosan higgadt. Olyan valakire van szükségünk, aki fel tudja tüzelni az embereket.

- Gyere - szólt Jim -, Dakin most állítja össze a sztrájkőrségeket.

Jim egy ötven tagú csoporthoz csatlakozott. Az út mentén haladtak, a várossal ellentétes irányban. Alighogy elindultak, elszállt a közönyük. Szaporán lépkedett a rendezetlen menet.

A sovány arcú Sam volt a csoport vezetője.

- Szedjetek fel köveket - utasította menet közben az embereket. - Rakjátok tele a zsebeiteket jó nagy kövekkel. És tartsátok szemmel a fasorokat.

Jó darabon elhagyatott volt a gyümölcsös. Az emberek fahangon énekelni kezdtek:

> *Karácsony volt a Szigeten,*
> *Ünnepeltek az elítéltek...*

A dal ütemére haladtak előre. Átmentek a keresztúton, szürke porfelleg támadt a nyomukban.

- Akárcsak Franciaországban - jegyezte meg egyikük. - Ha még sár is volna, egészen Franciaországban érezném magam.

- Szépen voltál te Franciaországban!

- De bizony voltam. Öt hónapig.

- Nem úgy lépsz te, mint egy katona.

- Nem is akarok. Léptem én úgy épp eleget. Még srapnel is van bennem, bizony.

- No, hol vannak azok a sztrájktörők?

- Úgy látszik, jól rájuk ijesztettünk. Nem látok én senkit dolgozni. A zsebünkben van már ez a sztrájk.

Most Sam szólt közbe:

- Szóval te már meg is nyerted a sztrájkot, mi?! Csak ültél a fenekeden és megnyerted, ugye? Ne légy már olyan ostoba!

- Hát annyi biztos, hogy a rendőrökre alaposan ráijesztettünk ma reggel. Zsarut nem látsz errefelé. Vagy talán igen?

- Sok zsarut fogsz te még látni, öregem, mielőtt vége ennek a cécónak. Éppen olyan vagy, mint az egész föld kerekén a magadfajta kulik. Most akkora melled van, hogy alig bírni veled. Egy perc múlva berezelsz, a következő percben pedig megpucolsz.

Kórusban támadtak rá:

- Menj már, te nagy pofájú?! Majd éppen te fogsz minket tanítani! Nincs jogod így beszélni! Miért, te mit csináltál, hogy olyan nagyra vagy vele?

Sam kiköpött az útra.

- Hát majd megmondom, mit csináltam. Ott voltam azon a Véres Csütörtökön Friscóban[2]. Leütöttem egy rendőrt a lováról. Ott voltam azok között, akik megtámadtak egy ácsműhelyt, és megkaparintották a rendőrségnek gyártott gumibotokat. Van is egy nálam, eltettem emlékbe.

- Hazudsz! Nem vagy te kikötőmunkás! Tetves, kóborló gyümölcsszedő vagy te!

- Persze hogy gyümölcsszedő vagyok. De tudjátok-e miért? Mert feketelistára tett ennek a rohadt országnak minden hajózási vállalata.

Büszkén beszélt. Állítását csend fogadta.

- Több felfordulásban voltam én már benne, mint amennyiről ti, konzervkulik csak hallhattatok is. - Megvető hanghordozása egészen lenyűgözte a többit. - Most pedig tartsátok szemmel a fasorokat, és hagyjátok abba azt a fecsegést.

Tovább vonultak.

- Ni! Ládák!

- Hol?

- Ott! A fenébe'! Ni, abban a fasorban.

Jim is arra nézett.

- Embereket is látok! - kiáltott fel.

- No, te kikötőmunkás! - szólt valamelyik sztrájkőr.

- Lássuk, odamegy-e?

Sam nyugodtan állt az úton.

- Követitek az utasításaimat? - kérdezte.

- Persze hogy követjük, ha érnek valamit.

- Jó. Tehát: lassan a testtel. Nem akarom, hogy eszeveszetten nekik rontsunk, s aztán, ha kitör a zenebona, ki-ki szaladjon, amerre lát. Gyerünk. Egymás mellett.

Befordultak a gyümölcsösbe. Átugrottak egy mély öntözőárkot, s továbbmentek a fasorban, a magas fák között. Amikor közeledtek a ládakupachoz, egyre többen másztak le a fákról a sztrájktörők, s izgatott csoportokba verődtek.

A ládakupacnál egy ellenőr állt. A sztrájkőrség közeledtére dupla csövű fegyvert vett elő az egyik ládából, és néhány lépést tett feléjük.

- Dolgozni jönnek, emberek? - kiáltotta.

---

[2] San Francisco

Kórusban hangzott fel a gúnyos kiabálás. Az egyik sztrájkőr a szájába dugta két ujját, s átható füttyöt hallatott.

- Menjenek ebből a gyümölcsösből - szólt az ellenőr. - Nincs joguk itt tartózkodni.

A sztrájkolók lassan vonultak tovább, előre. Az ellenőr a ládakupacig hátrált, ahol idegesen toporogtak a gyümölcsszedők, s ijedten meresztették a szemüket.

Sam hátraszólt:

- Ti maradjatok itt.

Ő maga pedig néhány lépést tett előre.

- Ide figyeljetek, munkások - mondta. - Álljatok át hozzánk. Ne döfjetek hátba minket. Gyertek, csatlakozzatok hozzánk.

Csak az ellenőr válaszolt:

- Vigye az embereit erről a birtokról, vagy bevitetem az egész bandáját.

Ismét felhangzott a gúnyos kiabálás, meg az éles fütty:

- Hagyjátok abba, ti marhák! - fordult hátra dühösen Sam. - Elég volt ebből a macskazenéből.

A sztrájktörők már azt nézték, merre tudnának eliszkolni.

- Ne ijedjenek meg tőle, emberek - nyugtatta őket az ellenőr. - Maguknak joguk van dolgozni, ha akarnak.

- Ide figyeljetek - szólt ismét Sam. - Lehetőséget adunk nektek arra, hogy velünk jöjjetek.

- Ne hagyják magukat terrorizálni! - kiáltotta az ellenőr. Hangja rikácsolásba csapott át. - Nem ők szabják meg, hogy maguk mit csináljanak.

A sztrájktörők nem mozdultak.

- No, jöttök? - kérdezte Sam. Nem kapott feleletet, s lassan megindult feléjük.

Az ellenőr egy lépést tett előre.

- Ebben a puskában sörét van - mondta. - Ha nem takarodnak, lövök.

- Nem fog maga lőni, fiatalember - mondta csendesen Sam, miközben tovább ment előre. - Ha egyet eltalál közülünk, a többi agyonveri magát.

Halk volt a hangja, halk és szenvtelen. Az emberei hét-nyolc lépésnyire mögötte jöttek. Sam megállt az ellenőr orra előtt. Mellénél ott remegett az ellenőr puskájának csöve.

- Csak beszélgetni akarunk - mondta, azzal hirtelen előrevetődött, mint valami rögbi-csatár, átkulcsolta és kirántotta az ellenőr alól a lábát. A fegyver elsült, a sörét lyukat vájt a földbe. Sam megfordult a tengelye körül, és térdét nagy erővel az ellenőr lába közé nyomta. Aztán felugrott s otthagyta a vonagló, rekedten üvöltöző embert a földön. Egy pillanatig mozdulatlanul álltak a sztrájktörők és a sztrájkolók is. Akkor a sztrájktörők sarkon fordultak és futni kezdtek - de már késő volt. A sztrájkolók - fojtott hangon átkozódva - rájuk vetették magukat. A sztrájktörők kis ideig ellenálltak, de aztán alulmaradtak.

Jim, aki egy kicsit oldalt állt a verekedőktől, észrevette, hogy az egyik sztrájktörő valahogy kiszabadul ellenfele szorításából és futásnak ered. Felkapott egy jó nehéz követ, s a menekülő után dobta. A két lapockája közt találta el, az ember felbukott. Többen körülvették a földön fekvő sztrájktörőt, megrugdosták, tapostak rajta, az meg üvöltött fájdalmában. Jim pedig ridegen nézte az ellenőrt, akinek arca egészen elfehéredett a kíntól, és a fájdalom verítéke ütött ki rajta.

Sam a rugdaló, taposó emberekhez rohant: - Hagyjátok abba, az isten verje meg, hagyjátok már abba - ordította. Ők azonban tovább rugdosták a földön fekvő sztrájktörőket. Hörögve káromkodtak, habzott a szájuk. Sam felkapott egy almásládát, és hozzávágta egyik emberéhez. - Ne öljétek meg őket! - ordította. - Ne öljétek meg őket!

Az emberek dühe éppoly gyorsan szállt el, mint amilyen hirtelen hatalmába kerítette őket. Eltávolodtak áldozataiktól. Fújtatva zihálták. Jim közönyösen nézte a földön nyöszörgő sztrájktörőket, akiknek arcát felismerhetetlenné rugdosták legyőzőik. Az egyik embernek felszakadt az ajka, kilátszottak vérző fogai, foghúsa; egy másik úgy sírt, mint valami kisgyerek: karja éles szögben hajlott hátra, a könyökénél tört el.

Most, hogy elpárolgott belőlük a düh, rosszullét környékezte a sztrájkolókat, dühük mérgezte meg őket. Elgyengülten szédelegtek; egyikük a fejét fogta, mintha szörnyű fejfájás kínozná.

Egyszerre csak az egyik ember szaggatott üvöltést hallatva többször is megfordult saját tengelye körül; ugyanabban a szempillantásban puskaropogás hallatszott a fasor végéről, ahonnan öt ember rohant feléjük; időnként megálltak, tüzelni. A sztrájkolók hanyatt-homlok rohantak visszafelé, félreugrottak a fák közé, hogy kikerüljenek a tűzvonalból.

Jim futott velük. - Nem álljuk a puskatüzet, nem álljuk a puskatüzet - zokogott magában. Könnyei egészen megvakították. Vállán súlyos ütést érzett, s egy kicsit megtántorodott. A csoport elérte az utat, s hátra-hátranézegetve rohant tovább.

Sam hátul futott, Jim mellett.

- Oké - mondta. - Nem jönnek tovább. - Néhány sztrájkoló egészen vakon a pániktól mégis tovább rohant, és a keresztútnál eltűnt. Sam utolérte a többit.

- Nyugodjatok már meg - kiáltotta. - Nyugodjatok meg. Nem kerget senki.

Megálltak. Kimerülten ténferegtek az útszélen.

- Hányat találtak el közülünk? - kérdezte Sam.

Az emberek egymásra néztek. Jim így szólt:

- Én úgy láttam, csak egyet.

- Oké - mondta Sam. - Lehet, hogy felépül. A mellén találták el. - Most jobban megnézte Jimet: - Mi van veled, te fiú? - kérdezte. - Vérzel.

- Hol?

- Ömlik a vér a hátadon.

- Biztos valami faág...

- Fenét faág. - Sam lehúzta Jim válláról a kiskabátot. - Nagykaliberű golyó. Tudod mozgatni a karodat?

- Igen. Csak olyan zsibbadtnak érzem.

- Nem hiszem, hogy csontot ért volna a golyó. A vállizom sérült meg. Biztosan acélburkolatú golyó volt. Nem is nagyon vérzel. No, gyerünk vissza a táborba, emberek. Mindjárt úgy fognak itt nyüzsögni a rendőrök, mint eső után a giliszták.

Továbbsiettek az úton. Sam így szólt:

- Ha rád jön a gyengeség, fiacskám, majd támogatlak.

- Nem, nem, rendben vagyok. Sam... Nem álltuk ám a sarat.

- Vitézül verekedtünk, míg öten voltunk egy ellen - mondta keserűen Sam. - Palacsintát csináltunk azokból a sztrájktörőkből.

- Gondolod, hogy halottjuk is van?

- Nem hiszem. De többen közülük már sose nyerik vissza a régi formájukat.

- Iszonyatos volt, nem? Láttad azt a felszakadt ajkú manuszt?

- Majd összevarrják az ajkát, a fene egye meg. Nem lehet ezt másképp, kisfiam. Nem lehet ezt másképp. Ha nem állnak át hozzánk, hát meg kell félemlítenünk őket.

- Tudom én azt. Nem is miattuk fő a fejem.

Sziréna búgott fel a távolban.

- Az árokba, emberek! Le az árokba, és lapuljatok! Jönnek a zsaruk!

Sam megvárta, amíg a többiek lehasaltak az út szélén húzódó mély öntözőárokba, aztán maga is lehasalt. Elzúgtak mellettük a motorkerékpárok, áthaladtak a keresztezésen, mögöttük mentőautó robogott. Az emberek csak akkor dugták ki a fejüket, amikor a motoros rendőrök már túljutottak az útkereszteződésen. Sam felugrott.

- Gyerünk - szólt. - De gyorsan!

Futólépésben haladtak tovább. Már lemenőben volt a nap, kékes estéli árnyékba borult az út. Hajóként vitorlázott a nap felé egy súlyos felhő, s ahogy a nap közelébe ért, úgy pirosodott meg sötét széle. Jött visszafele a mentőautó, az emberek ismét beugráltak az árokba. A motorkerékpárok ezúttal lassabban haladtak el, a rendőrök végigfuttatták tekintetüket a fasorokon, de az árkot nem kutatták át.

Sötétedéskor ért vissza a táborba a csapat. Jimnek rogyadoztak a lábai, szúró fájdalmat érzett a vállában: éledeztek már az idegek, amelyeket egy időre elzsibbasztott a nagykaliberű golyó. Az emberek szétoszlottak a táborban.

Mac megindult Jim felé; amikor látta, hogy Jim halottsápadt, futólépésre váltott.

- Mi bajod, Jim? - Csak nem sebesültél meg?

- Nem, nem nagyon. Sam azt mondja, hogy a vállamat találták el. Én nem látom. Nem nagyon fáj.

Mac egészen belevörösödött:

- Az úristenit, tudtam, hogy nem lett volna szabad elengednem téged.

- De hát miért nem? Nem vagyok én valami gyenge virágszál.

- Hát ha ibolya nem is vagy, de mondhatom, hogy nemsokára alulról fogod szagolni, ha nem vigyázok rád jobban. Gyerünk, hadd nézzen meg a Doki. Még egy perccel ezelőtt itt volt. No, ott jön. Hé, Doki!

Jimet bevitték egy fehér sátorba.

- Ezt éppen most kaptuk - jegyezte meg Mac. - A Doki kórháznak rendezi be.

Hirtelen borult rá a táborra az őszi este, siettette eljövetelét a nyugati égbolton terpeszkedő nagy fekete felhő is. Mac tartotta a lámpást, Burton meg lehúzta Jim válláról az inget. Forró, fertőtlenített vízzel óvatosan kimosta a sebet.

- Szerencsés fickó maga - szólt a doktor. - Egy ólomgolyó darabokra zúzta volna a vállát. Ez csak egy kis fúrólyukat vájt az izomba. Egy ideig nem tudja majd mozgatni. Átütötte a golyó.

Ügyes orvoskeze szondával megtisztította a sebet. Bekötözte, leragasztotta a kötést.

- Szépen rendbe jön majd - mondta Burton. - Pihenjen egy-két napig. Mac! Később átmegyek Al Andersonhoz. Akar velem jönni?

- Persze. De előbb szerzek Jimnek egy csésze kávét.

Konzervdobozt nyomott Jim kezébe. A dobozban csúnya színű kávé lötyögött.

- Gyere, ülj le! - mondta. Odatolt egy ládát, ráültette Jimet, ő maga pedig ledőlt mellé a földre. - Mi történt, Jim? - kérdezte.

- Elláttuk a baját egy pár sztrájktörőnek, Mac! Agyonrugdosták őket a mieink. Majd szétrúgták a fejüket!

- Tudom, Jim - mondta csendesen Mac. - Borzalmas dolog, de ha nem állnak át hozzánk, nem lehet mást csinálni. Meg kell tennünk, Jim. A birkavágás sem szép látvány, de az ürühúsra szükség van. Mi történt azután?

- Előrohant valahonnan öt ember, és lövöldözni kezdett. Erre a mieink úgy elfutottak, mint a nyúl. Nem állták a puskatüzet, Mac.

- Miért is állták volna, Jim? Hisz nem volt fegyverük, csak a puszta kezük.

- Szinte nem is éreztem, hogy eltaláltak. Az egyik emberünket lelőtték. Nem tudom, meghalt-e vagy sem.

- Kellemes kis szórakozás lehetett - mondta Mac. - A többiek körülbelül harminc sztrájktörőt hoztak magukkal. Semmi nehézségük nem volt; hívták őket, és ők jöttek. - Ujjával megérintette Jim lábaszárát. - Hogy van a vállad?

- Fáj egy kicsit. Nem nagyon.

- Igaz, Jim! Rövidesen új főnökünk lesz.

- Kirúgtátok Dakint?

- Nem, de kint van a buliból, az biztos. Úgy esett, hogy Dick megüzente: szerzett egy rakomány takarót, hozzuk el a városból. Erre Dakin maga mellé vett hat embert, és elhajtott a fényes teherautóján. Az egyik ember visszatért az expedícióról, és elmondta, mi történt. Elmentek a rakományért, felpakolták a takarókat és megindultak visszafelé. Alig értek ki a városból, szögdefektet kaptak, megálltak kerékgumit cserélni. Erre előugrott valahonnan egy tucat fegyveres, és puskát fogott rájuk. Hatan sakkban tartották az embereket, a többi pedig darabokra törte Dakin teherautóját, szétzúzta a hűtőt is, aztán felgyújtotta. Dakin meg csak állt ott, mellének szegezve a puskacső. Egészen elsápad az arca, majd elkékül. Aztán felüvölt, mint a prérifarkas, s neki az embereknek! Kap egy golyót a lábába, de fel se veszi. Már járni sem tud, hát négykézláb mászik a földön, úgy kap a támadói felé, mint a veszett kutya, még a szája is habzik. Egészen begőzölt, tökéletesen. Azt hiszem, jobban szerette azt a teherautót, mint a tulajdon gyerekeit. Azt meséli az az ember, borzalmas volt nézni Dakint, ahogy négykézláb mászott a pasasok után. Meg akarta harapni őket Vicsorgott, mint a veszett kutya. No, szóval: felbukkan néhány közlekedési rendőr, erre az “éber” legények eltűnnek a balfenéken. A zsaruk letartóztatják Dakint, és magukkal viszik. Az emberünk, aki mindezt elmesélte, fenn ült egy gumifa tetején, onnan nézte végig az egészet. Azt mondja, Dakin megharapta az egyik zsaru kezét. Csavarhúzót kellett a szájába dugni, csak úgy tudták felfeszíteni, különben még szétharapja a zsaru mancsát. És erről az emberről mondtam én, hogy sose jön ki a sodrából! Most ül a sitten. Azt hiszem, az embereink Londont fogják megválasztani helyette.

- Én is azt hittem, hogy Dakin higgadt ember - jegyezte meg Jim. - Örülök, hogy egy ujjal se nyúltam ahhoz a teherautóhoz.

Mac összekotort egy kis földet a kezével. Megformálta, s tenyerével laposra simította a kis kupac tetejét.

- Nyugtalankodom, Jim. Dick ma nem küldött élelmet. Amióta a takarókat küldte, nem hallottunk felőle. Most még megfőzik az emberek a maradék babot, a malaccsonttal, de aztán nincs egyéb, csak egy kis kukorica-málé! Holnapra már csak ez marad.

- Gondolod, hogy elkapták Dicket?

Mac egyre csak paskolta a tenyerével a kis halom földet.

- Dick hihetetlenül ügyes fiú. Nem hiszem, hogy elkapták volna. Nem tudom, mi baj lehet. Nagyon kellene valami élelem! Mihelyt éhezni kezdenek az emberek, vége.

- Talán nem sikerült semmit összeszednie azóta. Hisz csak ma reggel küldte azt a disznót.

- Jó, jó, de annak már az utolsó darabjai is ott főnek a babban. Dick tudja, mennyi élelem kell egy ilyen tábornak. Most már biztosan jól meg is szervezte a szimpatizánsokat.

- Hogy érzik magukat az emberek? - kérdezte Jim.

- Most jobban. Kaptak egy kis erősítőt ma délután. Tudom, hogy egy kicsit hamar lesz még - de meg kell rendeznünk holnap azt a temetést. Az majd egy ideig tartja bennük a lelket. - Kinézett a sátorból. - Úristen! Nézd azt a felhőt!

Kilépett a szabadba, és felnézett az égre. Az égboltot csaknem elsötétítette a sűrű fekete felhő. Játékos szél kerekedett; maga előtt kergette a porfelhőket, kergette a tűzről a füstöt, meglebbentette a sátorfalakat, megzizegtette a tábort körülvevő almafákat.

- Esőfelhő - mondotta Mac. - Remélem, mégsem fog esni. Megfullasztaná ezt a kompániát.

- Túlságosan sokat gondolsz te arra, hogy mi történik, *ha*... Folyton csak töprengsz. Ezek az emberek eleget éltek már szabad ég alatt. Nem árthat nekik egy kis eső. Folyton csak aggodalmaskodol, Mac.

Mac közben ismét leült a földre.

- Lehet, hogy igazad van, Jim - szólt. - Úgy félek, hogy kudarcba fullad a sztrájk, talán ezért képzelődöm. Annyi levert sztrájkban vettem már részt, Jim.

- És mi történik, ha ezt is leverik? Magad mondtad, hogy akkor állandó marad a nyugtalanság az emberek között.

- Persze, tudom. Lehet, hogy nem is volna baj, ha a sztrájk most összeomlanék. Az emberek akkor sem felejtenék el, hogyan halt meg Joy. És nem felejtenék el, hogy mi történt Dakin teherautójával.

- Olyan vagy, mint valami vénasszony.

- Végre is az én sztrájkom ez... illetve a magaménak érzem. Nem szeretném, ha bedöglene.

- Nem fog bedögleni.

- Hát azt meg honnan tudod?

- Ma délelőtt gondolkoztam rajta. Tanultál te történelmet, Mac?

- Valamicskét. Az iskolában. Miért?

- Akkor talán emlékszel rá, hogyan nyerték meg a görögök a szalamiszi csatát.

- Lehet, hogy valamikor tudtam. De nem emlékszem.

- A görögöknek az a néhány hajója beszorult egy kikötőbe. A legénység el akart volna menekülni, neki akart vágni a tengernek. Odakinn már lesett rájuk az egész perzsa hajóhad. A görög flotta parancsnoka tudta, hogy az emberei szökni készülnek. Erre üzenetet küldött az ellenségnek, kerítsék körül jó szorosan az övéit. Másnap reggel a görögök látták, hogy sehogy sem tudnak megszökni; ha ki akarnak jutni a nyílt tengerre, harcolniuk kell. Hát harcoltak, és megnyerték az ütközetet. Tönkreverték a perzsa flottát.

Jim elhallgatott.

Egyre több ember haladt el a sátor mellett, a tűzhelyek felé. Mac keményen ütögette a kis halom földet nyitott tenyerével.

- Értem, Jim - mondta. - Most még nem kell előhozakodnunk ilyesmivel, de ha szükségünk lesz rá, bizisten jó ötlet. - Panaszos hangon folytatta: - Kihozlak ide, hogy tanítsalak, és lám, te tanítasz meg engem sok mindenre.

- Ugyan, hülyeség - mondta Jim.

- Oké, hát akkor hülyeség. Vajon honnan tudják az emberek, hogy kész az étel. Telepátia vagy micsoda. Vagy olyanforma érzékük van, mint a keselyűnek? Odanézz, hogy mennek. Gyere, Jim. Együnk mi is.

11

Disznózsírban úszkáló bab - ez volt a vacsora. Mac és Jim magukkal hozták a csajkájukat, és addig álltak sorban, amíg végül a szakácsok az ő edényükbe is belelöttyentettek valamit. Aztán megindultak visszafelé. Jim fakanálkát vett elő a zsebéből, és megízlelte a babot.

- Ezt én nem tudom megenni, Mac - mondta.

- Jobbhoz voltál szokva, mi? Pedig meg kell enned.

Megkóstolta a maga adagját, és abban a szempillantásban a földre dobta a csajkáját.

- Ne is edd meg, Jim! Rosszul leszel tőle. Bab meg zsír! Az emberek irtózatos botrányt fognak csapni.

Nézték a sátrak előtt üldögélő, az étellel küszködő embereket. A viharfelhő befedte már az egész égboltot, elnyelte a feljövő csillagokat is.

- A végén még merényletet követ el valaki a szakácsok ellen. Gyerünk át London sátrába.

- Te, Mac, nem látom Dakin sátrát.

- Mrs. Dakin leszerelte. Bement a városba, és magával vitte a sátrat. Furcsa alak az a Dakin. Meglátod, keres az még valamit ezen az egészen. Gyere, látogassuk meg Londont.

Végigmentek az utcán, s London sátrához értek. A sátorponyván világosság sütött át. Mac fellibentette a ponyvát. London egy ládán ült, nyitott szardíniásdoboz volt a kezében. A fekete hajú Liza a földre tett derékaljon kuporogva szoptatta csecsemőjét. Amikor a két férfi belépett, kendővel befedte meztelen mellét és a gyereket. Futó mosollyal üdvözölte a jövevényeket, aztán ismét lesütötte a szemét, és csak a csecsemővel törődött.

- Jókor jöttünk! Kapunk még vacsorát? - szólt Mac.

- Még volt egy kis tartalékom - pislogott zavartan London.

- Megkóstoltad te azt a löttyöt?

- Meg.

- Hát remélem, a többieknek is van még egy kis tartalékuk. Ha ennél a mai vacsoránál nem tudunk jobbat adni, meggyűlik a bajunk az emberekkel.

- Mintha megszűnt volna az élelmiszer-utánpótlás - mondotta London. - Van még egy doboz szardíniám. Akarjátok?

- De mennyire! - Mac mohón nyúlt a felajánlott doboz után, s megcsavarta a konzervkulcsot. - Vedd elő a bicskádat, Jim. Felnyitjuk ezt a dobozt.

- Hogy van a karod? - kérdezte London.

- Lassan elmerevedik - válaszolt Jim.

Kint megszólalt valaki:

- Az ott, ahol a világosság látszik.

Meglibbent a ponyva, s belépett Dick. Szép rendesen meg volt fésülve. Kezében szürke sapka. Szürke öltönye tiszta volt, de vasalatlan. Csak fénytelen, poros cipőjén látszott, hogy gyalog jött a földeken át. Megállt a bejáratnál, körülnézett.

- Szevasz, Mac. Hello, Jim - szólt. - ‘Stét, cica - köszönt oda Lizának. Liza szeme felcsillant, orcája kipirult. Kacéran igazította a kendőt a válla köré.

- Ez itt London. Ez meg Dick - mutatta be őket egymásnak Mac, egy-egy kézmozdulattal.

- ‘Stét - mondta Dick, félbemaradt főhajtás kíséretében. - Te, Mac - fordult aztán McLeodhoz -, ezek a pasasok ott a városban sokat tanultak ám.

- Hogy érted ezt? És egyáltalán, mit keresel itt?

Dick a külső zsebéből előhúzott egy újságot, és átnyújtotta Macnek. Mac kiteregette a lapot, London és Jim pedig beleolvasott a válla fölött.

- Ma délelőtt jelent meg - mondta Dick.

- A gazemberek! - kiáltott fel Mac.

A főcím a következő volt: “A megyei elöljárók elhatározták, hogy élelmezik a sztrájkolókat. Tegnap este tartott nyilvános ülésén az Elöljáró Testület egyhangúlag megszavazta azt a határozati javaslatot, hogy élelmet küld a gyümölcstermesztők ellen sztrájkba lépett szedőmunkásoknak.”

- Hát bizony sokat tanultak - mondotta Mac. - Érezni már a hatását, Dick?

- De mennyire!

- Nem tudom, miért vagytok úgy felháborodva - avatkozott be London a beszélgetésbe. - Ha sült sonkát akarnak küldeni tojással, én nem ellenzem.

- No persze - mondta gúnyosan Mac. - *Ha* akarnak. Ez az újság viszont nem ír arról a második ülésről, amelyet közvetlenül az első után tartottak az urak, s amelyen hatálytalanították előbbi határozatukat.

- Hát ebben meg mi a vicc? - kérdezte London. - Nem értem az egészet.

- Ide hallgass, London - kezdte magyarázni a dolgot Mac. - Régi trükk, de be szokott válni. Dick megszervezte a szimpatizánsokat. Küldték nekünk az elemózsiát, a takarókat. Erre megjelenik *ez* itt. Dick végigjárja az embereit. Azok meg azt mondják: “Mit akar maga? Hisz a megye élelmezi őket!” “Fenét!” - mondja erre Dick, mire a szimpatizáns azt mondja: “De hiszen olvastam az újságban! Megírta az újság, hogy a megye küld maguknak élelmet. Mondja, tulajdonképpen mennyit keres maga ezen a bolton?” Hát ez a nagy trükk, London. Érkezett talán valami élelem a megyétől?

- Hát nem...

- Nos, hát Dick sem tudott gyűjteni semmit. Most már érted, ugye? Ki akarnak éheztetni bennünket. És sikerül is nekik, ha nem kapunk segítséget. - Dickhez fordult: - Pedig nagyon jól ment minden.

- Bizony - hagyta helyben Dick. - Mindenkit levettem a lábáról. Időbe telik, míg újra megszervezem az egészet. Kell nekem egy igazolás ettől az embertől itt, hogy nem kaptok semmiféle élelmet. A sztrájkbizottság elnökének kell aláírnia a papírt.

- Rendben van - mondta London.

- Sok a szimpatizáns Torgasban - folytatta Dick. - Persze a völgyet jól megszervezte a Gyümölcstermesztők Szövetsége, s így az egész társaság a föld alatt bujkál, akár az ürgék. De anyag van, csak meg tudjam szerezni.

- Pompásan dolgoztál, amíg ki nem tört a dögvész - mondta Mac.

- Hát bizony jól ment. Csak egy koros hölggyel gyűlt meg kissé a bajom... Annyira a szívén viselte az ügyünket, hogy az valami borzasztó.

Mac nevetett.

- Sose tapasztaltam, hogy téged holmi szűzi szemérem távoltartott volna az abrakos tarisznyától. Talán bizony mindenét fel akarta áldozni az ügy oltárán?

Dick összerázkódott.

- A mindene se lehet vastagabb, mint tizenhat piszkafa együttvéve.

- No, megírjuk neked azt az igazolást, aztán szeretném, ha minél hamarabb tágulnál innen. Még nem szúrtak ki, ugye?

- Nem tudom - felelte Dick. - Az az érzésem, hogy igen. Írtam Bob Schwartznak, jöjjön ide. Az az érzésem, hogy engem rövidesen leültetnek csavargás miatt. Akkor Bob átveheti a megbízatásomat.

London egy darabig kotorászott valami skatulyában, végül papírlapot és ceruzát halászott elő. Mac elvette tőle mind a kettőt, és megírta az igazolást.

- Be szépen írsz - álmélkodott London.

- Mi? Vagy úgy. Igen. Aláírhatom helyetted, London?

- Persze, írd csak alá.

- A fene egye meg - mondta Dick -, ezt magam is meg tudtam volna csinálni. - Átvette a papírlapot, gondosan összehajtogatta. - Mac! - kiáltott fel. - Úgy hallottam, hogy egy emberünket lepuffantották.

- Hát nem tudtad, Dick? Szegény Joyt!

- Mi a fene!?

- Bizony. Lejött egy sereg sztrájktörővel. Át akarta hozni őket a mi oldalunkra. Akkor kapta a golyót.

- Szerencsétlen!

- Hamar ment. Talán egy percig sem szenvedett.

Dick felsóhajtott:

- Ez volt a sorsa. Előbb-utóbb meg kellett történnie. Rendeztek temetést?

- Igen, holnap.

- Minden sztrájkoló kivonul?

Mac Londonra nézett.

- Persze - mondta. - Így talán könnyebben megnyerjük magunknak a közvéleményt.

- Joy hogy élvezné ezt! - kiáltott fel Dick. - Csudára tetszene neki a dolog. Be kár, hogy nem láthatja. No, viszlát, mennem kell. - Sarkon fordult, hogy távozzék. Liza felnézett. - Viszlát, cica. Találkozunk még! - mondta Dick. Liza arca ismét kipirult, ajka kissé szétnyílt, és amikor a kilépő Dick mögött összecsapódott a sátorponyva, Liza egy kicsit ott felejtette a szemét.

- Úristen, hogy meg vannak ezek szervezve! - szólt Mac. - Dick kitűnően dolgozik: ha ő nem tud élelmet szerezni, akkor senki.

Jim megkérdezte:

- Mi van azzal a szónoki emelvénnyel?

Mac Londonhoz fordult:

- Elintézted, London?

- Holnap reggel felállítják az emberek. Csak ócska kerítéskarókat tudtunk szerezni, ezért csak nagyon alacsony lesz az emelvény.

- Az nem baj - mondta Mac -, elég, ha csak akkora, hogy mindenki láthassa Joyt. Az éppen elég.

London arcára aggodalom ült ki.

- Mi a fenét mondok én az embereknek? Mert azt mondtad, Mac, nekem kell elmondanom azt a beszédet.

- Éppen eléggé tűzbejössz te addigra - nyugtatta meg Mac. - Mondd meg nekik, hogy az a kis ember értük halt meg. És ha ő tudott harcolni másokért, akkor ők legalább harcoljanak saját magukért.

- Nemigen szónokoltam én még - aggályoskodott London.

- Hát ne is szónokolj. Csak beszélj az emberekhez. Éppen elégszer csináltad. Csak beszélj hozzájuk. Az jobb is, mintha szónokolnál.

- Csak úgy beszéljek? Oké.

Mac most Lizához fordult:

- Hogy van a srác?

Liza elpirult, szorosabbra húzta a takarót a válla körül. Szempillái beárnyékolták az arcát.

- Nagyon jól - suttogta. - Nem sír ez soha.

Lebbent a sátorponyva, belépett a doktor. Gyors, hirtelen mozdulatai csöppet sem illettek szomorú kutyaszeméhez.

- Megyek, megnézem a fiatal Andersont, Mac - mondotta. - Akar velem jönni?

- De mennyire, Doki - felelte Mac, és Londonhoz fordult. - Küldtél őrséget Anderson házához?

- Küldtem. Nem akartak menni, de odaparancsoltam őket.

- Rendben van. Gyerünk, Doki. Te is gyere, Jim, ha tudsz.

- Kutyabajom - mondta Jim.

Bűnön hosszan nézett Jim arcába.

- Ágyban volna magának a helye - mondotta.

- Nem merem itt hagyni - kuncogott Mac. - Ha csak egy percre egyedül hagyom, már zűrt csinál. Viszlát, London.

Sűrű sötétség borult a tájra. A hatalmas felhő egészen szétterült az égen, a csillagok eltűntek mind egy szálig. A tábort fojtott csend ülte meg. Csak itt-ott égtek kis tábortüzek, halkan beszélgető csoportok üldögéltek körülöttük. Mozdulatlan, meleg, párás volt a levegő. Doki, Mac és Jim nagy óvatosan léptek ki a táborból, tapogatózva haladtak a sátrakat körülvevő sötétségben.

- Attól tartok, esni fog - szólt Mac. - Rengeteg bajunk lesz ám az emberekkel, ha megáznak. Az eső jobban megtöri őket, mint a sortűz. Azt hiszem, a legtöbb sátor átereszti a vizet.

- Természetesen - mondta Burton.

A gyümölcsöshöz értek. Nekiindultak az egyik fasornak. Sötét volt, kezüket előrenyújtva haladtak tovább.

- Mi a véleménye, hogy áll most ez a maguk sztrájkja? - kérdezte Burton.

- Nem valami jól. Úgy meg van szervezve ez a völgy, mint a fasiszta Olaszország. Elvágták az élelmiszerutánpótlásunkat. Ha nem tudunk élelmet szerezni, végünk. És ha ma éjjel amúgy istenigazában esni kezd, egymás után szöknek meg tőlünk az emberek. Mert az esőt végképp nem bírják. Fura dolog, Doki: maga nem hisz a mi ügyünkben, de alighanem itt marad velünk akár utolsónak is. Akármi legyek, ha értem magát.

- Én sem értem magamat - mondta csendesen Doki. - Nem hiszek az ügyben, de hiszek az emberekben.

- Hogy érti ezt?

- Nem tudom pontosan. Talán abban hiszek, hogy az emberek: emberek, nem pedig állatok. Bár... ha éhes, beteg, koszos kutyákat találnék egy ólban, és segíteni tudnék rajtuk, hát segítenék. Nem az ő hibájuk, hogy olyanok, amilyenek. Nem mondhatom ilyenkor, hogy “Azért olyanok ezek a kutyák, mert nincs bennük semmi ambíció. Nem takarékoskodnak a csontokkal. Hiába minden, a kutyák már csak ilyenek.” Nem! Hanem fogom magam, megmosdatom és megetetem azokat a kutyákat. Hát így vagyok én ezzel. Van egy kis gyakorlatom benne, hogy segítsek az embereken, és amikor olyan emberekre bukkanok, akik megsegítésre szorulnak, hát segítek rajtuk. Nem sokat gondolkozom rajta. Ha a festő talál egy darab vásznat, és megvannak hozzá a színei, hát nekiáll, és megfesti azt a vásznat. Nem sokat töri a fejét, hogy miért csinálja.

- Értem, értem. Mondhatnám azt, hogy hideg, érzéketlen magatartás ez: kívül maradni s csak úgy lenézni az emberekre, sohasem elvegyülni közéjük; de mondhatnám azt is, Doki, hogy csodálatraméltóan szép és tiszta magatartás.

- Majd elfelejtettem, Mac, hogy kifogyott a fertőtlenítőszerem. Ha nem szerez karbolt, nem lesz többé része abban a jó szagban.

- Majd utánanézek - mondta Mac.

Mintegy száz méterrel odább sárga fény pislákolt.

- Nem Anderson háza az ott? - kérdezte Jim.

- De igen. Hamarosan találkoznunk kell egy őrrel.

Mentek tovább a fény irányába, de senki sem állította meg őket. Elérkeztek a kertkapuhoz, de még mindig nem találkoztak egy lélekkel sem.

- Az isten verje meg - szólt Mac -, hol lehetnek azok az emberek, akiket London ideküldött? Maga menjen előre, Doki, mi majd megkeressük az őröket.

Burton továbbment a kerti úton, és bement a konyhába, ahol a lámpa égett. Mac és Jim pedig benéztek az istállóba; ott találták az embereket, cigarettázva hevertek az alacsony szénarakáson. A falra akasztott kampón petróleumlámpa égett, sárgás fényt vetett az üresen álló rekeszsorra és a nagy halom ládába rakott almára - Anderson elszállításra váró termésére.

Mac csak úgy fortyogott dühében, de tüstént erőt vett magán, s csendes, barátságos hangon szólalt meg:

- Ide hallgassatok, emberek! Ennek a fele se tréfa. Tudomásunkra jutott, hogy azok az átkozott “éberek” bosszút akarnak állni Andersonon, amiért ide engedett bennünket a birtokára. Ha Anderson nem engedett volna ide bennünket, most összevissza kódoroghatnánk, mint a kivert kutyák. Anderson rendes ember. Nem szabad engednünk, hogy valami bántódása essék.

- De mikor senki sem jár erre! - erősködött az egyik őr. - Az isten szerelmére, nem kóvá-lyoghatunk egész éjjel odakint, amikor egész délután sztrájkőrségen voltunk.

- Hát akkor csak heverésszetek tovább! - kiáltott fel haragosan Mac. - Hadd támadják meg a tanyát! De akkor aztán Anderson kirúg bennünket, és hol a fenében fogunk táborozni?!

- Hát odalenn a folyónál.

- Azt csak te gondolod! Úgy átpenderítenének a megyehatáron, hogy a lábad se érné a földet!

Az egyik ember lassan feltápászkodott.

- Igaza van neki - szólt a többihez. - Gyerünk ki innét. Az öreglány is velem van a táborban. Nem akarom, hogy baja essék.

- No hát, akkor helyezkedjetek el a ház körül - javasolta Mac - és ne engedjetek keresztül egy lelket se. Tudjátok, mit csináltak Anderson fiával: Al falatozóját felgyújtották, őt magát pedig agyba-főbe verték.

- Pedig milyen jó gulyást főzött! - mondta az egyik őr. Fáradtan felkászolódtak. Amikor mindnyájan kiértek a szabadba, Mac visszafordult, és eloltotta a lámpást.

- Az “éberek” szívesen lőnek lámpába - magyarázta. - Szeretik az ilyen bátor cselekedeteket. Andersonnak is megmondjuk majd, függönyözze el az ablakait.

Az őrök elvonultak a sötétbe.

- Gondolod, Mac, hogy most majd valóban őrt állnak? - kérdezte Jim.

- Bár úgy gondolnám! Azt hiszem, tíz perc múlva megint odabent lesznek az istállóban. A hadseregben főbe is lőhetik azt, aki őrségen elalszik. Mi legfeljebb összeszidhatjuk az ilyet. Úristen, egészen beteggé tesz a tehetetlenség! Csak fegyverünk volna! Csak legalább büntethetnénk néha, hogy egy kis fegyelmet tudjunk tartani!

Az őrök lépteinek zaja beleveszett a sötétségbe.

- Majd még egyszer felriasztom őket, mielőtt visszamegyünk - mondta Mac.

Felmentek a tornácra, kopogtattak a konyhaajtón. Kutyák morgása-vakkantása volt a válasz. Mac és Jim hallotta, mint ugrándoznak odabenn a vizslák, mint csitítja őket Anderson. Rés nyílt az ajtón.

- Mi vagyunk, Mr. Anderson.

- Jöjjenek be - mondta Anderson kedvetlenül.

Ide-oda táncoltak a vizslák, összevissza csapkodtak a farkukkal, s vinnyogtak örömükben. Mac lehajolt, megveregette mind a kettőt, s megigazította nyakörvüket.

- Odakint kellene hagynia a kutyákat, Mr. Anderson, a házat őrizni - mondta Mac. - Olyan sötét van, hogy az őrök nem látnak semmit, de a kutyák már messziről megszagolnák az idegent.

Al tábori ágyon feküdt, a tűzhely mellett. Sápadt és gyenge volt. Lefogyott: orcáin petyhüdten lógott a hús. A hátán feküdt, egyik karja - a bekötözött - keresztben a mellén. Burton az ágy melletti széken ült.

- Hello, Al - szólt csendesen Mac. - Hogy vagyunk, fiú?

Al szeme felcsillant.

- Oké - mondta. - Eléggé fáj. Azt mondja a Doki, hogy még sokáig kell feküdnöm.

Mac Al épségben maradt keze után nyúlt.

- Ne erősen - hadarta Al. - Egész sor betört borda van azon az oldalamon.

Anderson ott állt Mac mellett. Szeme lángolt.

- Most láthatja - szólt. - Most láthatja, mi lett ebből az egészből. A falatozót felgyújtották, Alt meg összetörték.

- Az isten szerelmére, papa - szólt Al gyenge hangon -, hagyd már abba. Téged Macnek hívnak, ugye?

- Igen.

- Hallgass ide, Mac. Mit gondolsz, felvennének engem a pártba?

- Úgy érted, hogy aktív munkát akarsz végezni?

- Úgy. Mit gondolsz, felvennének?

- Azt hiszem - válaszolta elgondolkozva Mac. - Majd adok egy felvételi kérdőívet. Miért akarsz belépni, Al?

Al széles arca fintorba torzult.

- Sokat gondolkoztam én - mondta Al egyre bólogatva. - Amióta így összevertek, egyebet se tettem. Nem tudom kiverni a fejemből azokat a pofákat - ahogy felgyújtották az én kis vagonomat, és ahogy rám ugrottak, mikor a földön feküdtem. És ahogy az a két rendőr, ott a sarkon, nézett, nézett és meg se mozdult! Egyszerűen nem tudom kiverni a fejemből.

- És ezért akarsz hozzánk csatlakozni, Al?

- Igen, mert harcolni akarok azok ellen - kiáltott fel Al. - Harcolni akarok ellenük egész életemben. Azokhoz akarok tartozni, akik szembenállnak velük.

- De akkor még jobban összevernek, Al. Megmondom neked egész nyíltan. Kiverik belőled a szuszt.

- De akkor már fütyülök rá, mert harcban kapom az ütéseket. Érted? De most! Hiszen csak egy kis falatozó tulajdonosa voltam, és néha megvendégeltem egy-egy szerencsétlen, ágrólszakadt fickót...

Elcsuklott a hangja, patakzott a könnye.

Dr. Burton megsimogatta Al arcát.

- Ne beszéljen, Al. Fárasztja a beszéd.

- Majd gondom lesz rá, hogy kapjál egy kérdőívet -, szólt Mac, majd így folytatta: - Fura dolog. A rendőrök gumibotja egymás után veri át az embereket a mi oldalunkra. Valahányszor a zsaruk félholtra vernek egy csomó embert, csak úgy özönlenek hozzánk a felvételi kérelmek. Van Los Angelesben a Vörösellenes Osztagban egy zsaru, az több tagot toboroz a pártnak, mint akárhány szervezőnk. És azoknak a barmoknak az ellentáborban nincs elég eszük, hogy ezt megértsék. Oké, Al. Megkapod azt a kérdőívet. Nem tudom, elfogadják-e a jelentkezésedet. Ha rajtam múlik, akkor biztosan. - Megveregette Al ép karját. - Remélem, felvesznek. Rendes ember vagy, Al. Ne hibáztass engem a falatozód miatt.

- Nem hibáztatlak, Mac. Tudom én, kit kell hibáztatnom.

- Pihenjen, Al - szólt Burton. - Pihenjen csak; szüksége van rá.

Anderson tett-vett a szobában. A kutyák szüntelenül a sarkában voltak, májszínű orrukat hozzádörgölve szaglászták; merev farkukat ide-oda csapdosták, mint valami ostort.

- Remélem, most meg vannak elégedve - mondta egészen lesújtva az öregember. - Mindenemet tönkreteszik. Még Alt is elveszik tőlem. Remélem, örülnek neki.

- Ne nyugtalankodjék, Mr. Anderson - szólt közbe Jim. - Őrséget állítottunk a háza köré. Maga az egyedüli ember az egész völgyben, akinek leszüretelték a termését.

- Mikor akarja elszállítani az almáját? - kérdezte Mac.

- Holnapután.

- Akar őrséget a teherautókra?

- Hát, nem tudom - aggályoskodott Anderson.

- Jobb lesz, ha őrséget küldünk magának - szólt Mac -, hátha ki akarja borítani valaki azt a sok szép gyümölcsöt. No, akkor mi most elmegyünk. Jó éjszakát, Mr. Anderson. Jóccakát, Al. Egy bizonyos szempontból örülök, hogy ez történt veled.

Al mosolygott:

- Jóccakát, fiúk. Ne felejtsd el a kérdőívet, Mac.

- Nem felejtem el. Eressze le a függönyt, Mr. Anderson. Nem hiszem ugyan, hogy belőnének az ablakon, de megtehetik éppen, hiszen megtették máskor is, ha itt még nem is.

Tüstént becsukódott mögöttük az ajtó. Az ablakból a földre szűrődő fény fokozatosan zsugorodott össze, amikor Anderson leeresztette a függönyt. Mac elbotorkált a kertajtóig, megvárta a többieket, majd becsukta utánuk az ajtót.

- Várjatok itt egy percig - szólt. - Megnézem, mit csinálnak az őrök.

Azzal eltűnt a sötétben,

Jim meg ott maradt az orvossal.

- Jó lesz vigyázni a vállára - tanácsolta Burton. - Még baj lehet belőle.

- Fütyülök rá, Doki. Valósággal örülök neki.

- Igen, ismerem ezt.

- Micsodát?

- Van valami a maga tekintetében, Jim... Valami vallásos rajongásféle. Láttam én ezt már maguknál.

- Egyáltalán nem vallásos - fortyant fel Jim. - Nincs szükségem semmiféle vallásra.

- Igen, tudom. Ne bosszankodjék, Jim. Ne tévessze meg az én kifejezésmódom. Maga szép életet él, akármilyen elnevezéssel is illeti.

- Boldog vagyok, Doki - mondotta Jim. - Először életemben. Csordultig tele a szívem.

- Tudom. Ne hagyja elapadni ezt az érzést. A mennyország látomása ez.

- Nem hiszek a mennyországban. És nem hiszek a vallásban.

- Jó, nem vitatkozom. Nem irigylem magát annyira, Jim, amennyire irigyelhetném, mert néha magam is éppen olyan nagyon szeretem az embereket, mint maga, ha nem is ugyanolyan módon.

- Magát is elfogja ez az érzés, Doki? Valahogy... mintha szakadatlanul masíroznának a szívében a csapatok... maga meg körülölelné őket.

- Igen, így valahogy. Különösen, amikor valami ostobaságot követtek el az emberek, amikor valaki valami hibát csinált, s meg kell halnia miatta. Igen, engem is elfog ez az érzés, Jim... méghozzá elég gyakran.

Mac kiáltását hallották:

- Hol vagytok? Irtózatosan sötét van itt.

- Itt vagyunk.

Találkoztak, s aztán hárman együtt megindultak a gyümölcsösben, a feketén meredező fák alatt.

- Hát nem voltak az istállóban az őrök - mondta Mac. - Odakint cirkáltak. Talán most már nem hagynak cserben.

Közelgő teherautó dübörgése hallatszott, messze az úton.

- Sajnálom Andersont - szólt csendesen Burton. - Minden, amit tisztel, minden amitől fél: ellene fordul. Kíváncsi vagyok, mit fog csinálni. Mert, hogy innen elkergetik, az biztos.

- Nem tehetünk róla, Doki - szólt nyersen Mac. - Véletlenül éppen ő az, akit fel kell áldozni a többiért. Valakinek meg kell sebesülnie, ha ki akarjuk harcolni a szabadulást. Egyetlen ember érzelmein nem sokat töprenghetünk. Szükségszerű az ilyesmi. Doki.

- Nem vontam én kétségbe sem a maga indítékainak, sem a céljainak helyességét. Egyszerűen csak sajnáltam azt a szegény öregembert. Oda az önbecsülése. Nagy keserűséget érezhet. Nem gondolja, Mac?

- Nincs időm rá, hogy egyetlenegy ember érzéseivel foglalkozzam - mondta mogorván Mac. - Nekem az emberek tömegeivel kell foglalkoznom.

- Más volt a helyzet azzal az emberkével, akit agyonlőttek - folytatta tűnődését az orvos. - Annak egyenesen jólesett, amit csinált. Nem is akarta volna, hogy másképpen alakuljanak a dolgok.

- Vigyázzon, Doki, a végén még megszakad a szívem - mondta ingerülten Mac. - Ne gabalyodjék bele a sok érzelgős ostobaságba. Arról van szó, hogy el kell érnünk egy kitűzött célt, mégpedig egy valóságos, konkrét célt, amelynek semmi köze sincs önbecsülés elvesztéséhez, meg más efféléhez. Ez a cél pedig az, hogy az emberek mindig jóllakjanak. Konkrét cél ez, amelynek semmi köze sincs a maga fellengzős gondolataihoz. Hogy van az az öregember, akinek eltört a csípőcsontja?

- Jó, tereljük hát másra a beszédet. Olyan szemtelen már az öreg, mint a poloska. Eleinte sokat foglalkoztak vele, s akkor egy ideig nagyon gőgösen viselkedett; most meg haragszik, amiért nem látogatják őt az emberek, hogy a mondókáját hallgassák.

- Reggel meglátogatom - szólt Jim. - Egész kedves öreg fickó.

Mac felkiáltott:

- Hallgassatok csak! Nem állt meg az a teherautó?

- De, én is úgy hallottam. Mintha éppen a tábornál állt volna meg.

- Hát ez meg mi? Gyerünk, siessünk! Vigyázzatok, neki ne menjetek valami fának.

Alig haladtak egypár lépést, amikor felzúgott a motor, kattogott a sebességváltó, s a teherautó ismét útnak indult. Dübörgése a távolba halkult, s végül összeolvadt a csenddel.

- Remélem, nincs semmi baj - mondotta Mac.

Elhagyták a gyümölcsöst, átmentek a tisztáson. London sátrában még mindig égett a lámpa, s a közelben sürögtek-forogtak az emberek. Mac odarohant, felcsapta a sátorponyvát és belépett. Hosszúkás, hevenyészett fenyő-faláda feküdt a földön. London egy ládán ült, s mogorván meredt a jövevényekre. Menye a derékaljon gubbasztott, London fekete hajú, halvány arcú fia pedig ott ült felesége mellett, és egyre csak simogatta az asszony haját. London a fenyőfaláda felé bökött a hüvelykujjával.

- Hát ezzel meg mi a fenét csináljak? - kérdezte. - Halálra rémült tőle az a szegény nő. Itt nem tarthatom.

- Joy? - kérdezte Mac.

- Igen. Most hozták.

Mac az állát simogatta, töprengve tanulmányozta a koporsót.

- Kitehetjük a sátor elé. Vagy pedig aludjanak ma a fiatalok a kórház-sátorban, és akkor itt hagyjuk a koporsót, ha ugyan te nem félsz tőle, London.

- Nekem ugyan mindegy - tiltakozott London. - Ez is csak egy szimpla hulla. Láttam én már ilyet éppen elégszer.

- Hát akkor hagyjuk itt. Jim meg én maradunk vele. A barátunk volt.

A Mac mögött álló Burton halkan kuncogott. Mac elpirult és hirtelen hátrafordult.

- Maga persze most diadalt ül, mi, Doki? Mit akar?! Jól ismertem ezt a kis embert.

- Nem szóltam én egy szót sem - szabadkozott Burton.

London halkan mondott valamit Lizának, meg a fekete hajú fiatalembernek, mire mindketten távoztak a sátorból. Liza szorosan húzta a pokrócot a válla meg a csecsemője köré.

Mac leült a téglalap alakú láda egyik végéhez, s végighúzta mutatóujját a fán. A felszínen holmi kis folyócskák módjára kanyarogtak a durva fenyőfaszemcsék. Jim Mac háta mögött bámulta a koporsót, melyet a sátorban idegesen matató London tekintete következetesen került.

- Finom kis árut ad ez a megye - jegyezte meg Mac.

- Ingyen mi jobbat várhat az ember? - kérdezte London.

- Hát ami engem illet - válaszolta Mac -, én már csak inkább egy kis máglyát kívánok magamnak, hogy megszabaduljon tőlem a világ, s ne heverésszem feleslegesen odalenn.

Felállt, kezeslábasának zsebében kotorászott, s hatalmas bicskát húzott elő. Az egyik penge végén csavarhúzó volt. Beleillesztette a koporsófedél egyik srófjába, és egyet csavarintott rajta.

- Minek akarod kinyitni? - kiáltott fel London. - Mire jó az? Hagyd békén.

- Látni akarom - szólt Mac.

- Minek? Hiszen halott, már csak egy sárdarab.

A doktor csendesen megjegyezte:

- Néha azt hiszem, hogy maguk realisták a legérzelmesebb emberek a világon.

Mac felhördült, a csavarhúzót letette a földre.

- Ha azt gondolja, hogy holmi érzelmekről van szó, akkor maga nem normális, Doki. Azt akarom megnézni, megmutassuk-e holnap az embereknek. Valami injekciót kell kapniuk, hiszen olyanok már, mint a két lábon járó hullák.

- Színházat játszik egy holttesttel, mi? - mondta Burton.

- Minden eszközt fel kell használnunk, Doki - szólt komolyan Jim. - Minden fegyvert igénybe kell vennünk.

Mac méltánylón pillantott fel Jimre.

- Erről van szó. Így van. Ha Joynak még a halála után is alkalma nyílik munkára, hát dolgoznia kell. Ebben a kompániában nincs szó személyes érzelmekről. Nem is lehet. Sem jóizlésről. Ezt ne felejtse el.

London most csendben figyelt, hatalmas fejét lassan ingatta előre-hátra.

- Igazatok van - helyeselt. - Itt van például Dakin. Az a rohadt teherautója teljesen elvette az eszét. Úgy hallom, holnap kerül tárgyalásra, hatóság elleni erőszak miatt.

Mac gyorsan kicsavarta a srófokat, és sorba rakta a földön. A koporsófedél egészen leragadt. Mac addig rugdosta a sarkával, amíg végre engedett.

Joy most még apróbbnak látszott, és kínosan tisztának. Tiszta kék ing volt rajta, meg olajfoltos, kék kezeslábasa. Karja mereven feküdt keresztben a mellén.

- Csak egy formaldehid-injekciót kapott - szólt Mac.

Joy arcán kiütközött a szakálla - szürke, viaszszerű bőrén igen sötétnek látszott. Arca nyugodt volt és pihent. Eltűnt róla a mardosó keserűség.

- Milyen nyugodtnak látszik - jegyezte meg Jim.

- Igen - mondotta Mac. - Nem is lenne jó megmutatni. Olyan kényelmesen fekszik itt, hogy az emberek a legszívesebben azonnal mellé feküdnének, ha látnák.

Odajött a doktor is, egy pillantást vetett a halottra, aztán odébb ment, s leült egy ládára. Nagy, szomorú szemét Macre függesztette. Mac Joyt bámulta.

- Olyan rendes emberke volt - mondta. - Nem akart az magának semmit. Nem volt valami okos ember, de azt tudta, hogy valami nincs rendjén a világgal. Nem tudta felfogni, miért kell szemétdombra hajítani az élelmiszert és hagyni megrohadni, amikor oly sok ember éhezik. Ezt sosem tudta megérteni, szegény ostoba kis jószág. Valahogy az motoszkált a fejében, hogy ő is segíthet megszüntetni ezeket az állapotokat. Vajon mennyire segített valójában? Nagyon nehéz megmondani. Talán semmit, de talán nagyon sokat. Nem tudni.

Most már reszketett a hangja. Burton továbbra is merőn nézte Mac arcát, és különös - félig cinikus, félig jóságos - mosolyra húzódott a szája.

- Joy nem félt semmitől - szólt közbe Jim.

Mac a helyére illesztette a koporsó fedelét.

- Nem is tudom - mondotta -, miért nevezzük őt “szegény kis ember”-nek. Nem volt “szegény”. Túlnőtt önmagán. Nem tudta, nem is törődött vele. De valami eksztázis lángolt benne mindig, még akkor is, amikor verték. És igaza van Jimnek: Joy nem félt.

Mac felvette a földről az egyik srófot, a helyére illesztette, és becsavarta a késével.

- Ez egészen olyan volt, mint valami szónoklat - szólalt meg London. - Talán mégis jobb lesz, ha te mondod el azt a beszédet. Én nem tudok beszélni. De a tied, az szép beszéd volt. Olyan szépen hangzott!

Mac bűntudatosan tekintett fel, kereste London arcán a gúnyt, de nem találta.

- Nem volt ez beszéd - mondta csendesen. - Azt hiszem, lehetett volna éppen, de nem volt az. Csak olyan volt, mintha elmondtam volna egy embernek, hogy nem élt hiába.

- Miért nem te mondod holnap a beszédet? Te tudsz beszélni.

- Szó sem lehet róla. Te vagy a góré. Haragudnának az emberek, ha én pofáznék. Azt várják, hogy te beszélj.

- Jó, de hát mit mondjak?

Mac egymás után erősítette be a csavarokat.

- Mondd el nekik a szokásos dolgokat. Mondd el nekik, hogy Joy értük halt meg. Mondd el nekik, hogy rajtuk akart segíteni, s ezt hálálják meg azzal, hogy összetartanak és segítenek saját magukon. Érted?

- Értem.

Mac felegyenesedett, s a koporsófedél szemcsés fáját mustrálgatta.

- Remélem, holnap majd igyekeznek feltartóztatni a menetünket - mondta. - Remélem, összeakadunk annak a rohadt éberségi bizottságnak egy-két tagjával. Úristen, de nagyon szeretném, ha megpróbálnának feltartóztatni bennünket, miközben átvonulunk a városon!

- Igen... Értem - mondotta London.

Jim szeme szikrázott.

- Én is remélem - visszhangozta.

- Harcos kedvükben lesznek az embereink - folytatta Mac. - Csak úgy forr majd bennük az indulat. Törni-zúzni akarnak majd. Az “ébereknek” pedig nincs valami sok sütnivalójuk; remélem, hogy megbolondulnak, és valami botrányt kezdeményeznek majd.

Burton törődötten kelt fel a ládáról, odament Machez és gyengéden megérintette a vállát.

- Mac - mondta -, sosem tapasztaltam még a ridegségnek és egy német háziasszony érzelgős-ségének, a tisztánlátásnak és a rózsaszín-szemüveges optimizmusnak olyan cifra vegyülékét, mint amilyen magában keveredett össze. Csak azt nem tudom, hogyan tud egymaga, egyszerre ennyiféle ember lenni.

- Marhaság - mondta Mac.

Az orvos ásított.

- Jó. Ebben maradunk. Én lefekszem. Tudják, hol találnak meg, ha szükség van rám. De remélem, nem lesz szükség.

Mac hirtelen felpillantott a sátor mennyezetére. Lusta, kövér esőcseppek potyogtak a ponyva tetejére. Egy, kettő, három - aztán tíz, tizenkettő koppant lágy dobszóval a sátortetőn. Mac felsóhajtott:

- Úgy reméltem, hogy nem fog esni! Reggelre olyanok lesznek az emberek, mint az ázott ürgék. Nem marad bennük több kurázsi, mint egy tengeri malacban.

- Én akkor is lefekszem - mondta a doktor. Kiment a sátorból, összecsapódott mögötte a ponyva.

Mac nehézkesen ült le a koporsóra. Meggyorsult az esőcseppek dobolása. Odakint szólongatni kezdték egymást az emberek, de az eső most már a hangokat is elmosta.

- Azt hiszem, egyetlenegy sátor sincs a táborban, amely ne ázna be - szólt Mac. - Uramisten, miért kell valaminek mindig közbejönnie? Miért kell mindig, de mindig a rövidebbet húznunk.

Jim óvatosan leült Mac mellé a hosszú ládára.

- Sose törődj vele, Mac. Sokszor van az úgy, hogy minél szerencsétlenebb az ember, annál keményebben harcol. Én is így voltam, Mac, amikor haldoklott az anyám, s még csak egy szót sem volt hajlandó szólni hozzám. Olyan szerencsétlennek éreztem magam akkor, hogy szembeszálltam volna ezer ördöggel is. Ne nyugtalankodjál.

- A tanítvány oktatja a mestert, mi? - csattant fel Mac. - Ha még sokszor fordítod ellenem a saját fegyvereimet, megharagszom. Eridj, feküdj le Liza matracára. Végre is megsebesült a karod! Most már biztosan fáj is.

- Hát, ami azt illeti, bizony tüzel.

- Hát akkor feküdj le, és próbálj aludni egyet.

Jim először szabadkozni próbált, de aztán mégis odament a földretett derékaljra és elnyújtózott rajta. Egész karjában, de még a mellében is érezte a seb lüktetését. Hallotta a mind jobban zuhogó eső zaját: az eső már ostorként vágott végig a sátorponyván. Nagy cseppek estek be, és amikor a sátor mennyezetének a közepe is beázott, a súlyos cseppek szétloccsantak a koporsón.

Mac most a koporsó mellett ült. Fejét karjára hajtotta. London éber hiúz-szemei pedig egyre csak a lámpára meredtek. A táboron ismét csend ült, szüntelenül zuhogott az eső, de szellő se rebbent. Jim csakhamar lázas álomba merült. Múltak az órák, s az eső egyre csak ömlött. A sátorpóznán függő lámpa világa meg egyre sárgult. Még egy ideig sercegett a kék láng, azután kialudt.

12

Amikor Jim felébredt, úgy érezte, mintha valami ládában aludt volna. Féloldalát kalodába zárta a fájdalmas merevség. Felnyitotta a szemét, körülnézett a sátorban. Szürkén, kedvetlenül érkezett el a hajnal. A koporsó ott volt a helyén, Mac és London azonban már nem. Jim kopácsolást hallott - bizonyára az verte fel álmából is -: odakint kalapáltak-ácsoltak az emberek. Jim egy ideig mozdulatlanul feküdt, úgy tekingetett körül a sátorban, de végül is megpróbált felülni. A fájdalomkaloda azonban nem engedte. Oldalára fordult, feltérdelt, majd felállt, közben meggörnyesztette a fájós vállát, hogy meg ne húzódjék.

Csapódott a sátorponyva, Mac lépett be. Kék pamutszövet-zubbonyán csillogott a nedvesség.

- Szervusz, Jim. Aludtál? Hogy van a karod?

- Nagyon merev. Esik még?

- Szitál szüntelen. Doki mindjárt itt lesz, megnézi a válladat. Úristen, milyen nedves odakint minden. Mihelyt elkezdenek egy kicsit járkálni az emberek, csupa locspocs az egész tábor.

- Mi ez a kopácsolás?

- Az emelvényt ácsoljuk, Joy koporsójának. Még egy ócska zászlót is kerítettünk, azzal takarjuk majd le a koporsót.

Piszkos kis rongygöngyöleget mutatott fel, aztán ki-kiterítette: kopott, foltos amerikai zászló volt. Gondosan befedte vele a koporsót.

- Nem, nem így - mondta. - Azt hiszem, ez így nem jó. A csillagoknak a szíve fölé kell kerülniük, így, ugye?

- De koszos ez a zászló - mondotta Jim.

- Tudom, mégis jó hatása lesz. A Dokinak most már minden pillanatban itt kell lennie.

- Pokolian éhes vagyok.

- Mindenki az. Reggelire üres zabkása lesz, se cukor, se tej - csak zab.

- Még ezt is jólesik hallanom. Mintha ma nem lennél olyan rossz hangulatban, Mac.

- Én? Mert az emberek nincsenek úgy összetörve, mint gondoltam. Az asszonyok ugyan rettenetesen nyavalyognak, de a férfiak a körülményekhez képest elég jól tartják magukat.

Nagy sebbel-lobbal futott be a doktor.

- Hogy van a karja, Jim?

- Meglehetősen fáj.

- Üljön csak le oda. Friss kötést kap.

Jim leült egy ládára, nekidurálta magát, hogy jól bírja a várható fájdalmat, de az orvos ügyesen dolgozott: úgy távolította el a régi kötést, és alkalmazta az újat, hogy Jimnek nem is fájt.

- Az öreg Dan egészen oda van - mondta közben. - Attól fél, hogy nem mehet el a temetésre. Azt mondja, ő robbantotta ki ezt a sztrájkot, most pedig egyszerre mindenki megfeledkezik róla.

- Gondolja, Doki - kérdezte Mac -, hogy felrakhatnánk az öreget egy teherautóra, és magunkkal vihetnénk? Csuda jó propaganda lenne.

- Meg lehetne csinálni, Mac, de borzasztó fájdalmat okoznának a betegnek; és sokkos szövődmények léphetnek fel. Dan már öreg. Nyugalom Jim, mindjárt készen vagyok. De van egy ötletem. Azt mondjuk az öregúrnak, hogy elvisszük, s mihelyt megemeljük egy kicsit, biztosan könyörögni fog, hogy hagyjuk itt. Á, csak a sértett hiúság dolgozik benne. Úgy érzi, hogy Joy ellopta tőle a főszerepet.

Burton gyengéden megveregette a kész kötést.

- Megvan, Jim. Hogy érzi magát most?

Jim óvatosan megmozdította a vállát.

- Jobban. Nem vitás, hogy sokkal jobban.

Mac így szólt:

- Látogasd meg az öregurat reggeli után, Jim. A te barátod.

- Jó.

- Kicsit dilis az öreg - magyarázta Burton Jimnek. - Szőrmentén bánjon vele. Egy kicsit az agyára ment a sok izgalom.

- Jó, jó, majd csak elboldogulok vele - mondotta Jim, és felállt. - Ó, hát igazán sokkal jobban érzem magam.

- Együnk egy kis kukoricamálét - szólt Mac. - Idejében kell kezdenünk a temetést, hogy egy kissé akadályozzuk a városban a déli forgalmat, ha lehet.

- Nagy emberbarát maga! - hördült fel a doktor. - Úristen, Mac, hogy micsoda gonosz egy alak maga! Ha én parancsolnék az ellentáborban, kiemelném magát innen és agyonlőném.

- Egy szép napon úgyis megteszik - mondotta Mac. - A többi figurát már úgyis mind kipróbálták rajtam.

Egyenként mentek ki a sátorból. Odakint a zuhogó vízcseppecskék elárasztották a levegőt; szürkén, párásan szitált az eső. Szürke fátyolszövet-függöny burkolta homályba a gyümölcsfákat. Jim végigtekintett az átázott sátrak során. A tábor utcáit már sártengerré dagasztotta a járó-kelő emberek lába - s az emberek szakadatlanul jöttek-mentek, mert nem volt egy talpalatnyi száraz hely sem, ahová leülhettek volna. Az utcák végében, az árnyékszékek előtt hosszú sorok álltak.

Burton, Mac és Jim megindultak a tűzhelyek felé. Nedves fa sűrű kék füstje szállt fel a kéményekből. Hatalmas üstökben főtt a tűzhelyeken a kukoricamálé, amelyet hosszú rudakkal kavargattak a szakácsok. Jim érezte, mint csap a nyakába a szemetelő eső. Szorosabbra húzta a zubbonyát, begombolta a felső gombját.

- Meg kellene fürödnöm - mondotta.

- Fürödj meg lavórban. Más itt nincs. Nesze, elhoztam a csajkádat.

Beálltak a tűzhelynél várakozó sor végére. A szakácsok kukoricamáléval töltötték meg a libasorban elvonulok csajkáját. Jim kimert magának egy kicsit a falapátkájával, s addig fújta, amíg ki nem hűlt.

- Jóízű - mondotta. - Olyan éhes vagyok, mint a farkas.

- Csodálkoznék is, ha nem volnál. London felügyel az emelvényépítésre. Gyere, menjünk oda mi is.

Átcaplattak a sártengeren, igyekezve elkerülni a még össze nem járt helyeket. Az újonnan ácsolt emelvény a tűzhelyek mögött állott: ócska kerítéscölöpökből és csatornapallókból ácsolt kis dobogó volt. Talán egy méternyire emelkedett a föld színe fölé. London éppen a karfát szögezte fel.

- Hello - köszöntött rájuk. - Milyen volt a reggeli?

- Ma még a sült salak is ízlett volna - mondotta Mac. - Több élelmünk nincs is, igaz-e?

- Nincs bizony. Ha ezt megettük, vége.

- Dick talán ma több szerencsével jár - szólt Jim. - Miért nem engeded, Mac, hogy elmenjek élelmet szerezni? Úgysem csinálok semmit.

- Itt maradsz - szólt rá Mac. - Figyelj csak ide, London. Ezt a fiút kipécézték! Már kétszer is megpróbálták kikészíteni; most meg mindenáron el akar menni és egyedül kódorogni.

- Ne légy már olyan hülye! - intette London Jimet. - Felültetünk a teherautóra, a koporsó mellé. Nem gyalogolhatsz a sebesüléseddel. Ülj csak fel szépen a teherautóra.

- De a fene egye meg... - kezdte rá Jim.

London fenyegetőn nézett rá.

- Ne szemtelenkedj velem - mondotta. - Én vagyok itt a főnök. Ha majd te leszel a fejes, te mondod meg nekem, mit csináljak. Most még fordítva van.

Jim szemében fellángolt a lázadás tüze. Gyorsan Macre pillantott, látta, hogy barátja mosolyogva várja a választ.

- Jó - mondta Jim. - Azt csinálom, amit mondasz.

- Más feladatom van a számodra, Jim! - szólt Mac. - Majd mondd meg te is, London, mit gondolsz felőle. Mi lenne, ha Jim járkálna egy kicsit a táborban, s beszélgetne az emberekkel? Kipuhatolná, hogymint gondolkoznak? Meg kellene tudnunk, hol a határ, ameddig elmehetünk. Azt hiszem, Jim előtt megnyílna az emberek szíve.

- Mit akarsz megtudni? - kérdezte London.

- Hát azt, hogy mi a véleményük most a sztrájkról?

- Jó, én egyetértek - mondotta London.

- Eridj, látogasd meg az öreg Dant - fordult Mac Jimhez. - Azután beszélj egy csomó emberrel, kis csoportokban. Ne igyekezz rávenni őket semmire. Csak bólints rá mindenre, amíg aztán meg nem tudod, hogy voltaképpen hogy-mint gondolkoznak. Vállalod, Jim?

- Persze. Hol fekszik az öreg Dan?

- Nézd csak. Látod a második sorban azt a sátrat, amelyik valamivel fehérebb a többinél? Az a Doki kórház-sátra. Biztosan ott fekszik az öreg.

- Benézek hozzá - mondotta Jim. A maradék kukoricamálét is összekaparta fapálcikájával és megette. Megállt az egyik vizeshordónál, vizet mert a csajkájába, kimosta az edényt, s amikor elhaladt a sátra mellett, behajította. A sátorban egy kis mozgás támadt. Jim térdre ereszkedett, bemászott. Liza volt ott az ő sátrukban. Éppen befejezte a szoptatást, sietve befedte a mellét.

- Hello - szólt Jim.

Liza elpirult.

- Hello - mondta alig hallhatóan.

- Úgy volt, hogy a kórház-sátorban alszik, nem?

- Igen, de ott férfiak voltak.

- Remélem, nem ázott meg itt az éjjel.

Liza gondosan megigazította a vállkendőjét.

- Nem, nem ázott be a sátor.

- Miért van úgy megijedve? - kérdezte Jim. - Nem bántom én magát. Hiszen egyszer már segítettünk magán, Mac meg én.

- Tudom. Éppen ez az.

- Hogyhogy?

Liza arca majdnem egészen beleveszett a kendőbe.

- Maga látott engem... meztelenül - mondta halkan.

Jim elnevette magát, de aztán észbekapott.

- Hát az igazán nem jelent semmit - mondta. - Ne legyenek rossz érzései emiatt. Segítenünk kellett magán.

- Tudom. - Egy pillanatra Jimre emelte tekintetét. - Csak hát olyan furcsa érzés.

- Sose törődjön vele - mondta Jim. - Hogy van a gyerek?

- Jól.

- Hogy megy a szoptatás?

- Jól. - Liza egészen elvörösödött. Aztán kibökte: - Szeretek szoptatni.

- Az természetes.

- Szeretek szoptatni, mert... olyan jó. - Kendőjébe rejtette arcát. - Ezt nem kellett volna megmondanom magának.

- Miért nem?

- Nem tudom, de... nem kellett volna. Nem illik. Nem gondolja? De nem mondja el senkinek, ugye?

- Nem hát.

Jim elkapta tekintetét az asszonyról és kinézett. Odakint unottan szemetelt az eső. A sátorponyván sorban gyöngyöztek lefelé a cseppek. Jim kibámult a sátorból, mert ösztönösen érezte, hogy az asszony rá akar nézni, de csak akkor meri ráemelni a szemét, ha ő másfele néz.

Liza pillantása bejárta Jim arcát, a világos háttérben sötétlő profilját. Tekintete a kidomborodó vállkötésre esett.

- Mi van a karjával? - kérdezte.

Jim megfordult, és Liza most nem kapta el a szemét.

- Rám lőttek tegnap - mondta Jim.

- Jaj! Fáj?

- Kicsit.

- Csak úgy rálőttek? Valakinek csak úgy eszébe jutott és magára lőtt?

- Sztrájktörőkkel harcoltunk. Valamelyik góré rám lőtt.

- Harcoltak? Maga is?

- Igen.

Liza szeme tágra meredt. Megbűvölten nézett Jim arcába.

- De hát magának nincs puskája.

- Nincs.

Liza felsóhajtott.

- Ki volt az az ember, aki tegnap este bejött a sátrunkba? - kérdezte.

- Az a fiatalember? Dick. Jó barátom.

- Kedves embernek látszik.

- Meghiszem azt - mosolygott Jim -, nagyon kedves ember.

- Csak egy kicsit szemtelen - mondta Liza. - Joey-nak, a férjemnek, nem tetszett a viselkedése. De én kedves embernek találtam.

Jim térdre ereszkedett, hogy kimásszék a sátorból.

- Reggelizett már? - kérdezte Lizától.

- Joey most ment a reggelimért. - Most már bátrabban tekintett Jimre. - Megy a temetésre? - kérdezte.

- Persze.

- Én nem mehetek. Joey azt mondja, nem mehetek.

- Igen, csúnya, nedves idő van. - Jim kimászott a sátorból. - Viszlát, kislány - szólt vissza. - Vigyázzon magára.

- Viszlát - mondta Liza, majd kis szünet után hozzátette: - Nem beszél róla senkinek, ugye?

Jim visszanézett rá.

- Miről? Vagy úgy, a szoptatásról. Nem, nem beszélek róla.

- Tudja - magyarázta Liza -, maga látott engem... úgy; így hát elmondtam magának. Magam sem tudom, miért.

- Én sem tudom. Na, viszlát, kislány.

Felegyenesedett és elment. Kevesen voltak odakint a szitáló párában. A legtöbb sztrájkoló már megette a maga kukoricamáléját, és visszament a sátrába. A tűzhelyek füstje lefele szálldogált. A szitáló esőt kissé ferdén sodorta az enyhe szél. Jim elhaladt London sátra mellett, benézett: tíz-tizenkét ember állta körül a koporsót. Jim már indult volna befelé, de észbekapott, s elsétált a fehér kórház-sátorig. Különös, gyakorlatias rend uralkodott a sátorban: néhány egészségügyi kellék, kötszerek, jódosüvegek, egy nagy üveg só, s egy orvosi táska - mind ott állt glédában, egy nagy ládán.

Az öreg Dan feltámasztva feküdt a tábori ágyon; a földön széles nyakú vizelőedény állt, meg egy régimódi ágytál. Megnőtt és kuszáltabb lett az öreg Dan szakálla, beesettebb az arca. Szeme vadul vágott Jim felé.

- Úgy! - mondta -, hát eljöttél végre. A magadfajta szemtelen fráter, ha megkapja, amit akart, egyszerűen cserben hagyja az embert.

- Hogy érzed magad, Dan? - kérdezte csendesítőleg Jim.

- Hát érdekes az? A doktor, az rendes ember, az egyetlen rendes ember az egész tetves bandában.

Jim egy ládát húzott az ágyhoz, leült.

- Ne dühöngj, Dan. Nézd, én is megkaptam a magamét. Belelőttek a vállamba.

- Úgy kell neked - szólt komoran Dan. - Ti taknyosok, nem tudtok vigyázni magatokra. Csak azt csodálom, hogy nem estek mindjárt holtan össze, amint egy kis szellő ér. - Jim nem válaszolt. - Itt hagytok engem döglődni! - kiáltott fel Dan. - Azt hiszitek, nem emlékszem semmire. Odafenn, azon az almafán, egyebet sem lehetett hallani tőletek, mint “sztrájk, sztrájk!” És erre ki robbantja ki a sztrájkot? Ti? Fenét! Én! Azt hiszitek, én nem tudom? Én robbantottam ki, azzal, hogy eltörtem a csipőcsontomat. És akkor itt hagytok engem, egyedül.

- Tudjuk, Dan. Mindannyian tudjuk.

- Hát akkor miért nincs nekem szavam? Úgy kezeltek, mint valami hülye kis gyereket. - Dühösen hadonászott. Arca összerándult a fájdalomtól. - Az egész kompánia elmegy a temetésre, engem meg itt hagynak! Velem senki se törődik!

- Nem így van, Dan - vetette közbe Jim. - Felteszünk egy teherautóra és elviszünk, mégpedig a menet élén.

Dan eltátotta a száját, kilátszott mind a négy hosszú mókusfoga. Kezei lassan-lassan meg-pihentek az ágyon.

- Igaz lelkedre mondod? - kérdezte. - Teherautón?

- Ezt mondta a főnök. Azt mondta, te vagy az igazi vezető, ott van tehát a helyed.

Dan igen komoran meredt a világba. Száját méltóságteljesre, katonásan-komolyra szorította össze.

- Hát bizony úgy is illik. A főnök csak tudja. - A kezére bámult. Tekintete ellágyult, gyerekessé vált. - Én vezetem majd az embereket - mondta szelíden. - Évszázadok óta ez kell a robotoló kulinak: vezető. Én majd vezetem őket, amíg meg nem látják a világosságot. Egyéb dolguk nem lesz, mint hogy hallgassanak a szavamra. Azt mondom majd nekik: “Ezt meg ezt csináljátok, ti emberek”, s erre ők megcsinálják. Meg azt mondom majd: “Azonnal odamentek, ti lusta disznók!” és istenemre, odamennek, mert én ki nem állhatom a lusta disznókat. Amint beszédre nyitom a számat, máris teljesíteniük kell a parancsomat. - Szeretetteljesen mosolygott: - Szegény, szerencsétlen flótások - mondta. - Soha senki sem mondta meg nekik, mit kell tenniük. Sohasem volt igazi vezetőjük.

- Igaz - helyeselt Jim.

- Hát most majd nagy változások lesznek! - kiáltott fel Dan. - Mondd meg nekik, hogy én mondtam. Mondd meg nekik, hogy éppen most dolgozok ki egy tervet. Még egypár nap, és ott leszek közöttük. Mondd meg nekik, legyenek türelemmel, nemsokára fel tudok kelni, és akkor majd az élükre állok.

- Jó, megmondom nekik - bólintott Jim.

Dr. Burton lépett be a sátorba.

- Jó reggelt, Dan. Hello, Jim. Dan, hol az az ember, akit azzal bíztam meg, hogy vigyázzon magára?

- Kiment - panaszolta Dan. - Kiment, hogy reggelit hozzon nekem. Azóta is hozza.

- Kell az ágytál, Dan?

- Nem kell.

- Beadta az az ember a beöntést?

- Nem adta be.

- Más ápolót kell szereznem magának, Dan.

- Ja igaz, Doki! Azt mondja ez a taknyos kölyök itt, hogy megyek a temetésre, teherautón.

- Bizony, Dan. Ha akar, mehet.

Dan mosolyogva hanyatlott vissza a párnájára.

- Éppen ideje, hogy velem is törődjék valaki - mondotta elégedetten.

Jim felállt a ládáról.

- Viszontlátásra, Dan - mondta. Burton kikísérte. - Bedilizik az öreg, Doki? - kérdezte Jim.

- Nem. Csak hát öreg már. Megrázkódtatás érte. A csontjai sem forrnak össze valami könnyen.

- De milyen bolondokat beszél!

- Az az ember, akit megkértem, hogy vigyázzon Danre, nem látta el a feladatát. Dannek beöntés kell. A székrekedés néha bizony gyengíti az elmét. De Dan nem bolond, csak éppen öreg, Jim. Maga nagyon boldoggá tette őt. Látogassa gyakrabban.

- Gondolja, hogy Dan ki tud menni a temetésre?

- Nem. Megártana neki, ha összevissza rázná a teherautó. Valahogy majd elintézzük ezt is. Hát a maga karja hogy van?

- Egészen meg is feledkeztem róla.

- Az jó. Vigyázzon, hogy hideg ne érje. Nagyon kellemetlen dolog keveredhet belőle, ha nem ügyel rá. No, viszontlátásra. Az emberek nem hajlandók földet lapátolni a pöcegödrökbe. Kifogyott a fertőtlenítőnk. Feltétlenül kell valamilyen fertőtlenítőt szereznünk - akármilyet.

Elsietett. Járás közben még motyogott magában.

Jim körülnézett, hogy kivel beszélgethetne. Akiket csak megpillantott, sátortól sátorig siettek a szitáló esőben. Mély és fekete volt most már az utcákon a latyak. Ott volt a közelben az egyik nagy brigádsátor. Jim odabentről hangokat hallott, s bement. A barnálló félhomályban tíz-tizenkét ember kucorgott a pokrócokon. Amint Jim belépett, elhalt a beszélgetés. Az emberek nézték őt, és várták, mi lesz. Jim a zsebébe nyúlt, elővette a Mactől kapott dohányzacskót.

- Jó reggelt - szólalt meg. Semmi válasz. - Fáj a karom - folytatta Jim. - Nem sodorna nekem valamelyikőtök egy cigarettát?

Az elöl ülők egyike elvette Jimtől a dohányzacskót, és gyorsan megsodorta a cigarettát. Jim átvette, aztán kört írt le a kezével: - Add körbe. Nincs olyan sok dohány ebben a táborban. - Kézről kézre járt a dohányzacskó. Egy rövidre nyírt bajuszú, testes kis ember ezt mondta: - Ülj le az ágyamra, te srác! Nem te vagy az, akit tegnap eltaláltak?

- Az egyik - nevetett Jim. - Nem az, amelyik meghalt, hanem a másik, amelyik meg tudott lógni.

Kacagva méltányolták a tréfát. Keskeny állú, fénylő pofacsontú férfi vetett véget a nevetésnek:

- Miért ma temetik el azt az emberkét? - kérdezte.

- Miért ne temetnék el ma? - válaszolt kérdéssel Jim.

- Hát csak mert mindenkinél három napot szoktak várni.

A testes kis ember füstfelhőt fújt ki a száján:

- Ha egyszer meghalt az ember, akkor halott is marad - mondotta.

- De tegyük fel, hogy nem halt meg - szólt sötéten Keskenyállú. - Tegyük fel, hogy csak olyan állapotban van, mintha meghalt volna. S tegyük fel, hogy akkor élve temetjük el. Nekünk is meg kéne várnunk azt a három napot, mint másnak.

Sima, gúnyos hangon szólalt meg valaki. Jim odanézett: magas férfi volt, fehér- és ránctalan homlokú.

- Nem alszik az - mondta. - Ebben bizonyos lehetsz. Ha tudnád, mit csinál egy olyan temetkezési vállalkozó, biztos volnál benne, hogy az az emberke nincs semmiféle “állapot-ban”.

- De lehetne - erősködött Keskenyállú. - Miért kockáztassunk?

- Hát ha tud aludni, amikor balzsamozó-folyadékkal vannak tele az erei - gúnyolódott Fehérhomlokú -, akkor ugyancsak fene jó alvó.

- Ezt csinálják az emberrel ilyenkor?

- Ezt bizony. Ismertem egy ipsét, aki temetkezési vállalkozónál dolgozott. Olyanokat mesélt, hogy el se hinnétek.

- Inkább el se mondd - szólt Keskenyállú. - Nem sül ki semmi jó az ilyen beszédből.

- Ki volt tulajdonképpen az a kis ember? - kérdezte a testes. - Láttam, amikor megpróbálta a mi oldalunkra állítani a sztrájktörőket, láttam, amint megindult mifelénk, és akkor egyszerre csak: puff! és összerogy.

Jim egy pillanatra az ajkához illesztette meggyújtatlan cigarettáját.

- Én ismertem - mondotta. - Kedves kis ember volt. Olyan munkásvezérféle.

- Úgy látszik - szólt Fehérhomlokú -, jutalmat tűztek ki a munkásvezérek fejére. Nem élnek azok sokáig. Figyeljétek csak azt a csörgőkígyót, Samet. Azt, aki azt mondja magáról, hogy kikötőmunkás. Fogadni mernék, hogy egy fél éven belül kiterítik.

- Hát Londonnal mi lesz? - kérdezte egy fekete fiú. - Gondolod, hogy őt is elintézik, mint Dakint?

- Ugyan! - szólt közbe Keskenyállú. - London tud vigyázni magára. Londonnak helyén van az esze.

- Ha Londonnak helyén van az esze, akkor mi a fenét ücsörgünk itt? - mondta Fehérhomlokú. - Marhaság ez a sztrájk. Valaki keres ezen. Ha majd meleg lesz a helyzet, valaki elad bennünket, és majd mi isszuk meg az egésznek a levét.

Széles vállú, izmos ember térdelt most fel ültő helyéből, s ugrásra készen lapult, mint valami állat. Úgy vicsorgott, hogy minden foga kilátszott, szemében pedig vörös tűz lángolt:

- Elég volt, te okos - mondta. - Régóta ismerem én Londont. És ha te azt akarod mondani, hogy London úgy intézi a dolgot, hogy eladjon bennünket, hát akkor jobb lesz, ha mi ketten

megverekszünk, akár most rögtön! Nem tudok én semmit erről a sztrájkról. De csinálom, mert London azt mondja, hogy helyes. Hagyd hát abba a pimasz bemondásaidat.

Fehérhomlokú hűvösen nézett rá:

- Csuda kemény legény vagy, mi?

- Ahhoz éppen elég kemény, hogy összetörjem a képedet.

- Hagyjátok abba - vágott közbe Jim. - Minek verekednénk? Ha mindenáron verekedni akartok, lesz még elég verekednivalója valamennyiünknek.

A széles vállú morogva ült vissza a pokrócára:

- Senki se mondhat rosszat Londonra az én jelenlétemben - jelentette ki.

- Hogyan találtak el? - kérdezte Jimtől a kis kövér.

- Futtában - felelte Jim. - Valósággal szárnyakat kaptam a golyótól.

- Valaki azt mesélte, hogy alaposan összevertetek egy pár sztrájktörőt.

- Igaz.

Fehérhomlokú ismét közbeszólt:

- Azt mondják, teherautószámra érkeznek a sztrájktörők. Azt is mondják, hogy tele a zsebük könnygázbombával.

- Hazugság! - vágta rá Jim. - Mindig ilyen rémhírekkel próbálnak ráijeszteni az emberekre.

Fehérhomlokú azonban folytatta:

- Úgy hallom, a górék megüzenték Londonnak, hogy addig nem hajlandók tárgyalni, amíg vörösök vannak a táborban.

Erre ismét felélénkült a széles vállú, izmos ember:

- No és kik azok a vörösök? A te beszéded vörösebb, mint bárkié, akivel eddig találkoztam.

- Azt hiszem - folytatta Fehérhomlokú -, hogy a doktor például vörös. Mit keres itt egy orvos? Fizetést itt nem kap. Hát akkor ki fizeti? De megfizetik azt jól, sose féljetek. - Nagyképűen pislogott. - Ki tudja, honnét kapja a pénzt, lehet, hogy...

Jim kiköpött. Egészen sápadt volt.

- Náladnál aljasabb gazembert még nem láttam! Azt hiszed, mindenki olyan ronda patkány, mint amilyen te vagy.

A széles vállú, izmos ember megint feltérdelt:

- Igaza van ennek a fiúnak - mondotta. - Ő most nem tud összeverni téged, de én igen. És esküszöm, össze is verlek, ha be nem fogod a mocskos pofádat.

Fehérhomlokú lassan felállt, s odament a bejárathoz.

- Rendben van, legénykék - mondta feléjük fordulva -, de csak figyeljétek meg: London hamarosan azt fogja javasolni, álljatok munkába. Ő meg kap egy új kocsit, vagy valami fix állást. Csak figyeljétek meg.

A tagbaszakadt gyorsan térdre emelkedett, de Fehérhomlokú kiugrott a sátorból.

- Ki ez a fickó? - kérdezte Jim. - Itt alszik ebben a sátorban?

- A fenét. Csak nemrég jött be.

- Látta már valamelyikőtök azelőtt is?

- Én ugyan nem - rázta a fejét mindegyik. - Én soha.

- Az istenit! - kiáltott fel Jim. - Akkor hát ide küldték!

- Ki küldte volna? - kérdezte a kövér.

- Hát a górék. Azért küldték, hogy ilyeneket beszéljen, és bizalmatlanságot keltsen bennetek Londonnal szemben. Hát nem értitek? Az ilyesmi viszályt szíthat a táborban. Nem volna rossz, ha egypáran utánamennétek és gondoskodnátok róla, hogy kitakarodjék a táborból.

A tagbaszakadt feltápászkodott.

- Majd én - mondta. - Ez éppen nekem való feladat.

Ezzel kiment.

- Vigyázni kell - mondta Jim. - Az ilyen emberek azt akarják bebeszélni nektek, hogy a sztrájkot már leverték. Ne üljetek fel a hazugságoknak.

A kövér ember kibámult a szabadba:

- Az nem hazugság, hogy az élelem kifogyott - mondotta. - Az sem hazugság, hogy az a főtt tehéneledel nem valami kiadós reggeli. Az ilyesminek a terjesztéséhez nem kellenek beépített emberek.

- De ki kell tartanunk! - kiáltott fel Jim. - Ki kell tartanunk és kész! Ha elveszítjük ezt a sztrájkot, akkor nekünk befütyültek. És nemcsak nekünk. Minden dolgozó megérezné az egész országban.

A kövér bólintott:

- Az már igaz - helyeselt -, minden összefügg. Semmit sem lehet különválasztani. Vannak, akik azt gondolják, nem baj, akármi történik, csak ők éljenek kellemesen; de nem megy, mert nekik sem javul meg az életük, csak a többiekével együtt.

Egy középkorú férfi, aki valahol a háttérben feküdt, most hirtelen felült:

- Tudjátok, mi a baj a munkásemberekkel? - tette fel a kérdést. - Hát én megmondom. Túl sokat beszélnek. Ha többet ütnének és kevesebbet vitatkoznának, mennének valamire.

Abbahagyta a mondókáját. Az emberek felfigyeltek: odakintről mozgolódás hallatszott; léptek csoszogása, beszéd moraja, emberek hangja terjedt lágyan, akár az illat. A sátorban mindenki csendben ült és fülelt. Kicsit felerősödtek a hanghullámok. Léptek cuppogtak a latyakban. Egy csoport elhaladt a sátor mellett.

Jim felkelt, s a bejárathoz ment. Abban a pillanatban nézett be valaki s így szólt:

- Gyertek, emberek, most hozzák a koporsót.

Jim kilépett. Még mindig szitált a pára, rézsűt fújta a szél az apró, könnyű, hópehelyszerűen lebegő cseppeket. Itt-ott egy-egy meglazult, átázott sátorponyvadarab mozdult a szélben. Jim végignézett az utcán. A hír már elterjedt; csak úgy özönlöttek a sátrakból a férfiak, az asszonyok. Lassan nyomultak minden irányból az emelvény felé. S ahogy mind tömörebb lett a tömeg, úgy olvadt össze a hangok sokasága egyetlenegy hanggá, a lépések zöreje egyetlen hatalmas türelmetlen mozgolódássá. Jim elnézte az arcokat. A szemek vakon bámultak, a fejüket pedig hátra vetették az emberek, mintha szaglásztak volna. Odatódultak az emelvényhez, szorosan körülállták.

Hat ember hozta London sátrából a koporsót. A koporsónak nem volt fogója. Az emberek párosával vitték, összekulcsolták kezüket a koporsó alatt, s az alkarjukon hordták a terhet.

Tétován zökkenve meg-megálltak, igyekeztek lépést tartani; s amint kialakult a ringó ritmus, lassan közeledtek a latyakban az emelvény felé. Fejük fedetlen volt, az esőcseppek szürke por módjára ülepedtek meg a hajukban. Az enyhe szél fellebbentette, visszafújta, majd ismét meglebbentette a piszkos zászló egyik sarkát. Ösvény nyílt az embertömegben a koporsó előtt, s a koporsóvivők mentek, mentek tovább, arcukat megmerevítette a szertartásos ünnepélyesség, nyakukat megfeszítették, állukat leszegték. Az ösvény szélén álló emberek meredten nézték a koporsót. Elcsendesedtek, amikor odaért a menet, s izgatottan suttogtak, amikor már elhaladt. Néhányan lopva keresztet vetettek. A menet az emelvényhez ért. Az első pár a deszkákra helyezte a koporsó elejét, a többiek pedig előrecsúsztatták a ládát, míg végül szilárdan állt.

Jim London sátrához sietett. London és Mac volt ott.

- De szeretném, ha te beszélnél, Mac! - mondta London. - Nem tudok én beszélni.

- Ugyan! Meglátod, menni fog. Ne felejtsd el, amit mondtam: igyekezzél úgy intézni a dolgot, hogy a tömeg válaszoljon neked. Ha megindul a felelgetés, nyert ügyed van. Régi gyűlési fogás, de mindig beválik, ha tömeggel van dolga az embernek.

- Csináld inkább te, Mac - mondta rémülten London. - Becsületistenemre, én nem tudom. Hisz nem is ismertem a halottat.

- Hát csak menj fel oda szépen és próbáld meg - mondta utálkozva Mac. - Ha meg belesülsz, ott leszek és kisegítlek.

London begombolta kék ingének gallérját, s a hajtókát felfelé fordította. Begombolta ócska fekete szerzszakóját a mellén, aztán helyrerángatta, lesimítgatta. Kezével oldalt és hátul lesimította tonzúrásan nőtt haját; aztán valami merev, nehézkesen ünnepélyes pózba vágta magát. Bejött a sovány arcú Sam, odaállt London mellé. London tekintélyes-méltóságosan lépett ki a sátorból. Mac, Jim és Sam felsorakoztak mögötte; London egyedül ment végig a latyakos utcán, mögötte a kis díszkíséret. Közeledtére felé fordultak a tekintetek. Megszakadt a halk beszélgetés. Újabb ösvény nyílt, ezúttal a vezetőnek, s amikor elhaladt, megint csak utána fordultak az arcok.

London felkapaszkodott az emelvényre. Egyedül állt ott, a tömeg fölé emelkedve. Az arcok, a szemek - a kifejezéstelen üveges szemek - felszegeződtek rá. London lepillantott a fenyőfa-koporsóra, aztán kiegyenesedett. Úgy látszott, vonakodva töri meg a csendet, amelyben még a lélegzetvétel is hallható volt. A hangja távolból, ünnepélyesen csengett:

- Azért jöttem fel ide, hogy valami beszédfélét mondjak. De nem értek én a beszédhez. - Szünetet tartott, nézte a rátekintő arcokat. - Ezt a kis embert megölték tegnap. Mindnyájan láttátok. Át akart jönni a mi oldalunkra, erre valaki lepuffantotta. Pedig nem bántott ő senkit. - Megint szünetet tartott, arca töprengést árult el. - Hát mit mondhat ilyenkor az ember? El fogjuk temetni. Mihozzánk tartozott, lelőtték. Mit mondhatok még? Kivonulunk mindannyian és eltemetjük. Mert a mi emberünk volt. Olyanféle volt, mint mi mindnyájan. Ami vele történt, megtörténhet itt akármelyikünkkel. - Abbahagyta, nyitva maradt a szája... - Én... én nem értek a beszédhez - mondta zavartan. - Van itt valaki közöttünk, aki ismerte ezt a kis embert. Inkább hagyom őt beszélni. - Lassan arra fordította a tekintetét, amerre Mac állott. - Gyere fel, Mac. Beszélj nekik a kis emberről.

Mac kirázta magát merevségéből, és szinte rávetette magát az emelvényre.

- De mennyire, hogy beszélek róla! - kiáltotta szenvedélyesen. - Joynak hívták őt. Vörös volt! Értitek? Vörös! Azt akarta, hogy az olyan embereknek, mint ti vagytok, legyen elég ennivalójuk, és hogy olyan helyen alhassanak, ahol nem áznak meg. Saját magának nem akart ő semmit. Vörös volt! - kiáltotta Mac. - Tudjátok most már, hogy miféle volt? Az államrendet

veszélyeztető, utolsó csirkefogó! Nem tudom, láttátok-e azt a torzzá vert arcát? A zsaruk tették ezt vele, azért, mert vörös volt. Eltörték a két kezét, széttörték az állkapcsát, sztrájkőrségen volt, amikor ezt tették vele a rendőrök. Azután lesittelték. Azután jött egy doktor és végigmérte őt. “Nem kezelek én piszkos vörösöket” - aszondta a doktor. Joy ott maradt hát a törött állkapcsával. Veszedelmes ember volt, mert azt akarta, hogy az olyan embereknek, mint ti, elegendő ennivaló jusson. - Egyre halkult a hangja, szakértő szeme az embereket figyelte: látta, mint fokozódik a tekintetekben a feszültség, mert az emberek összpontosították figyelmüket, hogy megértsék egyre halkuló szavát; látta, mint hajolnak előre a testek. - Én ismertem őt - mondotta, majd egyszerre kiabálásba csapott át: - És ti vajon mivel háláljátok meg, amit tett? Bedobjátok egy gödörbe, és földet lapátoltok rá. És aztán elfelejtitek őt.

A tömegben egy asszony hisztérikusan felzokogott.

- Joy tiértetek harcolt! - kiáltotta Mac. - El fogjátok valaha is felejteni?

A tömegben egy ember felkiáltott:

- Nem! Esküszöm, hogy nem!

Mac tovább ütötte a vasat:

- Szó nélkül hagyjátok, hogy megöljék? Csak lapultok és tűrtök?

Ezúttal már kórus válaszolt:

- Neeem!

Mac most kántálásra váltott át:

- Csak úgy bedobjátok egy gödörbe?

- Neeem! - hangzott a felelet, s a testek is előre lendültek egy kicsit.

- Tiértetek harcolt. El fogjátok őt felejteni?

- Neeem!

- Keresztülvonulunk a városon. Hagyjátok majd, hogy holmi rothadt zsaruk feltartóztassanak bennünket?

- Neeem - mennydörögte a tömeg, előre-hátra himbálózva a beszéd ütemére. Majd egyensúlyba billenve készültek a következő válaszra.

Mac azonban megtörte a ritmust, s ez szétzilálta a tömeg mozgását.

- Ez a kis ember - mondta csendesen Mac - mindnyájunk lelke. De nem fogunk imádkozni érte. Neki nincs szüksége imádságra. Nekünk sincs szükségünk imádságra. Bunkósbotokra van szükségünk.

A tömeg sóvárogva igyekezett újra belelendülni a ritmusba:

- Bunkósbotokat! - kiáltották az emberek. - Bunkósbotokat!

Aztán csendben várták a fejleményeket.

- Jó - mondta Mac kurtán. - Bedobjuk ezt a vörös gazfickót a földbe, de azért ő velünk marad. És az isten irgalmazzon annak, aki megpróbál feltartóztatni minket.

Hirtelen-váratlan lejött az emelvényről; ott hagyta a kielégítetlen, ingerült tömeget. Csodálkozva meredtek egymásra a tekintetek.

London is lelépett az emelvényről. Odaszólt a koporsóvivőknek:

- Tegyétek fel Albert Johnson teherautójára. Néhány perc múlva indulunk.

Ezzel követte Macet, aki éppen kifele furakodott a tömegből.

Amikor Mac kikecmergett a tumultusból, dr. Burton csatlakozott hozzá.

- Tud maga bánni ezekkel, Mac, az biztos - mondta csendesen. - Nincs az a pap, aki ilyen gyorsan meg tudna mozgatni egy gyászoló gyülekezetet. Miért nem folytatta még egy darabig? Még egy perc, és eksztázisban fetreng mindenki.

Mac ingerülten válaszolt:

- Ne piszkáljon engem folyton, Doki. Nehéz munkám van, és minden eszközt fel kell használnom, hogy el tudjam végezni.

- Jó, jó, de hol tanulta, Mac?

- Micsodát?

- Hát ezt a sok fogást.

- Ne érdeklődjék már annyit, Doki. Mit törődik maga azzal, hogy hogyan csinálják az ilyesmit?

- Azt tudom, hogy hogyan csinálják - mondotta Burton. - Csak az érdekelne, hogy maga hol tanulta. Igaz, most jut eszembe: az öreg Dan belenyugodott: nem megy a temetésre. Akkor döntött így, amikor megemeltük őt.

London és Jim utolérte őket.

- Azt ajánlom, hagyj itt erős őrséget, London - szólt Mac.

- Oké. Megmondom Samnek, maradjon itt, úgy száz emberrel. Szép beszéd volt, Mac.

- Nem volt időm előre átgondolni. Menjünk minél hamarabb, még mielőtt lehiggad a társaság. Mihelyt megindulnak, oké. De ha sokat hagyjuk őket álldogálni...

Megálltak, visszanéztek. A koporsóvivők imbolyogva törtek maguknak utat a tömegben, alkarjukon vitték a koporsót. Széttöredezett az embercsomó, a koporsó mögött széthúzódott a tömeg. Enyhén szitált a pára. Nyugat felől, a felhők közt támadt kis hasadékban kibukkant egy halványkék folt, s a zajtalan szél nyomán a szemük láttára kezdett felszakadozni a felhőzet.

- Talán még szép időnk lesz ma - mondta Mac. Aztán Jimhez fordult: - Rólad meg csaknem megfeledkeztem. Hogy érzed magad?

- Jól.

- Nem hiszem, hogy jót tenne neked a sok gyaloglás. Szállj fel a teherautóra.

- Nem. Inkább gyalog megyek. Nem tetszene az embereknek, ha kocsikáznék.

- Erre is gondoltam - mondotta Mac. - A koporsó-vivőket is a teherautóra ültetjük, úgyhogy te is nyugodtan felszállhatsz. Mehetünk, London?

- Mehetünk.

13

A koporsó egy ócska Dodgeteherautón pihent. Kétfelől a koporsóvivők ültek, lábukat oldalt lógatták lefelé. Jim a koporsó mögött ült, ő hátul lógatta ki a lábát az autóból. Zakatolt, köhécselt a motor; Albert Johnson kivezette az autót a kocsisorból, megállt az úton, s megvárta, amíg felsorakoznak az emberek, nyolcan egy-egy sorban. Első sebességgel lassan kocogott az úton, utána hosszú sorban csoszogott a menet. Az őrségen hátrahagyott száz ember ott állt a táborban, nézték, mint vonul el a többi.

Azok eleinte igyekeztek egyszerre lépni. “Egy-kettő, egy-kettő” - hajtogatták, de hamar belefáradtak. Csosszant-vánszorgott a sok láb a kavicsos úton. Halkan zümmögött az egész tömeg: mindenki igyekezett fojtott hangon beszélni, hogy ezzel is megadja a koporsónak a kellő tiszteletet. A beton országúton már várta a menetet tizenkét motorkerékpáros rendőr. Kapitányuk túrakocsiban ült, onnan kiabálta:

- Mi nem zavarjuk magukat. Mi mindig csak irányítjuk a díszszemlét.

Élesen koppantak a léptek a betonon. Szakadozottan, rendetlenül vonult a menet Csak a városba érve igazodtak ki a sorok. A lakosok a kertekből, a mellékutcákból nézték a felvonulást. Sokan levették kalapjukat, amikor meglátták a koporsót. De Mac kívánsága nem teljesült. Rendőrök álltak minden utcasarkon, s irányították a forgalmat: más irányba terelték, hogy szabad utat biztosítsanak a temetési menetnek. Amikor a menet Torgas üzleti negyedébe ért, előbújt a felhők mögül a nap, sugarai megcsillantak a nedves úton. A hirtelen támadt melegben gőzölgött a menetelő emberek nedves ruhája. A mellékutcákban most már tömött sorokban álltak a kíváncsiak, bámulták a koporsót; a menetelők ismét kiigazították soraikat, tömörültek a brigádok. Egyszerre léptek az emberek, arcuk ünnepélyes kifejezést öltött. Senki sem zavarta a felvonulást, egyetlenegy jármű sem tűnt fel az úton.

A teherautót követő menet átvonult a városon, aztán áthaladt a ritkuló házsorok között, majd a falusias tájon, a megyei temető felé. A várostól egy mérföldnyire volt az elgazosodott kis temető. A friss sírokon fémmel bevont kis fejfák, nevekkel, dátumokkal, az egyik parcella mögött nedves, friss földkupac. A temető kapujánál megállt a teherautó. Leszálltak a koporsó-vivők, ismét alkarjukra vették a koporsót. Odakint az országúton a közlekedési rendőrök megállították gépeiket, vártak.

Albert Johnson két vontatókötelet vett elő a sofőrülés alól, s követte a koporsóvivőket. Megbomlottak a sorok, a koporsó után tódult a tömeg is. Jim leugrott az autóról, csatlakozni akart a többiekhez, de Mac megállította.

- Hagyd, bízd csak rájuk. A felvonulás volt a fő. Mi majd itt várunk.

Vörös hajú fiatalember tűnt fel a temető kapujában, és feléjük tartott.

- Ismernek maguk valami Mac nevű embert? - kérdezte, amikor odaért.

- Engem hívnak úgy.

- Hát akkor ismer maga egy Dick nevezetűt?

- Ismerek hát!

- Igen? Mi annak a vezetékneve?

- Halsing. Miért, mi baj van vele?

- Semmi, csak ezt a cédulát küldi.

Mac széthajtogatta a papírszeletet, elolvasta az üzenetet.

- Hűha! - kiáltott fel. - Idenézz, Jim.

Jim átvette a cédulát. Ez állt rajta:

> “A hölgy megnyerte a csatát. Tanyájának címe: Vidéki postai kézbesítés, 221. sz. postaláda, Gallinas Road. Azonnal küldj teherautót. Van itt két tehén - öreg, mint az országút -, egy bikaborjú, meg tíz zsák bab. Küldj néhány embert, hogy levágják a teheneket.
>
> Dick.
>
> U. i. Tegnap este majdnem lebuktam.
> U. i. Legfeljebb tizenkét piszkafa.”

Mac kacagott.

- Hát ez isteni! Óriási! Két tehén, egy borjú, és bab! Időt nyertünk, Jim! Eridj, keresd meg Londont. Mondd meg neki, jöjjön ide, amilyen gyorsan csak tud.

Jim nekiiramodott, keresztülfurakodott a tömegen. Egy perc múlva visszajött. London ott sietett mellette.

- Megmondta Jim, mi újság, London? - kiáltotta Mac. - Megmondta?

- Azt mondja, van élelem.

- De van ám! Két tehén, egy borjú, meg tíz zsák bab! Akár rögtön elmehetnek érte az emberek, ezen a teherautón.

A temetőnek arról az oldaláról, ahol a tömeg állt, jellegzetes zörej hallatszott: hullottak a rögök a fenyőfakoporsóra.

- Szó se róla - mondta Mac -, az emberek jól fogják érezni magukat, ha majd megtöltötték a hasukat hússal meg babbal.

- Magam is de szívesen megenném már egy szelet húst! - mondotta London.

- Ide hallgass, London. Én elmegyek azon a teherautón. Adj mellém úgy tíz embert. Te is velem jöhetsz, Jim. - Tétovázott. - Hol szerezzük a fát? Mert az is körülbelül kifogyott. Figyelj csak, London. Mindenki szedjen össze néhány fadarabot: kerítéskarót, csatornapallót, akármit. Mondd meg nekik, mire kell. Azután: mihelyt visszaértek, ássatok egy gödröt, rakjatok benne tüzet. Elég ócska holmi van azokban a ronda, rozoga kocsikban, úgyhogy nem lesz nehéz valami védőfalfélét összeeszkábálni. Rakjatok jó nagy tüzet. - Odafordult a vörös hajú fiatalemberhez. - Hol van az a Gallinas Road?

- Körülbelül egy mérföldnyire innen. Engem majd letehetnek útközben.

- Szólok Albert Johnsonnak és még egypár embernek - mondta London. Azzal elsietett, és eltűnt a tömegben.

Mac még mindig csendesen kuncogott magában:

- Micsoda szerencse! Aki időt nyer, életet nyer. Nagyszerű fiú ez a Dick. Nagyszerű fiú.

Jim látta, mint élénkül fel, mint örvénylik a tömeg. Izgatott mozgás támadt. Kavarogva, szétszakadozva indultak a csoportok vissza a teherautóhoz. London ott volt az élen, rámutatott egy-egy emberre, megmondta, mi lesz a feladata. A nevetgélő, kiabáló emberek körülállták a

teherautót. Albert Johnson a sofőrülés alá tette a sáros köteleket, s beült az autóba. Mac felszállt mellé, és felsegítette Jimet.

- Tartsd együtt az embereket, London - kiáltotta. - Ne engedd, hogy szétszakadozzon a menet.

A tíz kijelölt ember felugrott az autóra.

A tömeg most játszadozni kezdett. Az emberek addig kapaszkodtak az autó keresztlapjába, amíg a kerekek az arcukba nem verték a sarat. Labdákat gyúrtak sárból, megdobálták az autón ülőket. Odakint az úton ezalatt nyugodtan álltak-várakoztak a rendőrök.

Albert Johnson lenyomta a kuplungot, és kitört az embergyűrűből. Nagyot zihált a motor, amikor a teherautó kiért az útra. Két rendőr utána rugaszkodott a motorkerékpárján: utolérték a teherautót, és kétoldalt kísérték. Mac hátrafordult az ülésen, és kinézett a fülke hátsó ablakán: a tömeg hatalmas hullámokban zúdult kifelé a temetőkapun. Kitódultak az emberek az útra, úgy siettek tovább; az út megtelt emberekkel, a rendőrök pedig hiába igyekeztek megtisztítani az útvonalat a járművek számára. Az ujjongó emberek csak csúfolódtak rajtuk, ide-oda lökdösték őket, ugrándoztak körülöttük, közben kacarásztak, akár a gyerekek. A teherautó - díszkíséretével együtt - befordult a legközelebbi sarkon és gyorsan távolodott.

Albert figyelmesen nézegette a sebességmérőt:

- Azt hiszem, ezek a szépfiúk el szeretnének kapni engem gyorshajtásért.

- Szent igaz! - bólintott Mac, azután Jimhez fordult.

- Ha előzünk valakit, kapd le a fejed, Jim. - Majd ismét Alberthez szólt: - Ha valamelyik meg akar állítani bennünket, egyszerűen gázold el. Emlékezz vissza, mi történt Dakin autójával.

Albert rábólintott, s negyven mérföldre csökkentette a sebességet.

- Engem ugyan meg nem állít senki - mondotta. - Gyerekkorom óta vezetek én teherautót, ha módom volt rá.

Nem hajtottak Torgason keresztül, hanem megkerülték a város végét, átmentek a folyó egyik fahídján, és befordultak a Gallinas Roadra. Albert lassított, s megvárta, míg a vörös hajú fiú kiszáll. A fiatalember előkelősködve integetett a távozó autó után. Almafák végeláthatatlan sorai között vezetett az út. Még vagy három mérföldet tettek meg, míg a dombos vidékhez értek; azután már ritkultak a gyümölcsösök, tarlók váltották fel a kerteket. Jim figyelte az útmenti postaládák számozását.

- Ez már a 218-as - szólt. - Nem lehet már messze az a tanya.

Az egyik motorkerékpáros rendőr visszafordult, s a városnak vette útját, a másik azonban továbbra is a nyomukban maradt.

- Megérkeztünk - mondotta Jim. - Az ott, ni, az a nagy fehér kapu.

Albert befordult az útról, megállította az autót, az egyik ember leugrott, kinyitotta a kaput. A rendőr megállította, s megtámasztotta a motorkerékpárját.

Mac odaszólt:

- Magánbirtok!

- Nem megyek én be, öregfiú - mondta a rendőr. - Itt fogok én ácsorogni, idekint.

Vagy száz méternyire a kaputól, egy hatalmas birsfa terebélyes lombozata alatt kis fehér ház állott, mögötte az istálló. Szalmaszőke bajuszú, köpcös farmer csoszogott ki eléjük. Albert ott állt meg mellette, Mac pedig megszólította őt:

- Hello, miszter. A hölgy azt mondta, jöjjünk el a jószágért.

- Tudom - hangzott a válasz -, nekem is megmondta. Két öreg fejőstehén, meg egy kis bikaborjú.

Németesen ejtette a szavakat.

- Levághatjuk itt az állatokat, miszter?

- Le. Vágják csak le maguk. Aztán csináljanak rendet. Ne hagyjanak piszkot maguk után.

- Hol vannak az állatok?

- Istállóban. De ne ott vágják le őket. Még csak az kéne, hogy bepiszkítsanak istálló.

- Jól van, miszter. Állj be oda az istállóhoz, Albert.

Amikor a teherautó ismét megállt, Mac leugrott az ülésről, és hátraszólt az embereknek.

- Vágott-e már marhát valamelyikőtök?

Jim a szavába vágott:

- Az öregem vágóhídi munkás volt. Meg tudom mutatni, hogy kell. Magam most nem tudnám megcsinálni, mert fáj a karom.

- Oké - mondta Mac.

Közben odaért a farmer is.

- Van kovácskalapácsa? - kérdezte Jim.

A gazda az istálló mellett lapuló kis fészer felé bökött a hüvelykujjával.

- Hát kése?

- Igen. Van nekem jó kés. De adja maga vissza.

Azzal elbaktatott a ház felé.

Jim odafordult az emberekhez:

- Menjetek be néhányan az istállóba. Először a borjút hozzátok ki. Biztosan az a legelevenebb.

Sietve jött vissza a farmer, rövid nyelű, súlyos fejű kovácskalapács volt az egyik kezében, kés a másikban. Jim elvette tőle a kést, jól megnézte. A pengét egészen vékonyra és csillogóra köszörülték, a kés hegye pedig olyan volt, mint a tű. Jim megtapogatta a pengét az ujjával.

- Éles - mondta a farmer. - Éles ő mindig.

Kivette a kést Jim kezéből, beletörölte a kabátujjába, s úgy tartotta, hogy visszaverődjék róla a fény.

- Német acél. Jó acél.

Négy ember rohant ki az istállóból, körülfogták az egyéves bikaborjút. Belekapaszkodtak a nyakára tekert kötélbe, s a vállukkal lökdösték-terelgették az állatot. Sarkukat erősen belevájták a földbe, hogy féken tudják tartani a rúgkapáló bocit.

- Ide jöjjenek - szólt a farmer. - Itt a föld beszívja a vért.

- Jó volna felfogni valamibe azt a vért - mondotta Mac. - Jó tápláló ital az. Bár volna valamilyen edényünk.

- Az öregem meg is itta mindig - mondta Jim. - Én nem tudom meginni, rosszul leszek tőle. Nesze, Mac, itt a kalapács. Itt üsd meg a fejét, ni, jó erősen.

A kést Albert Johnsonnak adta.

- Idenézz, Albert. Látod, hol a kezem? Itt kell beleszúrni, abban a pillanatban, amikor Mac a fejére üt. Ez a nagy ütőér. Ezt kell megnyitni.

- És honnan tudom, hogy megnyitottam-e?

- Azt majd látod. Úgy ömlik majd belőle a vér, mint fél hüvelykes csőből a víz. Menjetek hátrább, emberek.

Ketten ott maradtak, kétoldalt lefogták a kapálózó borjút. Mac leütötte, az állat térdre rogyott. Albert beleszúrta a kést, hátraugrott a kifreccsenő vér elől. A borjú rángott egyet, aztán lassan összecsuklott. Álla már a földet súrolta, lábai összerándultak. Sűrű, kárminpiros vérének pocsolyája szétfolyt a nedves talajon.

- Nagy kár, hogy nem tudjuk felfogni a vért - sóhajtott fel Mac. - Ha csak egy kis hordónk volna!

- Oké - kiáltott Jim. - Jöhet a következő. Hozzátok ki.

Az első vágást még kíváncsian nézték az emberek, mire azonban a két kivénhedt tehén sorra került, már nem húzódott olyan közel a közönség. Mind a három állat a földön hevert, nyakukból lassan szivárgott a vér. Albert egy zsákdarabba törölte a ragadós kést, azután visszaadta a gazdának. Az autót odafaroltatta a levágott állatokhoz, az emberek pedig beemelték a súlyos, élettelen testeket a teherautóba. Az állatok fejét kilógatták a kocsiból, hogy a vér a földre csöpögjön. A tíz zsák babot felrakták a sofőrfülke mögé, ők maguk pedig a zsákokra telepedtek.

- Köszönjük, miszter - fordult Mac a farmerhez.

- Tanya nem enyém. Tehén nem enyém. Én csak bérlő.

- Jó, hát akkor köszönjük, hogy kölcsönadta a kést.

Mac felsegítette Jimet, Jim pedig szorosan Albert Johnson mellé rukkolt az ülésen. Albert jobb karján vértől piroslott az ingujj. Elindította a motort, lassan zakatolva indult meg az autó a hepehupás úton. A kapunál ott várt rájuk a rendőr, s amikor a teherautó kiért az országútra, a rendőr utánaeredt és néhány méter távolágból kísérte.

A zsákokon ülő emberek nótára gyújtottak:

Levest kérünk, levest.
Nem kell más, csak leves...

A rendőr vigyorgott, az egyik ember pedig rázendített:

Bor, sör, pálinka,
A zsaru is megissza...

Mac előrehajolt, átszólt Johnsonnak:

- Kerüljük meg a várost, Albert. Feltétlenül be kell juttatnunk az élelmet a táborba. Igyekezz mindig a városon kívül haladni, jó? Az sem baj, ha egy kicsit tovább tart az út.

Albert mogorván bólintott.

Sütött a nap, de magasan járt, s nem adott meleget.

- Biztosan jót tesz majd az embereknek az élelem - szólalt meg Jim.

Albert ismét bólintott:

- Jól megtömik a bendőjüket hússal, azután lefekszenek aludni.

Mac nevetett.

- Csodálkozom rajtad, Albert - mondotta -, hát nincsenek neked eszményeid? A munka nemesít, satöbbi.

- Nincs nekem semmim. Se eszményeim, se pénzem, se egyebem.

- Csak a láncaidat veszítheted el - jegyezte meg halkan Jim.

- Azt sem - mondta Albert. - Csak a hajamat veszíthetem el.

- De hát tied ez a teherautó - mondotta Mac. - Enélkül vissza sem tudnánk vinni az élelmet a táborba.

- Az a helyzet, hogy inkább én vagyok a teherautóé! - panaszkodott Albert. - A sírba visz engem ez az istenverte autó. - Szomorúan meredt előre, az útra. Ajka alig mozgott, úgy beszélt. - Ha akad valami munkám, úgyhogy sikerül három dollárt összekaparnom és nekivágok, hogy felcsípjek valami jó spinét, hát valami fogja magát, és elromlik ezen a teherautón, és három dollárba kerül a megjavítása. Erre mindig számíthatok, ebben még sosem csalódtam. Rosszabb ez az istenverte autó, mint egy feleség.

- Jó rendszerben jó teherautód volna - mondotta Jim nagy komolyan.

- Ugyan-ugyan! Jó rendszerben egy jó spiném volna. Nem vagyok én Dakin! Ha Dakin teherautója főzni tudott volna, nem is kellett volna feleség annak a pasasnak.

- Olyan emberrel beszélsz, Jim - fordult barátjához Mac -, aki tudja, mit akar. Nem autót, az biztos.

- Hát bizony nem! - helyeselt Albert. - Azt hiszem, attól van az egész, hogy leszúrtam azokat a teheneket. Az izgatott fel ennyire.

Visszaértek a gyümölcsfák végtelennek látszó sorához. Sötétlettek a levelek, és sötétlett a föld is az esőtől. Az útszéli árkokban iszapos esővíz folydogált. Albert, nyomában a közlekedési rendőrrel, mindig derékszögben fordulva sorra vette az utakat, úgy kerülte meg a várost. A fák között fehérlettek a gyümölcsös-tulajdonosok meg a letelepedett részesaratók házai.

Mac megjegyezte:

- Ha nem törné le annyira az embereinket, hát azt kívánnám, bár esnék tovább az eső. Mert nem tesz ám jót az almának!

- De az én pokrócaimnak sem - mondta komoran Albert.

Hátul kórusban énekeltek az emberek:

> *Lydia Pinkham, Lydia Pinkham.*
> *Hálás néked az emberiség...*

Egy útkereszteződésnél Albert befordult az Anderson-tanyához vezető útra.

- Jól csináltad - szólt Mac. - Közelébe sem mentél a városnak. Rettenetes lett volna, ha feltartóztatnak bennünket, és elveszik a rakományt.

- Nézd a füstöt, Mac - szólt Jim. - Jó kis tüzet raktak az emberek.

Hömpölygött a fák között a kék füst, alig emelkedett a lombok fölé.

- Menjünk végig a tábor szélén, egészen a gyümölcsfákig - tanácsolta Mac. - Fel kell trancsírozni ezeket az állatokat, s csak az almafákra akaszthatjuk a húst, más lehetőség nincs.

Emberek álldogáltak az úton, már várták a szállítmányt. Amikor az autó elhaladt közöttük, a babzsákokon ülők feláálltak, s kalaplengetve, hajbókolva üdvözölték a várakozókat. Albert első sebességre kapcsolt át, lassan kocogott előre a tömegben, a tábor végébe, egészen az almafák közelébe.

London, s nyomában Sam, utat törtek maguknak a hisztérikusan kiáltozó férfiak, nők sűrűjében.

- Függesszétek a húsdarabokat a fákra - kiáltott Mac. - London, mondd meg a szakácsoknak, egészen vékonyra trancsírozzák, úgy hamarabb megfő. Éhesek már nagyon az emberek.

London szeme csillogott, akárcsak a körülötte állóké.

- Úristen - mondta London -, olyan éhes vagyok, mint a farkas. Tudod, Mac, hogy már majdnem lemondtunk rólatok?

Jöttek a szakácsok, áthatoltak a tömegen. A két tehén meg a borjú tetemet egy-egy fa alsó ágaira akasztották, azután kivájták a beleket, lehántották a bőrt.

- Ne engedd, London, hogy valami is kárba vesszen - kiáltotta Mac. - Csont, fej, láb, mind jó lesz majd a levesbe.

Egy fazéknyi feltrancsírozott húst már vittek is a tűzhöz, a tömeg meg tódult utána, úgyhogy most a mészárosoknak több hely jutott s könnyebben dolgozhattak. Mac az autó lépcsőjén állt, onnan tekintette át a terepet, de Jim még mindig bent ült a fülkében, lovaglóülésben a sebességváltókaron. Mac aggódva fordult hozzá:

- Mi a baj, Jim? Jól érzed magad?

- Jól hát. Csak a vállam merev nagyon. Alig tudom mozgatni.

- Biztosan fázol. Talán a Doki egy kicsit fellazítja majd a válladat.

Lesegítette Jimet az autóról, könyökénél fogva támogatta, úgy mentek ketten a tűz felé. Az egész tábort elárasztotta a piruló hús szaga, a szénre zsírcseppek potyogtak, s a cseppeket egymás után emésztették fel a vadul fellobbanó lángocskák. Az emberek olyan sűrű tömegben állták körül a mélyedést, hogy a szakácsok, akik hosszú, hegyes rudakkal felszerelve készültek megforgatni a húst a tűzön, alig tudtak a gödör közelébe férkőzni. Mac London sátrához kísérte Jimet.

- Megkérem a Dokit, jöjjön ide - mondotta. - Te menj be és ülj le. Mihelyt kész a hús, hozok belőle.

Odabent félhomály terjengett. Csak gyenge szürke fényt engedett át a szürke ponyva. Amikor Jim szeme megszokta a homályt, megpillantotta Lizát: a fiatalasszony a matracon ült, vállkendőjébe bugyolált csecsemőjét dajkálta. Fekete szemét, amelyben ezúttal nem volt kíváncsiság, a férfira függesztette.

- Hello - szólt Jim. - Hogysmint?

- Jól.

- Leülhetnék a matracára? Kicsit gyengének érzem magam.

Liza maga alá húzta a lábait, s kissé odébb rukkolt. Jim leült melléje.

- Mi ez a jó szag? - kérdezte az asszony.

- Hús. Húst kapunk, sok húst.

- Szeretem a húst. Akár el is tudnék élni rajta.

Meglebbent a sátorponyva, bejött London fia, a vékony, fekete fiatalember. Megtorpant, meredten nézte Lizát és Jimet.

- Fáj a válla - mondta Liza gyorsan. - Nem akar tőlem semmit, csak fáj a válla.

- Úgy - szólalt meg halkan a fiatalember. - Nem is hittem én, hogy akarna valamit. - Aztán Jimhez fordult: - Liza mindig azt hiszi, hogy én azt hiszem... Pedig nem. - Fontoskodva folytatta: - Én mindig azt mondom: ha az ember nem bízhat meg egy nőben, jobb, ha nem is tartja szemmel. A ringyó, az csak ringyó marad. De Liza nem ringyó. Semmi okom rá, hogy úgy kezeljem, mint valami ringyót. - Kis szünet után: - Fő a hús odakint, sok-sok hús. Bab is van, de az nem mostanra.

- A babot is szeretem - jegyezte meg Liza.

- Az emberek nem akarják megvárni, míg megfő a hús - folytatta a férje. - Egészen nyersen akarják enni. Pedig nagyon megjárhatják, ha nem vigyáznak.

Ismét csapódott a ponyva, ezúttal dr. Burton előtt. Forró vízzel telt fazék volt a kezében.

- Akár a szent család - jegyezte meg. - Mac azt mondta, Jim, hogy a maga válla egészen elmerevedett.

- Meglehetősen fáj is - mondotta Jim.

Burton Lizára pillantott:

- Liza, forró ruhát kellene odaszorítania Jim vállához. Le tudná tenni a gyereket arra a kis időre?

- Én?

- Maga hát. Nekem most más dolgom van. Vegye le Jim kabátját, s tartson forró vízbe áztatott ruhát arra a helyre, ahol Jim azt a merevséget érzi. De lehetőleg ne egészen a sebhez.

- Gondolja, hogy meg tudom csinálni?

- Miért ne? Jim is segített magának egyben-másban. Gyerünk, vegye le Jim kabátját, aztán húzza le a vállán az inget. Nekem most dolgom van. Mire maga végez, már itt is vagyok, és akkor friss kötést teszek a sebre.

Azzal kiment.

Liza azt kérdezte Jimtől:

- Akarja, hogy megcsináljam?

- Persze. Miért ne? Hisz meg tudja csinálni, nem?

Liza átadta a csecsemőt Joey-nak, segített Jimnek levetni a kék pamutszövet zubbonyt, s lecsúsztatta a férfi vállán az inget.

- Maga nem visel alsóinget? - kérdezte.

- Nem - felelte Jim.

Liza nem szólt egy szót sem. Odaszorította a forró ruhát a férfi vállizmához, míg végül aztán valóban felengedett a sajgó merevség. Liza az ujjaival szorította a ruhát, ide-oda mozogtak az ujjai, gyengéden nyomkodták-szorongatták a rongyot. Az ifjú férj nézte a jelenetet. Kis idő múlva visszajött Burton. Vele volt Mac is: pálcikára tűzött nagy fekete húsdarabot hozott.

- Jobban érzi magát? - kérdezte a doktor.

- Jobban. Sokkal jobban. Liza nagyon érti a dolgát.

Liza eloldalgott. Zavartan sütötte le a szemét. Burton villámgyorsan tekerte fel az új kötést, Mac pedig átnyújtotta Jimnek a nagy szelet húst.

- Megsóztam már odakint - jegyezte meg. - mondja a Doki, hogy ma már ne nagyon járkálj.

Burton helyeslően bólintott.

- Megfázhat és belázasodhat - tette hozzá. - Akkor aztán az égvilágon semmit sem csinálhat.

Jim jókora darabot harapott a húsból és rágta, rágta.

- Ízlik az embereknek a hús? - kérdezte.

- De mennyire, hogy ízlik! Csuda nagy mellényük van már. Most azt hiszik, övék a világ. Majd még elverik valakin a port! Tudtam, hogy így lesz.

- Elmennek ma sztrájkőrségre?

- Te nem mégy, az biztos - mondta Mac pillanatnyi gondolkozás után. - Itt maradsz melegedni.

Joey átadta a csecsemőt Lizának.

- Sok hús van odakint, miszter? - kérdezte.

- Sok hát.

- Akkor megyek, hozok Lizának és magamnak.

- Menj csak. Ide hallgass, Jim. Ne búsulj. Ma már amúgy sem történik valami sok esemény. Jól benne vagyunk már a délutánban. London elküld néhány embert kocsin, hogy nézzék meg, hány sztrájktörő dolgozik. Megtudjuk, hányan vannak, merre vannak, és akkor holnap reggel majd intézkedünk. Most néhány napra van élelmük az embereknek. A felhők is elvonulnak. Derült, hideg időnk lesz a változatosság kedvéért.

- Hallottál valamit a sztrájktörőkről? - kérdezte Jim.

- Nem sokat. Egyesek azt mondják, teherautókon jönnek sztrájktörők, fegyveres őrökkel, de az ilyen táborban semmit nem szabad készpénznek venni. Ilyen helyen csak úgy terem a rémhír.

- Csuda csendesek most az emberek.

- Csendesek hát. Miért ne volnának csendesek? Hisz tele van a szájuk. Holnap aztán komolyan hozzá kell látnunk a dolgokhoz. Azt hiszem, sokáig úgysem bírjuk szusszal, hát legalább üssünk oda keményen.

Az útról motorzúgás hallatszott, azután csend lett Odakint a sátor előtt hirtelen hangzavar támadt, majd az is elhalt. Sam dugta be a fejét a sátornyíláson.

- London itt van? - kérdezte.

- Nincs itt. Mi a baj?

- Valami kikent-kifent csirkefogó jött luxusautón. Azt mondja, a górénkkal akar beszélni.

- Miről?

- Mit tudom én! Azt mondja találkozni, akar a sztrájkolók vezetőjével.

- London ott van, ahol a húst főzik - mondotta Mac. - Eridj, mondd meg neki, jöjjön ide. Biztosan tárgyalni akar a pasas.

- Oké, szólok Londonnak.

Kisvártatva megjelent London, nyomában az idegen: tagbaszakadt, jó húsban levő férfi, szürke utcai ruhában. Arca rózsaszín, frissen borotvált, haja csaknem egészen fehér. Jóindulatra valló ráncok ágaztak el a szeme sarkából. Valahányszor beszédre nyitotta a száját, nyíltan, barátságosan mosolygott.

- Maga ennek a tábornak a vezetője? - kérdezte Londontól.

- Én vagyok - szólt gyanakodva London. - Engem választottak meg.

Bejött Sam, odaült közvetlenül London mögé. Komor, mogorva volt az arca. Mac leguggolt, ujjait a földre támasztotta, úgy egyensúlyozta testét. A jövevény mosolygott. Fogsora fehér volt és szabályos.

- Bolter a nevem - mondotta mesterkéletlenül. - Van egy nagy gyümölcsösöm. Én vagyok a Torgas-völgyi Gyümölcstermesztők Szövetségének az új elnöke.

- Mit akar? - kérdezte London. - Jó állást akar nekem felajánlani, ha beadom a derekamat, mi?

Bolter most is mosolygott, de tiszta, rózsaszín bőrű kezeit egy árnyalattal merevebben szorította az oldalához.

- Próbáljunk egy kicsit jobb startot venni - kérlelte Londont. - Azt mondtam, én vagyok a Szövetség *új* elnöke. Ez vonal változást jelent. Az a meggyőződésem, hogy a Szövetség eddigi politikája nem volt helyes.

Mialatt Bolter beszélt, Mac nem őt nézte, hanem Londont.

Kissé megenyhült London arckifejezése.

- Mit akar mondani? - kérdezte. - Ki vele.

Bolter körülnézett, valami ülőalkalmatosságot keresett. Nem talált semmit.

- Mindig az volt a véleményem, hogy a szemben álló felek nem mehetnek semmire, ha vicsorítanak egymásra. Mindig azt a nézetet vallottam, hogy bármilyen dühösek is az emberek, ha leülnek a tárgyalóasztalhoz, jó eredményt tudnak elérni.

- Nincs asztalunk - kuncogott London.

- Tudja maga jól, hogy értem - folytatta Bolter. - A Szövetségben mindenki azt mondta, hogy magukkal nem lehet okosan beszélni, de én azt válaszoltam nekik, hogy én ismerem az amerikai dolgozókat. Javasoljunk az amerikai dolgozónak valami ésszerűt, és az amerikai dolgozó meghallgat bennünket. Ezt mondtam.

- Hát most meghallgatjuk, nem? - förmedt rá London. - Gyerünk, halljuk azt az ésszerű javaslatot.

Bolter fehér fogsora megvillant. Helyeslően nézett szét.

- No lám. Ezt mondtam én a Szövetségben. Azt mondtam az embereknek: “Tegyük ki a kártyáinkat az asztalra, aztán tegyék ki ők is a maguk kártyáit, és majd meglátjuk, megyünk-e valamire. Az amerikai dolgozók nem állatok.”

- Felléphetne képviselőnek - dörmögte Mac.

- Tessék?

- A barátomnak mondtam valamit - mondotta Mac. London arcvonásai ismét megkeményedtek.

Bolter így folytatta:

- Azért vagyok itt, hogy kitegyem az asztalra a mi kártyáinkat. Megmondtam, ugye, hogy van egy gyümölcsösöm, de azért ne gondolják, hogy a maguk érdekeit nem viselem a szívemen. Azt mi mindannyian tudjuk, hogy csak akkor tudunk keresni, ha a dolgozók elégedettek. - Szünetet tartott, valamiféle válaszra várt. De hiába várt rá. - Úgy gondolom - folytatta -, hogy maguk is veszítenek, meg mi is veszítünk a bolton, ha csak acsarkodunk egymásra. Azt szeretnők, ha munkába állnának. Akkor maguk is megkapják a bérüket, és a mi almánkat is leszedik a fáról, így mindkét fél jól jár. Munkába állnak tehát? Semmi utólagos faggatás, semmi neheztelés - csak egyszerűen arról van szó, hogy a két fél a tárgyalóasztal mellett elintézte a függő kérdéseket.

- Hát persze hogy munkába állunk, miszter - mondta London. - Hiszen mi amerikai dolgozók vagyunk, nem? Csak adják meg a béremelést, amit követelünk, rúgják ki a sztrájktörőket, és holnap reggel már fenn mászkálunk azokon a kedves, jó fákon.

Bolter mindegyikükre külön-külön rámosolygott, barátságos tekintetét hosszan nyugtatta mindegyik arcon.

- Magam is amondó vagyok, hogy jár maguknak a béremelés - mondotta. - És ezt meg is mondtam odahaza mindenkinek. De úgy látszik, nem vagyok valami jó üzletember. A Szövetség többi tagja megmagyarázta nekem: a jelenlegi almaárakhoz képest a maximumot fizetjük maguknak. Ha többet fizetnénk, veszteséges volna az üzletünk.

Mac mosolygott:

- Úgy látszik, mégsem vagyunk mi amerikai dolgozók - mondotta. - Szerintem maga eddig semmi ésszerűt nem mondott. Eddig csupa maszlag volt az egész.

Most megszólalt Jim:

- Azért nem akarják megadni a béremelést, mert az azt jelentené, hogy megnyertük a sztrájkot; ha pedig mi megnyerjük a sztrájkot, akkor országszerte sztrájkba lép egy egész sereg szegény ördög. Nem így van, miszter?

Bolter csak mosolygott, rendületlenül.

- Nekem kezdettől fogva az volt a véleményem, hogy maguknak béremelést kell kapniok, de nem állt módomban érvényre juttatni a nézetemet. Most is ugyanaz a véleményem, de most már a Szövetség elnöke vagyok. Megmondtam a Szövetségben, mit fogok csinálni. Egyeseknek nem tetszett, de én kitartottam amellett, hogy maguknak béremelést kell kapniok. Nos, felajánlok maguknak húsz centet - és semmi utólagos vallatás, semmi neheztelés. És holnap reggel várjuk magukat a munkahelyeken.

London megfordult, Samre nézett. Amikor meglátta Sam fenyegető tekintetét, felkacagott és hátba vágta.

- Miszter Bolter - mondta aztán -, igaza van Macnek: úgy látszik, mégsem vagyunk mi amerikai dolgozók. Maga azt mondta, tegyük ki a kártyákat az asztalra, erre maga kiteszi a kártyáit, de lapjával lefelé. No hát, én is kiteszem a mi kártyáinkat az asztalra, de nem fogja megköszönni, az istenfáját. Maguknak szükségük van arra, hogy leszedjük a fáról a nyomorult almájukat, de mi nem szedjük le, ha nem teljesítik a követelésünket. És nem szedi le más sem! No, mi a véleménye, Miszter Bolter?

Bolter arcáról végre-valahára lehervadt a mosoly.

- Az amerikai nemzetet az tette naggyá - mondta ünnepélyesen -, hogy mindenki hozzájárult a közös erőfeszítéshez. Az amerikai munkás a világ legjobb és legjobban fizetett munkása.

London dühösen közbevágott:

- Lehet, hogy egy kínai kulinak napi fél cent is elég a táplálékára. Mit törődünk mi azzal, hogy mennyit kapunk, ha arra sem elég, hogy jóllakjunk belőle.

Bolter ismét üzembe helyezte mosolyát.

- Nekem otthonom van, gyermekeim vannak - mondotta. - Világéletemben keményen dolgoztam. Maguk azt hiszik, hogy én egészen más ember vagyok, mint maguk. Azt szeretném, ha maguk engem is dolgozó embernek tekintetének. Mindenért, amim van, keményen megdolgoztam. Egyébként úgy hallottuk, hogy szélsőbaloldaliak tevékenykednek a maguk táborában. Ezt én nem hiszem el. Nem hiszem el, hogy amerikai eszményeket valló, amerikai férfiak vörösök szavára hallgatnának. Mi mindannyian egy hajóban evezünk. Nehéz idők járnak ránk. Mindnyájan arra törekszünk, hogy boldoguljunk, és ehhez kölcsönösen segítenünk kell egymást.

Sam felordított:

- Hagyja már abba, az isten szerelmére! Ha van valami mondanivalója, hát bökje ki, csak hagyja már abba ezt a förtelmes szónoklást!

Bolter nagyon szomorú arcot vágott.

- Ha felajánlom annak a felét, amit maguk követelnek, elfogadják? - kérdezte.

- Nem fogadjuk el - felelte London. - Nem ajánlaná fel maga a felét sem, ha nem volna olyan szorult helyzetben.

- Honnan tudja, hogy az emberei nem fogadnák el az ajánlatomat, ha szavazásra tenné fel?

- Ide hallgasson, miszter - mondotta London -, azok az emberek úgy fel vannak paprikázva, hogy elevenen megnyúznák magát, ha ebben az elegáns öltönyben mutatkozna közöttük. Mi sztrájkolunk, hogy teljesítsék a követeléseinket. Sztrájkőrségeket menesztünk a maguk rohadt gyümölcsöseibe, és agyba-főbe verjük a sztrájktörőket, akiket idehozattak. Most jöjjön ki hát végre maga is a farbával: vagy elfogadjuk a maga ajánlatát, vagy... Vagy *mi lesz*? Fordítsa lapjával felfelé azokat a koszos kártyáit. Mit csinálnak maguk, ha mi nem engedünk?

- Ránk szabadítják az “éberekeet” - szólalt meg Mac.

Bolter sietve vágott közbe:

- Nem tudunk mi semmiféle “éberekről”. De ha a megbotránkozott polgárok összefognak a rend és a nyugalom biztosítására, az az ő dolguk. A Szövetség erről nem tud semmit. - Megint mosolygott. - Hát nem értik, emberek, hogy ha maguk veszélyeztetik a mi otthonainkat és a mi gyermekeinket, akkor nekünk védekeznünk kell? Maguk nem védenék meg a saját gyermekeiket?

- Miért, most mi egyebet csinálunk? - kiáltott fel London. - Igyekszünk megvédeni a gyerekeinket az éhezéstől. És a sztrájk a magunkfajta robotoló fickók egyedüli lehetséges védekezési módja. Maga itt ne beszéljen gyerekekről, mert alaposan megkaphatja a magáét!

- Mi békésen szeretnők elintézni ezt a dolgot - mondta Bolter. - Az amerikai polgárok rendet akarnak, és biztosíthatom magukat, hogy lesz is itt rend, ha katonaságot kérünk a kormánytól.

Sam habzó szájjal kiáltotta:

- És úgy teremtenek rendet, maga gyáva disznó, hogy házak ablakából lövik le az embereinket! San Franciscóban meg úgy teremtettek rendet, hogy rendőrlovakkal tapostattak agyon asszonyokat. És akkor az újságok azt írják, hogy “Ma délelőtt egy sztrájkoló beleszaladt egy szuronyba és meghalt.” *Beleszaladt!*

London átkarolta a dühöngő embert, és sikerült őt lassan elvonszolnia Bolter közeléből.

- Fogd be a szád, Sam! Hagyd abba. Nyughass!

- Eridj a pokolba! - ordította Sam. - Csak állsz itt, mint egy hülye, és beveszed azt a maszlagot, amivel ez a nagy darab barom meg akar etetni.

London testtartása hirtelen megmerevedett. Hatalmas ökle meglendült, és Sam arcába csapott, Sam pedig elterült. London rámeredt a földön fekvő emberre. Mac hisztérikusan kacagott:

- Egy sztrájkoló éppen most szaladt bele egy ökölbe - mondta.

Sam felült a földön.

- Jól van, London. Győztél. Nem cirkuszolok többet, de hát te nem voltál ott Friscóban, azon a Véres Csütörtökön.

Bolter szilárdan állt a helyén.

- Azt reméltem, hogy lehet magukkal okosan beszélni - mondta. - Értesüléseink vannak arról, hogy magukat szélsőbaloldali egyének befolyásolják, akiket vörös szervezetek küldtek ide. Ezek az emberek félrevezetik magukat, hazudoznak maguknak. Nincs más céljuk, csak a zavarkeltés. Hivatásos bajkeverők, azért fizetik őket, hogy sztrájkokat robbantsanak ki.

Mac felemelkedett guggoló-üléséből.

- Nahát, nahát azok a piszkos patkányok! - mondta. - Félrevezetik az amerikai dolgozókat, mi?! Alighanem pénzelik őket valahonnét... nem gondolja, miszter Bolter?

Bolter hosszan nézett Mac szemébe. Arcáról eltűnt az egészséges pirosság.

- Úgy látszik - mondotta -, maguk harcra akarnak kényszeríteni bennünket. Sajnálom. Én békességet akartam. Mi tudjuk, kik itt a vörösök, és meg kell majd tennünk ellenük a szükséges lépéseket. - Kérlelve fordult Londonhoz: - Ne hagyják, hogy félrevezessék magukat. Álljanak munkába. Mi csak békességet akarunk.

London a homlokát ráncolta:

- Hát ebből elegem volt - mondta. - Maga azt mondja, békességet akarnak. Mit csináltunk mi? Rendeztünk két felvonulást. És mit csináltak maguk? Lelőtték három emberünket, felgyújtottak egy teherautót, összerombolták egy falatozó-vagont és megbénították az élelmiszerellátásunkat. Undorodom már a piszkos hazugságaitól, uram. Gondom lesz rá, hogy úgy jusson ki innen, hogy Sam ne tegyen kárt magában, de annyit mondok, csak akkor küldjön ide valakit, amikor majd becsületesen hajlandók tárgyalni.

Bolter szomorúan csóválta a fejét:

- Nem akarunk mi harcolni maguk ellen, emberek - mondotta. - Azt akarjuk, hogy munkába álljanak. Ha azonban harcolnunk kell, hát megvannak a fegyvereink. A közegészségügyi hatóságok nem nézik jó szemmel ezt a tábort. A kormányzatnak nincs ínyére, hogy le nem bélyegzett húst szállítgatnak a megye területén. A polgárok unják már ezt a felfordulást. És természetesen katonaságot is hívathatunk, ha éppen szükségesnek látjuk.

Mac felállt, odament a sátor bejáratához és kinézett. Sötétedett már. A táborban csend volt, mert az emberek mind London sátrát figyelték. A szürkületben fehéren világító arcok mind, mind a sátor felé fordultak.

- Minden rendben, fiúk! - kiáltott Mac harsányan. - Nem adunk el benneteket.

Hátrafordult.

- Gyújtsd meg a lámpát, London - mondta. - Volna néhány szavam ehhez az emberbaráthoz itt.

London gyufát vett elő, meggyújtotta a bádoglámpást, felakasztotta a sátorrúdra. A lámpa halvány, de egyenletes világosságot adott. Mac odaállt Bolter elé. Gúnyos mosoly ült ki keményvonású arcára.

- Jól van, szépember - mondotta. - Csudára tépte a száját, de tudom, hogy egész idő alatt nedves volt a nadrágja. Elismerem, hogy maguk meg tudják csinálni mindazt, amiről beszélt, de gondolkozzék csak egy kicsit, hogy mi történik azután. Washington államban a maguk közegészségügyi hatóságai felgyújtották a sztrájkolók sátrait. És ez volt az egyik oka annak, hogy Hoover elvesztette a munkás-szavazatokat. Friscóban kihívatták a katonaságot, és kis híja volt, hogy az egész lakosság a sztrájkolók oldalára nem állt. A végén a maga barátai kénytelenek voltak utasítást adni a rendőrségnek, hogy akadályozza meg az élelmiszer-felhozatalt: csak így tudták a közvéleményt a sztrájkolók ellen fordítani. Nem arról beszélek most, uram, kinek volt igaza és kinek nem, mi volt erkölcsileg helyes és mi volt helytelen. Csak tényeket sorolok fel. - Mac egy lépést tett hátrafelé. - Mit gondol, hogyan kapunk mi ennivalót és pokrócokat és gyógyszert és pénzt? Tudja maga azt nagyon jól. Tele van ez a maguk völgye olyan emberekkel, akik rokonszenveznek velünk. Azokat a bizonyos "megbotránkozott polgárokat" alaposan megbotránkoztatja a maguk viselkedése, kedves legénykéim, és maguk ezt nagyon jól tudják. És jól tudják azt is, hogyha maguk erőszakoskodni kezdenek, akkor működésbe lépnek a szakszervezetek. Teherautósofőrök, pincérek, béresek - mindenki. És éppen azért, mert maguk mindezt jól tudják, hát megpróbálnak blöffölni. De nem sikerült! Ebben a táborban nagyobb a tisztaság, mint azokban a poloskás barakkokban, amelyekben maguk elszállásolnak bennünket a birtokaikon. Maga azért jött ide, hogy ránk ijesszen, de nem sikerült.

Bolter egészen sápadt volt. Elfordult Mactől és Londonhoz intézte szavait:

- Megpróbáltam békességet teremteni. Tudja-e, hogy ezt az embert a vörösök központjából küldték, hogy kirobbantsa ezt a sztrájkot? Csak vigyázzon, hogy ne kerüljön vele együtt börtönbe, amikor őt majd beviszik. Jogunk van hozzá., hogy megvédjük a tulajdonunkat, és meg is fogjuk védeni. Megkíséreltem, hogy emberségesen tárgyaljak magukkal, de maguk nem akarnak tárgyalni. Nos, mostantól fogva lezárjuk az utakat. Még ma éjjel meghozzák a rendeletet, amely megtiltja a megyei utakon való felvonulást vagy bármi néven nevezendő gyülekezést, csoportosulást. A seriff pedig akár ezer tartalékost is mozgósít, ha szüksége lesz rá.

London gyorsan Macre pillantott; Mac visszavillantott rá a szemével.

- Az isten szerelmére, miszter - mondotta London -, remélem, hogy biztonságban ki tudjuk juttatni innen. Ha az embereink odakint meghallják, hogy mit mondott, hát ízekre szedik magát.

Bolter megfeszítette az állkapcsát, lesütötte a szemét. Kihúzta magát, úgy mondta:

- Csak azt ne gondolják, hogy meg tudnak engem félemlíteni. Meg fogom védeni az otthonomat és a gyermekeimet; ha kell, az életem árán is. És ha csak egy ujjal is hozzám nyúlnak, hát végzünk a maguk sztrájkjával, még mielőtt megvirrad.

London begörbítette a karját, és egyet lépett előre, de Mac eléje ugrott:

- Igazat mond ez a pasas, London. Ő nem fél. Sok hasonló ember fél, de ő nem. - Bolterhez fordult: - Miszter Bolter, gondunk lesz rá, hogy épségben hagyja el a tábort. Most legalább értjük egymást. Tudjuk, mit várhatunk maguktól. De azt is tudjuk, hogy maguknak mennyire kell vigyázniuk, amikor erőszakhoz folyamodnak. Ne hagyja ki a számításból azt a néhány ezer embert, aki élelmet és pénzt küld nekünk. Többre is vállalkoznak azok, ha kell. Eddig jól

viselkedtünk, Mr. Bolter, de ha maguk elkezdenek disznólkodni, hát olyan cirkuszt csinálunk, hogy amíg él, megemlegeti.

- Akkor úgy látszik, végeztünk - mondta fagyosan Bolter. - Sajnálom, hogy arról kell beszámolnom odahaza, maguk nem hajlandók velünk félúton találkozni.

- Félúton? - kiáltott fel Mac. - A semmibe vezető útnak nincs fele, uram! - Halkra tompította a hangját: - London, Sam, fogjátok közre ezt az urat, és legyen rá gondotok, hogy épségben távozzék. Azután azt hiszem, legjobb lesz megmondani az embereknek, hogy mit fecsegett. De ne hagyjátok őket elkanászkodni. Mondjátok meg nekik, fokozzák a fegyelmet a brigádokban, mert most jönnek csak az igazán nehéz napok.

Közrefogták Boltert; a szótlan emberek tömegén át egészen az autójáig kísérték, aztán néztek az úton távolodó kocsi után. Amikor eltűnt, London elkiáltotta magát:

- Ha odajöttök az emelvényhez, hát felmegyek és elmondom, mit beszélt ez a gazember, és mit feleltünk neki.

Keresztülfurakodott a tömegen, az emberek pedig izgatottan tódultak utána. Még a szakácsok is otthagyták a tűzhelyeket, ahol a babot meg a nagy marhahúsdarabokat főzték. Az asszonyok kiöntött ürgék módjára másztak elő a sátrakból, s ők is az emelvény közelébe férkőztek. Mire London felkapaszkodott az emelvényre, a tömeg már ott szorongott az építmény körül. Mindenki kimeresztette szemét, úgy nézett fel Londonra a szürkületben.

A Bolterral folytatott beszélgetés alatt Burton doki a háttérbe húzódott; olyan csendben maradt, hogy szinte egészen eltűnt. De amikor Londonék kimentek, s csak a derékaljra telepedett Jimet és Lizát hagyták a sátorban, előjött a sarokból és maga is leült a matrac szélére. Arca gondterhelt volt.

- De csúnya dolgokra kerül itt még sor - szólalt meg.

- Azt akarjuk, Doki - mondotta Jim. - Minél rosszabbul alakul a helyzet, annál nagyobb hatást érünk el.

Burton szomorúan nézett rá.

- Maga legalább lát ebből valami kiutat, Jim. Bár én látnék. De én értelmetlennek látom az egészet, brutálisnak és értelmetlennek.

- Pedig folytatni kell a harcot - erősködött Jim. - A harc csak akkor szűnhet meg, ha majd a dolgozók kormányozzák az országukat, ha majd ők aratják le a munkájuk gyümölcsét.

- Ez így elég egyszerűnek hangzik - sóhajtott Burton. - Bár én is ilyen egyszerűnek látnám. - Mosolyogva fordult a fiatalasszonyhoz. - Maga szerint mi a megoldás, Liza?

Liza összerezzent:

- Tessék?

- Azt szeretném tudni, mit gondol, mi tudná magát boldoggá tenni?

Liza zavartan pislogott a csecsemőjére.

- Szeretnék egy tehenet - mondotta. - Szeretném magam csinálni a vajat meg a sajtot.

- Szóval egy tehenet akar kizsákmányolni?

- Tessék?

- Semmi, csak hülyéskedem. Volt otthon tehenük, Liza?

- Volt, amikor egészen kis gyerek voltam. Kimentem az istállóba és azon melegen ittam a tejet. Egy öregember fejte a tehenet, a tej valami bögrefélébe csurgott, azonmód meg lehetett inni. Olyan jó meleg volt. Úgy szeretem, melegen. A gyereknek biztosan jót tenne. - Burton lassan elfordult tőle, de ő csak tovább fújta a magáét: - Füvet ettek a tehenek, meg néha szénát is. És nem mindenki tudja ám megfejni őket. Mert rúgnak!

- Maguknak volt tehenük, Jim? - kérdezte Burton.

- Nem volt.

- Sosem gondoltam volna, hogy a tehén ellenforradalmi jószág - tűnődött el Burton.

- Mire akar maga voltaképpen kilyukadni, Doki? - kérdezte Jim.

- Semmire. Csak olyan szerencsétlennek érzem magam. A háború alatt a hadseregben szolgáltam. Alighogy kikerültem az iskolából. Egyszer behozták az egyik emberünket, szinte az egész mellkasát ellőtték. Aztán behoztak egy tágra nyitott szemű németet, annak meg a lábát lőtték el. Olyan nyugodtan dolgoztam rajtuk, mintha fából lettek volna. De néha, amikor vége lett az ilyenfajta munkának, amikor véletlenül nem dolgoztam, éppen olyan szerencsétlennek ereztem magam, mint most. Olyan magányosnak, olyan elhagyatottnak.

- Csak a végcélra kellene gondolnia, Doki - mondotta Jim. - Ebből a sok harcból sok jó születik majd. S ezért érdemes megvívni a küzdelmet.

- Bár bizonyos volnék benne, Jim. De abból a kevés tapasztalatból, amire eddig szert tettem, azt a tanulságot szűrtem le, hogy a cél jellegzetességei nemigen különböznek az eszközeitől. Az ördög vigye el, Jim, erőszakkal csak valami erőszakos dolgot lehet létrehozni!

- Hát én ezt nem hiszem. Minden nagyszerű vívmány kezdetén ott volt az erőszak.

- Nincs kezdet, Jim - mondta Burton. - És vég sincsen. Én úgy látom a dolgot, hogy az emberiség valami vak és iszonyatos harcban verekszi át magát egy olyan múltból, amelyre nem emlékszik, egy olyan jövőbe, amelyet nem lát előre, és nem is tud felmérni. Az ember eddig minden akadállyal, minden ellenséggel megbirkózott, minden akadályt, minden ellenséget legyőzött, kivéve egyet, önmagát nem tudta legyőzni. Hogy gyűlöli önmagát az emberiség!

- Mi nem önmagunkat gyűlöljük - mondta Jim -, mi a tőkét gyűlöljük, amely fojtogat bennünket.

- De a másik oldalon is emberek vannak, Jim, emberek, mint maga. Igenis, az ember gyűlöli önmagát. A lélekbúvárok azt mondják, hogy az egyes ember önszeretetét harmonikusan kiegészíti az önmaga iránt érzett gyűlölete. S ez, úgy látszik, érvényes az egész emberiségre is. Harcolunk önmagunk ellen, s csak úgy győzhetünk, ha minden embert megölünk. Én nagyon egyedül vagyok, Jim. Nincs mit gyűlölnöm. Mit remél maga ettől az egésztől, Jim?

Jim döbbenten nézett az orvosra:

- Mármint én - kérdezte, s ujjával önmagára mutatott.

- Igen, maga. Mi jó származik magára ebből az egész zűrzavarból?

- Nem tudom. Nem is törődöm vele.

- Tegyük fel, vérmérgezést kap a vállában, vagy meghal merevgörcsben, és a sztrájk összeomlik. Akkor mi lesz?

- Nem számít. Valaha én is úgy gondolkoztam, mint maga, Doki, de higgye el: nem számít.

- Hogyan lesz valakiből ilyen ember? - kérdezte Burton. - Miféle folyamaton megy keresztül?

- Nem tudom. Valaha én is magányos voltam, de most már nem vagyok az. Nem baj, ha most kiesem a sorból. Az ügy azért csak megy előre. Én csak egy parányi része vagyok. A mozgalom pedig nő és fejlődik. Valósággal örülök ennek a fájásnak a vállamban. És fogadni mernék, hogy közvetlenül a halála előtt Joy egy pillanatig elégedett volt. Igen, fogadni mernék, hogy egy pillanatig boldog volt.

Odakintről érdes, színtelen hangot hallottak, azután haragosan felzúgott a tömeg, úgy bömbölt, mint valami feldühödött állat.

- London most mondja el nekik, mi történt - szólt Jim. - Dühösek. Úristen, még a levegőt is elárasztja haraggal az ilyen feldühödött tömeg! Maga ezt nem érti, Doki. Az én öregem egyedül harcolt annak idején. Ha megverték, hát egészen összeroppant. Emlékszem, mennyire egyedül volt. De én már nem vagyok egyedül, és engem nem lehet összetörni, mert én több vagyok önmagamnál.

- Tisztára vallásos eksztázis! Ezt meg tudom érteni. Akik magukhoz vették Krisztus urunk vérét...

- Semmi köze ennek a valláshoz! - kiáltott fel Jim. - Emberekről van itt szó, nem pedig istenről. Olyasmiről, amit ismerünk.

- De hát, Jim, nem ölthet testet isten az embereknek egy csoportjában?

Jim idegesen rándított egyet a vállán.

- Túlságosan szereti maga a szavakat, Doki. Csapdát épít a szavakból, aztán beleesik. De engem ugyan nem ejt foglyul. Nekem nem jelentenek semmit a maga szavai. Én tudom, hogy mit csinálok. Engem ugyan nem befolyásol ez a sok csűrés-csavarás.

- Lassan a testtel! Ne legyen már olyan izgatott! Nem csűrtem-csavartam én semmit, egyszerűen csak tájékoztatást kértem magától. Maguk már attól is méregbe jönnek, ha az ember kérdezni merészel valamit.

Ahogy a szürkület éjbe feketedett, úgy élesedett a lámpa világa, úgy hatolt el a sátor egyre távolabbi sarkaiba a sárga fény. Mac jött be a sátorba nagy halkan, mintha a kinti lárma, az ordítozás elől lopózott volna ide.

- Egészen megvadultak - mondotta. - És megint éhesek. Vacsorára főtt hús van, meg bab. Tudtam, hogy megbokrosodnak a hústól. A legszívesebben azonnal mennének gyújtogatni.

- Milyen az égbolt? - kérdezte Burton. - Esőt ígér?

- Nem, tiszta és csillagos. Jó idő lesz.

- Beszélni akarok magával, Mac. Fogytán a készletem. Fertőtlenítő kell. Meg jó volna egy kis salvarzan is. Ha valami járvány tör ki, hát alaposan benne vagyunk a pácban.

- Tudom - mondta Mac. - Már küldtem hírt a városba a helyzetről. Néhány emberünk megpróbál pénzt felhajtani. Próbálnak pénzt szerezni Dakin óvadékára is. Bár én személy szerint jobban szeretném, ha Dakin ott maradna a börtönben.

Burton felállt a derékaljról.

- Mert Londont rá tudják venni mindenre, igaz? Dakin viszont nem mindenben engedelmeskedett.

Mac fürkészően nézett a doktor arcába.

- Mi baja van, Doki? Nem érzi jól magát?

- Hogyhogy?

- Olyan ingerült. És fáradt. Mi a baj, Doki?

Burton mindkét kezét a zsebébe dugta.

- Nem tudom. Csak olyan egyedül érzem magam. Rettenetesen egyedül. Teljesen magamra hagyatva dolgozom, cél nélkül. Maguk legalább kapnak valamiféle kárpótlást. Én csak sztetoszkópon hallom az emberek szíve dobogását. Maguk még a levegőben is azt hallják.

Hirtelen mozdulattal lehajolt, megfogta Liza állát, maga felé fordította a fiatalasszony arcát, és belenézett a riadt szemekbe. Liza lassan felemelte a kezét, s gyengéden eltolta magától Burton csuklóját. Az orvos nem állt ellen, s ismét a zsebébe tette a kezét.

- Bár ismernék valami nőt, akihez maga elmehetne, Doki - mondotta Mac. - De nem ismerek egyet sem. Új ember vagyok még ezen a környéken. Dick eligazítaná magát a városban. Most már biztosan van neki vagy húsz nője. De aztán esetleg még lefogják magát, Doki, és leültetik; és ha maga nem vigyáz ránk, hát öt perc alatt kiebrudalnak minket innét.

- Maga néha túlságosan is sokat megért, Mac, néha viszont semmit - válaszolt Burton. - No, megyek és meglátogatom Al Andersont. Egész nap feléje se néztem.

- Oké, Doki, ha ez jobb kedvre deríti. Majd én gondoskodom róla, hogy Jim ne mozduljon innen ma éjszaka.

Burton még egy pillantást vetett Lizára, azután kiment.

Közben az ordítozás beszélgetéssé csendesedett, halk beszélgetéssé, amely elevenséget hozott az éjszakába.

- Nem eszik ez a Doki - panaszolta Mac. - Aludni sem látta még senki. Azt hiszem, előbb-utóbb összeroppan; bár eddig sosem történt vele ilyesmi. Sürgősen kellene neki valami nő, aki egy éjszakára szeretné őt; tudod, Jim, aki igazán szeretné. Szüksége volna valakire, akit maga mellett erezne - a bőrével is. És nekem is kellene egy ilyen nő. Szerencsés kis nő maga, Liza, hogy éppen most szült. Különben nem hagynám békén.

- Tessék?

- Semmi. Csak azt kérdeztem: hogy van a gyerek?

- Jól.

Mac komolykodva bólogatott.

- Szeretem az olyan nőt, aki keveset beszél - mondotta Jimnek.

- Mi történt odakint? - kérdezte Jim. - De unom már, hogy folyton idebent kell kuksolnom!

- London elmondta, miket beszélt az a szépember, azután felvetette a bizalmi kérdést. Természetesen bizalmat szavaztak neki. Most odakint van, megbeszéli a brigádvezetőkkel a holnapi teendőket.

- Miért? Mi lesz holnap?

- A szépember igazat mondott, amikor azzal a rendelettel hozakodott elő. Ha az embereink holnap a megyei úton menetelnek már törvénybe ütköző cselekedetet követnek el. De nem hinném, hogy a rendelet s teherautókra is kiterjed majd. Tehát ahelyett, hogy kimasíroznánk a gyümölcsösökbe, autós osztagokat küldünk majd. Rajtaütünk egy sztrájktörő-csoporton, aztán elrobogunk, és rajtaütünk egy másikon. Számításom szerint eredménnyel járunk.

- Honnan vesszük a benzint?

- Kivesszük a többi kocsiból, s átöntjük azokba, amelyeket használni fogunk. Holnapra elég lesz. Azután majd valami mást kell kitalálnunk. Holnap talán sikerül elég keményen oda-

vágnunk, úgyhogy holnapután pihenhetünk, és megvárhatjuk a következő sztrájktörő-szállítmány érkezését.

- Ugye, én is elmehetek holnap? - kérdezte Jim.

- Ugyan, mi hasznodat tudnák venni?! - kiáltott fel Mac. - Ott verekedni kell! Te csak helyet foglalnál el, hiszen a karodat se tudod használni. Légy késznél.

London belökte a sátorponyvát, belépett. Arca piroslott az örömtől.

- Hogy fel vannak paprikázva az emberek! - mondta. - Égnek a vágytól, hogy móresre tanítsák egész Torgast!

- Csak fogd őket kemény kézzel, London - tanácsolta Mac. - Most tele van a bendőjük. Ha szabadjára engeded őket, nemigen tudjuk megfékezni ezt a társaságot.

London odahúzott egy ládát, leült rá.

- Azt mondják az emberek, hogy úgyszólván az egész kaja elfogyott. Akarok tőled kérdezni valamit, Mac. Mindenki azt mondja, hogy te kommunista vagy. Az a két ember, aki tárgyalni jött ide, az is azt mondta. Mintha csak mindent tudtak volna rólatok.

- Hát aztán?

- Mondd meg nekem nyíltan, Mac: kommunisták vagytok, ti ketten, te meg Jim?

- Miért te mit gondolsz?

London szeme haragosan villant meg, de azért uralkodott magán.

- Ne pimaszkodj, Mac. Nem veszem jónéven, hogy az ellentáborban többet tudnak rólad, mint én. Mert mit tudok én? Megjelentetek a táborunkban, segítettetek rajtunk. Sosem firtattam, kifélék-mifélék vagytok. Sosem. Nem kérdezném most nem, de hát tudnom kell, mire készüljek fel.

Mac arca tépelődést tükrözött. Jimre pillantott:

- Megmondjam? - kérdezte.

- Felőlem megmondhatod.

- Ide hallgass, London - kezdte Mac. - Téged nagyon meg lehet ám szeretni. Sam például szétverné bárkinek a fejét, aki csak görbén néz rád.

- Hát vannak jó barátaim.

- No, éppen ez az. Én is azt érzem, amit ők. Mondjuk, hogy kommunista volnék. Akkor mi volna?

- A barátom vagy - mondta London.

- Oké. Hát akkor megmondom: kommunista vagyok. Nincs ezen semmi titkolnivaló. Azt mondják, én robbantottam ki ezt a sztrájkot. Nos, értsük meg egymást: ha módomban állt volna, hát kirobbantom. De nem volt rá szükség. Kirobbant magától.

London elgondolkodva nézett rá, mintha egész lelkével Mac lelkét fürkészte volna.

- Mit kapsz te ezért? - kérdezte.

- Úgy érted, hogy pénzt? Egy vasat se.

- Hát akkor miért csinálod?

- Hát azt nehéz megmondani. Te ragaszkodol Samhez, meg a többi taghoz, aki veled együtt rója az országot, igaz? No hát, ugyanígy érzek én az ország valamennyi dolgozója iránt.

- Olyan emberek iránt, akiket nem is ismersz?

- Igen, London. És ugyanígy érez Jim is, ugyanígy.

- Irtó hülyeségnek hangzik - mondotta London. - Akár valami vicc. Nem kaptok érte pénzt?

- Láttál már bennünket Rolls-Royce-on közlekedni?

- No és azután?

- Hogyhogy azután.

- Hát amikor ennek itt vége lesz. Talán majd akkor szeditek fel a pénzt.

- Nincs “azután”. Ha ezzel végeztünk, hát belekerülünk egy másikba.

London összehúzta a szemét; úgy nézett Macre, mintha a gondolataiban próbált volna olvasni.

- Hiszek neked - mondotta vontatottan. - Eddig még sosem próbáltál az orromnál fogva vezetni.

Mac nagyot ütött London vállára:

- Régen megmondtam volna, London, ha megkérdezed.

- Semmi kifogásom a vörösök ellen. Úton-útfélen azt hallja az ember, hogy csirkefogók. Sam gyakran úgy sziszeg, mint a csörgőkígyó, és hamar kijön a sodrából, de nem csirkefogó. No, gyerünk, együnk valamit.

Mac felállt.

- Jim, hozok valamit Lizának, meg neked is - mondotta.

London visszaszólt a bejárattól.

- De szépen jön fel a hold! Nem is tudtam, hogy holdtölte van.

- Nincs holdtölte - mondta Mac. - Hol látod te a holdat?

- Ott, ni. Látod? Mintha most jönne fel a hold.

- Az nem kelet - mondta Mac. - Úristen! Az Anderson-tanya! *London!!* - ordította. - Felgyújtották Anderson tanyáját! Szólj az embereknek! Gyere már, az isten verje meg! Hol vannak azok az őrök? Gyorsan! Szólj az embereknek, jöjjenek.

Jim felugrott a derékaljról. Miközben ott futott ötven méterre Mac mögött, nem is érezte a karját. Hallotta London bődülését, meg a nedves talajon döngő léptek zaját. Amikor a fákhoz ért, meggyorsította futását. A fák mögül vörös fény áradt szerteszét. Nem volt ez már egyszerű égés. Lángnyaláb világította meg a lombokat, baljóslatú recsegés-ropogás harsogta túl a léptek dobogását. Metsző hangú kiáltozás, majd zúgás tompította ordítozás hallatszott a tűz irányából. A fák hátravetették árnyékukat, el a tűztől, a tábor felé. A fasor végét eltorlaszolta a tűzfüggöny, előtte fekete figurák futkostak összevissza. Jim megpillantotta Macet - ott rohant közvetlenül előtte -, s hallotta a lángok egyre hangosodó, lihegő-fújtató mordulását. Fokozta az iramot, utolérte barátját, s mellette rohant tovább.

- Az istálló! - zihálta Jim. - Az almát már kirakták?

- Jim! A fene egye meg, nem lett volna szabad eljönnöd. Nem, az istállóban van az egész termés. Hol az isten csudájában voltak azok az őrök? Senkiben sem bízhat az ember.

Közeledtek a fasor végéhez, arcukba csapott a forró levegő. Az istálló falai lángba borultak, a tetőről fel-felszökkentek a mérges lángnyelvek. Az őrök Anderson kis házánál álltak, csendesen nézték a tüzet, Anderson pedig rángatózva ugrált előttük.

Mac már nem futott.

- Hiába minden. Nincs mit csinálni. Úgy látszik, benzint használtak.

London rohant el mellettük. Rettenetes volt az arca. Amikor az őrökhöz ért, megállt.

- Ti átkozott patkányok! Hol a frászban voltatok? - ordította.

Az egyik ember kieresztette a hangját, hogy túl tudja harsogni a tüzet:

- Ide küldtél egy embert, azt üzented, beszélni akarsz velünk. Félúton voltunk a tábor felé, amikor megláttuk a tüzet.

London haragja lelohadt. Nagy, összeszorított öklei szétnyíltak. Tehetetlenül fordult arrafelé, ahol Mac és Jim bámult meredten a tűzbe. Anderson közeledett feléjük hatalmas bakugrásokban, rángatózó, vad táncban. Megállt Mac előtt, kihívóan tolta az arcát Mac orra elé.

- Maga piszkos gazember! - kiáltotta.

Elcsuklott a hangja, és sírva fordult vissza a lángtorony felé. Mac át akarta fogni az öregember derekát, Anderson azonban megragadta Mac karját és eltaszította. Égő alma átható, édeskés illata áradt a tűzből.

Mac egészen elernyedt, elszomorodott.

- Istenem, csak ez ne történt volna! - szólt Londonhoz. - Szegény öreg, oda az egész termése. - Hirtelen eszébe jutott valami. - Úristen! Hagytál te őröket a táborban, London?

- Nem hagytam. Erre nem gondoltam.

Mac villámgyorsan hátrafordult:

- Gyertek velem egy jó páran! Lehet, hogy ezt akarták: kicsalni minket a táborból. Egy csoport itt marad, s vigyáz, hogy legalább a lakóházat ne érje baj.

Ugyanazon az úton rohanni kezdett visszafelé. Előtte szökellt hosszú, fekete árnyéka. Jim próbált vele lépést tartani, de valami gyengeség okozta rosszullét kerítette hatalmába. Mac elhagyta, s elhúztak mellette a többiek is, míg végül egészen magára maradt; messze hátul, szédelegve bukdácsolt az egyenetlen talajon. A táborból nem törtek lángok az égre, Jim tehát lassított, s tovább bandukolt a fák közötti sötét folyosón. Hallotta az összeomló istálló reccsenését, de nem fordult hátra. Félúton lehetett a tábor felé, amikor a gyengeségtől összebicsaklott a térde. Nehézkesen huppant le a földre. Feje fölött tűzpirosra festődött az ég, az alacsonyan lebegő, rózsaszín lángtenger felett hidegfényű csillagok függtek az égbolton.

Mac jött visszafelé, ugyanazon az úton:

- Mi a baj, Jim?

- Semmi. Egészen elgyengült a lábam. Csak pihenek. Semmi baj a táborral?

- Semmi. Oda nem mentek. Egyik emberünk megsérült. Elesett; azt hiszem bokatörés. Elő kell kerítenünk a Dokit. Te, micsoda ócska trükk volt ez! Az egyik emberük azt mondta az őröknek, London hívatja őket, ezalatt a többi körülöntötte az istállót benzinnel, gyufát gyújtott és... Úristen, de gyorsan ment! Hát most aztán *kapunk* Andersontól. Azt hiszem, már holnap kirúg bennünket innen.

- Hová megyünk akkor, Mac?

- Te Jim! Teljesen kikészültél! Gyere, add a karodat. Eltámogatlak a táborig. Mondd, láttad a Dokit a tűznél?

- Nem láttam.

- Azt mondta, átmegy meglátogatni Alt. Nem láttam visszajönni. No, tápászkodj már fel. Ágyba kell már dugnom téged.

Halványodott a tűz. A fasor végén még ott piroslott egy máglya, de már nem szökelltek belőle hosszú lángszalagok.

- Kapaszkodj belém, Jim - mondotta Mac. - Anderson szinte őrjöngött, igaz? De legalább a házát nem gyújtották fel, hálistennek.

London jött feléjük, mögötte Sam.

- Mi van a táborral? - kérdezte London.

- Minden rendben. Nem gyújtották fel.

- Mi van ezzel a sráccal?

- Egészen legyengült a sebétől. Támogassátok a másik oldalán is.

Félig támogatták, félig vitték Jimet, végig a fasoron, át a tisztáson, be London sátrába. Leültették a derékaljra.

- Láttátok a Dokit? - kérdezte Mac. - Egyik emberünk kitörte a bokáját.

- Én ugyan nem láttam.

- Vajon hol lehet?

Sam lépett be a sátorba, egészen halkan. Sovány arcából szinte kipattantak a megfeszült arcizmok. Merev léptekkel ment oda Machez, és megállott előtte:

- Azon a délutánon, amikor itt volt az a pasas és megmondta, mit fognak csinálni...

- Miféle pasas?

- Hát az az első pasas, akit ők ideküldtek, és akinek te megmondtad.

- Mit mondtam meg?

- Hogy mit csinálunk mi, ha ők...

Mac összerezzent, Londonra nézett.

- Hát nem tudom, Sam. Lehet, hogy akkor elfordul tőlünk a közvélemény rokonszenve. Pedig most igazán nagy szükségünk van rá. Nem akarjuk elveszíteni.

Sam hangja rekedt volt a gyűlölettől:

- Csak nem hagyod, hogy ezt elvigyék szárazon!! Csak nem hagyod, hogy egyszerűen kifüstöljenek minket innen azok a gyáva disznók?!

- Ki vele, Sam! - szólt London. - Mit akarsz csinálni?

- Magam mellé akarok venni egypár embert... aztán eljátszogatunk egy skatulya gyufával.

Mac és London figyelmesen nézett Sam arcába.

- Mit bánom az egészet! - mondta Sam. - Én bizony megyek. Van egy Hunter nevezetű. Annak van egy nagy, fehér háza. Viszek egy kanna benzint is.

Mac elmosolyodott.

- Nézd meg jól ezt az embert, London - szólt. - Ismered őt? Tudod, kicsoda?

London azonnal elértette, mit akar Mac.

- Nem én! Sose láttam. Ki ez?

- Fogalmam sincs. Itt lakik a táborban?

- Fenét! Alighanem valami egyéni bosszú műve az egész. Azt is a mi nyakunkba akarják varrni, mint annyi mást!

Mac most újra Samhez fordult:

- Ha elfognak, egyedül kell ám tartanod a hátad.

- Tartom én! - mondta komoran Sam. - Nem akarom én ezt rákenni senkire. És meggondoltam a dolgot: nem viszek magammal senkit.

- Mi nem ismerünk téged. Csak bosszúból teszed, amit teszel.

- Gyűlölöm a pasast, mert mindenemből kiforgatott - mondta Sam.

Mac egészen odalépett hozzá és karon ragadta.

- Porig égjen annak a rohadéknak a háza! - sziszegte vad haraggal. - Égjen le minden, az utolsó szögig! Bárcsak veled mehetnék! Istenem, de jó volna!

- Maradj te csak itt - mondotta Sam. - Neked semmi közöd az egészhez. Az a pasas kiforgatott engem mindenemből, és különben is szeretek gyújtogatni. Imádok a tűzzel játszani.

- Viszlát, Sam - mondotta London. - Egyszer majd nézz be hozzánk.

Sam csendben kioldalgott a sátorból és eltűnt. London és Mac egy ideig még nézte a szelíden hullámzó ponyvát. London így szólt:

- Az az érzésem, nem jön ez már vissza. Furcsa, mennyire meg tud szeretni az ember egy ilyen undok frátert. Mindig kötekedett, mintha csak kereste volna a bajt.

Jim csendesen ült a derékaljon. Gondterhelt volt az arca. A ponyván át még halványan világított a tűzsugár, s most szirénabúgás hangzott fel; egyre közelebb és közelebb jött a hang - magányos, szilaj üvöltés volt az éjszakában.

- Jó sokáig vártak azok a tűzoltókocsik! - szólt keserűen Mac. - Az ördög vigye el, most jut eszembe, hogy nem ettünk még semmit. Gyere, London. Jim, te maradj itt, majd hozok neked valamit.

Jim ülve maradt, várta, mikor jön vissza a két ember. Liza ott ült mellette, alattomban szoptatta a csecsemőjét a kendő alatt.

- Maga sose mozdul innen? - kérdezte Jim.

- Micsoda?

- Maga csak üldögél szép csendesen. Annyi minden történik maga körül, de maga oda se figyel. Még csak meg sem hall semmit.

- De szeretném, ha már vége volna ennek az egésznek! - mondotta Liza. - Úgy szeretném, ha házban élnénk, ahol padló is van, meg a klozett is ott van a közelben. Nem szeretem ezt a verekedést.

- Pedig meg kell lennie. Egyszer majd vége lesz, csak éppen lehet, hogy azt már mi nem érjük meg.

Megjelent Mac két gőzölgő csajkával.

- Hát azért még nem aludt ki egészen a tűz, amikor a tűzoltók odaértek - mondotta. - Nesze, Jim, beletettem a babba a marhahúst. Ez meg a magáé, Liza.

- Nem lett volna szabad elengedned Samet, Mac - mondotta Jim.

- Már hogy a fenébe ne?!

- Mert nem érezted helyénvalónak, Mac. Hagytad, hogy elragadjon a személyes gyűlölet.

- De az istenfáját, hát gondolj szegény öreg Andersonra! Leégett az istállója, oda a termése!

- Persze, persze, tudom. Lehet, hogy nem rossz gondolat felgyújtani Hunter házát. De valld be, hogy téged az indulat vezérelt.

- Hát aztán?! Talán még majd jelentést adsz rólam, mi?! Idehozlak, hogy valami tapasztalatot szerezz, erre mi lesz belőled? Kibírhatatlan tanító bácsi! Mit gondolsz, ki vagy te?! Hátulgombolós kölyök voltál még, amikor én már javában végeztem ezt a munkát.

- Lassan a testtel, Mac. Másban úgysem segíthetek, hát legalább igyekszem az eszemet használni. Annyi minden történik, én meg csak ülök itt, mert fáj a vállam. Én csak azt nem szeretném, ha téged elragadna az indulat. Mert akkor nem tudsz gondolkozni.

Mac mogorván meredt rá.

- Szerencsésnek mondhatod magad, amiért nem töröm össze a képedet. Nem mintha nem volna igazad. Ellenkezőleg. De nagyon megfekszi az ember gyomrát egy ilyen tag, akinek mindig igaza van. - Hirtelen elmosolyodott. - Jól van, Jim. Felejtsük el az egészet. Kezdesz már csuda okos fickó lenni. Jó pártember lesz belőled. Tudom, hogy könnyen dühbe gurulok, de hát mit csináljak. Különben irtózatosan fő a fejem, Jim. Rosszul mennek a dolgok. Mit gondolsz, a Doki hol lehet?

- Még mindig semmi életjel? Emlékszel, mit mondott, amikor innen elment?

- Azt, hogy megy Alt meglátogatni.

- Igen, de már előbb is mondott valamit. Azt mondta, hogy olyan egyedül érzi magát. Furcsákat mondott. Úgy beszélt, mint az olyan ember, aki agyondolgozta magát. Lehet, hogy bedilizett. Sosem hitt az ügyünkben; lehet, hogy meg is lépett.

Mac a fejét rázta:

- Voltam én már eleget a Dokival, de még sose lépett meg. Dr. Burton még senkit sem hagyott cserben. Nagyon aggódom, Jim. Doki Andersonékhoz készült. Nincs kizárva, hogy a mi őreinknek nézte a gyújtogatókat, és egyenesen a karjukba rohant. Úgyis régen fenték rá a fogukat.

- Lehet, hogy később visszajön.

- Megmondom, hogy van. Ha a közegészségügyi hatóságok holnap kiadnak ellenünk egy rendeletet, akkor holtbiztos, hogy az “éberek” elfogták Dokit. Szegény feje! Nem tudom, mit csináljak azzal a törött bokájú emberrel. Az egyik társa ugyan helyreillesztette a bokát, de alighanem rossz helyre. Persze lehet, hogy Doki ott kódorog valahol a gyümölcsösben. Az én hibám, hogy egyedül engedtem Andersonékhoz, száz százalékban az én hibám. London, az megteszi a magáét. De én sok mindenre nem gondolok. Egy és más nyomja a lelkiismeretemet, Jim. Andersen istállójának az ügye ólomsúllyal nehezedik rám.

- Az *egészet* kell nézned - mondotta Jim.

Mac felsóhajtott.

- Azt hittem, kemény legény vagyok, de te sokkal, de sokkal keményebb vagy, mint én. Remélem, nem fognak meggyűlölni, Jim! Aludj inkább a kórház-sátorban. Ott legalább van egy tábori ágy. Nem akarom, hogy a földön aludj, amíg ilyen pocsékul vagy. Miért nem eszel?

Jim a csajkájára nézett.

- Egészen megfeledkeztem az evésről. Pedig éhes vagyok.

Egy főtt marhahússzeletet halászott ki a babból, s rágni kezdte.

- Szerezz magadnak is, Mac.

- Jó, megyek.

Elment, Jim pedig gyorsan megette a babot, a nagy, tojásdad, arányló szemeket. Egyszerre három szemet tűzött egy kihegyezett pálcika végére. Amikor végzett, megbillentette a csajkát, kiitta a hús és a bab levét.

- Jóízű, mi? - szólt oda Lizának.

- Bizony. Mindig szerettem ezt a fajta babot. Csak a só hiányzik nagyon. Sósan jobb a disznóhús is.

- Csendesek az emberek, csuda csendesek.

- Mert tele a szájuk - mondta Liza. - Folyton beszélnek, kivéve, amikor tele van a szájuk. Folyton csak beszélnek. Ha mindenáron verekedniök kell, hát menjenek és essenek túl rajta. De ez az örökös beszéd!

- De ez sztrájk - védekezett Jim.

- Maga is örökké csak beszél - mondta a fiatalasszony. - Beszédtől nem forog a gép.

- De a beszéd sokszor erőt ad, az erő pedig forgatja a gépet.

Megjelent London. Megállt a sátorban; a fogát piszkálta egy kihegyezett gyufaszállal. Kopasz fejebúbja tompán csillogott a lámpafényben.

- Jól körülnéztem odakint - mondta -, de sehol sem láttam tüzet. Talán elcsípték azt a Samet.

- Sam nagyon ügyes fickó - jegyezte meg Jim. - A múltkor letepert egy ellenőrt, pedig annak puskája is volt.

- Ravasznak nagyon ravasz, az biztos. Akár a kígyó. Csörgőkígyó az a Sam, csak éppen sosem csörög. Egyedül ment el, nem vitt magával senkit.

- Annál jobb. Ha elfogják, hát magányos őrült. De ha három embert fognak el ilyenkor, az már összeesküvés. Érted, ugye?

- Remélem, nem fogják el, Jim. Rendes ember, nagyon szeretem.

- Tudom én azt.

Mac jött be, hozta a csajkáját.

- Úristen, de éhes vagyok. Csak az első harapásnál jöttem rá. Eleget ettél, Jim?

- Eleget hát. Miért nem raknak tábortüzet az emberek, hogy köréje ülhessenek? Tegnap este raktak.

- Nincs fa - mondotta London. - Minden fát odavitettem a tűzhelyekhez.

- De miért olyan csendesek? Szavukat sem hallani - mondta Jim. - Minden olyan csendes.

- Furcsa dolog ez a tömeggel - tűnődött Mac. - Sosem lehet előre megmondani, hogyan fog viselkedni. Eddig azt gondoltam, ha jól megfigyeli őket az ember, megmondhatja, mit fognak csinálni. Néha egészen felvillanyozódnak, aztán egyszerre csak egészen elvesztik a bátorságukat. Azt hiszem, most mindenki meg van ijedve ebben a rohadt táborban. Híre járt, hogy a Dokit elkapták. És most az emberek meg vannak ijedve, mert nincs Doki. Odamennek ahhoz a törött bokájú pasashoz, megnézik, aztán továbbállnak. Aztán nemsokára megint odamennek megnézni. Olyan fájdalma van, hogy az egész teste verítékben úszik.

Mac egy csonton rágcsált, fogával tépte a fehér porcogót.

- Gondolod, hogy van olyan, aki tudja? - kérdezte Jim.

- Micsodát?

- Azt, hogy hogyan fog cselekedni a tömeg.

- Talán London tudja. Egész életében embereket vezetett. No, mi a véleményed, London?

London a fejét rázta.

- Nem lehet azt előre tudni - mondotta. - Egyszer egy teherautó kipufogójától is úgy megijednek, hogy futnak, mint a nyúl. Másszor meg semmitől sem félnek. Persze, azt azért valahogy érzi az ember, közvetlenül az események előtt, hogy mi fog történni.

- Igen, tudom - mondta Mac. - Az valahogy a levegőben van. Láttam egyszer egy négerlincselést. Hurcolták a szerencsétlent vagy négyszáz métert, egy vasúti felüljáróhoz. Útközben a tömeg megölt egy kiskutyát: halálra kövezte. Mindenki köveket szedett fel, s addig hajigálták kővel azt a kutyát, amíg ki nem adta a páráját. Öldökléssel volt tele a levegő. És aztán az sem volt elég nekik, hogy a négert felkötötték. Ráadásul még meggyújtották és bele is lőttek.

- Nem hagyom, hogy ilyesmi kezdődjék ebben a táborban - mondta London.

- De ha mégis elkezdődnék, akkor jobb, ha félreállsz az útból - tanácsolta Mac. - Figyelj csak, mi ez?

Kintről szinte katonás ütemű lábdobogás hallatszott.

- London odabenn van? - kérdezte valaki.

- Igen. Mi van?

- Hoztunk egy fickót.

- Miféle fickót?

Belépett egy férfi, Winchester-puskával a kezében.

- Nem te vagy az egyik, akit ott hagytam Anderson házát őrizni?

- De igen. Csak hárman jöttünk el, a többi ott van. Láttunk egy legényt arra csellengeni, aztán valahogy bekerítettük és elcsíptük.

- No és kicsoda az illető?

- Nem tudom. Ez a puska volt nála. Az emberek össze akarták verni, de én azt mondtam, inkább hozzuk ide. Hát idehoztuk. Odakint áll, megkötözve.

London Macre nézett, Mac pedig Liza felé bökött a fejével.

- Jobb lesz, ha kimégy, Liza - szólt London.

Liza kelletlenül tápászkodott fel.

- Hova menjek?

- Azt nem tudom. Joey hol van?

- Beszélget valakivel - felelte Liza. - Az illető írt valamilyen iskolának, ahol postást faragnak majd belőle. Joey is postásnak akar menni, úgyhogy most megbeszéli a dolgot az illetővel.

- Hát akkor eridj, keress valami asszonyt és beszélgess vele.

Liza magához szorította a csecsemőjét, és kiment a sátorból. London elvette az embertől a puskát, rántott egyet a fogantyún. A töltény a földre pottyant.

- Harmincszor-harmincas - mondta London. - Hozd be azt a fickót.

- Oké. Hozzátok be azt a fickót - szólt ki az őrszem.

A másik két őrszem belökte a foglyot a sátorba. A fogoly megbotlott, aztán visszanyerte egyensúlyát. Karját szíjjal kötözték hátra, csuklóit báladrót szorította össze. Nagyon fiatal volt, csenevész testű, keskeny vállú. Kordbársonynadrágot, kék inget, rövid bőrzekét viselt. Rémülten meresztgette világoskék szemét.

- A fene egye meg - szólalt meg London. - Hiszen ez még gyerek.

- Winchester-puskás gyerek - tette hozzá Mac. - Beszélhetnék én vele, London?

- Csak rajta.

Mac a fogolyhoz lépett.

- Mit keresel te errefelé?

A fiú nagyot nyelt.

- Nem csináltam semmit - mondta alig hallhatóan.

- Ki küldött?

- Senki.

Mac nyitott tenyerével a fiú arcába ütött. A fiatalember feje féloldalt billent, fehér, csupasz arcán rikító piros folt jelent meg.

- Ki küldött?

- Senki.

Ismét lecsapott a nyitott tenyér, ezúttal keményebben. A fiú megtántorodott, s hiába igyekezett visszanyerni egyensúlyát, az oldalára esett.

Mac lenyúlt érte és talpra rántotta.

- Ki küldött?

A fiú sírt. Könnyei legyöngyöztek az orrán, vérző ajkaira.

- A fiúk az iskolában azt mondták, hogy meg kell...

- A középiskolában?

- Igen. És az emberek az utcán is azt mondták, hogy valakinek már meg kell...

- Hányan jöttetek?

- Hatan.

- Hát a többi hol van?

- Nem tudom, miszter. Elvesztettem őket, becsületszavamra mondom.

Mac színtelen hangon folytatta:

- Ki gyújtotta fel az istállót?

- Nem tudom.

- Jó lesz vigyázni azzal a “nem tudom”-trükkel! Ki gyújtotta fel az istállót?

A fiú alig tudott beszélni, fulladozott a zokogástól.

- Ne üssön meg, miszter. A csapszék billiárdszobájában mondták egypáran, hogy jó volna felgyújtani. Azt mondták, hogy Anderson szélsőbaloldali.

- Jól van. Hát az orvosunkkal találkozott-e valamelyikőtök?

A fiú ügyefogyottan nézett Macre.

- Ne verjen engem, miszter. Nem tudom. Nem találkoztunk mi senkivel.

- Mit akartál azzal a puskával?

- B-b-belőni a sátrakba, hogy maguk megijedjenek.

Mac fagyosan mosolygott. Londonhoz fordult:

- Mit gondolsz, mit csináljunk vele?

- Á, gyerek ez még!

- Winchester-puskás gyerek. A gondjaimra bízod még egy kicsit, London?

- Mit akarsz vele?

- Úgy akarom őt visszaküldeni az iskolába, hogy ide többé ne jöjjön fegyveres gyerek.

Jim a derékaljon ült, feszülten figyelt.

Mac így szólt:

- Jim, az imént lehordtál, amiért elvesztettem a fejemet. Most azonban nem vesztem el.

- Ha hideg fejjel cselekszel, akkor oké.

- Pontosan szoktak ülni az ütéseim - mondotta Mac. - Sajnálod ezt a gyereket, Jim?

- Ez nem gyerek, hanem elrettentő példa.

- Ez az én véleményem is. No, ide hallgass, te kölyök. Oda is dobhatnánk téged az embereink-nek odakint, de félek, hogy azt nem úsznád meg élve. Inkább én tőlem kapsz valami emléket.

Mac megragadta a gyerek vállát, s jobb keze ütései csak úgy csattantak a fiú arcán. Aztán hirtelen abbahagyta.

- Nem fájhatott túlságosan - mondta. - Csinos képpel fogsz te megjelenni az iskolában. No, elég volt a bőgésből. Mondd el majd a gyerekeknek odabenn a városban, mi vár rájuk, ha...

- Megmossam az arcát? - kérdezte London.

- Fenét! Azt hiszed, szórakozásból csináltam?

- Mit tudom én - mondta London.

A fiú közben halkan zokogott.

- Figyelj rám, te gyerek - szólt Mac. - Nem tettem túl sok kárt benned. Betört az orrod, de semmi több. Ha akárki más vesz itt kezelésbe, nem pedig én, hát nem úszod meg ilyen olcsón. Most eridj, és mondd meg a kis játszótársaidnak, hogy ha valamelyiküket valami disznóságon

csípjük rajta, hát eltörjük a lábát, a következőnek pedig eltörjük mind a két lábát. Megértetted?... Azt kérdeztem, megértetted-e?

- Meg.

- Oké. Kísérjétek el az útig, aztán engedjétek szabadon.

Az őrszemek a hónaljánál fogva kitámogatták a fiút a sátorból.

- London - mondotta Mac -, küldj járőröket, hadd nézzék meg, kószálnak-e még puskás apróságok a környéken?

- Jó, rendben van - szólt London. Egész idő alatt Macre függesztette a tekintetét, elborzadva nézte őt. - Jézus Mária, micsoda kegyetlen egy fráter vagy te, Mac! - mondta. - Azt értem, ha valaki dühében csinál ilyesmit, de te még csak dühös sem voltál.

- Tudom - mondta Mac fásultan. - Ez a legnehezebb az egészben.

Csak állt, mint a cövek, arcán megjelent a jól ismert fagyos mosoly. Amikor azután London kiment a sátorból, Mac a matrachoz lépett, leült, átkulcsolta a térdét. Egész testében remegett. Halványszürke volt az arca. Jim kinyújtotta az ép kezét, megragadta Mac csuklóját.

- Nem tudtam volna megtenni - mondta törődötten Mac -, ha te nem lettél volna itt. Micsoda viharedzett egy fickó vagy te, Jim! Milyen egykedvűen néztél. Fütyültél az egészre!

Jim megszorította Mac csuklóját.

- Ne törd a fejed, Mac - mondta csendesen. - Nem holmi megriadt kölyök volt ez, hanem az ügyünk egyik veszélyeztetője. Amit tettél, meg kellett tenni. Semmi gyűlölet, semmi érzelem, csak éppen egy feladat. Ne törd rajta a fejed. Ez az eset csak egy kis része az egésznek. A részvét éppen olyan káros, mint a félelem. Orvosi munkát végeztél. Operációt. Kész. Ha nem bénított volna meg ez a sebem, megcsináltam volna helyetted. És gondold csak el, mi történt volna, ha az embereink kezébe kerül odakint.

- Tudom - bólintott Mac. - Agyonverték volna. Remélem, több kölyköt nem fognak el. Mert még egyszer nem tudnám ezt megcsinálni.

- Pedig meg kellene csinálnod - mondta Jim.

Mac kissé riadtan nézett rá:

- Nem értelek én már téged, Jim. Kezdek félni tőled. Láttam én már olyanokat, mint te. Azoktól is félek. Úristen, Jim, a szemem előtt alakulsz át, napról napra. Tudom, hogy igazad van. Jó, tudom a leckét: hideg fejjel kell leküzdeni a haragot. De hát, az isten szerelmére, Jim, ez nem emberi! Én félek tőled, Jim.

Jim halkan válaszolt:

- Azt akartam, hogy használj fel engem. De te nem akartál felhasználni, mert túlságosan megszerettél. - Felállt, odament egy ládához, leült rá. - Ez nem volt helyes, Mac. Aztán megsebesültem. És mialatt üldögéltem, és a sült galambra vártam, ráébredtem, hogy milyen erős vagyok. Erősebb vagyok nálad, Mac. Erősebb vagyok, mint bármi ezen a világon, mert én egyenes vonalban haladok előre. Te, meg a többiek mind, nőkre is gondoltok, meg cigarettára, meg italra, meg arra, hogy ne fázzatok és hogy jóllakjatok. - Jim szeme fagyosan csillogott, akár a nedves kavics a folyó partján. - Azt szerettem volna, ha felhasználsz engem, Mac. Hát most majd én használlak fel téged. Saját magamat is felhasználom, meg téged is felhasznállak. Azt mondom neked, Mac: én érzem, hogy milyen nagy erő feszül bennem.

- Te tisztára megbolondultál - mondta Mac. - Hogy van a karod? Te, mondd, nem dagadt meg? Talán az a seb mérgezi meg az egész szervezetedet.

- Ne gondold, Mac - mondotta csendesen Jim. - Nem vagyok én bolond. Nem őrültség ez: valóság. Fejlődött, fejlődött ez az érzés. És most itt van, itt, belül. Eridj ki, mondd meg Londonnak, beszélni akarok vele. Mondd meg neki, jöjjön ide. Majd igyekszem, hogy meg ne haragítsam, de el kell fogadnia az utasításaimat.

Mac így szólt:

- Lehet, hogy valóban nem vagy bolond, Jim. Nem tudom. De azt ne felejtsd el, hogy London a sztrájkbizottság megválasztott elnöke. Egész életében ő vezetett másokat. Ha most elkezdesz neki parancsolgatni, hát nagyon megjárhatod.

Aggódva figyelte Jimet.

- Hát csak menj és szólj neki - mondotta Jim.

- Ide hallgass, te...

- Engedelmeskedj nekem, Mac. Neked is jobb lesz.

Valahonnan messziről felbúgott egy sziréna, majd süvítéssé erősödött a hangja; azután egymás után szólaltak meg a szirénák, búgva-süvítve, búgva-süvítve.

- Sam! - kiáltott fel Mac. - Felgyújtotta azt a házat!

Jim feltápászkodott.

- Maradj te csak itt - mondta Mac. - Nagyon gyenge vagy még, Jim.

Jim keserűen felnevetett:

- Mindjárt megtapasztalod, milyen gyenge vagyok.

Kiment a sátorból, Mac pedig utána.

Északon feketén tornyosult a fák fölé a csillagos ég. Torgas fölött a városi fények halványan izzó sugárnyalábot vetettek az égboltra. A várostól balra, a lombok magasan meredező sánca fölött, a feltörő lángok vörös fénykupolát bontottak a tűz gócpontja fölé. Most mát kórusban rikoltozott valamennyi sziréna, s amikor az egyik egészen magas hangon szólt, a másiknak morgássá mélyült a bugása.

- Most bezzeg sürgős a tűzoltó uraknak - mondotta Mac.

Egymás hegyén-hátán tolongtak kifele a sátrakból az emberek, nézték az égre törő tüzet. A lángok már a fák fölé csaptak, a fénykupola egyre terebélyesedett, egyre kúszott felfele.

- Indulásnak nem rossz - szólt Mac. - Most már ha sikerül is eloltaniuk a tüzet, a háznak vége. Olyan messze kint csak vegyszereket tudnak használni.

London kiáltozva sietett feléjük.

- Hát felgyújtotta! Mindenre képes az a fickó. Tudtam, hogy megteszi. Nem fél az semmitől.

- Ha visszajön, majd felhasználhatjuk - jegyezte meg csendesen Jim.

- Hogyhogy felhasználhatjuk? - kérdezte London.

- Aki így tud tüzet gyújtani, bizonyára jól csinálna mást is. Csuda jól ég az a tűz. Gyere be a sátorba, London. Meg kell beszélnünk egyet-mást.

Mac közbevágott:

- Tudod, London, Jim azt gondolja, hogy...

- Majd én megmondom neki, hogy mit gondolok. Gyere be a sátorba, London.

Jim előrement, s amint beért a sátorba, leült egy ládára.

- Mi ütött beléd? - kérdezte London. - Miről akarsz beszélni?

- Azért áll olyan rosszul ez a mi sztrájkunk - mondta Jim -, mert nem tartunk fegyelmet. Anderson istállóját is azért sikerült felgyújtaniuk az “éberek”-nek, mert nem bízhattunk abban, hogy az őrszemeink teljesítik a parancsainkat. Dokit is azért kapcsolták le, mert a testőrsége nem volt a sarkában.

- Így van. De mit csináljunk?

- Majd én megmondom. Gondoskodunk róla, hogy legyen fegyelem. Érvényt kell szereznünk az utasításainknak. Téged megválasztottak az emberek, igaz? Hát akkor most lássák a következményeit, akár tetszik, akár nem.

- Az isten szerelmére, Jim! - kiáltott fel Mac. - Ez nem megy! Az emberek egyszerűen meg fognak szökni tőlünk. Egy-kettőre túl lesznek a megyehatáron.

- Hát majd rendőrködünk felettük, Mac. Hol az a puska?

- Ott ni. Mit akarsz vele?

- Segít fegyelmet tartani - mondotta Jim. - Unom már ezt az egy helyben topogást. Gondom lesz rá, hogy tovább haladjunk, előre.

London egészen odalépett Jimhez.

- Mi a fenét akarsz azzal mondani, hogy “Gondom lesz rá”? Vigyázz, mert ráfizethetsz.

Jim nyugodtan ült a helyén. Fiatalos arca szoborszerű volt, szeme meg sem rebbent, szája sarkában kis mosoly bujkált. Kitartóan, magabiztosan nézett London szemébe.

- Ülj le, London, ne izgulj - szólt szelíden.

London aggódva tekintett Macre.

- Mondd, bedilizett ez a srác? - kérdezte tőle.

Mac kerülte London pillantását.

- Nem tudom - felelte.

- Ülj le inkább - szólt Jim Londonhoz. - Előbb-utóbb úgyis le fogsz ülni.

- Jó, jó, leülök.

- Oké. Kirúghatsz engem a táborból, ha akarsz, London. Volna számomra hely a fegyházban. Vagy megengedheted, hogy itt maradjak. De ha itt maradok, meglesz, amit akarok, mert vedd tudomásul, hogy érvényesíteni tudom az akaratomat.

London felsóhajtott:

- De unom már ezt az egészet. Mindig csak csupa baj. Átengedném neked a helyemet akár most rögtön, pedig még gyerek vagy. De engem tettek meg görénak.

- No, éppen ez az - vágott a szavába Jim. - Te fogod közvetíteni az utasításaimat. Ne érts félre, London; nem hatalmat akarok én: tetteket akarok. Nincs más célom, mint az, hogy győzelemre segítsem ezt a sztrájkot.

- Mi a véleményed, Mac? - kérdezte tanácstalanul London. - Mibe akar belevinni minket ez a fiú?

- Nem tudom. Először azt gondoltam, hogy valami sebláz ment az agyára, de most egészen okosakat mond.

Mac nevetett, aztán baljóslatúan elhallgatott.

- Olyan bolsevik szaga van az egésznek - mondotta London.

- Ne azzal törődj, hogy milyen szaga van - vágott vissza Jim -, hanem azt nézd, beválik-e a gyakorlatban? Hajlandó vagy meghallgatni engem?

- Hát nem tudom. De, de, csak beszélj.

- Jól van. Holnap reggel rajtaütünk a sztrájktörőkön. Kiválasztod a legjobb verekedőket. Mindegyiküknek adsz egy-egy bunkósbotot. Autón vonulunk ki, két-két kocsi halad egymás mellett. Alighanem járőrök cirkálnak majd az utakon, és barikádokat is emelnek a zsaruk. De nem engedhetjük meg, hogy megállítsanak minket. Ha barikádokat emelnek, hát az első autók lesodorják őket az útról, a következő kocsi felszedi a szétroncsolt kocsi utasait és megy tovább. Világos? Mindennek, amihez hozzákezdünk, sikerülnie kell. Mert ha nem sikerül, rosszabb helyzetbe kerülünk, mint amilyenben az induláskor voltunk.

- Borzasztó nehéz dolgom lesz az emberekkel, ha te utasítgatod őket - mondotta London.

- Nem akarok én utasítgatni. Nem akarok én felvágni. Az emberek semmit sem fognak tudni erről az egészről. Én majd mindig megmondom neked, mit kell tenni, te pedig megmondod nekik. Az első feladat most az, hogy elküldünk néhány embert, nézzék meg, mi van azzal a tűzzel. Komisz napunk lesz holnap. Bár ne gyújtotta volna fel Sam azt a házat; de hát most már megtörtént. Már ma éjszaka is erős őrséget kell állítanunk a táborban. Feltétlenül tesznek ellenünk megtorló intézkedéseket, erről ne feledkezz meg egy percig sem. Osszd fel az őrséget két csapatra, és mondd meg nekik, legyenek állandó kapcsolatban egymással. Azután: kell egy öttagú fegyelmi bizottság; ha valamelyik őr elbóbiskol vagy elcsavarog, a bizottság tagjai ellátják a baját. Válassz ki öt kemény legényt.

London a fejét csóválta:

- Nem tudom, a képedre másszam-e vagy pedig hagyjam, hogy csináld kedved szerint. Annyi bajjal jár ez az egész.

- Hát csak menj, állíts őrséget, és közben gondold át jól az egészet. Attól tartok, hogy már az éjjel megkezdődik a cécó.

- Jól van, te fiú. Próbáljuk ki a módszeredet.

London kiment, de Mac még mindig ott állt a láda mellett, amelyen Jim ült.

- Hogy van a karod, Jim? - kérdezte.

- Egyáltalán nem érzem. Úgy látszik, rendbejött.

- Nem tudom, mi lelt téged - folytatta Mac. - De érzem, hogy valami történt veled.

- A harcnak, a küzdelemnek a következménye az ilyesmi. Az ember hirtelen ráeszmél azokra a hatalmas erőkre, amelyek az ilyen kis csetepatékat is kirobbantják, mint ez a mi sztrájkunk. És ez a ráeszmélés majd szétfeszíti és cselekvésre készteti. Azt hiszem, ebből ered a hatalom.

Tágra meresztette a szemét.

- Mi van, te, hisz majd kiugrik a szemed?! - kiáltott fel Mac.

- Kicsit szédülök - mondta Jim.

Ájultan fordult le a ládáról.

Mac odavonszolta Jimet a derékaljhoz, ráfektette, lábát pedig felpolcolta egy ládára. Kintről halkan hallatszott be a hangok szakadatlan áradatának zúgása, de a zúgás hangszine folyton változott, folyton módosult, akár a patakcsobogásé. A sátor előtt nagy volt a jövés-menés.

Ismét megszólaltak a szirénák, ezúttal azonban nem keltettek izgalmat, hiszen most már hazafelé tartottak a tűzoltók. Mac kigombolta Jim ingét. A sátor sarkából odahozott egy teli vödröt, s egy kis vizet fröcskölt Jim fejére és nyakára. Jim kinyitotta a szemét, s Macre nézett.

- Szédülök - panaszolta. - Jó volna, ha Doki visszajönne, és adna valami orvosságot. Gondolod, hogy visszajön?

- Nem tudom. Hogy érzed magad?

- Szédülök. Azt hiszem, annyit pofáztam, hogy egy életre elég lenne.

- Bizony. Aludnod kéne. Megyek és megpróbálok szerezni valamit abból a levesből, amiben a hús főtt. Jót tenne neked. Feküdj nyugodtan, amíg vissza nem jövök.

Mac kiment, Jim pedig töprengve nézte feje fölött a ponyvát.

- Vajon sikerül-e? Nem hiszem, de lehetséges - mondta fennhangon.

Lecsukódott a szeme. Elaludt.

Mac behozta a levest; a csajkát letette a földre. Kihúzta Jim lába alól a ládát, azután leült a derékalj szélére, és az alvó Jim megnyúlt arcát nézte.

Jim arca egy pillanatig sem maradt mozdulatlan. Úgy vicsorított, hogy egész fogsora kilátszott, és egészen kiszáradt az ínye; aztán megint becsukódott a szája, és ajkai elfedték fogait. Szeme körül idegesen rándultak meg az arcizmok. Egy ízben nagy nehezen, mintha ajkának súlyos akadályokat kellene félretolnia az útból, beszédre nyitotta a száját, és keservesen próbált megformálni valami szót, de csak értelmetlen dünnyögés lett belőle. Mac ócska pokrócokkal betakarta Jim testét.

Egyszerre csak egészen tövig égett a lámpásban a láng, s lassan kúszott a sötétség a sátor közepe felé. Mac felugrott, megkereste a petróleumos kannát, kicsavarta a lámpát, megtöltötte a rezervoárt. Fokozatosan erőre kapott a láng, és szétterült, akár a lepke szárnya.

Lassú léptekkel haladt el a sátor előtt a járőr. A távoli országútról idehallatszott az éjszakai műszakban szállító teherautók dübörgése. Mac leakasztotta a sátorpóznáról a lámpást, odavitte a derékaljhoz, letette a földre. Hátsó zsebéből egy köteg összehajtott papirost, egy gyűrött, felbélyegzett borítékot és egy ceruzacsonkot vett elő. Térdére tette a papírt; s lassan, nagy kerek betűkkel írta:

> Kedves Harry!
>
> Az isten szerelmére, küldjétek nekünk valami segítséget. Burton dokit tegnap éjszaka elkapták. Legalábbis azt hiszem. Doki nem az az ember, aki cserbenhagyna bennünket, de most eltűnt. Úgy van szervezve ez a völgy, mint Olaszország. Az “éberek” borzalmas dolgokat csinálnak. Élelemre, orvosságra, pénzre volna szükségünk. Dick kitűnően dolgozik, de ha nem kapunk segítséget kívülről, akkor végünk. Sosem jártam még olyan vidéken, amely ilyen alaposan meg lett volna szervezve, mint ez a völgy. Talán három ember tart mindent a kezében. Nincs kizárva, hogy azóta már Dick is ül.
>
> Jim csuda sokat fejlődött. Egészen törpének érzem magam mellette. Ha nem tévedek, holnap kipenderítenek minket innen. Az “éberek” felgyújtották a tanya istállóját, s a gazda iszonyú dühös ránk. Most, hogy nincs itt Burton doki, a megye közegészségügyi hatóságának az emberei is ránk fognak mászni, és kiebrudalnak bennünket innen. Igyekezzél hát kitalálni valamit. Jim skalpjára meg az enyémre kezdettől fogva vadásznak. Itt kellene lenni egy emberünknek arra az esetre, ha minket elkapnának.

> Kérve kérlek, Harry, segítsetek. A szimpatizánsok megijedtek, de nem is ez a legnagyobb baj.

Új papírlapon folytatta az írást:

> Az embereink rettentő ingerlékenyek. Tudod, ugye, milyenek ilyenkor már. Lehet ugyan, hogy holnap reggel megrohamozzák, és felgyújtják a városházát, de az is lehet, hogy elszöknek, fel a hegyekbe és ott bujkálnak egy fél évig. Szóval, Harry, az isten szerelmére, mondd meg mindenkinek, hogy nagyon nagy szükségünk van segítségre. Nem is tudom, hol fogunk letáborozni, ha innen kivágnak bennünket. Holnap teherautókon megyünk sztrájkőrségre. Sajnos, nem tudunk valami sokat a tulajdonképpeni helyzetről.
>
> Viszontlátásra, Harry. Ezt a levelet Jack fogja átadni. És még egyszer: az isten szerelmére, próbálj valami segítséget küldeni.
>
> Mac

Átolvasta a levelet, áthúzott egy eddigelé elhanyagolt *t* betűt, összehajtotta a két papírlapot, betette a piszkos borítékba. A borítékra ráírta a címet: John H. Weaver, Esq...

Odakint megállított valakit az őrszem:

- Ki vagy?

- London.

- Oké.

London bejött a sátorba. Ránézett Macre, azután pedig az alvó Jimre.

- Úgy szerveztem meg az őrséget, ahogy ő mondta - szólt.

- Jól tetted. Teljesen kikészült ez a fiú. De jó volna, ha Doki itt volna! Nagyon aggódom Jim válla miatt, ő ugyan azt mondja, nem fáj, de hát kötözni való bolond a szerencsétlen.

Mac visszaakasztotta a lámpást a sátorrúdra.

London leült egy ládára.

- Vajon mi ütött belé? - kérdezte halkan. - Az egyik percben még tejfelesszájú kölyök, a következőben pedig egyszerűen elcsap engem és átveszi a vezetést.

Mac szeme ragyogott a büszkeségtől.

- Nem tudom. Láttam én már azelőtt is, hogy emberek egyik pillanatról a másikra túlnőttek önmagukon, de ilyet még én sem láttam. Egyszerűen meg *kellett* tennünk, amit ez a fiú mondott. Eleinte azt hittem, megbolondult. Sőt még most sem tudom biztosan, hogy tévedtem-e. Hol van Liza?

- Most helyeztem el őt meg a fiamat egy üres sátorban.

Mac felkapta a fejét.

- Hol szereztél te üres sátrat?

- Úgy látszik, pár ember a sötétség leple alatt meglógott.

- De talán csak az őrök helye maradt üresen.

- Nem. Azokat megszámoltam. Néhány ember alighanem meglógott, Mac.

Mac erősen dörzsölgette szemét az öklével.

- Hát igen. Számítottam rá. Sokan egyszerűen nem bírják tovább. Ide figyelj, London. El kell valahogy jutnom a városba, be kell dobnom egy levelet. Meg aztán, tudod, körül is akarok nézni egy kicsit.

- Miért nem küldhetném el inkább valamelyik emberünket?

- Mert a levélnek feltétlenül el kell jutnia a címzetthez. Jobb, ha magam megyek. Voltak már a sarkamban azelőtt is, London. Engem nem kapnak el.

London vaskos kezeit nézegette.

- Az a levél... *vörös* levél? - kérdezte.

- Hát... így is lehet mondani. Próbálok valami segítséget szerezni, hogy kudarcba ne fulladjon ez a sztrájk.

London most kényszeredetten beszélt:

- Mac... ugye, mondtam már neked, hogy az ember mindig azt hallja, a vörösök ilyen meg olyan gazemberek. De ugye, Mac, ez nem igaz?

Mac halkan kuncogott.

- Attól függ, milyen szemszögből nézi az ember a dolgot. Ha az embernek húszezer hold földje és egymillió dollárja van, akkor a vörösök csirkefogók mind, ahányan vannak. De ha az embert Londonnak hívják, és olyan dolgozó kuli, mint amilyen te vagy, hát akkor a vörösök olyan fickók, akik hozzá akarnak segíteni, hogy emberhez méltó életet élj, s ne olyan életet, amely csak disznóhoz méltó. Érted? Te persze csak az újságban olvastál rólunk, az újság pedig azoknak a tulajdonában van, akiknek földjük is van, meg pénzük is van; az újság tehát azt írja, gazemberek vagyunk. De aztán találkoztál velünk, és azt tapasztaltad, hogy nem vagyunk gazemberek. Magadnak kell eldöntened, mi az igazság.

- Mondd csak, Mac, együtt dolgozhatna veletek az olyan ember, mint én? Hiszen már eddig is hasonló munkát végeztem: gondját viseltem azoknak, akik velem rótták az országot.

- Ez így van! - mondta lelkesen Mac. - Teljesen igazad van. Te vezetésre születtél, London. Egyszerű robotoló kuli vagy, de egyszersmind vezető is.

- Az emberek mindig azt csinálták, amit mondtam nekik - mondotta London mesterkéletlenül. - Egész életemben így volt.

Mac hangja elhalkult. Közelebb rukkolt Londonhoz, kezét London térdére tette.

- Ide hallgass - mondotta. - Azt hiszem, ezt a sztrájkot elveszítjük. De sikerült elég nagy cirkuszt csinálnunk, úgyhogy a gyapotszedésnél talán már nem lesz szükség sztrájkra. Az újságok azt írják, hogy zavarkeltés a célunk. Pedig nem így van: a sztrájk megtanítja az embereket az összefogásra, és egyre több és több ember tanulja meg, hogyan kell együtt dolgozni. Érted? Ezen az sem változtat, ha vesztünk. Majdnem ezer embert tanítottunk meg arra, hogyan kell sztrájkolni. És ha egyszer majd sok-sok ezer ember összefog, akkor talán... talán Torgas Valley, vagy a nagy része, nem lesz már három ember tulajdona. Akkor talán majd nem jár börtön azért, ha az ember megeszik egy almát, amit maga szedett le a fáról. Akkor talán nem dobják a folyóba az almát, hogy tartani tudják az árszintet, pedig az olyanoknak, mint te meg én, nagy szükségünk volna arra az almára, hogy rendben legyen az egészsége. Érted, London? Az egészet kell nézned, nemcsak ezt a mi kis sztrájkunkat.

London olyan feszülten figyelte Mac száját, mintha látni akarta volna a kibuggyanó szavakat.

- Ezt hívják forroda... forradalomnak, igaz? - kérdezte.

- Ezt. Forradalom az éhezés és a fázás ellen. Az a három pasas, akié ez a völgy, irtózatos felfordulást fog csinálni, hogy övék maradjon a föld, és hogy továbbra is a folyóba dobathassák az almát, mert így felsrófolhatják az árát. És istentől elrugaszkodott vörösnek bélyegeznek mindenkit, aki azt mondja: az élelem arra való, hogy megegyék. Érted már, miről van szó?

London tágranyílt, álmodozó szemekkel nézett rá.

- Sok baloldali embert hallottam már beszélni - mondotta. - Nem nagyon figyeltem rájuk. Mindig dühbe gurultak. Dühöngő embernek pedig nem tudok hinni, így még sosem láttam a helyzetet, mint ahogyan te most elmagyaráztad.

- Hát nézd továbbra is így, London. Egészen másképp fogsz gondolkozni. Azt mondják, ocsmány, alvilági módszerekkel dolgozunk. Gondolkoztál már ezen, London? Nekünk nincsenek lőfegyvereink. Ha velünk történik valami baj, az nem kerül be az újságba. De ha velük történik valami, mennyi, de mennyi nyomdafestéket pazarolnak rá! Nekünk nincs pénzünk, nincsenek fegyvereink, tehát az eszünket kell használnunk. Érted, London? Olyan az egész, mintha egy furkósbottal felfegyverzett ember harcolna egy gépfegyveres osztag ellen. Annak az embernek nincs más lehetősége, mint hogy odalopakodjék a gépfegyveresek háta mögé és fejbe verje őket. Lehet, hogy nem korrekt eljárás, de az istenfáját, London, ez nem atlétikai verseny! Éhes emberre nem vonatkozhatnak holmi versenyszabályok.

- Sosem láttam ezt ilyen világosan - mondta vontatottan London. - Eddig még senki sem szánt rá elég időt, hogy elmagyarázza nekem. Szeretek társalogni azokkal, akik szép nyugodtan beszélnek. De valahányszor ilyesmiről hallottam őket beszélni, mindig dühöngtek, “Az isten verje meg a zsarukat! A pokolba a kormánnyal!”, ilyeneket mondtak. Meg azzal fenyegetőztek, hogy felgyújtják a kormányhivatalokat. Hát én pedig nem szeretném, ha az a sok szép épület leégne. Senki, senki sem világította meg a dolognak ezt a másik oldalát...

- Hát akkor bizony nem használták az eszüket - mondta Mac.

- Az imént kijelentetted, Mac, hogy azt hiszed, elveszítjük ezt a sztrájkot. Miből gondolod?

Mac eltűnődött.

- Nem! - szólt végül, mintha magában beszélne -, most már úgysem hagynál cserben minket. Megmondom neked, London, miből gondolom. Ebben a völgyben nagyon kevés kézben összpontosul a hatalom. Az a pasas, aki tegnap tárgyalni jött, megpróbált rávenni bennünket, hogy adjuk fel a harcot. Most az ellenség tudja, hogy ezt nem tesszük meg. Nem marad más hátra, mint hogy kiebrudaljon vagy lemészároljon minket. Egy ideig még ellenállhatnánk, ha volna élelmünk és orvosunk, és ha Anderson támogatna bennünket. De Anderson dühös ránk. Elkergetnek hát bennünket, még akkor is, ha ágyúkat kell használni ellenünk. Kapják csak meg azt a bírósági végzést, úgy kirúgnak bennünket, hogy a lábunk sem éri a földet! Akkor aztán mit csinálhatunk? Letáborozni nem tudunk, mert addigra mindenféle rendelet tiltja majd a csoportosulást. Szétugrasztanak bennünket egymástól, s úgy vernek meg. Már most sem valami ellenállóképesek a mi embereink. És attól tartok, több élelmet nem kapunk.

- Miért nem mondjuk meg az embereknek, menjen ki-ki amerre lát, hogy eltakarodjon innen az egész kompánia?

- Ne beszélj olyan hangosan. A végén még felébreszted ezt a srácot. Hogy miért nem mondjuk, hogy fel is út, le is út? Ide hallgass, ők meg tudják rémíteni a mieinket, de mi is meg tudjuk rémíteni őket. Egyszer, utoljára még rajtaütünk azokon az urakon. Kitartunk, ameddig csak tudunk. Ha néhányunkat megölnek, annak híre jár, még akkor is, ha az újságok nem írnak róla. És akkor majd sokan megharagszanak a mi ellenségeinkre. Mert nekünk ellenségünk van, érted? Az emberek pompásan tudnak együttműködni, ha valamiféle

ellenségük van. Anderson istállóját is emberek gyújtották fel, emberek, mint mi magunk, mert az újságok uszították őket. Érted? A mi oldalunkra kell állítanunk ezeket az embereket, méghozzá minél hamarabb.

Elővette soványra fogyott, petyhüdt dohányzacskóját.

- Ezt eddig tartalékoltam. De most rá akarok gyújtani. Te dohányzol, London?

- Nem én. Amikor dohányhoz jutok, csak rágom.

Mac vékonyka cigarettát sodort magának, barna papírban. Feltolta a lámpaüveget, s a lámpás lángjánál gyújtott rá.

- Aludnod kéne egyet, London - mondotta. - A fene tudja, mi lesz itt ma éjjel. Be kell jutnom a városba, feladni a levelet.

- Elkaphatnak.

- Nem, nem kapnak el. Majd a gyümölcsösökön keresztül megyek. Még csak meg sem látnak.

Elnézett London felett, a sátor hátsó falára meredt London villámgyorsan hátrafordult. Befelé dagadozott a sátorfal alja: Sam kúszott be a sátorba, aztán feltápászkodott. Sáros volt, szakadt ruhájú. Sovány arcán hosszú vágás. Még a szája is eltorzult a fáradtságtól, szeme pedig egészen beesett.

- Csak egy percig maradok - szólalt meg halkan. - Úristen, micsoda meló volt! Rengeteg őrt állítottatok. Nem akartam, hogy bárki is meglásson. Mert akkor valaki elköp, az biztos.

- Pompásan csináltad - mondotta Mac. - Láttuk ám a tüzet!

- Meghiszem azt! Alig maradt valami abból a házból. De nem ezért jöttem. - Aggódva nézegette az alvó Jimet. - El... elcsíptek.

- Mi a fene?!

- Igen, igen, elkaptak és jól megnéztek.

- Akkor nem volna szabad itt lenned - mondta Mac szigorúan.

- Tudom. De meg akartam nektek mondani. Ti persze, sosem láttatok engem, de még csak híremet sem hallottátok! Meg kellett... szóval hát fejbe rúgtam azt a pasast. Most mennem kell. Ha megint elfognak, hát azt mondom, nem akartam én ezzel semmit, kérem. Adom a hülyét, a habókosat. Azt mondom majd, hogy isten parancsszavára tettem, amit tettem. Hát csak ezt akartam most mondani. Miattam ne kockáztassatok, mert azt nem venném a lelkemre.

London odament hozzá, megszorította a kezét.

- Rendes ember vagy te, Sam. Nem terem ilyen minden bokorban. Látjuk mi még egymást!

Mac nem vette le szemét a sátornyílásról. Maga mögé nézve, nagyon halkan mondta:

- Ha beérsz a nagyvárosba, menj el a Center Avenue negyvenkettőbe. Mondd azt, hogy Mabel küldött. Csak egy étkezésről van szó. Csak egyetlen egyszer menj oda.

- Oké, Mac. Viszlát.

Térdre ereszkedett, fejét kidugta a nyíláson, kibámult a sötétségbe. Egy szempillantás alatt kimászott; a ponyva visszalebbent a helyére.

London felsóhajtott:

- Remélem, sikerül meglógnia. De rendes ember ez! Nem minden bokorban terem ám ilyen.

- Ne gondolj rá, London. Egy szép napon valaki lepuffantja, akár azt a kis Joyt. Az sem kerülhette el a sorsát. Előbb-utóbb jómagam meg Jim is így távozunk az élők sorából. Majdnem biztos. De különben nem is fontos.

London tátott szájjal bámult rá:

- Úristen, hogy lehet így gondolkozni?! Hát nincs nektek semmi örömötök az életből?

- Fenét nincs! Több mint a legtöbb embernek. Mi fontos munkát végzünk. Csudára fellelkesíti az embert az olyasmi, aminek valami jelentősége van. Erre gondolj! Csak a céltalan munka csüggeszti el az embert. A mi munkánk nagyon lassan hoz eredményt, de meghatározott célja van. Az istenfáját, itt állok és pofázok, pedig már mennem kellene.

- Vigyázz, Mac, el ne kapjanak.

- Nem fognak elkapni. Ide figyelj, London. Azoknak az alakoknak az a leghőbb vágya, hogy engem meg Jimet eltegyenek láb alól. Én tudok magamra vigyázni. Arra kérlek, maradj itt és vigyázz, hogy Jimnek valami baja ne történjék. Megteszed?

- Meg hát. Itt fogok ülni egész idő alatt.

- Nem, nem, csak feküdj le Jim mellé és aludj egyet. De ne hagyd, hogy ezt a srácot kiemeljék innen. Szükségünk van rá, értékes ember.

- Oké.

- Hát akkor viszlát. Jövök vissza, amilyen gyorsan csak lehet. Szeretném megtudni, tulajdonképpen mi történik odakint. Talán sikerül szereznem egy újságot is.

- Viszlát.

Mac csendesen kilépett a sátorajtón. London még hallotta, amint néhány szót szól az egyik őrhöz, majd - valamivel messzebb - egy másikhoz. Amikor eltávozott, London tovább hallgatta az éjszaka hangjait. Odakint csend volt, de nem az alvás csendje. Közeledtek-távolodtak a portyázó őrök léptei. Kurtán üdvözölték egymást az őrszemek, amikor találkoztak. Kukorékoltak a kakasok, az egyik egészen a közelben; valahonnan a távolból pedig egy bölcs, öreg kakas mély hangja hallatszott, meg a vasútállomás harangjának kongása, gőz pöfékelése, induló mozdonyok fújtatása. London leült Jim mellé a matracra, egyik lábát maga alá húzta, a másikat térdben meghajlította és átkulcsolta a kezével. Állát a térdének támasztotta, tekintete kérdőn, vizsgálódva fürkészte Jim arcát.

Jim hánykolódott. Egyik karját felnyújtotta, majd erőtlenül maga mellé ejtette. - Ó... és... vizet - mondta. - Az egészet... kátránnyal - zihálta. Szeme kinyílt, szaporán, vaksin pislogott. London levette térdéről a kezét, mozdult egyet, mintha meg akarná érinteni Jimet, de azután meggondolta magát. Jim szeme most lecsukódott és úgy is maradt. Odakint egy hatalmas teherautó dübörgése került hallótávolba. A sátortól nem messze elfojtott kiáltás hallatszott.

- Hé! - szólt ki London nagy halkan.

Odajött az egyik őrszem:

- Mi a baj, főnök? - kérdezte.

- Ki az, aki úgy ordít?

- Az? Hát eddig nem hallottad? Az a törött medencéjű bácsi. Az agyára ment a dolog. Le kellett fogni őt. Karmol, mint a macska, meg harap is. Most tömtek rongyot a szájába.

- Nem vagy te Jake Peroni? Persze hogy az vagy. Ide hallgass, Jake. Burton doki egyszer azt mondta nekem, hogyha az öreg sokáig nem kap beöntést, hogy kitisztuljanak a belei, akkor

meghülyül. Nekem most itt kell maradnom. Menj át az öreghez, és gondoskodj róla, hogy megkapja azt a beöntést. Jó, Jake?

- Jól van, főnök.

- Oké. No, eridj. Nem tesz jót az öreg medencéjének, ha verekszik. Hogy van az a törött bokájú ember?

- Az? Valaki adott neki egy korty whiskyt. Most jól érzi magát.

- Hát csak szólj, ha van valami, Jake.

- Szólok én.

London visszament a derékaljhoz, lefeküdt Jim mellé. Messze a sötét éjszakában egyre gyorsult a mozdony fújtatása. Kukorékolt a mélyhangú, öreg kakas, a fiatalabb meg válaszolt neki. London érezte, mint nehezedik agyára az álmosság ólomsúlya, de egyszer még felkönyökölt, és jól megnézte Jimet, s csak azután engedte át magát az álomnak.

14

Már éppen oszladozni kezdett a sötétség, amikor Mac bekukkantott a sátorba. A középső póznán még mindig égett a lámpás. London és Jim egymás mellett aludtak a derékaljon. Mac belépett a sátorba; London abban a szempillantásban felült, s körüljáratta álmos tekintetét.

- Ki az? - kérdezte.

- Csak én vagyok - felelte Mac. - Ebben a percben érkeztem. Hogy van a srác?

- Nem tudom, aludtam - mondta London. Ásított, s megvakarta kopasz fejebúbját.

Mac közelebb lépett, szemügyre vette Jimet. A fiatalember arcáról eltűntek a fáradtság barázdái, enyhült az arcizmok feszültsége is.

- Jó színben van. Jót pihent.

London felállt.

- Hány óra? - kérdezte.

- Nem tudom. Világosodik.

- Raknak már tüzet az emberek?

- Valakit láttam arrafelé sündörögni. Éreztem is a fa füstjének a szagát. De lehet, hogy még mindig Anderson istállója parázslik.

- Egy percre sem hagytam magára ezt a srácot - mondotta London.

- Szerencséd!

- Te mikor alszol már?

- A fene tudja. Nem nagyon érzem még az alvás hiányát. Tegnap éjjel, azazhogy inkább tegnapelőtt éjjel aludtam valamit. Mintha egy héttel ezelőtt lett volna. Tudod, hogy csak tegnap temettük el Joyt? Tegnap!

London újra ásított.

- Alighanem marhahúst és babot kapunk ma reggelire. Istenem, de szeretnék már egy csésze kávét inni! - mondta.

- No, gyerünk be a városba, s rendeljünk valahol kávét, meg sült sonkát tojással.

- Eridj már! Hát én megyek, felkeltem a szakácsokat.

Álmosan támolygott ki a sátorból.

Mac közelhúzott egy ládát a világossághoz, összegöngyölt újságot húzott elő a zsebéből. Éppen kinyitotta, amikor megszólalt Jim:

- Ébren voltam már, amikor megjöttél. Hol voltál?

- Levelet kellett feladnom. Ezt az újságot egy ház kertjében szedtem fel. Hadd lássuk, mi történik odakint a világban.

- Majmot csináltam magamból tegnap este, igaz-e Mac?

- Ugyan, Jim. Érvényesítetted az akaratodat. Úgy szolgáltunk neked, akár a kiskutyák.

- Nem tudom, mi lelt. Soha még nem éreztem úgy magam, mint tegnap.

- És most hogy érzed magad?

- Kitűnően. De nem úgy, mint tegnap: egy bikával el tudtam volna bánni.

- Hát ami azt illeti, velünk alaposan elbántál. Úgy játszottál velünk, mint macska az egérrel. És milyen jó ötlet az a kétautós megoldás! Bár lehet, hogy a barikádromboló autók tulajdonosainak nem fog tetszeni. No, nézzük, mi van a városban. Hűha! Micsoda címfej! Emlékalbumba való. Ezt hallgasd meg, Jim:

GYÚJTOGATNAK, GYILKOLNAK A SZTRÁJKOLÓK!

> Tűzvész pusztította el tegnap este tíz órakor William Hunter villanegyedbeli házát. A rendőrség szerint a sztrájkoló gyümölcsszedő munkások idézték elő a tüzet. Elfogtak egy gyanúsan viselkedő férfit, aki azonban súlyosan megsebesítette az őt foglyul ejtő rendőrt és elmenekült. A sebesült - Olaf Bingham, különleges tartalékos rendőr - állapota válságos, életbenmaradására alig van remény.

- No lássuk, mit írnak még:

> Néhány órával előbb a sztrájkolók, nem tudni, gondatlanságból vagy rosszindulatból-e, a tűz martalékává tették az Anderson-tanya istállóját. Mr. Anderson előzőleg megengedte a sztrájkolóknak, hogy birtokán táborozzanak.

- Hosszú a sztori, Jim. Majd olvasd el, ha akarod. Mac lapozott egyet.

- No csak, no csak! Hallgasd meg ezt a vezércikket, Jim!

> Meggyőződésünk, hogy elérkezett az idő a cselekvésre. Most, amikor vándormunkások bénítják meg a Völgy legjelentősebb iparágát, amikor fizetett külföldi agitátorok (Ezek mi volnánk, Jim!) befolyása és vezetése alatt álló kóborló gyümölcsszedők erőszak- és gyújtogató-hadjáratot folytatnak, vörös uralmat kényszerítve a békés Amerikára, amikor utainkon amerikai állampolgárok nem közlekedhetnek biztonságban, s amikor gyújtogatók veszélyeztetik amerikai állampolgárok otthonát, úgy hisszük, ütött a cselekvés órája.
>
> A mi megyénk gondoskodik a maga lakosairól. Ezek a sztrájkolók azonban nem közülünk valók. Fittyet hánynak a törvényeknek, életet és vagyont pusztítanak el. Titkos szimpatizánsok jóvoltából bőségben élnek. Lapunk sohasem volt híve az erőszaknak és most sem az. Azt azonban meggyőződéssel valljuk, hogy ha a törvény szigora nem elég ezeknek a lázadóknak, ezeknek a gyilkosoknak a megfékezésére, a felháborodott állampolgároknak kell a cselekvés mezejére lépniök. Gyújtogatók nem érdemelnek kegyelmet. Űzzük el ezeket a fizetett bajkeverőket! Lapunk ugyanakkor azt javasolja, hogy polgáraink indítsanak vizsgálatot: milyen forrásokból származtak a sztrájkolók fényűző életmódjához szükséges javak? Értesüléseink szerint három pompás ökröt vágtak le tegnap a sztrájkolók táborában.

Mac a földhöz csapta az újságot.

- Tudod, mit jelent ez az utolsó egy-két mondat? - fakadt ki. - Ma estétől kezdve az amerikai csapszéktöltelékek dísze-virága köveket fog hajigálni szegény ördögök ablakába, akiknek egyetlen bűnük, hogy panaszkodni merészeltek a mai nehéz időkre.

Jim felült a matracon.

- Úristen, Mac! Hát most mindent a mi nyakunkba varrnak?

- Mindent, mindent!

- Mi ez a gyilkossági história?

- Sam fejbe rúgott egy rendőrt. Samet ugyanis elcsípték. Nem volt más választása: menekülnie kellett. A pasasnak puskája volt, Samnek meg nem volt egyebe, csak a lába.

Jim visszafeküdt a matracra.

- Hát igen - mondotta. - Már a múltkor is láttam, milyen jól használja a lábát. De rettenetes, Mac, hogy mi csendül ki ebből a cikkből! Szörnyű.

- Bizony. Szavanként másfél dollárt kaphatott az a szerkesztő. “Fizetett külföldi agitátorok.” Én, külföldi! Minneapolisban születtem, a nagyapám harcolt a Bull Run-i csatában.[3] Emlékszem, mindig mesélte, hogy amíg nem zúgott el a füle mellett egy puskagolyó, azt hitte, bikaviadalra megy, nem csatába. Te is körülbelül annyira vagy külföldi, mint a Hoover-kormány. Á, megette a fene. Ezt már megszoktam. Nagyobb baj, Jim - Mac most elővette az utolsó cigarettára való dohányát -, hogy közeledik a vég. Samnek nem lett volna szabad felgyújtania azt a házat.

- Te biztattad, hogy csak rajta, menjen.

- Tudom. De nagyon dühös voltam az istálló miatt.

- Hát most mit csinálunk?

- Amit elterveztünk. Teherautókon megyünk a sztrájktörők ellen. Amíg bírjuk a harcot, maradunk, azután eliszkolunk, ha bírunk. Félsz talán, Jim?

- Hát... nem.

- Kutyaszorítóba kerültünk, Jim. Érzem, hogy közeledik a vég. - Mac felállt a ládáról, odament a derékaljhoz, leült. - Talán azért, mert rég nem aludtam. Amikor most jöttem visszafele a városból, úgy rémlett, mintha minden fa alatt egy egész csapat orgyilkos leselkednék rám a sötétben. Úgy féltem, hogy egy kisegér elől is elszaladtam volna.

- Mert rettentő fáradt vagy - mondotta szelíden Jim. - Ha nem sebesültem volna meg, talán tudnék segíteni neked. De így csak heverészem, és útban vagyok.

- Eridj már! Valahányszor lehangolt vagyok, lelket öntesz belém, és erre bizony most is nagy szükségem volna. Egészen ronggyá foszlottak már az idegeim! De jó volna egy korty ital!

- Egyél valamit, attól biztosan rendbejössz.

- Írtam Harry Nilsonnak - mondotta Mac. - Megírtam, hogy segítségre és élelemre van szükségünk. De attól tartok, késő. - Mac elhallgatott, és furcsán meredt Jimre. - Ide hallgass, Jim - mondta azután. - Sikerült beszélnem Dickkel az éjszaka. No, most jól figyelj rám. Emlékszel arra az estére, amikor megérkeztünk Torgas Valley-be?

- Emlékszem hát.

- Emlékszel arra is amikor annál a hídnál balra fordultunk, és továbbmentünk a tábor felé?

- Persze hogy emlékszem.

---

[3] Az amerikai polgárháború egyik döntő ütközete.

- No, figyelj csak. Ha minden felborulna, és mi ketten elveszítenénk egymást, elmégy addig a hídig, aztán lemégy a varostól távolabb eső első ívnyílás alá, a folyópartra. Van ott egy nagy rakás kivágott fűzfaág. Told arrébb az egészet, mély üreget találsz alatta. Mássz be, aztán húzd vissza az ágakat a mélyedés fölé. Négy-négy és fél méter mély az az üreg. Dick odarejt majd néhány pokrócot, meg konzervet. Ha szétugrasztanak bennünket, menj oda, várj rám két napig. Ha nem jövök, az azt jelenti, hogy történt velem valami. Akkor utazz haza. Amíg ki nem jutsz ebből a megyéből, utazz éjnek idején. Nem tudnak összeeszkábálni semmit ellenünk, amiért hat hónapnál többet kapnánk. Persze ha gyilkossági vádat fabrikálnak Sam tegnapi esetéből, az más. De nem hiszem, hogy megtennék, mert túl nagy port verne fel. Kijönne egy ügyvéd a Nemzetközi Munkásvédelmi Szövetségtől, és nyilvánosságra hozná, hogyan lőtték le Joyt abból az emeleti ablakból. Nem felejted el, amit mondtam, Jim? Menj oda, várj rám két napig. Nem hiszem, hogy kifüstölnének téged onnan.

- Te tudsz valamit, Mac, amit rejtegetsz előlem.

- Nem tudok én semmit. Csak az az érzésem, hogy közeledik a vég. Ez csak olyan érzés. Az éjjel egy csomó tag olajra lépett, felesége, gyereke van a legtöbbjének. London szilárd, mint a szikla. Abból nemsokára párttag lesz. A többire azonban nem bíznék pillanatnyilag egy lyukas fityinget sem. Különben is olyan ingerlékenyek, hogy esetleg még minket is megbicskázhatnak.

- Te magad is ideges vagy, Mac. Nyugodj meg.

Jim feltérdelt, aztán óvatosan felállt. Fejét kissé félrebillentette, szinte fülelt, hogy nem érez-e fájdalmat. Mac feszülten figyelte.

- Pompás - mondotta Jim. - Kicsit nehéznek érzem a vállam, de különben remekül érzem magam. Még csak nem is szédülök. Ma már szeretnék egy kicsit körülnézni.

- Friss kötést kellene kapnod - mondotta Mac.

- Igaz, Mac, visszajött a Doki?

- Nem jött vissza. Azt hiszem, elcsípték. Milyen rendes ember volt!

- *Volt?*

- Hát... remélem, nem. Lehet, hogy csak agyba-főbe verték. De annyi emberünk tűnt már el örökre!

- Csudára fel tudod te vidítani az embert.

- Tudom. Ha nem volnék biztos benne, hogy a te morálod elbírja az ilyesmit, nem is mondanám. De hát jobban érzem magam, ha kimondom, ami a szívemet nyomja. Úgy vágyom egy csésze kávéra, te Jim, hogy sírnék örömömben, ha most elém tennék. Emlékszel, mennyi kávét ittunk odahaza? Három csészével is, ha éppen jólesett. Annyi kávét ittunk, amennyi jólesett.

- Annak egy icipici kis része is nagyon jót tenne neked most - mondotta komoran Jim. - No, szedd össze magad. A végén még majd megsajnálod magadat.

Mac arcvonásai megfeszültek.

- Jól van, fiú! Most már rendben vagyok. Akarsz kijönni velem? Járni tudsz rendesen?

- Tudok hát.

- No, akkor fújd el azt a lámpást. Elmegyünk egy kis húsért, meg egy kis babért.

Csikorgott a lámpavédő üveg, amikor Jim feltolta. A hajnali szürkület - akár valami szürke festékhullám - elöntötte a sátor belsejét. Jim kétoldalt felcsapta a bejárati ponyvát, s odakötözte a póznákhoz.

- Szellőztessünk ki alaposan - mondotta. - Már nagyon érezni, hogy meg kellene fürdenie a bandának.

Mac egyetértően bólintott.

- Megpróbálok keríteni egy dézsa meleg vizet, s reggeli után lemosakszunk.

Felkúszott az égre a hajnalpír. A napkeleti fény előterében még mindig feketén meredeztek a fák, s egy keletnek röpülő varjúcsapat élesen rajzolódott ki a világos háttérre. A fák alatt még ott lebegett a félhomály, s feketéllt a föld, mintha csak lassan akarná magába szívni a fényt. Az őrszemek beszüntették a járkálást: most már messzire elláttak. Zsebre tett kézzel álldogáltak, kis csoportokban, kabátjuk gallérját felhajtották és begombolták. Az olyan emberek színtelen hangján társalogtak, akik csak azért beszélgetnek, hogy el ne nyomja őket az álom.

Mac és Jim a tűzhelyek felé haladtukban közeledtek az egyik csoporthoz.

- Volt valami az éjszaka? - kérdezte Mac.

Megszakadt a beszélgetés. Fáradt, véraláfutásos szemekkel néztek Macre az emberek.

- Semmi a világon, pajtás - válaszolta egyikük. - Frank éppen most mondja... szóval azt mondja, az volt az érzése, mintha egész éjjel mászkált volna körülöttünk egy csomó ember. Nekem is ez volt az érzésem, de hallani nem hallottunk semmit. Együtt cirkáltunk mi ketten.

Mac nevetett, hangja szinte belehasított a levegőbe:

- Amikor a háborúban besoroztak, Texasban voltam kiképzőtáborban - mondotta. - Valahányszor őrségen voltam, bizisten úgy rémlett, hogy németek nyüzsögnek körülöttem, még azt is hallani véltem, hogy németül suttognak.

Halkan kuncogtak az emberek, de valójában nem mulattak a történeten. Egyikük megjegyezte:

- London azt mondta, hogy ma egész nap alhatunk. Úgyhogy én csak bekapok valamit, aztán megyek és lefekszem.

- Én is - mondta a másik. - Megyek durmolni, amint lehet. Úgy érzem, bizsereg valami a bőröm alatt, akár egy kokainistának. Láttatok-e már kokóst, akiben dolgozni kezd a por? Csuda mulatságos.

- Miért nem jöttök a tűzhelyekhez, melegedni? - kérdezte Mac.

- Éppen arról beszéltünk az imént.

- Én megyek a budira, Mac - szólt Jim. - A tűzhelynél találkozunk.

Jim végigment a sátorsoron - mindegyik sátor olyan volt, akár egy sötétséget tömörítő kis barlang. Egyik-másik sátorból horkolás hallatszott, néhány bejáratánál hasra fekve néztek ki az emberek a pirkadatba, szemükben még az álom elmerültségével. Egyesek kimerészkedtek a szabad levegőre - s vállukat görnyesztették, nyakukat húzták be, védekezésül a hideg ellen. Az egyik sátorból ingerült, álmos női hangot hallott Jim, a hang tulajdonosa éppen lelkiállapotát ecsetelte:

- El erről a szeméttelepről, minél előbb! Mit keresünk itt? Akkora daganat van a gyomromban, mint az öklöd. Rák ez, én mondom neked. Megmondta nekem egy kártyavető két évvel ezelőtt, hogy rákom lesz, ha nem vigyázok. Az a fajta vagyok, azt mondta. Földön hálni, hulladékot enni...

Alig hallható dörmögés volt a válasz.

Egy másik sátorból kócos fej kandikált kifele:

- Gyere be gyorsan, kis pofám. Elment a férjem.

- Nem jöhetek - szólt vissza Jim.

Két sátorral odább megszólította Jimet egy férfi. Éppen feltérdelt a pokrócán.

- Nem tudod véletlenül, hány óra, pajtikám?

- Nem. De azt hiszem, valamivel elmúlhatott hat óra.

- Hallottam, amikor beinvitált az a nőszemély. Jó, hogy nem mentél be. Több bajt csinált ez már ebben a táborban, mint a sztrájktörők. Ki kellene rúgni innen. Folyton összeverekednek miatta az emberek. Mondd csak, ég már a tűz?

- Ég - felelte Jim.

Az utca végéhez ért. A ponyva spanyolfal vagy tíz méterrel kijjebb volt, a tábor szélén. A fal mögött deszka húzódott a földbe vájt üreg felett, a deszka két végét egy-egy tartórúdhoz szögezték. Három ember fért el egymás mellett a deszkán. Jim klórmeszes dobozt vett fel a földről, megrázta, de a doboz már üres volt. A deszkán görnyedező ember megszólalt:

- Kéne már valamit csinálni ezzel. Hol a fenébe van az a doktor? Tegnap óta nem töltötte újra.

- Talán egy kis földet lapátolunk majd a lyukba - mondta Jim. - Az is megteszi.

- Az nem az én dolgom. Annak a doktornak kellene valamit csinálni. A végén még majd mindenki megbetegszik.

Jim dühösen szólt rá:

- Az olyanok, mint te, akik a kisujjukat sem mozdítanák, megérdemelnék, hogy megbeteged-jenek.

Lábával egy kis földet kotort be a mélyedésbe.

- Szemtelen taknyos vagy te - mondta a másik. - Várj csak, míg benő a fejed lágya, akkor majd többet fogsz tudni az életről.

- Ahhoz már eleget tudok, hogy lássam, milyen lusta disznó vagy.

- No várj csak, míg felveszem a nadrágomat. Aztán majd meglátjuk, ki a lusta disznó.

De mozdulni nem mozdult. Jim a földre nézett.

- Nem verekedhetem veled - mondta -, belelőttek a vállamba.

- No, ez aztán szép dolog! Most biztos vagy benne, hogy senki sem bánt, hát nyugodtan sértegetsz egy ilyen stramm fickót is, mint én. De megállj, te taknyos, jön még kutyára dér!

Jim uralkodott magán.

- Nem akartalak megbántani - mondta. - Nem is verekednék veled. Van nekünk verekedniva-lónk elég, nem kell még egymással is ölre mennünk.

- No látod, ez mindjárt más. Majd segítek neked földet kotorni, ha végeztem. Tudsz valamit arról, hogy mi lesz ma?

- Megyünk és... - kezdte Jim, de még idejében észbekapott. - Kutya legyek, ha tudom. Majd elmondja London, ha megreggelizett.

- London még nem csinált semmit sem. Hé, te, ne rukkolj annyira a közepére. A végén még majd eltöröd ezt a deszkát, ülj közelebb a széléhez. London még nem csinált semmit. Csak jön-megy, fontoskodik. Tudod, mit hallottam? Londonnak ládaszámra áll a sátrában a konzerv. Mindenféle. Marhahúskonzerv, szardínia, őszibarack. A világért sem enné azt, amit mi, szegény kulik eszünk, nem bizony! Ahhoz ő túlságosan fene nagy ember.

- Ez meg fene nagy hazugság - mondta Jim.

- Már megint szemtelen vagy, mi? Látták azokat a konzerveket éppen elegen. Honnan veszed, hogy hazugság?

- Mert én voltam abban a sátorban. London megengedte, hogy az éjszaka ott aludjam, mert megsebesültem. Egy ócska matrac van abban a sátorban, meg két üres láda, más semmi.

- Hát pedig egy egész csomó ember mondja, hogy őszibarack-konzerv meg szardínia van odabenn. Egypáran már tegnap este be akartak törni Londonhoz, konzervért.

Jim kétségbeesetten felnevetett:

- Úristen, micsoda disznó banda! Egy ilyen nagyszerű ember a vezetőtök, és ti kikezditek.

- Itt van, ni, már megint sértegeted az embert. No megállj, gyógyulj csak meg, úgy összetöri valaki azt a szemtelen pofádat, hogy megemlegeted.

Jim felállt, begombolta a nadrágját és kiment. A tűzhelyek kurta kéménykéi szürke füstöt okádtak a levegőbe, töretlen-egyenes füstoszlopokat, amelyek tíz-tizenöt métert szálltak felfelé, s csak azután oszlottak el, és terjedtek szét egyenletesen. Keleten sárga volt most az égbolt, a tábor felett meg átlátszó kék. Sietősen jöttek ki a sátrakból az emberek. A tábor ébredezésének csendjét felváltotta a lépések zaja, a hangzavar, a jövés-menés.

Az egyik sátor előtt fekete hajú asszony állt. Fejét hátravetette; nyaka fehérlett. Karjának gyönyörű, hullámzó mozdulataival fésülte a haját. Amikor Jim elhaladt mellette, az asszony bölcsen-kedvesen mosolygott:

- Jó reggelt - köszöntötte Jimet és egy pillanatra sem hagyta abba a fésülködést.

Jim megállt.

- Nem, nem - mondta a nő. - Csak jó reggelt köszöntem.

- De jó érzés magára nézni! - szólt Jim. Egy pillanatra az asszony hosszú, fehér nyakán és erős állán felejtette a szemét. - Hát akkor, még egyszer: jó reggelt - mondta, és még látta az asszony ajkán a megértés mélyről jövő, gyönyörűséget okozó mosolyát. És amikor Jim továbbhaladt, és kibukkant abból a sátorból az a bizonyos kócos fej, és az a rekedtes hang is elsuttogta, hogy: “Gyere be gyorsan, kisapám, a férjem elment”, Jim éppen csak odapillantott, s válasz nélkül gyorsan továbbment.

A rozoga tűzhelyek körül már gyülekeztek az emberek. Kezüket nyújtogatták a tűzhely melege fölé, türelmesen várták, hogy a hatalmas üstökben megfőjön a marhahús, meg a bab. Jim odament egy vizes hordóhoz, vizet mert egy kis bádogedénybe. Hideg vizet löttyintett az arcába meg a hajára és - szappan nélkül - kezet mosott. Nem törülközött meg, hagyta, hogy a vízcseppek tovább gyöngyözzenek az arcán.

Mac meglátta őt, odament hozzá, odanyújtotta neki a csajkáját.

- Kiöblítettem - mondotta. - Mi van veled, Jim? Csudára örülsz valaminek.

- Láttam egy nőt...

- Nem igaz. Időd sem volt rá.

- Csak *láttam* - mondta Jim. - Éppen fésülködött. Furcsa dolog ez... néha egy egészen egyszerű, hétköznapi mozdulat olyan csodálatosnak látszik, hogy egész életében emlékszik rá az ember.

- Ha most meglátnék egy jóképű nőt, kitörne rajtam az őrület - mondotta Mac.

Jim az üres csajkát bámulta.

- Hátravetette a fejét - folytatta. - Fésülködött. Különös kis mosoly volt az arcán. Tudod, Mac, az anyám katolikus volt. De vasárnap nem ment templomba, mert az öregem éppúgy gyűlölte a templomot, mint mi. De hétköznap, amikor az öregem dolgozott, anyám el-eljárt a templomba. Kölyökkoromban néha engem is elvitt magával. Az a mosoly annak a nőnek az arcán... ezért mondom el most neked ezt az egészet... Szóval volt abban a templomban egy Mária, az is éppen úgy mosolygott, mint az imént ez a nő, bölcsen és hűvösen és magabiztosan. Egyszer megkérdeztem az anyámat, miért mosolyog úgy az a Mária. “Mosolyoghat, mert a mennyországban van” - mondta anyám. Azt hiszem, kicsit féltékeny is volt arra a Máriára. - Jim akadozva folytatta: - Egy alkalommal nézem, nézem azt a Máriát, és egyszerre csak látom, hogy apró csillagocskák keringenek a levegőben, Mária feje fölött, röpködnek körbe-körbe, mint a madarak. Én valóban láttam mindezt, Mac. Nem nevetni való. De ennek semmi köze sincs a valláshoz... azt hiszem, ez olyasmi, amit egy-két könyvben, amelyet olvastam, úgy hívtak, hogy a vágyálmok teljesülése. *Láttam* azokat a csillagocskákat, Mac. És nagyon boldog voltam. Hogy haragudott volna az öregem, ha megtudja! Ő egyébként soha semmi mellett nem tartott ki. Elkallódott az egész élete.

- Belőled még nagyon jó szónok lesz, Jim - mondotta Mac. - Olyan meggyőzően tudsz beszélni. Most például azt a gondolatot ébresztetted bennem, hogy milyen jó volna templomban üldögélni. Bizony! Ez azért van, mert kitűnően beszélsz. Az lesz csak az igazi, amikor áthozod az embereket a mi oldalunkra a beszédeddel.

Tiszta bádogedénykét akasztott le a vizeshordó oldalába vert szögről, megtöltötte vízzel, ivott belőle.

- Gyerünk - mondotta -, nézzük, megmelegedett-e már a kaja.

Az emberek sorba álltak, s amikor elhaladtak a tűzhelyek mellett, a szakácsok babot meg marhahúsdarabokat kanalaztak a csajkába. Mac és Jim beállt a sor végére. Amikor a nagy üsthöz értek, Mac megkérdezte az egyik szakácstól:

- Több élelmünk nincs is?

- A babból és a húsból egyszeri étkezésre még futja. De a só már kifogyott. Nagyon kéne a só.

Tovább ballagtak, s menet közben ették a reggelijüket. Napsugárnyaláb tört át a fákon, rásütött a tisztásra, meg a sátrakra, s most mintha nem is lettek volna olyan kopottak azok a sátrak. Az autótábornál London beszélgetett egy csoport közepén.

- Nézzük meg, mi folyik ott - javasolta Mac.

Az út irányába baktattak, arrafelé, ahol a rozoga kocsik sorakoztak egymás mellett. A hűtőkre leheletfinomságú rozsdaréteg telepedett, egyik-másik megviselt kerékgumi egészen belapult már, és valamennyi kocsi azt a benyomást keltette, hogy már nagyon-nagyon régen vesztegel ugyanazon a helyen.

London odaintett nekik:

- Hello, Mac. Hogy vagy, Jim?

- Jól - felelte Jim.

- Éppen nézegetjük ezeket a roncsokat. Azon tanakodunk, melyiket küldjük, melyiket ne. Egyik se ér valami sokat, az biztos.

- Hány kocsit akarsz küldeni a sztrájktörők ellen?

- Hát úgy tizet. Párosával. Úgyhogy ha az egyikkel valami baj történik, hát a másik felszedje az embereket és menjen tovább. - Rámutatott az egyik kocsira: - Az a Hudson megfelel. Aztán van itt öt négyhengeres Dodge, azok a vén tragacsok akárhová elmennek, még akkor is, ha kilövik alóluk a kerekeiket. Az én T-típusú Fordom is rendben van - legalábbis eldöcög valahogy. No, nézzük tovább. Csukott kocsira nincs szükségünk. Csukott kocsiból nem lehet köveket hajigálni. Van ott egy lapátorrú tragacs. Jár az egyáltalán?

Odalépett az autó tulajdonosa:

- De mennyire, hogy jár. Egész Louisianát bejártam vele a télen. Nem melegedett fel az, még hegyiutakon sem.

Elsétáltak a sor mellett, kiválogatták a roncsok közül a mozgósíthatókat.

- Ezek az emberek itt brigádvezetők - magyarázta London. - Mindegyikükre rábízok egy szekeret, aztán válasszák ki a maguk öt-hat emberét. Olyanokat, akikben megbíznak, jó vere-kedőket.

- Nem hangzik rosszul - mondotta Mac. - Nem is tudom, ki fog tudni ellenállni nekik.

- *Senki*, arról biztosíthatlak - fordult hozzá az egyik ember.

- Csuda erősnek érzitek magatokat, mi?

- Hát csak adjatok alkalmat rá, aztán majd megmutatjuk.

- No, London, mi egy kicsit körülnézünk Jimmel - mondotta Mac.

- Várjatok még egy kicsit. Nemrégen jöttek vissza az őrök az Anderson-tanyáról. Azt mondják, Anderson egész éjszaka átkozta őket. Ma reggel pedig bement a városba, de még akkor is átkozódott.

- Nem is csoda. Hát Al hogy van?

- Al?

- Igen, Anderson fia. Akit úgy összevertek.

- Az embereink meglátogatták. Át akart jönni ide, de a fiúk nem akarták áthozni. Két emberünk vele maradt.

London közelebb lépett Machez. Suttogva beszéli, hogy a többiek ne hallják, mit mond:

- Mit gondolsz, Mac, hova ment Anderson?

- Azt hiszem, panaszt tesz ellenünk a városban, és kirugat bennünket a birtokáról. Alighanem azt fogja mondani, hogy mi gyújtottuk fel az istállóját. Úgy meg van ijedve, hogy bármit megcsinálna, csak hogy megint jó viszonyba kerüljön a másik oldallal.

- Ühüm. Mondd, Mac, gondolod, hogy itt kell felvennünk velük a harcot?

- Megmondom, mit gondolok, hogyan alakulnak majd a dolgok. Először alighanem ideküldenek egypár embert, hogy ránk ijesszenek, és eltakarodjunk innen. De mi nem ijedünk meg.

Erre ők ideküldik az egész csőcseléket. Meglátjuk, milyen állapotban vannak az embereink. Ha mérgesek, ha fortyog bennük a düh, akkor harcolni fogunk. De ha úgy látjuk, hogy begyulladnak, akkor eltakarodunk, ha tudunk. - Megveregette London vállát. - Ha erre kerül sor, akkor neked, nekem meg Jimnek, iszkolnunk kell, méghozzá jó messzire. A csőcselék ilyenkor ölni akar, s nemigen nézi, kit öl meg.

London odaszólt az embereinek:

- Szivattyúzzátok ki a benzint a tartályokból, és töltsétek be azokba a kocsikba, amelyeket most kiválasztottunk. Indítsátok be a motorokat, de csak ellenőrzésképpen, ne pocsékoljátok a benzint. - Ismét Machez fordult. - Megyek és megbeszélem ezt a dolgot. Mit gondolsz az embereink felől? Azok ott a kocsiknál, biztosan fognak verekedni. Hát a többiek?

- Ha előre meg tudnám mondani, hogy fog viselkedni egy ilyen tömeg - mondotta Mac -, hát én lennék az Egyesült Államok elnöke. De azért egyet-mást meg tudok mondani. Például azt, hogy a vérszag felbirizgálja őket. Ha megölnek valamit, mondjuk csak egy macskát, hát mindjárt folytatni is akarják az öldöklést. Ha harcra kerül a sor, és az ellenség oldalán lesz az első sebesült, akkor úgy fognak küzdeni a mieink, mint az oroszlánok. De ha mi veszítjük el az első embert, hát az sem lepne meg, ha az embereink fára másznának ijedtükben.

- Igen, ez így van - hagyta helyben London. - Egy embert esetleg úgy ismersz, mint a tenyeredet, de ha tíz más, ugyanolyanforma emberrel kerül össze az illető, hát már fogalmad sincs, mit fognak csinálni együtt. Mit gondolsz, mitévők legyünk? Várjunk, és majd meglátjuk?

- Ez az - felelte Mac. - Ha az ember a tömegek között dolgozik, közvetlenül az események előtt meg tudja mondani, mi lesz. Az valahogy a levegőben van. De jól jegyezd meg, London: ha összeomlik ez a mi frontunk, rejtőzz el valahová, és maradj is ott egy jó darabig. Ide hallgass: a Torgas folyó hídja alatt van egy korhadt fűzfaágakkal befedett rejtekhely. Élelem is van ott meg pokróc is. Oda kell menned. A tömeg őrültsége sohasem tartós. Azután, ha visszakerülsz a nagyvárosba, menj el a Center Avenue negyvenkettőbe. Mondd, hogy Mabel küldött.

- Szeretném valahogy kijuttatni innen a srácot, meg Lizát. Nem szeretném, hogy valami bántódásuk essék.

Jim közbevágott:

- Úgy beszéltek ti ketten, mintha biztos lenne a vereségünk. Pedig még nem történt semmi és lehet, hogy nem is fog. Az is lehet, hogy Anderson csak vendégeskedni ment be a városba.

- Tudom, hogy pánikkeltésnek hangzik, amit mondok - mentegetőzött Mac. - Talán valóban nem történik meg a legrosszabb. De London értékes ember. Szükségünk van rá. Azt sem szeretném persze, ha ezek a szerencsétlen flótások fűbe harapnának, hiszen rendes emberek. De Londonra szükségünk van. Ha London csatlakozik hozzánk, hát az egész sztrájk nem volt hiábavaló.

London láthatóan örült annak, amit Mac mondott.

- Te már sok sztrájkot végigcsináltál, Mac. Mindegyiknek ez a vége? - kérdezte aztán.

- Ugyan! Mondom neked, hogy ez a völgy rettenetesen meg van szervezve. Más munkások nem is csatlakoztak a sztrájkunkhoz. A birtokosok elvágták az élelmiszerutánpótlásunkat. És ha ma visszaverik az autós sztrájkőrségünket, hát akkor befellegzett. Nem szándékozol velük menni, ugye, London?

- Dehogynem. Hiszen eddig még nem is verekedtem.

- Hát pedig én amondó vagyok, hogy ne menj - tanácsolta Mac. - Rád itt lesz szükségünk: ma megpróbálnak kiebrudalni bennünket innen. Ha te nem vagy itt, az embereink még utóbb megijednek és megpucolnak. Te a vezetőjük vagy, London! A vezetőnek a legnépesebb csoport kellős közepén kell kitartania, az utolsó percig. No, indítsuk útnak azokat a kocsikat, jó?! Sok már a sztrájktörő, és most már bizonyára dolgozik is mind.

London sarkon fordult, és visszasietett a kocsikhoz.

- Gyerünk fiúk - szólt. - Mozgás. Induljatok már.

A brigádvezetők a sátrakhoz siettek, összegyűjtötték kövekkel, botokkal - s egy-két esetben késekkel - felfegyverzett embereiket. Egész tömeg tódult az út szélére, kiáltoztak, tanácsokat adtak:

- Aztán tanítsd őket móresre, Joe!

- Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon!

Beindították a motorokat, amelyek hiába igyekeztek meghazudtolni élemedett korukat. A kijelölt emberek felszálltak a kocsikra. London mindkét kezét feltartotta, úgy próbált véget vetni a zajongásnak. - Hat kocsi arra megy, négy meg amarra - ordította. - Kattantak a sebességváltók. Az autók átkapaszkodtak az útmenti árok felett, és felsorakoztak az úton. A sztrájkkőrök felálltak a kocsikban, vadul lengették kalapjukat, öklüket rázták, elszántan vagdalták a levegőt furkósbotjaikkal. Lassan elgördültek a kocsik a megadott két irányban, a táborban maradt tömeg pedig kiáltozott utánuk.

Amikor eltávolodtak az autók, hirtelen megszakadt a kiáltozás. Elgondolkozva, nyugtalanul álldogáltak az emberek. Néztek a kocsik után, míg csak el nem tűntek a láthatáron a tragacsok. Mac, Jim és London egymás mellett ballagott vissza a táborba.

- Remélem, megtáncoltatják azt a népséget - mondotta Mac. - Mert ha csak mi kapjuk az ütéseket, s azoknak odaát a hajuk szála sem görbül meg, akkor bizony már nem húzhatjuk sokáig. Gyere, Jim. Nézzük meg, mit csinál az öreg Dan. Aztán esetleg összeszedünk néhány embert és átmegyünk Alhoz. Megígértem valamit Alnak. És nagy szüksége van rá, hogy lelket öntsünk belé.

- Én meg igyekszem vizet szerezni. Már nagyon kevés van abban a hordóban - mondta London.

Jim mutatta a kórház-sátor felé vezető utat. A bejáratnál a póznákhoz kötözték a felhajtott ponyvát, hogy a reggeli nap besüssön a sátorba. Az öregúr egy napsugártócsa közepén feküdt. Arca átlátszóan fehér, egészen viaszszerű volt, s kidagadtak rajta a vastag fekete erek.

- Hogy érzed magad, Dan? - kérdezte Jim.

Az öreg csak dünnyögött.

Mac közelebb hajolt, hogy jobban hallja.

- Mit mondasz? - kérdezte.

Dan ajka ezúttal gondosan formálta a szavakat:

- Nem ettem egy falatot sem.

Jim felkiáltott:

- Te szerencsétlen! Várj csak, mindjárt hozok neked valamit. - Kilépett az ajtón. - Mac! - kiáltotta. - Jönnek vissza az autók.

A város felől érkező négy kocsi megállt az úton. London feléjük rohant, keresztülfurakodott a tömegen,

- Mi a baj? - kérdezte.

Az első kocsi vezetője bárgyún vigyorgott. A tömegben halotti csend lett.

- Nem tudtunk keresztülmenni - mondta a vezető, és ismét elmosolyodott. - Barikád torlaszolta el az utat.

- Úgy emlékszem, azt mondtam nektek, ha barikádba ütköztök, sodorjátok el az útból - szólt London.

- Á, nem érted te ezt - mondta fásultan a kocsivezető. - Két kocsi ment előttünk. Odaértünk a barikádhoz. Hát látjuk, hogy valami húsz puskás ember áll mögötte. - Izgatottan nyelt egyet. - Felmászik a barikád tetejére egy tisztféle és azt mondja: “A mi megyénkben tilos a sztrájkőrség. Forduljanak vissza.” Az az ócska Hudson próbálta megkerülni a torlaszt, de az árokba fordult, az emberek meg kiborultak belőle. Erre nagy sietve bemásztak a lapátorrú autóba, szóval mindent úgy csináltak, ahogy te mondtad.

A kocsiban ülők ünnepélyes bólogatással erősítették meg a vezető szavait.

- Folytasd csak - szólt London, egészen halkan.

- No, erre a lapátorrú kocsi nekiindul, hogy ledöntse a barikádot. Mire azok a pasasok elkezdik hajigálni könnygázbombáikat, és belelőnek a lapátorrú kerekének a gumijába. A mieink meg elkezdenek köhögni, már alig látnak a gáztól. Azok pedig felveszik a gázálarcu-kat, előjönnek a barikád mögül, s van náluk vagy ezer bilincs. - Ismét elmosolyodott. - Úgyhogy visszajöttünk. Nem volt mit tenni. Még csak egy tisztességes követ sem vághattunk hozzájuk. A lapátorrúban ülő embereinket elfogták, mind egy szálig. Úristen, soha életemben ennyi gázt még nem láttam. - Felkapta a fejét. - Ott jön a másik trupp, ni - mondta leverten. - Úgy látszik mindkét oldalon eltorlaszolták az utat.

Különös, elnyújtott sóhaj tört fel a tömegből. Néhányan sarkon fordultak, és lassan bandukoltak a sátrak felé, imbolygó járással, lehajtott fővel, gondolataikba merülve.

London Machoz fordult. Arcán tanácstalanság.

- Mit gondolsz - kérdezte Mac -, nem mehetnének a kocsik a gyümölcsösökön át, s úgy ki az útra? Mégsem torlaszolhattak el *minden* utat.

London a fejét rázta.

- Nagyon felázott a talaj. Három métert sem haladna a kocsi, s már belesüppedne a sárba.

Mac felugrott az egyik kocsi sárhányójára.

- Ide hallgassatok, emberek! - kiáltotta. - Mégis van mód az áttörésre. Menjünk oda mind-annyian, és söpörjük el azt a barikádot az útból. Az isten verje meg, csak nem hagyjuk, hogy beszorítsanak bennünket ide!

Szünetet tartott, várta a választ, buzdítást. De az emberek kerülték a tekintetét, mindegyik a másiktól várta, hogy megszólaljon.

Végül csakugyan megszólalt valaki:

- Nincs fegyverünk, ember. Puska meg könnygáz ellen nem harcolhatunk puszta kézzel. Adjanak puskát a kezünkbe, akkor majd harcolunk.

Haragos tirádába csapott át Mac beszéde:

- Lelövik az embereinket, felgyújtják a barátaink házát, de ti nem harcoltok. Most benne vagytok a csapdában, de még mindig nem harcoltok. A fene egye meg, hiszen még a patkány is küzd az életéért, ha csapdába kerül.

A reménytelenség úgy lebegett a levegőben, mint maga a könnygáz.

- Puska meg könnygáz ellen nem harcolhatunk a puszta kezünkkel - ismételte ugyanaz az ember, aki néhány pillanattal előbb megtörte a csendet.

Mac hangja megbicsaklott dühében:

- Ti gyáva kutyák! Hiszen ti még *ellenem* sem mertek harcolni puszta kézzel, akkor sem, ha ti hatan vagytok, én meg egymagam. No lássuk! Vagy talán mégis mertek? - Tehetetlenül kapkodott levegő után. - Próbálunk segíteni nektek... kiharcolni valamit az érdeketekben... és erre... - rikácsolta.

London megragadta Macet a karjánál fogva, és erélyesen lerántotta az autó felhágójáról. Mac szeme villámlott. Próbálta kiszabadítani magát London markából.

- A tulajdon kezemmel ölöm meg ezeket a gyáva kutyákat - kiáltotta.

Jim közelebb lépett, megmarkolta Mac másik karját.

- Mac! - szólt. - Mac, az isten szerelmére, hiszen te nem tudod, mit beszélsz.

Jim és London közrefogták Macet, átvezették a tömegen, az emberek pedig szégyenlősen horgasztották le a fejüket. Halkan mondogatták egymásnak:

- De hát nem harcolhatunk puskák meg könnygáz ellen a puszta kezünkkel.

A sztrájkőrök nehezen szálltak ki a kocsikból. Elvegyültek a tömegben, az autókat meg otthagyták az úton.

Mac egészen elernyedt. Hagyta, hogy bevezessék London sátrába. Letelepedett a derékaljra. Jim megmártott egy rongyot a vizesvödörben; s meg akarta mosni Mac arcát, de Mac elvette tőle a ruhát, s maga öblítette le az arcát-nyakát.

- Most már rendben vagyok - mondotta csendesen. - Nem érek én egy krajcárt sem. Meg kellene szabadulnia tőlem a pártnak. Mindig elvesztem a fejem.

- De hiszen majd meghalsz az álmosságtól! - mondta Jim.

- Tudom, tudom. De nem az a baj. Ezek itt nem akarnak segíteni magukon. Láttam én már olyat is, hogy géppuska-állást foglaltak el az ilyen emberek, fegyvertelenül, puszta kézzel. Ezek itt meg visszariadnak egypár zöldfülű tartalékos rendőrtől. Egészen halálra rémültek. De én sem érek többet, mint ők, Jim. A fejemet kellene használnom. Azért is ugrottam fel a sárhányóra, hogy egy kis lelket öntsek beléjük. De rettenetesen feldühítettek ezek az istenverte birkák. Pedig nincs jogom dühbe gurulni. Megérdemelném, hogy kizárjanak a pártból.

- Engem is elfutott ám a méreg - mondta London részvevően.

Mac aprólékos gonddal vette szemügyre az ujjait, mindegyiket külön-külön.

- De szeretnék most megszökni innen! - vallotta be töredelmesen. - Legszívesebben bemásznék egy szénaboglya alá, aludnék egy nagyot, és felőlem a fene megehetne ezt az egész rohadt népséget.

- Meglásd - mondta Jim -, mihelyt kipihented magad, erőre kapsz. Feküdj le és aludj egyet, Mac. Ha szükségünk van rád, majd szólunk, ugye, London?

- Persze - mondta London. - Heveredj csak le. Most úgysem csinálhatsz semmit. Hátha sikerül összetoboroznunk néhány stramm fickót és rajtaütni a barikádokon.

- Én meg attól tartok - mondotta Mac -, hogy most az ellenség markában vagyunk. Még mielőtt belelendültek volna a mieink, kiölték belőlük a bátorságot. - Lefeküdt a derékaljra. - Vér kell nekik - dünnyögte. - Öldöklés! Megette a fene, elrontottam én ezt már az elején. - Behunyta a szemét, azután hirtelen ismét kinyitotta. - Ide figyeljetek! Hamarosan látogatót kapunk: idejön a seriff vagy másvalaki. Ne felejtsetek el felébreszteni. Ne hagyjátok, hogy átejtsenek benneteket. Okvetlenül ébresszetek fel.

Nyújtózott egyet, akár valami macska, aztán összekulcsolta a két kezét a feje alatt. Lélegzése egyenletessé vált.

A nap a ponyvára vetette a sátortartó kötelek árnyékát; a nyitott ajtóban egy napfényfoltocska világította meg az összevissza taposott talajt. Jim és London csendesen kiment.

- Szegény! - mondotta London. - De nagy szüksége van az alvásra! Sosem láttam embert, akire ennyire ráfért volna. Úgy hallottam, hogy a rendőrök sokszor addig nem hagyják aludni az embert, amíg egészen bele nem bolondul a folytonos ébrenlétbe.

- Meglátod, Mac egészen más ember lesz, mire felébred - mondotta Jim. - Uramisten, most jut eszembe, hogy azt mondtam, viszek valami ennivalót az öreg Dannek. De éppen akkor jöttek vissza az autók. Legfőbb ideje, hogy most bemenjek hozzá.

- Én meg megyek, megnézem, mit csinál Liza. Nem is lenne rossz, ha ő vigyázna az öreg szivarra.

Jim elment a tűzhelyhez, babot kanalazott egy csajkába és vitte a kórház-sátor felé. A körös-körül ődöngő, tétlen emberek kis csoportokba verődtek. Jim benézett a kórház-sátorba. Összezsugorodott már a háromszögletű napsugárfolt, s lejjebb csúszott az ágyról. Az öreg Dan behunyt szemmel feküdt, lassan, alig hallhatóan lélegzett. Különös, dohos, avas szag terjengett a sátorban a felpuffadt, lassan halódó test kigőzölgése. Jim az ágy fölé hajolt.

- Dan, hoztam neked valamit enni.

Dan lassan felnyitotta a szemét.

- Nem akarok én semmit. Rágni sincs erőm.

- Kell enned valamit, Dan. Enned kell, hogy megerősödj. Várj csak: ideteszek a fejed alá egy párnát, aztán etetlek.

- Nem akarok megerősödni - mondta Dan bágyadtan. - Csak feküdni akarok. Valamikor lombvágó voltam. - Ismét lecsukódott a szeme. - Csak másztam, másztam felfelé a fán, s láttam felülről a kis fákat, a második meg a harmadik hajtást. Aztán felcsatoltam a biztonsági övemet. - Nagyot sóhajtott, és szája suttogva formálta tovább a szavakat. Egyszerre csak árnyék esett a napsugárfoltra, és Jim feltekintett.

Liza állt a sátorajtóban, vállkendője alatt hozta a csecsemőjét.

- Mintha nem volna elég dolgom a gyerekkel - dohogott. - Most azt mondja az apósom, jöjjek be ide, és vigyázzak valami öregemberre.

- Pszt - csitította Jim. Oldalt állt, úgyhogy Liza megpillantotta Dan beesett arcát.

A fiatalasszony belépett a sátorba, leült a szabad ágyra.

- Ó - mondta -, nem tudtam, hogy... Mit kell csinálni?

- Semmit. Csak maradjon itt, mellette.

- De csúnya az, amikor már így van valaki - mondotta Liza. - Ilyenkor már érezni a szagát. Ismerem én azt a szagot.

Idegesen fészkelődött. Letakarta a csecsemő pici, kerek fejét, hogy legalább a gyereket megkímélje a szagtól.

- Pssz - nyugtatta Jim. - Hátha még meggyógyul.

- Ha már ilyen a szaga, akkor nem gyógyul meg. Ismerem én ezt a szagot. Egy része már halott is ennek az embernek.

- Szegény szerencsétlen - mondta Jim.

Szavai, úgy látszik, megindították Lizát, könnyek tolultak az asszony szemébe.

- Itt maradok - mondotta. - Láttam én már ilyesmit. Nem lesz attól semmi bajom.

Jim leült mellé.

- Szeretek a maga közelében lenni - mondta csendesen.

- Ne mondjon nekem ilyeneket - tiltakozott Liza.

- Nem, nem. Csak éppen azon tűnődtem, miért van olyan jó meleg a maga közelében.

- Hát mért volnék én hideg?

Jim félrefordította az arcát, úgy beszélt:

- Mondani fogok magának valamit, Liza. Maga nem fogja megérteni, de nem is fontos, egy csöppet sem fontos. Összeomlik, széthull itt minden. De ez csak egy parányi része az egésznek. Voltaképpen semmi, Liza. Maga, meg én nem sokat számítunk az egészhez képest. Tudja, Liza? Magamnak mondom mindezt, de jobban értem, ha maga hallgatja. Nem tudja, miről beszélek, ugye, Liza?

Liza nyakát fokozatosan ellepte a pír.

- Nemrég szültem - mondotta. - És különben sem vagyok én az a fajta. - Jimre emelte szégyenlős tekintetét. - Ne beszéljen így - kérlelte. - Ne beszéljen ilyen hangon. Hiszen tudja, hogy nem vagyok az a fajta.

Jim kinyújtotta a kezét, hogy megsimogassa Lizát, de az asszony elhúzódott:

- Ne! - kérlelte.

Jim felállt.

- Legyen kedves az öreghez. Jó? Ott az asztalon van víz is, meg kanál is. Adjon neki időnként egy kis vizet.

Jim most felkapta a fejét, és feszülten figyelt, mert a táborban valami zaj támadt, s egyre fokozódott. Aztán a tömeg basszus-karából kiemelkedett egy haragosan kántáló, szenvedélyesen szónokló hang.

- Mennem kell - szólt Jim. - Vigyázzon az öregre.

Kisietett a sátorból.

A tűzhelyeknél valami középpontféle körül tömörült a tömeg, s minden arc arrafelé fordult, amerről az a haragos hang zengett. Most azt látta Jim, hogy a tömeg oldalt tódul, a felé az igénytelen kis emelvény felé, amelyet Joy felravatalozására tákoltak össze. A tömeg széle már az emelvényhez ért, s mindenki az emelvény köré sereglett, de most egyszerre csak a többiek fölé magasodott valaki, és elfoglalta helyét a dobogón. Jim odarohant. Megismerte azt az

embert: a mogorva, komor arcú Burke volt. Beszéd közben hadonászott. Bömbölése messzire hangzott a fejek fölött. Jim megpillantotta Londont: sietve közeledett az út felől.

Burke megragadta az emelvény korlátját.

- Ott jön, ni! - ordította. - Nézzétek meg jól. Ez az ember rontott el mindent. Mi az ördögöt csinált? Semmit, csak ült a sátrában és zabálta az őszibarackkonzervet, miközben mi áztunk-fáztunk, és olyan szemetet ettünk, amit még a disznó is kiköpne.

London a száját tátotta csodálkozásában:

- Mi folyik itt? - kiáltotta.

Burke egészen áthajolt a korláton.

- Majd én megmondom, mi folyik. Elhatároztuk, hogy igazi vezetőt választunk. Olyan vezetőt, aki nem ad el bennünket egy konzervszállítmányért.

London elsápadt, válla előregörnyedt. Nagyot üvöltve rontott bele az ellenállással meg sem próbálkozó tömegbe, néhány embert félrelökött az útból, aztán utat vájt magának az embersűrűben. Odaért az emelvényhez, megragadta a korlátot. Miközben felhúzózkodott, Burke fejbe akarta rúgni, de csak a vállát találta el, úgyhogy London egyik keze eleresztette a korlátot. London megint ordított egy nagyot, felkapaszkodott a korlát alá, aztán egy szempillantás alatt talpon termett. Burke meglendítette az öklét, de ütése elkerülte London arcát. És akkor, a nehéztestű emberek félelmetes, zökkenéstelenül gyors mozgásával előrelendült London bal keze, s amikor Burke kihajolt az ütés elől, London jobbjának hatalmas ökle úgy zúdult ellenfele állkapcsának oldalába, hogy Burke a levegőbe emelkedett s azután elterült. Feje lelógott az emelvény peremén, szétzúzott állkapcsa egészen kiferdült, szétnyílt ajkai között meglazultan fityegtek a betört fogak. Szájából keskeny patakban ömlött a vér, a patak elfolyt a szeme meg az orra mellett, s beleveszett a hajába.

London zihálva állt mellette, s a kinyúlt testet nézte.

Azután lassan feltekintett:

- Akad itt még olyan gazember, aki azt hiszi, hogy becsaptam?

Azok, akik legközelebb állottak Burke lelógó fejéhez, megbűvölten bámultak. Az emelvény minden oldalán megmozdult a tömeg, közelebb nyomultak az emberek, ágaskodtak, hogy jobban lássanak. A szemekben harag villámlott.

- Szétroncsolta az állkapcsát, nem vitás - mondta valaki. - Az agyvelejéből folyik a vér.

- Megölte! - kiáltott fel hisztérikusan egy másik. - Leütötte a fejét a nyakáról.

Néhány asszony imbolygott oda a tömegen keresztül: sóbálvánnyá meredve nézték Burke lecsüngő fejét. Mélyről jövő, zokogásszerű zihálás tört fel a tömegből. Lángoltak a szemek, előregörnyedtek a vállak, fenyegetőn görbültek be a karok. London még mindig lihegett, de most tanácstalanság is tükröződött az arcán. Lenézett az öklére, felszakadt bőrű, vérző ujjperceire. Azután segítségkérőn nézett körül az emberek feje felett, és meglátta Jimet, a tömeg szélén. Jim a feje felett összekulcsolt kezeit rázta London felé, majd az útra mutatott, oda, ahol a kocsik álltak, aztán integetett, hogy “előre! előre!”, majd ismét a kocsikra mutatott, végül megint az útirányt jelezte kezével. London visszanézett a felindult tömegre. Arcáról eltűnt a tanácstalanság. Összevonta a szemöldökét.

- Hát most ide hallgassatok! - kiáltotta. - Vajon miért nem csináltam én eddig semmit? Azért, mert nem kaptam tőletek segítséget. De most már el vagytok szánva mindenre. Nem tud megfékezni benneteket senki és semmi! - A tömeg rekedten, elnyújtottan elbődült, mint

valami állat. London csendesítőleg tartotta fel a kezét: - Ki követ engem? Úgy elsöpörjük azt a barikádot, mintha ott se lett volna!

Egy csapásra megváltozott a tömeg hangulata. Elragadtatva csillogtak a szemek. Ütemesen, egyszerre ringatóztak a testek. Nem egyes emberek kiabáltak itt már. Mindegyik egyszerre mozdult, mindegyik hasonlított a másikra, s egyetlenegy hang volt a tömeg kiáltása, sok-sok torokból feltörő egyetlenegy hang.

- Aki tud, kocsin jön - ordította London. - A többi pedig gyalog, utánam. Gyerünk, mutassuk meg nekik! No, mozgás, gyerünk.

Leszökkent az emelvényről, keresztülfúrta magát a tömeg élén. Az autókat egy szempillantás alatt elindították. A tömeg kitódult az útra, s most már nem volt sem lagymatag, sem kedvetlen. Sebesen működő, csendes, halálosan biztos hatékonyságú gépezetté vált. Futólépésben ügettek végig az úton az emberek, fegyelmezetten, egységben. Mögöttük lassan nyomultak előre az autók.

Jim nézte a nagy készülődést. Fennhangon adta magának a parancsot:

- Ne engedd, hogy elragadjon. Ne engedd, hogy elragadjon. Nyugalom. Az eszedet használd.

A legtöbb asszony ott rohant a távozó férfiak nyomában, az a néhány pedig, aki hátramaradt, furcsállva nézett Jimre, mert Jim is megbűvölten, csillogó szemmel bámult az országúton dübörgő iszonyatos gépezet után. Amikor a tömeg eltűnt látótávolból, Jim felsóhajtott, megborzongott és elfordult. Kezével megérintette sebesült vállát és addig nyomkodta, amíg állandósuló fájdalmat nem érzett. London sátrához ballagott, bement, s leült egy ládára.

Mac félig lehunyt szemmel figyelte. Csak a szemhéjai alól kivillanó keskeny vágás mutatta, hogy ébren van.

- Mennyit alhattam, Jim? - kérdezte.

- Nem sokat. Azt hiszem, még dél sincs, még megközelítően sem.

- Rengeteg mindenfélét álmodtam össze, de azért úgy érzem, kipihentem magam.

- Aludj csak még, ha tudsz.

- Minek? Már kipihentem magam. - Tágra nyitotta a szemét. - Nem érzem már magam olyan bizonytalannak. Ha ilyen fáradt az ember, nagyon mélyen alszik ám. Zavarosat álmodtam.

- Aludj csak tovább, Mac.

- Nem, nem. - Felült, nyújtózott egyet. - Történt valami, miközben aludtam? Iszonyú csend van odakint.

- Sok minden történt - válaszolt Jim. - Burke ki akarta rugatni Londont, mire London leütötte őt. Kis híján megölte. És akkor... Az istenit! Egészen megfeledkeztem Burke-ről.

A bejárathoz ugrott, a sátor háta mögé rohant, s onnan az emelvény felé nézett. Azután ismét bement a sátorba.

- Valaki már bevitte őt a sátrába - mondta.

Mac talpon volt.

- Folytasd, folytasd - kérte Jimet.

- Amikor az emberek meglátták a vért, teljesen megbolondultak, és London elindította őket a barikádok ellen.

- Nem megmondtam neked?! - kiáltott fel Mac. - Vér kell nekik. Csalhatatlan recept. Megmondtam én neked. No és akkor mi történt?

- Még csak most mentek el. Látnod kellett volna ezeket az embereket, Mac. Mintha mindegyikük eltűnt volna, s mintha csak egyetlenegy nyomult volna előre az úton. Egyetlenegy állatban testesültek meg mind. Magam is majdnem velük tartottam. Már éppen menni akartam, de akkor eszembe jutott: “Nem mehetsz. A fejeddel gondolkozz!”

- Helyes - biccentett rá Mac. - Az emberek azt gondolják, hogy a tömeget semmire sem lehet használni. Hát én láttam tömeget éppen elégszer, és azt mondom neked, hogy az olyan tömeg, amely tudja, mit akar, körülbelül éppen olyan eredményesen tud működni, mint egy csapat kiképzett katona, csak sokkal nehezebben kiismerhető. A barikádot le fogják dönteni, de hogy azután mi lesz...? Biztosan fognak még csinálni valami mást is, mielőtt egészen lehiggadnak. Igen, igazad van: a tömeg valóban hatalmas. Egészen más, mint az emberek, amelyek alkotják. És erősebb, mint a benne levő emberek együttvéve. Nem ugyanazt akarja, mint az emberek külön-külön... igaza volt Burton dokinak és mi nem tudjuk, hogy a tömeg mit fog cselekedni.

- Le fogja dönteni a barikádot - mondotta Jim.

- Nem úgy értem. Talán nem is akarja ledönteni a barikádokat. Nem is tudom, hogy voltaképpen mit akar. Az a baj, hogy azok, akik tanulmányozzák a tömeget, mindig azt hiszik, hogy egyszerűen csak emberekből áll. Pedig nem. A tömeg egészen másfajta valami. Jó dolog, hogy fel tudjuk használni a tömeget, Jim, csak sajnos, nem tudunk róla eleget. A tömeg, ha egyszer úgy istenigazában megindul, bármire képes.

Élénk, izgatott volt Mac arca, de egy kicsit riadt is.

- Figyelj csak - szólt Jim. - Azt hiszem, hallom a... - A bejárathoz rohant. - Jönnek vissza - kiáltott fel. - Hát ez egészen más, mint az imént. Egészen ellepték az utat, nem úgy, mint az előbb.

Mac ott állt Jim mellett. Feketéllt az út a visszatérőktől. London kivált a tömegből, és súlyos léptekkel sietett sátra felé. Amikor a közelbe ért, elordította magát:

- Menjetek vissza a sátorba! Menjetek vissza a sátorba!

- Hát ez vajon mit akar? - kérdezte Jim. De Mac betuszkolta őt a sátorba, kioldotta a sátorrudakhoz kötött köteleket, és leeresztette a bejárati ponyvaszárnyakat.

- London tudja, mit csinál - mondta. - Maradj veszteg, ő majd mindent elintéz. Akármi történjék, ki ne tedd innen a lábad.

Záporoztak a földön a léptek, kiáltások hangzottak. Megjelent a ponyván London tagbaszakadt alakjának fekete árnyéka. Behallatszott a sátorba a kiáltása:

- Csigavér, emberek! Nyugalom!

- Megmutatjuk neki, ki a gyáva kutya! - hangzott a tömegből.

- Dühösek vagytok, mi, mert megmondták nektek az igazat az előbb!? - kiáltotta London. - Eridjetek, igyatok egyet, az majd lehűt titeket. Igazán kitettetek magatokért az imént, de a barátomhoz egy ujjal se nyúljatok hozzá, annyit mondok. A ti barátotok is. Megmondtam nektek: annyit dolgozott értetek, hogy majd összeesett a fáradtságtól.

Mac és Jim érezte odabent a sátorban, mint lankad a támadás, mint omlik össze, mint oldódik fel száz meg száz kiáltásban:

- Tudjuk mi azt, London.

- De mikor azt mondta, hogy gyáva kutyák vagyunk!

Mac mélyet sóhajtott:

- Egy hajszál híján, Jim. Egy paraszthajszál híján.

London zömök árnyéka még mindig ott sötétlett a ponyván; az izgatott hangok morajlása azonban elerőtlenedve veszett bele a levegőbe.

London most már erőltette a témát:

- Ha valamelyikőtök azt hiszi, hogy őszibarackkonzerveket tárolok a sátramban, hát csak jöjjön be és nézzen körül.

- Ugyan, London! Sosem gondoltunk mi ilyesmit!

- Azt csak Burke mondta, az a gazember.

- Folyton uszított ellened, London. Én hallottam, a saját fülemmel!

- Hát akkor most eridjetek innen. Nekem dolgom van.

Az árnyék továbbra is ott lebegett a ponyván, amíg csak egészen el nem enyésztek a távolban a hangok, amíg el nem tűnt a sátor elől a tömeg. London felcsapta a ponyvaszárnyat és fáradtan-törődötten belépett a sátorba.

- Köszönöm - mondta Mac. - Én éppen olyan jól tudom, mint te, hogy egy hajszálon múlt. Leszerelted őket, London. Nagyszerűen csináltad!

- Pedig nagyon megijedtem. Nem lesz rólam rosszabb véleményed emiatt, ugye, Mac? Különben, amikor jöttünk visszafelé, azon vettem észre magam, hogy én is meg akarlak téged gyilkolni. - Mosolyogva tette hozzá; - Nem is tudom, miért.

- Nem tudja azt senki - mondta Mac. - Ez már így van. Most mondd el, mi történt odakint, az úton.

- Legázoltuk őket. Úgy mentünk keresztül rajtuk, mintha ott sem lettek volna. Hajigálták a könnygázbombáikat, és egyik-másik emberünk köhögött, meg könnyezett, de egy pillanatig sem volt kétséges, hogy elintézzük azokat a zöldfülű zsarukat Több zsaru meglógott... alighanem a legtöbbje. A többit meg szétnyomtuk, mint a poloskát. De dühösek voltak az embereink, a teremtésit!

- Közétek lőttek a zsaruk?

- Nem. Annyi idejük sem volt, hogy észbekapjanak. A levegőbe lőttek, biztosan azt hitték, hogy megijedünk és megtorpanunk. De mi csak mentünk tovább, előre. Van rendőr, aki szereti lelövöldözni az embereket, de a legtöbbje, azt hiszem, nem így van vele. Szóval egyszerűen elsöpörtük őket az útból, és ledöntöttük a barikádot.

- Hát az autók?

- Nyolc kocsi volt velünk, tele emberrel, és irtózatos, hogy mit műveltek a mieink. Persze továbbmentek.

- Megöltetek valakit a rendőrök közül? - kérdezte Mac.

- Mi? Hogy megöltünk-e...? Nem tudom. Nem is néztem. Lehetséges. Nincs kizárva. Annyi bizonyos, hogy géppuskákkal sem lehetett volna megállítani bennünket, Mac.

- Pompás! Tudod, ha ezt mindig így lehetne csinálni - bekapcsolni az áramot, amikor kell és kikapcsolni, amikor már nincs rá szükség -, hát holnap reggel megcsinálnánk azt a

forradalmat, és holnap estére már túl is lennénk rajta. Az embereink különben elég hamar túljutottak a krízisen.

- Igen, az a sok rohanás megtette a magáét - mondotta London. - Majdnem egy mérföldet futottak. Mire visszaértek, teljesen kifulladtak. Magam is elég pocsékul érzem magam. Nem szoktam meg a futást.

- Tudom - mondta Mac. - De nem is annyira a futás teszi. Az ilyen cirkusz mindig felkavarja az ember gyomrát is. Fogadni mernék, hogy egy csomó emberünk épp most hányja ki a reggelijét.

London mintha most vette volna észre Jimet. Odament hozzá és hátba ütötte.

- Jól csináltad, Jim! - mondotta. - Ott álltam azon az emelvényen, amikor Burke már a földön feküdt, és fogalmam sem volt, hogy mi a fenét csináljak. És akik ott álltak lent, az embergyűrűben, azok sem tudták, mitévők legyenek. Bármelyik pillanatban letepertek volna - engem, vagy akárki mást. Akkor körülnéztem és láttam, hogy mutogatsz, és rögtön tudtam, mit kell csinálnom velük.

Jim arca sugárzott az örömtől.

- Sok hasznomat amúgy sem vehetitek, ezzel a vacak váltammal - mondta. - Eszembe jutott, amit Mac mondott: hogy egy kis vér mennyire felpezsdíti az embereket. Emlékszel, ugye, Mac?

- Persze hogy emlékszem. De abban már nem vagyok bizonyos, hogy ott abban a pillanatban is emlékeztem volna rá. Nem is tudom, hogyan csinálod ezt, Jim. Mindenki elveszti a fejét, csak te nem. Az édesapádról hallottam eleget: nem volt valami nagy zseni, csak a verekedéshez értett. Nem tudom, kitől tanultad, hogy ésszel kell csinálni mindent.

- Csak kell, hogy valami hasznomat vegyétek! - válaszolta Jim. - Az apám, az valóban olyan volt, amilyennek leírtad, de az anyám, az olyan hidegvérű volt, hogy megborzongtál volna tőle.

London a csípőjére tette a kezét, aztán álmélkodva meredt bezúzott ujjperceire:

- Úristen! Ezt nézzétek!

- Jól összetörted, az biztos! - szólt Mac.

- Annak a gazember Burke-nek a képén törtem össze. Mi van Burke-kel, Jim? Amikor állon vágtam, azt hittem, lerepül a feje a nyakáról.

- Nem tudom, mi van vele - felelt Jim. - Valaki levitte őt az emelvényről.

- No, megyek és megnézem - mondotta London. - Furcsa, de eddig nem is éreztem a kezemet.

- Ha állat bújik az emberbe, sosem érez semmit - mondotta Mac.

- Miféle állatról beszélsz?

- Semmi, semmi, csak eszembe jutott egy vicc. Nézd csak meg, London, mi van Burke-kel; jó gondolat. És nézz körül, milyen hangulatban vannak az emberek. Azt hiszem, már eléggé elbizonytalanodtak.

- Nem bízom én azokban már - jegyezte meg London. - Mit tudom én, mit fognak csinálni a következő pillanatban? De örülök hogy nem álltam a mögött a barikád mögött!

- Én viszont annak örülök - mondta Mac -, hogy itt álltál a sátor előtt. Ha nem vagy itt, talán már kinn csüngenénk egy almafán, Jim meg én.

- Hát bizony, volt egy perc, amikor... - mondotta London.

Felcsapta a bejárati ponyvát, s a sátorrudakhoz kötötte a ponyvaszárnyakat. De a nap már túl volt a delelőjén, s nem hatolt be a sátorba napfény. Mac és Jim a távozó London után nézett, aztán találkozott a tekintetük. Mac lehuppant a derékaljra. Jim egyre csak nézte őt, míg végül aztán Mac megszólalt:

- Szemrehányást akarsz tenni valamiért?

- Nem, csak azon tűnődtem, hogy... szóval, tudod, megnyertünk egy ütközetet, diadalra vittük az embereinket, és én úgy látom, hogy a végső vereségünk veszélye csak fokozódott. Mi azért jöttünk ide, Mac, hogy valami eredményt érjünk el. Hát mindent elrontottunk volna, mondd?

Mac ingerülten válaszolt:

- Túlságosan nagy fontosságot tulajdonítasz te saját magunknak, meg ennek az egész csetepaténak. Ha ebben a szent pillanatban összeomlik a sztrájk, már akkor is megérte. Eddig egy csomó emberünk elhitte azt a sok hülyeséget az amerikai munkás kiváltságairól, meg a tőkés és a munkás érdekközösségéről. Most már viszont a legtöbbje tudja, hányadán van. Tudják, mennyire becsüli őket a tőkés, tudják, hogy a tőkés szükség esetén egyik pillanatról a másikra kiirtaná őket, mint valami kártékony rovarfajtát. Két dolgot megmutattunk nekik: azt, hogy kicsodák és hogy mit kell tenniök. És ez a ma délelőtti cirkusz megmutatta nekik, hogy meg is tudják tenni, amit kell. Tapasztaltad, ugye, milyen hatással volt Samre a San Franciscó-i sztrájk? Nos, ezek a mi embereink máris olyanok egy kicsit, mint Sam.

- De azt hiszed, van elég eszük, hogy meg is értsék mindezt?

- Nem észről van itt szó, Jim. Nem kell ehhez ész. Ha túl vagyunk ezen a sztrájkon, a hatása majd tovább dolgozik az emberek tudata mélyén. És mindent meg fognak érteni anélkül, hogy törnék rajta a fejüket.

- No és mit gondolsz, most mi lesz?

Mac végighúzta a mutatóujját a felső fogsorán.

- Úgy látszik, nem marad más hátra: megindul ellenünk a gőzhenger. Talán ma délután, talán az éjszaka.

- No és mit gondolsz, mi a jobb: ha idejében kereket oldunk vagy ha felvesszük a harcot?

- Ha rá tudjuk venni az embereket, hogy harcoljanak, akkor azt kell tenni - mondotta Mac. - Mert ha csak úgy kilopóznak innen, arra rossz érzéssel fognak visszagondolni, de ha harcban maradnak alul, hát mégiscsak harcoltak, és úgy érzik majd, hogy érdemes volt.

Jim fél térdre ereszkedett.

- De nézd csak, Mac - mondta -, ha azok puskával jönnek, megölik ám egy csomó emberünket.

Hideg fény villant Mac összehúzott szemében:

- Újra meg újra elmondjuk egymásnak, amit már úgyis tudunk. Tegyük fel, hogy néhány emberünket megölik. Az is minket erősít. Minden legyilkolt ember helyébe tíz másik pártol hozzánk. A hír bejárja az országot, és sokan, akik hallják, megdühödnek. Aki eddig csak úgy tétován rokonszenvezett velünk, most tűzbejön. De ha suttyomban elsompolygunk innen, és híre terjed a szökésünknek, hát azt fogják mondani az emberek: “Még harcolni sem volt bátorságuk!” és akkor az egész országban elbizonytalanodnak a munkások. Ha viszont harcolunk, és a harcunknak híre jár, mások, akik a mienkéhez hasonló helyzetbe kerülnek, szintén harcolnak majd.

Jim most egészen letérdelt, s hátraült a sarkára.

- Csak tisztázni akartam a dolgokat. De vajon harcolni fognak-e az embereink?

- Nem tudom. Most rögtön: biztosan nem. Hiszen most még émelyeg a gyomruk. De később talán igen. Talán, ha megint fel tudunk tálalni nekik valami Burke-féle csemegét. Burke éppen idejében kapcsolt rá. Már nagyon kellett ez. Talán most majd más hajlandó egy kis vért ontani az ügy érdekében.

- Hát ha csak éppen vér kell, letéphetem a kötésemet, és akkor vérezni kezd a seb - ajánlkozott Jim.

- Furcsa alak vagy te, Jim - mondta Mac kedvesen. - Olyan rettentő komoly vagy, hogy még!

- Nem látok én ebben semmi furcsát.

- Ugyan! Ismered azt a viccet a kutyavásárló hölgyről? Azt kérdi a kereskedőtől: “Aztán biztos, hogy ez valódi véreb?” “Persze” - feleli a kereskedő. - “Mutasd csak meg a hölgynek, Oszkár, milyen szépen tudsz vérezni!”

Jim savanyúan mosolygott.

- Nem, nem, Jim - folytatta Mac. - Több hasznot hajtasz te az ügynek, mint akár száz más ember ebben a táborban.

- De hát egy kis érveszteség meg se kottyanna nekem.

Mac idegesen dörzsölgette az alsóajkát.

- Jim - mondotta. - Láttál te már négy-öt kutyát verekedni?

- Nem.

- Ha az egyik megsebesül vagy a földre kerül, a többi nekiront és széttépi.

- Mit akarsz ezzel mondani?

- Azt, hogy emberekkel is sokszor megesik az ilyesmi. Nem is tudom, miért. Doki mondta egyszer: “Az emberek gyűlölnek valamit, ami önmagukban van.”

- Doki rendes ember volt, de semmire sem ment azokkal a fellengzős gondolataival. Nem vezettek azok a gondolatok sehová, mindig csak önmagukba tértek vissza.

- De azért szeretném, ha Doki most is itt lenne. Hogy van a vállad?

- Jól. Csak akkor mozgatom, ha elkerülhetetlen.

Mac felállt.

- Gyere, nézzük meg. Vedd le a kabátodat.

Jim nagy nehezen kibújt a kabátjából. Mac letépte a tapaszt, s nagy vigyázva megemelte a kötést.

- Nem rossz - jegyezte meg. - Csak egy kicsit gyulladt itt, a seb körül. Egy-két gézréteget eldobok. De jó lesz, ha már a városban leszünk! Ott majd rendbehozzák a válladat. Most visszateszem ezt a tiszta réteget.

Visszanyomta a tapaszt a helyére, s amíg Jim testének melege meg nem rögzítette, rajta tartotta a kezét.

- Nincs kizárva, hogy a városban találkozunk Dokival - mondta Jim. - Rettentő furcsákat mondott, közvetlenül az eltűnése előtt. Lehet, hogy megundorodott vagy megijedt, és meglépett.

- Vigyázz, felsegítem rád a kabátot. Ezt verd ki a fejedből, Jim. Ha valaha is eszébe jutott volna, hogy megundorodjék, megtehette volna évekkel ezelőtt. Én láttam őt már puskatűzben is. Nem ijed meg egykönnyen.

Megjelent London, csendesen állt meg az ajtóban. Komoly volt az arca és riadt.

- Hát nem öltem meg, csak majdnem. Irtózatosan szétvertem az állkapcsát. Félek, hogy meghal, ha nem kap orvosi kezelést.

- Hát beszállíthatjuk éppen a városba, de nem hiszem, hogy ott valami gondos ápolásban részesülne.

- A felesége rettentő patáliát csapott - folytatta London. - Azt mondja, valamennyiünket bíróság elé állíttat, gyilkosságért. Azt mondja, az egész sztrájk csak azért volt, hogy Burke-ot kikészítsék.

Mac megjegyezte:

- Hát ami azt illeti, nem is csekély eredmény. Sohasem tetszett nekem a pofája. Mindig azt gondoltam, besúgó. Hogy érzik magukat az emberek?

- Igazad volt: csak üldögélnek. Olyan zöldek, mint a gyerekek, akik kifosztottak egy cukor-kaüzletet, és aztán elcsapták a hasukat.

- Nem csoda - fűzte hozzá Mac. - Egy hétre való energiát adtak ki magukból. Jó lenne megtömni őket étellel, ha van rá mód. Akkor talán jól kialusszák magukat. Igazad van, London. Orvosra van szükségünk. Hogy van az a törött bokájú?

- Az is irtózatos botrányt csapott. Azt mondja, nem jól illesztették helyre a bokáját, és pokolian fáj. Meg, hogy ő soha többé nem fog tudni járni. És persze, ez a sok jajgatás nem javítja az emberek hangulatát.

- Persze - mondta Mac. - Azután itt van Al. Kíváncsi vagyok, hogy van? Át kellene mennünk, meglátogatni. Mit gondolsz, azok, akiknek megmondtad, hogy maradjanak ott, szót fogadtak?

London vállat vont:

- Mit tudom én?

- Kaphatnék hat embert, aki átjönne velem?

- Nem hiszem, hogy akár egyetlenegy is hajlandó volna elkísérni. Minden vágyuk, hogy üldögélhessenek és ne csináljanak semmit.

- Hát akkor elmegyek egyedül, az istenfáját! Al rendes fiú, megérdemli.

- Veled megyek, Mac - szólalt meg Jim.

- Nem. Te itt maradsz.

London közbeszólt:

- Nem hiszem, hogy bárki is háborgatna benneteket.

Mac könyörgésre fogta a dolgot:

- Nagyon szeretném, ha itt maradnál, Jim. Mi lenne, ha mindkettőnket elfognának? Nem maradna itt senki, irányítónak. Maradj itt, Jim.

- Nem, nem. Megyek veled. Eleget darvadoztam itt, eleget babusgattam magamat. Miért nem maradsz inkább te?

- Hát jó - mondta Mac fásultan. - Majd vigyázunk magunkra mind a ketten, s jól nyitva tartjuk a szemünket. Próbálj valami életet önteni az emberekbe, London, amíg mi oda leszünk. Próbálj beléjük diktálni valami marhahúst, meg babot. Tudom, hogy már undorodnak tőle, de hát mégiscsak étel az. Hamarosan meghalljuk, mit végeztek az autósaink.

- Én pedig - kuncogott London - felnyitok egy őszibarackkonzervet, meg egy szardíniásdobozt. Úgyis aszondják, hogy emeletmagasságban áll a sátramban. Nektek is készítek egy pár dobozt, mire visszajöttök.

15

Kiléptek a sárgán tűző napfénybe. Nedves és szürke volt a tábor a tiszta fényben. Burton eltűnése óta felhalmozódott a szemét: papír- és zsinegdarabok hevertek szanaszét. A sátor-köteleken kezeslábasok lógtak. Mac és Jim maguk mögött hagyták a tábort, átmentek a tábor melletti réten, s a gyümölcsös széléhez értek. A fasornál Mac megállt. Tekintete lassan járta be a terepet.

- Nézz körül alaposan, Jim - tanácsolta. - Azt hiszem, nagy ostobaság kíséret nélkül átmenni. Semmi esetre sem okos dolog, az bizonyos.

A gyümölcsöst fürkészte. A napfényfoltocskáktól tarkalló, hosszú fasorokban csend volt. Sehol semmi mozgás.

- Minden olyan csendes - mondta Mac. - Ez gyanús. Túlságosan csendes minden.

Felnyúlt, és formátlan kis almát szakított le az egyik ágról. A szüretelők ott felejtették.

- Csoda jóízű. Egészen elfelejtettem, hogy alma is van a világon. Az egyszerű dolgokról mindig megfeledkezem.

- Senkit sem látok - szólt Jim. - Egy lelket sem.

- Menjünk egészen a fák mellett. Ha valaki végignéz a fasoron, nem lát meg bennünket.

Lassan lépdeltek a hatalmas almafák alatt. Tekintetük nyugtalanul ugrándozott ide-oda. Haladtak előre, az ágak, a lombok árnyékában, s időnként lágyan simogató, meleg sugarakat bocsátott rájuk a nap.

- Mac! - szólalt meg Jim. - Gondolod, hogy egyszer majd elmehetünk szabadságra, valami olyan helyre, ahol egy lélek sem ismer bennünket, és egész nap elüldögélhetünk egy gyümöl-csösben?

- Ugyan! Két-három óra, és már nem volna maradásod!

- Sosem volt időm a szemlélődésre, Mac, sosem. Sosem néztem meg jól a rügyező fákat. Meg egyáltalán, mindent, ami él és mozog. Ma reggel egész sereg hangya mászkált a sátorban, a földön. Egyszerűen képtelen voltam jól megnézni őket, mert valami egészen másra gondoltam. Szeretnék egyszer egész nap elüldögélni, és mászkáló bogarakat nézni, és semmi másra nem gondolni.

- Megbolondulnál - mondta Mac. - Embereket nézni sem éppen gyönyörűség, hát még bogarakat! Beleőrülnél.

- Hát nem tudom... de néha elfog ez az érzés... hogy voltaképpen semmit sem nézek meg alaposan. Sosem szánok rá elég időt. Nemsokára vége ennek itt, és még azt sem fogom tudni, hogy... hogyan nő az alma a fán.

Lassan haladtak előre. Mac nyugtalan tekintete bekalandozta a fasorokat.

- Az ember nem láthat *mindent* - mondotta. - Egyszer elmentem szabadságra, fel, a kanadai erdőkbe. Akár hiszed, akár nem, egypár nap múlva úgy hagytam ott az egészet, mintha ott sem lettem volna. Vágytam már egy kis zűrre, áhítoztam a bonyodalmak után.

- Tudja a fene, egyszer azért mégis megpróbálnám. Az öreg Dan is olyan szépen beszélt a fákról...

- De Jim, az ember nem kaphat meg mindent az élettől. Nekünk van valamink, ami az öreg Dannek nincs. Nem lehet meg mindenünk. Pár nap múlva odahaza leszünk, benn a városban, és meglátod, úgy várjuk majd a következő feladatot, hogy a körmünket rágjuk kínunkban. De neked pihenned kell, amíg rendbe nem jön a vállad. Elviszlek majd egy népszállóba, ott aztán egész nap nézheted a poloskákat. Maradj a fák vonalában, te! Úgy mutogatod magad, mint tehén a domboldalon.

- Milyen szép itt! - jegyezte meg Jim.

- Túlságosan szép. Félek, hogy valami csapda leselkedik ránk.

A fák között megpillantották Anderson fehér házacskáját, a fakerítést, meg a tűzpiros muskátlikat a kertben.

- Nem jár erre egy lélek sem - szólt Jim.

- No, most már mehetünk nyugodtan.

Az utolsó fánál Mac megállott, tekintetét lassan járatta körül a szabad térségen. A leégett istálló helyén hatalmas fekete négyszög terpeszkedett, s még mindig szállt felfele a füst, lustán és orrfacsarón. Nagyon magasnak, nagyon elhagyatottnak látszott a fehér víztartály.

- Azt hiszem, mehetünk - mondta Mac. - Menjünk a hátulsó úton.

Csendesen akarta kinyitni a kertajtót, de a retesz nagyot csattant, a zsanérok meg nyikorogtak. A rövid kerti út a sárguló vadszőlővel befutott verandához vezetett. Mac bekopogott az ajtón.

Belülről megszólalt egy hang:

- Ki az?

- Te vagy, Al?

- Én hát.

- Egyedül vagy?

- Igen. Hát te ki vagy?

- Mac.

- Bújj be, Mac. Nincs bezárva az ajtó.

Bementek a konyhába. Al ott feküdt a fal melletti keskeny ágyon. Erősen lefogyott néhány nap alatt. Arcán petyhüdten fityegett a bőr.

- Hello, Mac - mondta. - Már azt hittem, felém sem néz senki. Az öregem már korán elment.

- Jöttünk volna előbb is, Al, de nem lehetett. Mit csinálnak a sebeid?

- Fájnak nagyon. És amikor egyedül vagyok, még jobban fájnak. Kik gyújtották fel az istállót, Mac?

- Az “éberek”. Rettentően sajnáljuk ám, hogy így történt, Al. Őröket állítottunk a házatok köré, de elcsalták őket valami trükkel.

- Az öregem egész éjjel káromkodott, Mac. Egész éjjel csak beszélt, beszélt. Engem minden negyedórában lehordott a sárga földig.

- Borzasztóan sajnáljuk, Al.

Al kiszabadította egyik kezét a takarók közül, és az arcát vakargatta.

- Én kitartok mellettetek, Mac. De az öregem, az el akar pusztítani benneteket. Ma reggel is azért ment be a városba, hogy rávegye a seriffet, rúgjon ki titeket innen. Azt mondja, hogy amit ti csináltok, az birtokháborítás, és hogy takarodnotok kell. Meg azt mondja, hogy megbüntette az isten, amiért olyan alakokra hallgatott, mint ti. Meg azt, hogy ha továbbra is veletek érzek, hát mehetek innen a pokolba. Olyan dühös volt az öreg, mint a sebzett vadkan.

- Tartottam tőle, Al. Ide hallgass. Mi tudjuk, hogy te a mi emberünk vagy. Érted? Nincs értelme még jobban megszomorítani azt az öregembert. Ha volna valami értelme, hát mást mondanék. De így... Beszélj vele úgy, mintha beláttad volna az igazát. Mi tudjuk, miről van szó, Al. Te azért tarthatod velünk a kapcsolatot. Nagyon sajnálom ám az öregedet.

Al mélyet sóhajtott.

- Már attól féltem, hogy azt fogjátok gondolni, becsaptalak benneteket. De ha tudjátok, hogy nem így van, akkor majd azt mondom az apámnak, hogy bárcsak elvernék rajtatok a port.

- Nagyon helyes. Al. És majd intézkedünk, hogy üzletileg is talpra tudj állni. Igaz, Al, Doki benézett hozzád tegnap este?

- Nem. Miért?

- Mert ide indult még a tűzvész előtt, s azóta sem láttuk.

- Jézusom! Mit gondolsz, mi történt vele?

- Félek, hogy elkapták a szerencsétlent.

- Titeket meg azóta is folyton zargatnak, mi?

- Bizony. Hanem azért ma délelőtt a mieink látták el az ő bajukat. De ha az öreged feljelent bennünket, azt hiszem, holnap kiakolbólítanak minket innen.

- És akkor az egész összeomlik, mi?

- Nem jelent semmit. Amiért idejöttünk, azt megcsináltuk. A dolog azért megy tovább, Al. Te csak ásd el a csatabárdot és hajtogasd, hogy a te üzletedet aztán nem gyújtják fel még egyszer!

Mac fülelt:

- Úgy látszik, jön valaki - mondta.

Egy-kettőre a lakószobában termett, s kitekintett az ablakon.

- Ez az apám, megismerem a lépteit - mondotta Al, Mac visszajött a konyhába.

- Csak meg akartam nézni, van-e vele valaki. De nem, egyedül jött. Ki is surranhatnánk innen, de inkább beszélek vele, és megmondom neki, mennyire sajnálom az egészet.

- Inkább ne - tanácsolta Al. - Hallani sem akar rólatok. Utálja még a szagotokat is.

Léptek hangzottak a verandán, azután kivágódott az ajtó. Andersonnak a földbe gyökerezett a lába, megrökönyödve meredt rájuk.

- Az isten verje meg magukat! - kiáltotta. - Takarodjanak innen, aláváló csirkefogók. Odabenn voltam a városban, és feljelentettem magukat. A seriff elkergeti a birtokomról a maguk egész disznó bandáját.

Mellkasa dagadozott a haragtól.

Mac így szólt:

- Pedig éppen meg akartuk mondani magának, hogy mennyire sajnáljuk a történteket. Nem mi gyújtottuk fel az istállót. Néhány városi fickó volt.

- Mit bánom én, ki gyújtotta fel! Leégett az istálló, oda a termés. Nem is értik maguk, hogy mi ez, utolsó alakok! Most már biztos, hogy elvesztem ezt a birtokot. - Már könnyezett dühében. - Maguknak soha semmi tulajdonuk nem volt, rohadt senkiháziak. Sohasem ültettek fát, sohasem látták, mint növekszik, sohasem tapogatták végig a törzsét. Maguknak soha semmijük nem volt, sohasem simogatták meg az almafájukat. Mit tudják, mit jelent mindez!

- Sohasem volt lehetőségünk rá, hogy legyen valamink - mondotta Mac. - Mi is szeretnők, ha volna valamink, mi is szeretnénk fákat ültetni.

Andersen nem vett tudomást a válaszról.

- Hallgattam az ígéreteikre - folytatta. - És mi történt? Az egész termésem odaégett, és most esedékes a kölcsöntörlesztés.

- Hát a vizslákkal mi van? - kérdezte Mac.

Anderson lassú mozdulattal tette csípőre a kezét. Szemébe hideg, kérlelhetetlen gyűlölet költözött. Vontatottan, csendesen mondta:

- A kutyaól... ott volt... az istálló hátában.

Mac Al felé biccentett. Al kérdő pillantást vetett rá, majd összevonta a szemöldökét:

- Az apám minden szavát aláírom - mondta. - Menjetek innen a fenébe, és soha többé ne lássalak benneteket.

Anderson odarohant az ágyhoz, és megállt mellette,

- Most agyon tudnám lőni magukat - mondotta -, de úgyis megteszi helyettem a seriff, méghozzá hamarosan.

Mac megérintette Jim karját; kimentek, és betették maguk mögött az ajtót. Még csak körül sem néztek, amikor kiléptek a kertajtón. Mac olyan iramot diktált, hogy Jimnek alaposan meg kellett nyújtania a lépteit. A nap már lefelé haladt, a fasorokat egészen átszelték a fák megnyúlt árnyékai; megrebbentek az ágak a szélben, és úgy látszott, hogy idegesen remegnek a fák, meg a föld is.

- Ugrálnak ám az ember szeme előtt a filmkockák - szólalt meg Mac. - Ha egy sebesültet látok, vagy azt látom, hogy egy ilyen Anderson-féle ember tönkremegy, vagy hogy a rendőrló letapos egy zsidólányt, hát akkor azt mondom magamban: “Mire jó az egész?” De amikor aztán az éhező milliókra gondolok, rendbejövök magammal és azt mondom: “Megéri.” Hát így ugrál az ember szeme az egyik képről a másikra. Veled nem szokott előfordulni, Jim?

- Nemigen. Nemrégen láttam meghalni az anyámat; mintha évek múltak volna el azóta, pedig nemrég történt. Nem szólt hozzám egy szót sem, csak nézett rám. Olyan borzasztóan bántotta valami, hogy nem is akart papot. Azt hiszem, akkor éjjel kiégett valami a szívemből. Sajnálom Andersont, de hát a fene egye meg: ha én fel tudom áldozni az életemet, ő igazán feláldozhatja az istállóját.

- De vannak emberek, akiknek a vagyonuk fontosabb, mint az életük.

- Lassabban, Mac! - kérte Jim. - Mért sietsz? Úgy látszik, hamar kifáradok még.

Mac kissé lassított.

- Mindjárt gondoltam - mondotta -, hogy az öreg ezért ment be a városba. Vissza akarok érni a táborba, még mielőtt történik valami. Nem tudom, mit fog csinálni a seriff, de annyi bizonyos, hogy boldog lesz, ha szétrobbanthat bennünket.

Csendesen haladtak tovább a sötétlő, puha talajon, alakjukon végigcikáztak az árnyak. A tisztásnál lassítottak.

- Akárhogy is van - szólt Mac -, eddig még semmi sem történt.

A tűzhelyekből lassan szállt felfelé a füst.

- Mit gondolsz, hol kuksolnak a tagok? - kérdezte Jim.

- Biztosan most alusszák ki a mámorukat, odabenn a sátrakban. Nem lenne rossz ötlet, ha mi is aludnánk egyet. Alighanem úgyis ébren leszünk egész éjjel.

London jött ki eléjük.

- Minden rendben? - kérdezte Mac.

- Semmi újság.

- Igazam volt, London: Anderson benn járt a városban, és megkérte a seriffet, hogy rúgjon ki minket innen.

- Most mit csinálunk?

- Várunk. Az embereknek ne szólj erről.

- Hát Anderson esetében igazad lehetett - mondotta London -, abban viszont nem volt igazad, amit az emberek ételundoráról mondtál. Mindent felzabáltak. Egy szem bab nem sok, de annyit sem hagytak. Félretettem nektek egy-egy csajkával, ott van a sátramban.

- Talán már nem is lesz szükségünk több élelemre.

- Hogy érted ezt?

- Holnap már valószínűleg nem leszünk itt.

Odabenn a sátorban London a ládán álló két csajkára bökött az ujjával, aztán azt kérdezte:

- Gondolod, hogy a seriff megpróbál kivágni bennünket innen?

- Nem vitás. Csak nem hagyja kihasználatlanul ezt a lehetőséget!

- Mit gondolsz, mindjárt puskával jön? Vagy előbb figyelmezteti az embereket?

- Mit tudom én - mondta Mac. - Hova tűntek az embereink?

- Alszanak a sátrakban.

- Motorzúgást hallok - mondta Mac. - Lehet, hogy jönnek vissza a mieink.

London is hegyezte a fülét.

- Nem - mondta. - Ez nagyobb zajt csap. Valami nagy állat jön.

Kirohantak. Torgas felől hatalmas Mack-dömper közeledett. Acélkarosszériája alatt két garnitúra kettős kerékgumi. A tábor előtt megállt a dömper. A benne ülők egyike felállt: kezében géppisztoly, elülső markolata mögött a nagy töltényhengerrel. A többi utas ülve maradt, csak a fejük látszott, a dömper oldalában. Özönleni kezdtek a sátrakból a sztrájkolók.

A dömperen álló ember elordította magát.

- Én vagyok ennek a megyének a seriffje. Ha van itt valami vezetőféle, beszélni akarok vele.

A tömeg közelebb tolult, és kíváncsian bámulta a dömpert.

- Vigyázz, London - mondta halkan Mac -, a végén még lepuffantanak bennünket. Mert ha akarnák, hát most megtehetnék.

Előrementek az út széléig. Ott megálltak. Most már a tömeg is felsorakozott az út mentén.

- Én vagyok a vezető, miszter - mondotta London.

- Feljelentették magukat birtokháborításért. Eddig méltányosak voltunk magukhoz, emberek. Megkértük magukat, álljanak munkába, vagy ha sztrájkolni akarnak, hát békésen sztrájkolja-nak. De maguk vagyontárgyakat pusztítottak el és még gyilkoltak is. Ma délelőtt újabb cso-portot menesztettek, újabb vagyontárgyak elpusztítására. Kénytelenek voltunk néhányukat lelőni, a többit pedig elfogtuk. - Odapillantott a dömper utasaira, aztán ismét Londonra emelte tekintetét és így folytatta: - Mármost: nem akarunk mi vérontást, úgyhogy hagyjuk magukat elvonulni. Rendelkezésükre áll az egész éjszaka. Ha egyenesen a megyehatárnak tartanak, senki sem fogja háborgatni magukat. Ha azonban még holnap hajnalban is itt van ez a tábor, hát végigszántunk rajta.

Az emberek csendben nézték a seriffet. Mac odasúgott valamit Londonnak.

- Birtokháborítás miatt nincs joguk emberekre lövöldözni - szólt London.

- Az meglehet. De hatósági közeggel szemben tanúsított ellenállás miatt már van. Nyíltan beszélek magukkal, hadd lássák, hányadán vannak. Holnap, napkeltekor, tíz ilyen dömper kihoz ide száz embert. Mindegyik emberrel lesz puska; azonkívül lesz három láda Mills-bombánk is. Maguk közül biztosan tudják egypáran, mi a Mills-bomba, azok elmondhatják a többinek. Hát csak ezt akartam mondani. Nem kukoricázunk többé magukkal. Hajnalig bőven van idejük kitakarodni a megyéből. Végeztem.

A kocsivezetőhöz fordult:

- Gyerünk tovább, Gus.

Eltűnt az acélalkotmány belsejében. Lassan forogni kezdtek a kerekek, aztán fokozódott a forgássebességük.

Az egyik sztrájkoló beugrott a sekély árokba, s felszedett egy követ. A dömper lassan távo-lodott, a sztrájkoló meg csak tartotta kezében a követ és nézte, nézte. A többiek a dömper után néztek, aztán sarkon fordultak, és mentek vissza a táborba.

London felsóhajtott:

- Hát ez bizony parancsnak hangzott - mondotta. - Nem tréfált ez az ember.

- Éhes vagyok - szólt türelmetlenül Mac. - Megeszem a főzelékemet. - Ment vissza a sátorba, Londonnal és Jimmel a sarkában. Gyorsan, mohón falta az ételt.

- Remélem, te ettél, London - mondotta.

- Én? Persze hogy ettem. No, most mit csinálunk, Mac?

- Harcolni fogunk.

- Jó, jó, de ha ez a pók kihozza ide azt a sok micsodát, amit beígért, tudod a bombuskákat meg a többi izét, hát akkor vágóhíd lesz itt, nem harc.

- Marhaság - mondta Mac, és egy kis megrágott bab buggyant ki a szájából. - Ha csakugyan megvolna neki az, amiről beszélt, minek mondaná? Egész egyszerűen azt reméli, hogy szét-szóródunk, úgyhogy nem tudunk majd harcolni ellenük. Ha ma éjjel továbbállunk innen, egyenként puffantanak le bennünket az úton. Ezek mindig mást csinálnak, mint amit mondanak.

London Mac arcára függesztette a tekintetét, szemét kereste a szemével.

- Őszintén mondod ezt, Mac? - kérdezte. - Az előbb azt mondtad, a ti emberetek vagyok. Most meg át akarsz ejteni engem?

Mac félrenézett.

- Harcolnunk kell - mondotta. - Ha ellenállás nélkül távozunk, minden, amit eddig elszenvedtünk, hiábavaló volt.

- Jó, jó, de ha harcolunk, lepuffantanak egy csomó ártatlan embert.

Mac a ládára tette a csajkát, amelyben még volt valami étel.

- Ide hallgass - mondotta. - A háborúban a tábornok jól tudja, hogy emberveszteséggel kell számolnia. Márpedig, ami itt van, az háború. Ha harc nélkül futunk el innen, akkor szégyenszemre meghátráltunk. - Egy pillanatra eltakarta szemét a tenyerével. - London - mondta azután. - Rettenetes felelősség ez, tudom. Én tudom, hogy mit kellene tennünk. De te vagy a góré. Csinálj, amit akarsz, az istenfáját. Ne hagyd, hogy az egész teher az én vállamra zúduljon.

- Jó, jó - fakadt ki panaszosan London -, de te ismered a dörgést. Mondd, csakugyan azt gondolod, hogy harcolnunk kellene?

- Bizony.

- Hát akkor harcolni fogunk, az istenit! Vagyis... ha rá tudjuk venni az embereket, hogy harcoljanak.

- Igen - mondta Mac. - Mert esetleg cserbenhagynak bennünket, mind egy szálig. Azok, akik hallották, mit mondott a seriff, majd elmondják a többinek. Esetleg ellenünk fordulnak mind és minket okolnak majd minden bajukért.

- A fene tudja - mondta London -, valahogy azt remélem, eltakarodnak. Szerencsétlen flótások, fogalmuk sincs semmiről. De, ha úgy van, ahogy mondod, akkor ha egyáltalán el akarnak takarodni, hát most van itt az ideje. De mit csinálunk a betegekkel? - folytatta London. - Burke-kel, meg az öreg Dannel, meg azzal a törött bokájúval?

- Itt kell hagynunk őket - felelte Mac. - Mást nem csinálhatunk. A megye gondjaira kell bízni őket.

- No, megyek, körülnézek egy kicsit - mondotta London. - Olyan ideges vagyok, hogy majd szétrobbanok.

- Nem te vagy az egyetlen - mondotta Mac.

Amikor eltávozott, Jim rápillantott Macre, aztán enni kezdte a kihűlt babot, meg a marhahúscafatokat.

- Kíváncsi vagyok, fognak-e harcolni - mondotta. - Gondolod, Mac, hogy a seriffék csakugyan elengednék az embereinket, ha menni akarnak?

- Ha a seriffen múlik, akkor biztosan, ő csak örülne, hogy megszabadul tőlük. De az “éber” legényekben már nem bízom.

- Nincs már vacsorájuk a mieinknek. Amúgy is meg vannak ijedve, és most még étel sincs, ami lelket öntene beléjük.

Mac kikotorta a maradék ételt a csajkából, azután letette az edényt.

- Jim - szólt -, ha megkérnélek valamire, megtennéd?

- Nem tudom. Miről van szó?

- Hamarosan lemegy a nap, és vaksötét lesz. Azok ott nagyon fenik ránk a fogukat, Jim, rád meg rám. Ez nem kétséges, Jim, ne legyenek illúzióid. Mindent elkövetnek, hogy az övükbe tűzhessék a skalpunkat. Arra kérlek tehát, hogy mihelyt besötétedik, menj el innét és utazz haza.

- De mi az ördögnek?

Mac futó pillantást vetett Jim arcára, aztán ismét lesütötte a szemét:

- Amikor idejöttem - mondotta -, azt hittem, én vagyok a nagy matador. De most már tudom, Jim, hogy te tízszer annyit érsz, mint én. Ha velem történik valami, könnyen tudnak pótolni, neked azonban egészen rendkívüli tehetséged van ehhez a munkához. Téged nem tudunk nélkülözni, Jim. Hagyjalak téged kinyírni egy ilyen piszlicsári sztrájkban? Rossz gazdálkodás volna.

- Nem hiszem én azt - mondta Jim. - Használni kell az embereinket, nem kímélni. Nem hagyhatom itt a tábort. Te magad mondtad, hogy ez a sztrájk része a nagy egésznek. Kis része, de fontos része.

- *Akarom*, hogy elmenj, Jim. Úgysem tudnál harcolni, hiszen meg sem tudod mozdítani a karodat. Semmire sem lehet téged itt használni. Semmiben sem lehetnél a segítségünkre.

Jim arcvonásai megkeményedtek.

- Nem megyek el - mondotta. - Igenis hasznomat vehetitek itt. Te mindig csak oltalmazol engem, Mac. És néha az az érzésem, hogy nem is a párt számára, hanem saját magadnak.

Mac elvörösödött haragjában.

- Hát jó - mondotta. - Hadd röpítsenek golyót abba a hülye fejedbe. Én megmondtam, amit helyesnek tartok. De ha makacskodni akarsz, hát csak tessék. No, megyek, nem tudok már nyugton ülni. Te meg tedd, ami jólesik.

Dühösen távozott.

Jim a hátsó sátorfalra tekintett. A ponyván már látszottak a pirosló nap körvonalai, Jim keze felkúszott sebesült vállához, gyengéden nyomogatta, körbe-körbe, mindjobban megközelítve a sebhelyet. Kicsit nyöszörgött, amikor fürkésző ujjai a seb közelébe értek. Azután hosszú ideig csak üldögélt mozdulatlanul.

A sátorajtóban lépteket hallott, megfordult: Liza állt ott, karjában a csecsemő. Jim ellátott mellette: az út szélén ott álltak sorban a viharvert autók, az út másik oldalán a nap még megvilágította a fák tetejét, de a fasorok már árnyékba borultak. Liza benézett a sátorba, kíváncsian, mint valami kis madár. Nedves haja egészen a fejebőréhez tapadt; apró, egyenetlen kis hullámokba rakta a haját az ujjával. A vállát fedő kendő kacéran csúszott félre az egyik oldalon.

- Láttam, hogy egyedül van - szólalt meg.

Leült a derékaljra, tarkamintás szoknyáját pedánsan húzogatta helyre a lábán.

- Azt mondják az emberek, hogy a zsaruk bombákat fognak hajigálni, és megölnek mindnyájunkat - mondta könnyedén.

Jim nem tudta, mit gondoljon felőle.

- Úgy látszik, maga nincs nagyon megijedve - mondta végül.

- Nem ám. Az ilyesmitől sosem féltem.

- Magát úgysem bántanák a zsaruk - mondotta Jim. - Különben sem hiszem, hogy megtennék, amivel fenyegetőznek. Az egész csak blöff. Akar valamit, Liza?

- Csak gondoltam, bejövök, üldögélni. Szeretnék itt... elüldögélni.

Jim elmosolyodott.

- Kedvel engem, ugye, Liza?

- Igen.

- Én is kedvelem magát, Liza,

- Maga segített, amikor szültem.

- Hogy van Dan? - kérdezte Jim. - Gondját viselte az öregnek?

- Egész jól van. Csak fekszik, meg motyog.

- Mac többet segített a szülésnél, mint én.

- Igen, de ő sosem néz rám olyan... szépen. Magát szeretem hallgatni. Maga még nagyon fiatal, de olyan szépen beszél.

- Túl sokat beszélek én, Liza. Sokat beszélek, és nem cselekszem eleget. Nézze csak, hogy esteledik már. Hamarosan meggyújtjuk a lámpást. Mert nem akar velem itt a sötétben üldögélni, igaz?

- Nem is bánnám - vágta rá gyorsan az asszony.

Jim újra Liza szemébe nézett, s felderült az arca:

- Megfigyelte már, Liza, hogy ilyenkor, estefelé, gyakran gondol az ember régi, régi dolgokra, olyan dolgokra, amelyek nem is fontosak? Egyszer, gyerekkoromban, odabent a városban, naplementekor kibámultam egy deszkakerítésre. Egyszerre csak felugrott arra a kerítésre egy szürke macska, s ült a kerítésen egy darabig. Hosszú szőrű macska volt, s egy percre aranyszőrű macskává változott, aranyszőrű cicává.

- Szeretem a macskákat - mondta Liza csendesen. - Egyszer két macskám is volt, egyszerre kettő.

- Nézzen ide, Liza. Már majdnem lement a nap. Holnap már nem leszünk itt. Vajon hol leszünk? Maga biztosan vándorol tovább. Én pedig talán börtönben leszek. Voltam én már börtönben azelőtt is.

London és Mac együtt jöttek be a sátorba, nagy csendben. London Lizára pillantott:

- Mit csinálsz te itt, Liza? - kérdezte. - No, menj ki. Fontos megbeszélnivalónk van.

Liza felállt, magához szorította a kendőjét. Odasandított Jimre, amikor elhaladt mellette.

London így szólt:

- Nem tudom, mi folyik odakint. Talán tíz helyen is gyűléseznek, de engem egyik gyűlésre sem hívtak meg.

- Igen, tudom - mondotta Mac. - Meg vannak ijedve az emberek. Nem tudom pontosan, mit fognak csinálni, de annyi bizonyos, hogy meg akarnak lépni az éjszaka.

Megszakadt a beszélgetés. London és Mac leült egy-egy ládára, Jimmel szemben. Lement a nap, a sátorban eluralkodott a félhomály, s ők még mindig csak ültek, szótlanul.

Végre halkan megszólalt Jim:

- Akkor sem veszett kárba minden, ha az emberek lelépnek. Legalább egy kicsit együtt dolgoztak.

Erre már Mac is összeszedte magát.

- Jó, jó - mondta -, de azért meg kellene vívnunk ezt a végső harcot.

- De hát hogyan veszed rá az embereket, hogy harcoljanak, amikor ők menekülni akarnak? - kérdezte London.

- Nem tudom. Esetleg beszélhetünk velük. Talán rá tudjuk beszélni őket a harcra.

- Nem sokat érünk a beszéddel, ha ők félnek.

- Tudom.

Újra csend lett. Odakintről behallatszott a sok ember halk beszédjének hangja: az eleinte elszigetelt hangok fokozatosan olvadtak össze valami csobogásszerű morajba.

- Van gyufád, London? - szólalt meg Mac. - Gyújtsd meg azt a lámpást.

- Még nincs sötét.

- Már éppen elég sötét van. Gyújtsd csak meg. Idegesít ez az undok félhomály.

Csikorgott a lámpaüveg, amikor London megemelte, s megint csikordult egyet, amikor leeresztette.

Mac most felijedt:

- Valami történt. Mi van?

- Az emberek... - válaszolt Jim. - Elhallgattak. Most senki sem beszél.

Feszülten hallgatóztak. Léptek közeledtek. Egyszerre csak ott állt a küszöbön a két alacsony olasz. Zavart vigyoruk megvillantotta fogsoraikat.

- Bejöhetünk?

- Be hát. Gyertek csak be, fiúk.

Úgy álltak a sátorban, mint a leckemondásra készülő iskolásgyerekek. Mindegyik a másikra nézett, hadd kezdje el amaz.

Végül mégiscsak megszólalt az egyik:

- Az emberek odakint... gyűlést akarnak összehívni.

- Igen? Minek?

Most a másik olasz vágta rá gyorsan:

- Azt mondják, ők szavazták meg a sztrájkot, és most joguk van újból szavazni. Azt mondják: "Mire jó az, ha mindnyájunkat lemészárolnak?" Azt mondják, nem tudnak tovább sztrájkolni.

Csendben vártak London válaszára.

London tanácsot kérően nézett Macre.

- Természetesen, hívjátok csak össze azt a gyűlést - szólt Mac. - Az történik, amit az emberek akarnak. Az ő döntésük a fontos. - Rápillantott a várakozó küldöttekre. - Menjetek ki, mondjátok meg az embereknek, hogy körülbelül fél óra múlva London gyűlést hív össze, s akkor majd szavazhatnak: harcolunk-e vagy pedig lelépünk.

A két küldött Londonra nézett, várta a megerősítést. London lassan rábólintott:

- Úgy van - mondotta. - Fél óra múlva. Azt fogjuk csinálni, amit az emberek megszavaznak.

A két kis ember idegenszerű meghajlással köszönt el, azután sarkon fordult és távozott.

Mac hangosan felnevetett:

- Hát ez nagyszerű - mondotta. - Ez így sokkal jobb. Már azt hittem, hogy suttyomban mennek el innen. De nem: szavazni akarnak, ami azt jelenti, hogy még mindig együtt dolgoznak. Pompás. Nem bánom, oszoljanak szét, ha önszántukból teszik.

- De hát nem próbálod meg harcra bírni őket? - kérdezte Jim.

- Dehogynem. Ezt is kiterveljük majd. De ha nem is akarnak harcolni, hát legalább nem osonnak el, megvert kutyák módjára, így inkább visszavonulás az egész, nem pedig megfutamodás. Érted?

- Mit csinálunk mi azon a gyűlésen? - kérdezte London.

- Hát lássuk csak. Most már majdnem egészen sötét van. Te beszélsz elsőnek, London. Mondd el nekik, miért kellene inkább verekedniök, miért nem volna szabad meghátrálniok. Ami engem illet, jobb, ha nem beszélek. Engem nem nagyon kedvelnek, amióta ma délelőtt megmondtam nekik a magamét. - Mac pillantása Jimre vetődött. - Te viszont éppen megfelelő volnál - mondotta. - Itt a nagy lehetőség. Te beszélj. Igyekezz meggyőzni őket. Beszélj, Jim. Beszélj. Hiszen ezt akartad.

Jim szeme csillogott az izgalomtól.

- Mac! - kiáltott fel. - Leránthatom ezt a kötést, hadd folyjék a vérem. Az talán felrázza őket.

Mac összehúzta a szemét, fontolgatta a dolgot.

- Nem - döntött végül. - Ha ilyesmivel rázod fel őket, akkor hamar ki kell tombolniuk magukat. Márpedig lehet, hogy órák hosszat kell tétlenül várakozniok, s akkor elernyednek. Nem, nem, Jim, szorítkozz csak a beszédre. Mondd el nekik nyíltan, mit jelent a sztrájk, miért mondjuk mi azt, hogy egy nagy háború egyik kis ütközete. El tudod ezt te mondani, Jim!

Jim felugrott:

- De mennyire, hogy el tudom mondani. Majd megfulladok az izgalomtól, de el tudom mondani.

Arca átszellemült. Szinte világított róla a tetterő átható fénye.

Rohanó léptek dobogása hallatszott. Fiatal gyerek rontott be a sátorba.

- Kinn... a gyümölcsösben! - kiáltotta. - Van ott egy ember... azt mondja, orvos. Rettenetesen összeverték.

Mind a hárman felpattantak:

- Hol van?

- Ott, az út túlsó oldalán. Azt mondja, reggel óta ott fekszik már.

- Hol találtál rá? - kérdezte Mac.

- Hallottam a jajgatását. Azt mondta, jöjjek ide és mondjam meg maguknak.

- No, mutasd az utat. Gyerünk, gyerünk, siessünk.

A fiú sarkon fordult, kirohant. Mac elkiáltotta magát:

- Gyere, London, hozd a lámpást.

Mac és Jim egymás mellett futottak. Majdnem vaksötét volt. Előttük a fiú száguldó alakja. Keresztülrohantak a tisztáson. A fiú a fák vonalába ért, és beleveszett a fasorba. Hallották a léptei dobogását. Ők is bevágtattak a fák sötét árnyai közé.

Mac hirtelen Jim fele nyújtotta karját.

- Jim! Hasalj le, az isten szerelmére!

Fülsiketítő robaj hallatszott, és két hatalmas villanás hasított lyukat a levegőbe. Mac teljes hosszában hasra vágódott. Sok rohanó láb dobogását hallotta. Arrafelé nézett, amerre Jimet sejtette, de recehártyáján még mindig ott vibrált az iménti fény. Lassan-lassan mégis láthatóvá vált Jim alakja. Térdelő helyzetben volt, fejjel előre.

- Jó gyorsan vágódtál el, Jim - mondotta.

Jim nem mozdult. Mac odakúszott mellé.

- Eltaláltak, Jim? - kérdezte.

Az meg csak térdel tovább, fejét leszegve.

- Úristen!

Mac kinyújtotta a kezét, hogy megemelje Jim fejét. Felkiáltott, elkapta a kezét, és megtörölte a nadrágjában. Mert Jimnek nem volt arca. Mac lassú mozdulattal tekintett maga mögé.

Nagy zökkenőkkel közeledett a lámpás, London gyorsan járó lábait világította meg.

- Hol vagytok? - kiáltotta London.

Mac nem válaszolt. Térdelő helyzetben hátraguggolt a sarkára, és csendben ült tovább. Úgy nézte a mohamedán imahelyzetben térdeplő alakot,

London végre meglátta őket. Odajött, megállt. A lámpás félkört rajzolt a földre.

- Ó! - szólalt meg London. Lejjebb eresztette a lámpást, és Jimre meredt. - Vadászpuska volt?

Mac bólintott, és vértől tapadó kezére bámult.

London ránézett, összerázkódott, amikor meglátta Mac dermedt arcát. Mac nehézkesen egyenesedett fel. Lehajolt, felvette Jimet a földről és vállára dobta, mint valami zsákot. Merev léptekkel indult a tábor irányába. Ott ment mellette London, a lámpással.

A tisztáson csak úgy nyüzsögtek a kíváncsiak. Odasereglettek, de aztán meglátták Mac terhét és visszahőköltek. Mac úgy ment el közöttük, mintha nem is látná őket. Áthaladt a tisztáson, el a tűzhelyek mellett. A tömeg csendben követte. Most az emelvényhez ért. Terhét letette a korlát alá, ő maga meg felugrott a dobogóra. Jim testét odavonszolta az egyik sarokrúdhoz, ülő helyzetbe igazította, s amikor kicsit oldalt billent, jól megtámasztotta.

London felnyújtotta neki a lámpást. Mac gondosan letette a deszkapadlóra, Jim teste mellé, úgyhogy a lámpás éppen Jim fejét világította meg. Mac felegyenesedett, szembenézett a tömeggel. Megragadta az emelvény korlátját. Tágranyílt szeme fehérlett. Az elölállók szeme megvillant a lámpafényben. A többiek idomtalan, sötétlő tömegbe tömörültek. Mac összerázkódott. Szája beszédre mozdult, de csak nagy nehezen tudta fellazítani megmerevedett állkapcsát. Magas, színtelen hangon szólalt meg:

- Ez az ember itt... nem gondolt magára, mindig csak másokra gondolt... - kezdte. Ujjpercei fehéren világítottak a korláton. - Elvtársak! Nem akart ő semmit saját magának...

.oOo.